

عُلُومُ الْقُرْآنِ

پُیُنْتُو

عَلَامَةُ شَمْسِ الْحَقِّ افغانی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ

مُتْرَجِم

مَوْلَانَا سَيْفُ الْحَنَانِ حَقَّانِي

تاج کتب خانہ پشاور
قصہ خوانی فون ۲۱۳۳۵۴

Ketabton.com

علوم القرآن (پُنتو)

علامہ شمس الحق افغانی رَحِمَهُ اللهُ

مُترجم

مولانا سیف الحنان

ناشر

ناج کتب خانہ ۰ محلہ جنکی قصہ خوانی پینپور

فون نمبر :- ۲۱۴۲۵۴

صفحه	عنوان	شماره
۲۹	اوله شبیه	۲۰
۳۱	دوئمه شبیه	۲۱
۳۲	درئیه شبیه	۲۲
۳۲	خلورمه شبیه	۲۳
۳۳	پنجه شبیه	۲۴
۳۳	شپر مه شبیه	۲۵
۳۲	اومه شبیه	۲۶
۳۸	اتمه شبیه	۲۷
۳۹	نهمه شبیه	۲۸
۴۰	دهمه شبیه	۲۹
۳۳	یولسمه شبیه	۳۰
۳۲	د فیضی تفسیر بی نقطه	۳۱
۳۲	د مسیلمه توکره	۳۲
۳۵	ابن الراوندی ز ندیق یهودی	۳۳
۳۶	د متنبی توکره	۳۴
۳۶	د اعجاز القرآن پوهه	۳۵
۳۷	مشاهدات او معنویات	۳۶
۳۹	قانونی اعجاز	۳۷
۵۱	تأثیر اعجاز	۳۸
۵۲	دیوپ په نظر کین دقرآن تاثیر	۳۹
۵۵	انجذابی تاثیر	۴۰
۵۶	دقرآن اعجازی تاثیر په شخصیت رسول الله صلعم	۴۱

صفحه	عنوان	شماره
۱	پیش لفظ	۱
۲	دوحی او قرآن ضرورت	۲
۵	دقرآن د ضرورت دلیل بقای	۳
۸	دلیل قانونی	۴
۱۱	دلیل غذائی	۵
۱۲	دلیل دوائی	۶
۱۴	دلیل نوری	۷
۱۷	دلیل حقیقی	۸
۱۸	دلیل اتباعی	۹
۲۰	دلیل نفسیاتی	۱۰
۲۱	دلیل تخلیقی	۱۱
۲۲	دلیل ترکیبی	۱۲
۲۳	دقرآن صداقت او اعجاز	۱۳
۲۵	د معجزه او اعجاز تشریح	۱۴
۲۵	عادیات	۱۵
۲۶	عجائبات	۱۶
۲۶	مشترک مناصبت	۱۷
۲۷	معجزات	۱۸
۲۷	قرآنی معجزه، بلاغی دلیل	۱۹

شماره	عنوان	صفحه
۶۳	در بیع فصل د تفسیر او د تاویل او د دے د وارد متعلقا تو بیان	۹۰
۶۵	د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهه آداب او شرائط .	۹۲
۶۶	علم اللغه یا علم اللسان	۹۲
۶۷	علم السنه	۹۳
۶۸	علم الآثار	۹۵
۶۹	علم قواعد الالهیات	۹۷
۷۰	علم الموهبت	۹۸
۷۱	د تفسیر بالرائی تحقیق	۱۰۰
۷۲	د شیع ازاله او صرفیه او باطنیه او د تفسیر په منبر کس فرق .	۱۰۱
۷۳	د تفسیر بالرائی تسمونه	۱۰۲
۷۴	اقسام تفسیر	۱۰۵
۷۵	د شیع ازاله	۱۱۳
۷۶	د وحی لغوی درء قسمه: فطری او ایجابی	۱۱۳
۷۷	عرفانی	۱۱۵
۷۸	شرعی وحی	۱۱۵
۷۹	وحی د نبوت	۱۱۶
۸۰	د قرآن نزول	۱۱۷
۸۱	نزول اول	۱۱۹
۸۲	د و بیع نزول	۱۱۹
۸۳	د ربیع نزول	۱۲۰
۸۴	جهاد نبیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنگه حاصل کړل	۱۲۱
۸۵	د قرآن نازل شوی الفاظ	۱۲۲

شماره	عنوان	صفحه
۲۲	په یخنی کس خوله	۵۶
۲۳	د روند و له او پیته	۵۷
۲۴	د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر	۵۸
۲۵	تاثیر قابل	۵۸
۲۶	د قرآن سیاسی اعجاز	۵۹
۲۷	غذائی اعجاز	۶۲
۲۸	د روح آسمانی غذا	۶۳
۲۹	د روحانی ژوند معیار	۶۵
۳۰	د غذائیت معیار	۶۵
۳۱	د روح مرک او ژوند	۶۵
۳۲	قرآن روحانی غذا ده	۶۷
۳۳	د لیل نظامی	۶۷
۳۴	د و بیع اصول د انسان نور و انسانا نوسره تعلق .	۷۰
۳۵	د ربیع اصول د انسان دکائیات عالم سره تعلق	۷۱
۳۶	د خلورم اصول د انسان د ژوند مقصد	۷۳
۳۷	د پنجم اصول د انسان ژوند آخری منزل	۷۴
۳۸	شمولی اعجاز	۷۸
۳۹	غیبی اعجاز	۸۲
۴۰	اعجازی اعجاز	۸۶
۴۱	تالیفی اعجاز	۸۷
۴۲	اعتدالی اعجاز	۸۸
۴۳	مکلی اعجاز	۸۹

صفحه	عنوان	شماره
۱۵۳	د آواز و احرف و حکمت	۱۰۸
۱۵۸	د تحریف پد یاره کڼ دا بن عباس روایتونه	۱۰۹
۱۶۰	شعر او د قرآن تحریف	۱۱۰
۱۶۱	د بایبیل تحریف	۱۱۱
۱۶۲	انجیل متی، مرقس، لوقا	۱۱۲
۱۶۳	انجیل یوحنا، تثلیث، ختنه او د جنابت غسل	۱۱۳
۱۶۳	د بلوهیت تصور او بایبیل	۱۱۴
۱۶۶	بایبیل او د نبوت تصور	۱۱۵
۱۶۷	بایبیل او د عملونو مبدلې	۱۱۶
۱۶۸	د مکی او مدنی سورتونو متعلق اصطلاحات	۱۱۷
۱۶۹	د قرآن د سورتونو شمیر	۱۱۸
۱۷۰	د قرآن د آیتونو، کلمو، نقطو او حرفونو شمیر	۱۱۹
۱۷۰	د مختلفو سورتونو مختلف نومونه	۱۲۰
۱۷۲	د قرآن مهمات	۱۲۱
۱۷۳	د نوي فکر په رنځ کڼ د باری تعالی ثبوت	۱۲۲
۱۷۷	د باری تعالی د اثبات دلائل	۱۲۳
۱۷۹	د باری تعالی ثبوت په سلفي دلائلو	۱۲۴
۱۸۱	د باری تعالی د ثبوت کلامي او فلسفي دلیلونه	۱۲۵
۱۸۸	وجود د باری تعالی او قرآن مجید	۱۲۶
۱۹۱	د باری تعالی توحید	۱۲۷
۱۹۳	د شرک مذمت	۱۲۸

صفحه	عنوان	شماره
۱۲۳	د قرآن سنت او حدیث قدسی بیلتون	۸۶
۱۲۴	د وحی د نازلیدو قسمونه	۸۷
۱۲۵	د قرآن جمع کول او د هغه متدوین	۸۸
۱۲۷	د ویم، دریم او چلورم محرک	۸۹
۱۲۸	پنځم او شپږم محرک	۹۰
۱۲۹	د قرآن یا د وک او صحابه کرام	۹۱
۱۳۲	د قرآن کریم تشریحی حفاظت	۹۲
۱۳۳	صدیقی جمع	۹۳
۱۳۵	د صدیقی جمع دستور	۹۴
۱۳۶	عثمانی جمع	۹۵
۱۳۷	د عثمانی جمع دستور	۹۶
۱۳۸	د قرآن آیتونه او سورتونه	۹۷
۱۴۰	مصحف مدنی / مکی	۹۸
۱۴۱	شافی، بصری، یبسی او بحرینی مصحف	۹۹
۱۴۲	کوفی مصحف	۱۰۰
۱۴۳	د سورة اَعْلَى آیت	۱۰۱
۱۴۵	د حضرت عائشې حدیث	۱۰۲
۱۴۶	یو عامه ضابطه دا بن مسعود نه روایت	۱۰۳
۱۴۸	د قرآن اختلاف او اوده اهداف	۱۰۴
۱۴۹	اوه قرأتونه - صحابه قاریان	۱۰۵
۱۵۰	اوه قرأتونه	۱۰۶
۱۵۲	احرف سبعه	۱۰۷

صفحه	شماره	عنوان
۲۵۱	۲۵۱	په تناسخی ججازات کښ د جرم علم ندوی
۲۵۳	۲۵۲	د جستانی معاد رومی د دلیل
۲۵۴	۲۵۳	د وئید دلیل
۲۵۵	۲۵۴	د رییم دلیل
۲۵۶	۲۵۵	د خورم او پنجم دلیل
۲۵۷	۲۵۶	د شپږم دلیل
۲۵۸	۲۵۷	د اوم دلیل
۲۵۹	۲۵۸	د اتم او نهم دلیل
۲۶۰	۲۵۹	د یولسم او دولسم دلیل
۲۶۱	۲۶۰	د قیامت کیفیت
۲۶۲	۲۶۱	د عالی مرض موت یا د قیامت نخبه
۲۶۳	۲۶۲	د شپیلنی د قیامت پوکل
۲۶۴	۲۶۳	د پوکلو حکمت
۲۶۵	۲۶۴	د محشر ز مکه
۲۶۶	۲۶۵	د مومن خوراک ښاک
۲۶۷	۲۶۶	د بیان د حوض کوثر
۲۶۸	۲۶۷	د عمل نامه
۲۶۹	۲۶۸	د قیامت دورخه کواهی
۲۷۰	۲۶۹	د عملو نو تول
۲۷۱	۲۷۰	د اعمالو د تول - میزان او د موزون لیس بیان
۲۷۲	۲۷۱	د عملو نو تولو ته به شوک وی؟
۲۷۳	۲۷۲	د عملو نو تولو حکمت

صفحه	شماره	عنوان
۱۹۳	۱۲۹	د نبوت
۱۹۵	۱۳۰	د نبوت خصوصیتونه
۱۹۸	۱۳۱	د چه معجزه، کرامت او سحر کښ بیلون
۱۹۹	۱۳۲	د نبوت حقیقت
۲۰۰	۱۳۳	د ختم نبوت
۲۱۰	۱۳۴	د قرآن او ختم نبوت
۲۱۳	۱۳۵	د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت
۲۱۴	۱۳۶	د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کلام
۲۲۳	۱۳۷	د میتا قی دلیل
۲۲۵	۱۳۸	د بحث عمومی دلیل، قبلی دلیل
۲۲۶	۱۳۹	د وعدی دلیل
۲۲۷	۱۴۰	د حدیث او ختم نبوت
۲۲۹	۱۴۱	د ختم نبوت او اجتماع امت
۲۳۰	۱۴۲	د ختم نبوت او درایت
۲۳۱	۱۴۳	د مرزائی و سوسو جواب
۲۳۸	۱۴۴	د ختم نبوت د علامه اقبال په نظر کښ
۲۳۱	۱۴۵	د قیامت، معاد او مجازات د اعمالو او د قیامت نومونه
۲۳۳	۱۴۶	د معاد او قیامت نقلی ثبوت
۲۳۷	۱۴۷	د معاد په باره کښ مذهبونو
۲۳۸	۱۴۸	د مجازات دره شکه
۲۵۰	۱۴۹	د تناسخی رد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیش لفظ

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مِنْ لَدُنِّي بَعْدَ مَا أَحَقُّهُ دُخُولِي نَبُو كَالْوَنَةِ هُمْ زِيَاةَ مُودَعَةِ قُرْآنِ كَرِيمٍ بِهٖ خَدَمَتِ كُنْ مَصْرُوفٍ يَأْتِي شَوْعِي دَعَى مَا دَخِلَ تَوْفِيقِ مُطَابِقِ دَرْوَادِ نُوْتَفَاسِيرِ وَ اَوْنُورِ هَغَهٗ كِتَابِ بُونُو مُطَالَعَهٗ كَوْلَهٗ دَكُومُونَهٗ چَهٗ دَقُرْآنِ فِهْمِي بِهٖ بَارَهٗ كِنِي مَدَدِ اُغَسْتِي شَوَا وَ كُومَرِ مَعَارِفِ چَهٗ دَاللَّهِ دَجَانِبِهٖ بِهٖ نَزْرَهٗ مِرْوَا هُوَ كِيدَالِ هَغَهٗ بَتُولِ مِ بِهٖ خِيَلِ خِيَلِ وَخْتِ دَدَرِسِ قُرْآنِ شَرِيفِ بِهٖ شَكْلِ كِنِي بِپِشِ كَوْلِ -۱-

الْحَمْدُ لِلَّهِ -۱- دَا اَحْقَرُ دَدِي دَرَسُونُو نَهٗ قَدِيمِ اَوْ جَدِيدِ دَوَا طَبَقُو تَهٗ دَا مِيدَنَهٗ زِيَاةَ فَائِدَهٗ اُسْرَسِيدَهٗ ، دَدُوسْتَانُو اَصْرَارِ دَوَا چَهٗ حُهٗ تَفْسِيرِ اُ لِيكِرَ ، لِيكِنَ مَا دَا مَنَاسِبِ اُ كُنْزِ لَهٗ ، چَهٗ دَقَفْسِيرِ بِهٖ حَا ئِي دَقُرْآنِي اِلْوَمُو بِهٖ مَخْتَلَفُو شَعْبُو كِتَابِ بُونُو اُ نِيكِمَ چَهٗ بِهٖ مَخْتَصِرِ وَخْتِ كِنِ نَاظِرِيْنَ هَغَهٗ اُلُو سَتِي شِي ، اَوْدِ لِبِزْجَسَامَتِ بِهٖ وَجَهٗ مَا اُ كِتَوْفِيقَهٗ حَضْرَاتِ هُمُ دَ هَغِي نَهٗ مُسْتَفِيدِ شِي ، لِيكِنَ تَا لِيْفِ كِنِي دَدِي خِيَالِ اُ سَا تِلِي شَوَا

(۱) چَهٗ دَ مَطَالِبِ قُرْآنِ بِهٖ تَعْنِيْنَ كِنِي دَسَلْفُو طَرِيقَهٗ نَهٗ وِي پَرِي سِنُو دِي شَوَا ، اَوْدِ بِيَانِ شَوَا مَعَارِفُو اَوْ حَقَاقَتُو بِهٖ شَانِ دَا وِي چَهٗ دَ سَلْفُو تَا نِيدِ كُوِي نَهٗ چَهٗ دَ هَغِي مُخْرِيفِ -۱-

(۲) دَوُمَهٗ دَا چَهٗ دَا دَوْرِدِ عَقْلِيَّتِ اَوْ فَلَاسِفِيَّتِ دِي ، دَدِي وَجِي نَهٗ مَقَاصِدِ شَرْعِيَهٗ نَقْلِيَهٗ وَ دَعَقْلِ اَوْ فَلَاسِفِيَهٗ بِهٖ رَنُكِ كِنِي بِيَانِ شِي ، چَهٗ دَ مَغْرِبِ زِدَهٗ طَبَقِي دَ هِدَايَتِ سَا مَانِ هُمُ اُ شِي -۱-

(۳) دَرِي مَهٗ -۱- دَا چَهٗ دَ مَقَاصِدِ وِي تَعْبِيرِ اَتُو كِنِي دَا صِطْلَا حِي

شماره	عنوان	صفحة
۱۴۳	دغوريزاوناغوريزو پيژندل	۲۸۵
۱۴۳	د تول مقام ، د پل صراط تيريدل اونور	۲۸۶
۱۴۵	د صراط حقيقت	۲۸۸
۱۴۶	د صراط اونور حڪمت	۲۸۹
۱۴۷	د نور اسباب	۲۹۱
۱۴۸	په كومه وجه د صراط پوره وتل اسانيزي	۲۹۱
۱۴۹	جنت اودوزخ	۲۹۲
۱۵۰	د جنت اودوزخ د وجود دلائل	۲۹۳
۱۵۱	د آدم عليه السلام د كبر د وختي	۲۹۵
۱۵۲	د آدم عليه السلام په راكوزو لوكني حكمتونه	۲۹۷
۱۵۳	د جنت د ژوند حقيقت	۳۰۲
۱۵۳	د آخرت د ژوند اجمالي نقشه	۳۰۳
۱۵۵	د عيسي عليه السلام راكوزيدل	۳۰۳
۱۵۶	د مسيح عليه السلام ژوند	۳۰۶
۱۵۷	ختم نبوت اود عيسي نزول	۳۲۶
۱۵۸	د ذوالقرنين ديند متعلق د كفارود عذاب هميشوالي	۳۳۲
۱۵۹	تتمه	۳۳۶

تعبیرات کردی، اور بیات تَرِدِ هغه تعبیرات استعمال شی چہ
جدید مذاق مطابق وی، احقر دیرزیات مصروف دے، دے
وجے دے ضرورتہ بسط او تفصیل نہ مِر دہہ اُکڑا، او پہ مطلب
خیز اختصار مِر اکتفا اُکڑا، کہ چرے د موجودہ دور د مصنفینو پیا
طرز مِر کتاب لیکل نو دے نہ خو چندا نریات غت کتاب جو پیدے
شود کتاب ترتیب پیا دے دول دے:-

① ضرورۃ القرآن :- یعنی دنوع انسانی د پارا دوحی الہی او د قرآن
پہ ضرورت عقلی او فلسفی دلائل :-

② صداقۃ القرآن، یعنی پہ دے خبرہ عقلی دلائل او دستشربین
یورپ تردید چہ قرآن د اللہ د جانبہ دے، او معجزا دے :-

③ تنزیلِ قرآن او د هغه تدوین :- د نزولِ قرآن او جمعِ قرآن
تحقیق :-

④ محفوظیۃ القرآن :- د قرآن د محفوظیت دلائل او دستشربینو د
شُبہا تو نر دید :-

⑤ مہنات القرآن :- یعنی د قرآن دا ہبو مقاما تو حل د هغه حکمتونہ
اور ازونہ او د شُبہا تو انزال :-

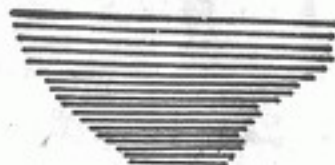
⑥ احکام القرآن :- یعنی د قرآن فقہی احکام او د هغه حکمت او د موجودہ
دور د شُبہا تو جو بونہ :-

⑦ تعبیرات القرآن :- یعنی د قرآنی تعبیراتو حقیقی حل پیا دے
عرض چہ صحیح مطالب قرآنی معلومہ شی او د جدید خیالواہل
قلمو خا میا نے واضحہ شی :-

رومی پنخہ بابونہ پہ کتابی شکل کینے شائع کومہ چہ د هغه نومرہ
علوم القرآن وی، د عاکوم چہ اللہ تعالیٰ د دے خدمت د

تکمیل توفیق مانتہ را کری، پہ خپل درکا کینے د قبول او منظور
کری، او دا خرت د نجات ذریعہ د کری، او محترم الحاج سید،
عبدالرشید شاہ مہتمم مدارسہ فاروقیہ بہاولپور د پارا د
اللہ جل جلالہ، دا کتاب د سعادت باعث جو پکری، او د هغه دینی
عبت او مجاہدانہ کوششونہ، د اللہ تعالیٰ د دے کتاب د اشاعت
سبب جو پکری :-

احقر :- شمس الحق افغانی عفا اللہ عنہ :-

دوحی او دقرآن ضرورت

د انسان د سعادت او شقاوت د حصول او خلود د پاره انسان عقل ته خوږ دے و چې کافی نه دے، چه د عقلی معلوماً نو بنیاد هغه مخبر په او مشاهدات دی په کومو چه د سانسې اُصولو مطابق بوره عنت او ژور غوراو فکر شوے وی، او د سعادت او شقاوت د اُصولو بنیاد د عقائدو، اخلاقو او اعمالو د خصوصیاتو پیژندل دی، او د مشاهداتو او د محسوساتو د اثر نه نه دارنگ بهر دی چه په هغه باندے د خبرے او مشاهدے په ذریعہ هیڅ قسم غور نشی کیدے او نه د هغه د پامه، چه تجربه کا ه شته دے.

۲) دویم د دے و چې چه عقلی فیصلو کینے د و هم د خلوی، او د دے کبله دغه فیصلے اکثر غلط اُشی.

۳) دریم د دے و چې چه عقلونه مختلف دی، د صحیح عقل صورتونه گم او د فاسد عقل صورتونه په دے امور و کینے زیات دی.

۴) څلورم د دے و چې چه د عقل فیصلے عموماً په جدا با تو بنا وی، نو ځکه دا اکثر غلط وی هر دغه وجه د هغه دا قوام عالم د عقلونو فیصلے د معرفتِ الهی، د نبوت د حقیقت معلومولو، د عملونو د جزا کولو، د امورِ آخرت او د صحیح او غلطو عملونو په باره کینے یو بل سره متضاد دی یو قوم شرک صحیح گنزی، او بل تثلیث، بل خدا پرستی، او بل مخلوق پرستی، یو قوم د غوا غوبنه خوړل گناه گنزی، او څوک ئے نه خوړل، څوک خنزیر خوړل بڼه گنزی څوک ئے نه خوړل، د چا د عبادت کولو او د رضائے الهی موندلو یوه طریقه ده، او د چابله، د چا د نبوت تصور یو ځه، او د چابله، څوک د اعمالو جزا او سزا د جنت او دوزخ په

شکل کینے مینی، څوک ئے د روحانی درد او راحت په شکل کینے او څوک ئے د تناسخ په شکل کینے مینی، دا حال په ټولو روحانی امور و کینے دے، دے نه، واضح شوه چه په مذکور امور و کینے عقل کافی نه دے، اُس موښه هغه دلائل عقلی پلش کو و کومونه به چه د معلوم پیری چه د دے امور و د پیژندلو د پاره د خالق کائنات وحی، د هغه کلام یا په نورو ټکو کینے د قرآن ضرورت دے، او د دے د پاره چه د انسانی سعادت او شقاوت د اُصولو دا یقینی فیصله مقرر اُشی، چه په هغه کینے د شک ښه هیڅ گنجائش پاتے نشی، هغه دلائل په دے ډول دی.

د قرآن د ضرورت دلیل بقائی

۱) رُوم د دلیل بقائی دے، د هرا انسان فطری خواهش دے چه هغه ته د دائمی بقا او ژوند حاصل وی، ځکه چه د انسان د ټولو نعمتونو تړون ژوند سره دے که چرے ژوندانه وی، نو ټول نعمتونه مثلاً، مال، او جا، اقتدار، خوړل، اغوستل، او ښه د ا ټول بیکاره دی، د دے فطری جاذبے دلیل دادے چه د هرا انسان د ژوند په بقا باندے څوک دُشمن که چرے حله اُگری، نو هغه به د ذات او د بقا سره د محبت په وجه د مُدا فعت کوشش کوی او د ژوند او بقا محفوظ ساتلو د پاره به زور کوی، دارنگ کچرے په انسان د رنج بیماری حمله وی چه د هغه حیات او بقا ته تر خطر اُپینه شی نو هغه به دارو د ملوغت مال لکوی، او د ژوند د بقا کوشش کوی دے نه معلوم پیری چه بقا سره د محبت جاذب فطری دلا، اُس دے ختمیدونکی د نیا اوفانی جهان کینے هیڅ یو انسان ته دا فطری مقصد حاصل نه دے نو کچرے د ژوند په یو

دور کینے ہر انسان تہہ دوام حیات اور استمرار بقا کا مقصد حاصل نہ وی نودلتہ بہ دا ا و بیے شی چہ انسان دیونا ممکن خیر فطری خواہش ا کرو، چہ د علم نفسیا نو د مخ، صحیح نہ دے، خکہ چہ نامکنتا فطری خواہش نہ شی کیدے، او نہ پہ یونا ممکن مقصد بانندی بتول انسانان متفق کیدے شی دا خبرہ نامکنہ دہ چہ دؤہ پہ دؤر کینے پنخہ شی پید ہولے نری کینے دا سے یوروخ کس بہ ہم پین نہ شی چہ دہغہ خواہش وی چہ دؤہ پہ دوو کینے پنخہ وی، دا خوشونا ممکن عقلی داسر نلک نامکن عادی ہم فطرہ د بتولوا انسانانو مطلوب نشی کیدے، دیوانسانان پہ فطرت کینے ہر دانہ دی پراتہ چہ ہغہ، و بتول عمر د خوراک خکاک او د ساہ اغستونہ بے نیازہ شی ددے نہ دامعلومہ شواہ، چہ نامکن عقلی او فطری دواپہ د بتولوا انسانانو فطری مطلوب نشی جو پیدے، نودوام حیات چہ د بتولوا انسانانو فطری د بتولوا انسانانو فطری مطلوب دے، ہجرے نامکن نہ دے بلکہ ممکن الحصول دے، اس دواہر بقا د پارہ پہ دے نری د عالم تغیرات کینے دا سے اشیاء موجود دی چہ کچرے د زرخزرا بید و نکی او سخا کید و نکی بل خیر سرہ ا لگولے شی نوخہ زمانے پورے ہغے تہ بقا حاصلہ شی مثلاً یوتازہ مہی رقب، بانندے، چہ مالگہ امبزے شی او اوج کرے شی نوخہ مودے پورے خوباقی ساتلے شی، پہ چین کن دیومر سہری کالبوت د شہدو پہ د ک بکس کینے پہ ایسود و خہ مودے د پارہ باقی ساتلے شی، د مصر یہ آثار قدیمہ کنس دا سے منرہ بیاموندے شوک دہ چہ پہ ہغے بانندے د لیکلے سوری تاریخ نہ دامعلومہ شواہ چہ دا د پنچو زو کالونہ د یومسائے (مسی) پہ ذریعہ محفوظ دہ، ہرکله چہ پہ دے عالم تغیر کینے د بقا زیا تولو دا سے سامان موجود دے

نوابدی اولاً فانی اشیاء کینے دا سے مسالہ بہ نہ وی چہ د ہغے ترون دانسان روح سرہ اوشی اوپہ دے وجہ ہغہ تہ دوام بقا او استمرار حیات حاصل شی، ابندی اولازوال خیزونہ د اللہ تعالیٰ ذات او د ہغہ صفات دی، چہ انسان سرگلا د ہغے پہ لکید و انسان تہ دوام حیات اور استمرار بقا صلیدے شی او دا جول صفت الہی صرف دا اللہ کلام او دہغہ وحی کیدے شی، پہ دے وجہ اللہ تعالیٰ خیل کلام پہ پیغمبرا نو علیہم السلام نازل کر و چہ انسان تہ ہغہ دائمی حیات اور بقا حاصل شی کوم چہ د انسان فطری مطلوب دے، کلام الہی پہ دنیا کینے نازل شوے دے، نودلتہ دہ ولے انسان تہ ہمیشہ ژوند ا نہ بخینلو؟ دا اعتراض یو خوپہ دے وجہ ناممقول دے چہ د دنیا پچلہ دار فناء دہ اوپہ دے کینے بتول مؤثرات د فنا ہم موجود دی، او ہمیشہ ژوند او بقا د پارہ د دا سے محفوظ جہان ضرورت دے چہ پہ ہغے کینے مؤثرات د فنا ہم موجود نہ وی، (۲) دویم پہ دے وجہ ددے دنیا د تنگی د کبلہ د بتولوا انسانانو استوگنہ دلتہ نامکنہ و، د دینہ معلومہ داشواہ چہ د ہمیشہ بقا غوندے د فطری جذبے د تکمیل د پارہ د کلام الہی او دوحی ربانی ضرورت دے، یوا اعتراض دا کولے شی چہ پہ آخرت کینے بہ د کلام الہی عالمینوتہ کہ ہویے د جنت پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی، نو د کلام الہی مکرینو نکتہ ہم ددو زخ پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی تو پوجواب دا چہ د دوزخیا نو ژوند د مرکز نہ ہم پزردے، دویم جواب دا دے، چہ کلام الہی ابندی دے نو خکہ د دے اثر ہم دانی ابندی دے چہ دا انسان ژوند ابندی جو رہ وی خواہ ہغہ مسلمان جنت دی او کہ کفار د دوزخ دی مگرد ابندی ژوند او تسمہ دی

یوسرہ دارام او بل سرہ دکلیف نو دوام خو پہ دو اوہو کئے دے فرق صرف
 د استعداد او د عمل دے، جتیا نو کلام الہی سرہ د ایمان او منلو
 جد بے لاندے تپون لرو او دوزخیا نو سرہ دکفرا و نکار د جد بے لاندے
 نو فرق صرف د نوعیت شو لو اگر چہ دوام حیات د وارہ دی، ددے مثال
 دا بے دے چہ نمرشے سپینوی دوی او جاموسوہ د نر تعلق یوشان دے
 مگر دوی خرمن پیر تو سبزی او د جامورنگ پیر سپینبزی نو د فرق صرف
 د استعداد دے، ہم دغہ حال دکفرا و ایمان دے لکہ خنگہ چہ قرآن
 واضح کہے دے :-

و نَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ
 إِلَّا خَسَارًا ط : سورة بنی اسرائیل آیت ۱۰۶ : پیدا کولو د پارہ نازل کرے دے ایکن
 دکفرا و معاند، نو ظلم پہ وجہ قرآن د معنی د پارہ د نقصان سامان
 جوہ شی :-

دلیل قانونی

- ۲) دویم دلیل قانونی دے، دانسان پہ فطرت کئے د وے قوتونہ موجودی
- ۱) یوقوت شہویہ (نر و عیبہ) چہ ہغہ د قدرت دا بے عطا د چہ پہ
 ہغہ انسان د خپلو مفاد د پارہ جد و جہد کوی :
- ۲) دویم قوت غضبیہ دے چہ پہ ہغہ انسان د دا بے قوتونو مقابلہ مدافعت
 کوی چہ کوم د مذکورہ فوائد پہ حصول کئے دے سرہ مزاحمت کوی
 دانسانی فوائد و کلیات، خو بل - حبیل، اغوستل، استوگنہ او د بلوغ نہ
 پس منکو حہ دے دانول دانسان محبوب جسمانی مقاصد دی، د وے نورس
 معنوی او روحانی مقاصد دی، دین او رتبہ دانول او دانسان دا بے

مقاصد دی چہ پہ دے کئے ورتہ خہ ہم مانع، حائل یا مزاحم راجی نو بے
 ئے مقابلہ کوی دے تو انسانی جنٹ جگر و بنیا د ہم دا خیزونہ دی ،
 فطرت دا غواپی چہ دے دے او مقاصد و حفاظت د پارہ د کوعادلانہ
 دا بے قانون ضرورت دے، چہ پیر انصاف قائم شی، او جگرے
 ختمے شی، اس دا قانون دے چاوی د خداوند تعالیٰ، کہ دانسان د اظاہرہ
 د چہ دے قسمہ قانون جوہرہ و نکی د پارہ د خلود و صفا تو ضرورت دے
 د، علم محیط (۲) رحمت کاملہ (۲) قدرت تامہ (۲) غیر جانبداری :-
 علم محیط خو حکمہ ضروری دے، چہ دانسانی حقوق د ہر اہم علم و لری
 او دانسانی فوائد او حقوق سرہ تہلی دانسان نو ڈوند پہ بتولوا دوارو
 دے، (قبر آخرت) باندا دے د کدہ نظروی چہ دغہ عادلانہ فیصلہ دانسان
 ڈوند پہ دے بتولومنز لولو کئے د رستہ وی، او دا ہم ضروری دے چہ دغہ
 فیصلہ دے دانسان د پارہ د نتاچو پہ لحاظ ہم د رستہ وی خواہ ہنہ
 نتاچ انفرادی وی، او کہ اجتماعی ظاہری وی، او کہ باطنی (ڈورے) مثلاً
 کچرے انسان د سود د جواز او د زنا یا لواطت یا الترضاد جواز قانون جوہرہ کوی
 نو دے کئے خود خو شما شخصی آزادی لحاظ ساتلے شوے دے، لیکن دے بتولو
 کئے د پورا معاشرے د اجتماعی ضرور لحاظ نہ دے ساتلے شوے د سود
 نتیجہ پہ حرص کئے اضافہ او دانسانی ہمدردی فقدان دے، او زنا او
 لواطت سرہ د صحت جسمانی او عملی قوتونو د کمزوری غوندے، ضرورہ
 نظر انداز کہیشوی دی، او پہ دے کئے ہمدارنگ پہ، قبر او آخرت کئے د
 عذاب خیال ہم نہ دے ساتلے شوے :-

د رحمت کاملہ پہ وجہ ضرورت دے، چہ د عادلانہ قانون جوہرہ
 پہ موقعہ خد قسم غفلت انشی، او پہ قانون کئے عمدا دا بے اجزا شامل
 نکری چہ ہغہ دانصاف خلاف دی :-

قدرت کا ماہ پیدائے وجہ ضروری دے کہ وہ دجا زور دلا تھا ہے انصاف انگری یا مجرم نہ
 یہ سزا و کر کوئی کمزوری ظاہر نہ کری غیر جانبداری پیدائے وجہ ضروری دے :
 چہ دھم قوم، ہم وطن ہر رنگ اور دھم زبان خہ طرف داری انگری
 اور رنگ پہ قانون سازی کہنے دے کہ قسمہ خلق و خیال ساتھ پہ غرض
 بل قسم خلقتہ نقصان ورنہ کری، لکہ خنگہ چہ یورین خلق واسے کوی
 داخلور صفتونہ چہ عادلانہ قانون جوہر و لوہہ پارہ ضروری وی
 صرف د خداوند تعالیٰ پہ ذات کہے موجود دی نہ کہ ہفہ پہ رنگ د چا
 علم محیط شتہ اونہ د چا رحمت :

اللہ ارحم بعبادہ من الہم یولیدھا، ترجمہ :- د اللہ پاک رحمت پہ
 خیلر بندگانہ دوسرہ زیات دے، چہ د مور بہ پہ خیل اولاد دوسرہ نہ وی
 نہ د ہفہ پہ رنگ د چا قدرت شتہ چہ د چا زور پر اچلیزی، او پہ
 قانون جوہر و لو کہنے د ہفہ رعایت انگری یا مجرم نہ پہ سزا و کر لو کہنے د
 چاہے او کیریزی، صرف د خداوند تعالیٰ ذات غیر جانبدار کھکے کیدے شی
 چہ ہفہ پہ قوم او وطن کہنے چا سرہ شریک نہ دے چہ د ہفوی لحاظ انگری
 نہ چا سرہ پہ رنگ اور بہ کہنے شریک دے، بلکہ ہفہ خود سے ذات
 دے چہ کم یلید و کم یولید، اولیس کئلہ شی دے، ترجمہ :- نہ ہفہ نہ
 خوک پیدادی اونہ ہفہ د چا پیدا دے، اونہ د ہفہ پہ شان خوک
 کیدے شی

لہ دے وجہ د انسان فطری حق، یعنی عادلانہ قانون صرف د اللہ تعالیٰ
 ذات سرہ خاص دے : ع
 سروری زبیا فقط اس بات پہ ہننا کو ہے، حکمران ہے اک وہی باقی بتان آری
 برداری (حکمرانی) صرف دے دے پے مثله ذات حق دے، ہم دے یوازہ حکمران دے :
 نوریزولہ آذر بتان دی :

إِن الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ :۔ سورۃ یوسف : قانون جوہر و کول صرف د اللہ تعالیٰ
 آیہ ۲۹ : جل جلالہ حق دے :۔

د دے قسمہ قانون خداوندی، وحی الہی او حکام ربانی نوم قرآن دے
 پیدائے وجہ د قرآن ضرورت د انسان د پارہ ثابت شو، بھر کیف انسانی
 حقوق سرہ تولی قانون خداوندی نہ بغیر دیوانسانی قانون حکمرانی بہ
 د جاہلیت حکمرانی پیلے شی :

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ط وَمَنْ : ترجمہ، ولے خلق د انسان جاہلانہ
 أَحْسَنُ مِنْ اللَّهِ حُكْمًا الْقَوْمِ الَّذِينَ هُمْ : قانون غواری، ہمہ حقیقت بانہ
 سورۃ مائدہ آیہ ۴۹ : یقین لرونکی قوم د پارہ د اللہ تعالیٰ نہ
 سوا د بل چا قانون دیرینہ دے ؟

غیر حق چون ناسی و آمر شور زور بتان قاہر شور
 زیر گردون قاہری از آمری است آمری از ماسوی اللہ کافری است
 د اللہ نہ بغیر چہ خوک قانون سازی، پہ زور ظلم سرہ پہ عاجزانو غالب شی، د انسان
 لاندے خوغلبہ صرف دیو حکمران (اللہ) دے، د اللہ تعالیٰ نہ بغیر بل حکمران
 کافر دے :

د ضرورت قرآن دلیل غذائی

۳) دلیل غذائی - انسان د جسم اور روح نہ مرگب رجوبی دے او بیابہ دے
 دواہر و کہنے روح اعلا او اشرف دے او کدان د ہفہ پہ نسبت ادتے
 او خسیس دے ہم دواوجہ دہ چہ د جسم نہ روح ارحی نو بدن بیکارہ
 تی، د روح دا قسمہ برتری دوسرہ واضحہ او بدیہی دہ چہ حیوانات او
 جمادات ہم دے نہ خبر داری مثلاً یوزو تندی سرے چہ روح بکھنے
 وی او خوردے پہ یوحائے کہنے اودہ پروت وی نو ہیغ خیز پر حملہ نہ کوی

نہ پکین چنبی کیری نہ کارغان او تپوسان ددہ غوبنہ شوکوی نہ زمکہ
دکدہ بدن خوری او نہ هوا او نبردے بدبو یہ کولے شی۔ لیکن ہم ددے
انسان بدن نہ چہ خہ وخت روح او مٹی، نوجہادات او حیوانات ہول
پہ دہ حملہ کوی باوجود دے چہ دمرگ نہ وہا اندے دے پہ کا بنا تو کینے
حاکم وونہ چہ محکوم۔

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ: ترجمہ۔ او اللہ تعالیٰ ذرکے او د
سورۃ الحجاثیہ، آیۃ عتد: آسمانوں ہول خیزونہ ستا سوسینی کیری

بیانے زمکہ ہمدغہ جسم خوری، نمرے بدبو یہ کیری چنبی ہم ورتہ
پہ پوزہ او خولہ کینے ننو مٹی او کارغان او تپوسان ہم ترے غوبنہ شوکوی
دانول خیزونہ چہ روہے دانسان نہ مغلوب ووددہ دمرگ نہ
پس یہ دہ خکہ غالب شول چہ دوی ءالہام الہی پہ ذریعہ ددے خبرے
نہ واقف وی چہ پہ انسان کینے دقوت او غلبے باعث دہغہ روح دے
دادروح دبرتری دلیل دے، ہرکہ چہ بدن کمنا اوروح بربر دے
انگتر دغذا دپارہ قدرت انتظام کرے دے، دانسان دخوراک دپارہ
دغذوانہ ہلہ جو پیری، چہ ددے ہول جہان وسیع کارخانہ پہ
دے محنت اگری، مزکہ او بہ بوٹے دمزکہ نہ را اہو کوی۔ ہوا شروتازہ
اساقی، ستوری دہغہ دشوونما خدمت اگری، نمرے دانے پنے کوی
تردے حدہ پورے چہ دانسانی بدن دپرورش دپارہ نبرد سمندرنہ
بجارات او چت کیری دہغہ نہ ورع جورہ شی، او دبالن پہ صورت کینے د
اوبوانتظاماشی، دانول انتظام دکمتر انسانی جز (جسم) دغذا دنکیل د
پارہ دے د حکمت خداوندی تقاضا دے، چہ دبرتر جز (روح) دپرورش
دپارہ قدرت ضرور انتظام کرے دے دا حوکیدے نہ شی چہ دکمتر جز
بدن دپرورش دپارہ خود دومرہ لوکے انتظام وی اور دبرتر جز

(روح) دپارہ دہیچ انتظام نہ وی دہغہ مثال پہ بیاد انصوی چہ پہ اس
سور یورئیس دچامیلہ شی، نوکور بہ داس دکیا وغیرہ مکمل انتظام
اگری، او درئیس دخوراک خیناک وغیرہ ہیچ انتظام اگری، نو حکیم
مطلق دبدن (سور لئی) نہ نیات دروح (سائیس) دغذا انتظام کیری دے
خکہ چہ دوارہ بہ خیلو فرا نضواد اکولو کین دغذا محتاج دی بدن اوروح
دوارہ پہ دے عالم تغیر کینے استوکنہ کوی او پہ چیل فرض پورہ کولو
کینے دغذا محتاج دی، کہہ دینے نہ وی توتو خو بہ اس دتوڑے نہ دے پہ
گرزیدے شی او نہ بہ ہغہ سور دلورے تندے پہ وجہ داس وایسے قابو کولے شی بلکہ کیری شی چہ
درخ خور لوسر دوارہ ہم بدن زمینی دے ددے غذا ہم زمینی دہ گوروم اپنی دے اور دتوڑن
دعالم بالا سرہ دے لہذا دکدہ غذا اصم لطیفہ او دعالم باہر ہیکار دہ
اوداغذا وچی ربانی۔ کلام الہی یا قرآن دے۔ پہ دے کینے دغذا ایت دوا
(میلان طبعی، اولشونما) خصوصیات موجود دی، لکہ دبدنی غذا دا
خصوصیات پہ دودئی او غوبنہ کینے نہ دے دول موبودی چہ ددے
خوراک نہ دانسان شوق کیری کانری او اہیضے خوراک نہ فی شوق نہ
کیری، چہ دادوارہ اورہ کیری او وے خوری دغہ رنک پیما دودئی،
غوبنہ کن دشوونما صلاحیت شتہ پہ کانری او اسپنہ کینے نشتہ
بلکہ دہلاکت خطرہ دہ۔ قرآن دروح غذائے روحانی حکم دے چہ
پہ دے کینے دادوارہ خصوصیات موجود دی۔ میلان پہ دے دول دے
چہ قرآن دیرلوکے کتاب دے او بیایما اجنبی ژ بہ (عربی) کینے ہم دے
لیکن سرکدے خلق ددے تلاوت دیرکوی دایادوی (حفظ کوی) اوددے
یاد سائلوہ پارہ ورو نہ او تکرار و نترمرگہ پورے کوی، ددخت او محنت
دقربانی ددے خیرے دلیل دے چہ پہ قرآنی غذا ایت کینے روحانی
کشش موجود دے لکہ چہ دادروح غذا دہ، کچرے غذائے

جسمانی نہ وی نوہ جسم مرکب لائرمی دے . ہمدارنگ روحانی
 غذا چہ نہ وی نوہ روح اصلی (حقیقی) مرکب یقینی دے ،
 غذائے قرآنی نہ حیاتی حقیقی پیدا کیدل پہ دے آبت کینے ذکر دی
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ تَرْجِمَهُ : اے مومنان تو تاسو د اللہ
 وَالرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ . اور رسول خیرہ منیٰ حکمہ چہ تاسو
 سورہ انفال ، رکوع آیت ۲۳ : ہفہ قرآن طرف نہ بنی کوم کینے
 چہ ستاسو حقیقی ژوند دے .

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْواتُ تَرْجِمَهُ . اعلان اکری چہ د قرآنی
 سورہ فاطر آیت ۲۱ : غذا نہ محروم مہ خلق مہی
 خلقو سر ، برابر نہ دی چا چہ د قرآن غذا و روحانی نہ حقیقی شو و نہ بیاموند
 دے :

۴ : دلیل دوائی

پہ دے عالم تغیر کینے د انسان پہ بدن اور روح دوائی و تغیرات راجی
 د بدن د پارہ د تغیر سبب مخالفہ آب و هوا ، فاسدہ غذا ، یا نا
 مناسب فعل او حرکت کول یا خشہ بلہ حادثہ وی ہمدارنگ د
 روح د پارہ د مرضونو او تغیرات اسباب گندہ ، فاسقانہ ، ملیحدانہ
 مٹھکانہ ماحول ، خراب تعلیم ، خراب تربیت ، خراب قانون او
 خراب افعال او حرکات دی ، د دے دوارہ قسمہ بیمار و د پارہ مناسب
 م اکثر یا حکیمتہ رجوع کیدے شی بدن او د ہفہ دار و درمل
 دوارہ مادی خیزو نہ دی پہ دے وجہ انسان پہ خپلو تجربو غور
 او فکر سرہ د بدن مرضونہ معلومہ وی او د ہفہ د صحت د پارہ

د دے دار و درملو او علاج تجویز ہما اکری کوم چہ قدادت دلتم
 پیدا کری دی ، او یہ دے سلسلہ کینے پہ خپلو تجربو او کوشش سرہ
 دے د پارہ قانون ہم جوہر و لے شی ، لیکن روح انسانی ، د ہفہ
 صفات او امراض بتول دانسانی تجزیہ د اثرے نہ بھردی نہ نے
 د مرضونو خشہ تشخیص کولے شی او نہ دے د پارہ خشہ دار و درمل
 تجویز کولے شی ، روح پخپلہ امیر مائی دے ، او صرف عالم بالاسرہ
 تہ نے یو حقیقت دے لہذا د دے ، علاج بہ ہم د عالم بالانہ کیدے
 شی ، چہ ہفہ د مرضونو ازالہ کیدی زمینی علاج (دار و درمل)
 پرے اثر نہ غور کوی حکمہ چہ روح زمینی نہ دے ، د روحانی مرضونو
 علاج د بدن مرضونو د علاج نہ حکمہ دیرا ہم دے چہ د بدن مرض
 پہ وجہ انسان وقتی طور مرشی ، مگر د روحانی مرض پہ وجہ د انسان
 دانسی مرگ او ہلاکت واقع کیدی ، ہم دا وجہ دہ چہ خالق کائنات
 د بدن د علاج انتظام انسانی تجربوتہ سپارے دے لیکن روحانی
 علاج د پارہ د انبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ نے پخپلہ انتظام اکری
 چہ ہفہ وحی الہی او کلام ربانی بلے شی او د روحانی علاج د پارہ تجزیہ
 او بے خط نسخہ دہ :

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَاءً مَّوْشِقًا تَرْجِمَهُ . موبذ قرآن نازل کرو چہ پہ
 وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ مَبْنِي اسراییل ایہ . ہفہ کینے د روح علاج او د ہفہ د قوت
 بخششی سامان موجود دے او یقین لوونکو د پارہ د اللہ رحمت دے ،
 پہ دے وخت کینے د روحانی امراض د ازالے او د دے د فیضان صحت
 د پارہ بل خشہ علاج یا نسخہ پہ کائنات کینے موجود نہ دہ حکمہ چہ
 ذمہ مینا علیہ . پہ رنرا کینے د قرآن نسخہ د بتولو انبیاء علیہم السلام پہ بتولو
 روحانی نسخو بانڈے مشتملہ دہ ، او یہ دے کس د ابدی روحانی صحتا بدی

اصول موجودی ہم داو جردہ چہ یوپ خود علمونوا بنا روت
 اوستل اوڈ هغه په وجه دترقی آسمان ته اختل لیکن ددے روحانی
 شفا نه د محرومیت په وجه انسان شرافت نه محروم دی نه په دوی
 کینه خه نیکی شته نه خدا فی ویره نه انصاف، نه اطمینان قلب او نه امن
 بلکه ددوی دگندہ او بیمار و روحونو په وجه دنیا هره ورح جمنو جو پیزی
 او پدے کینه د فواجشو، منکرانوا و دینونو کیولو دسه یو سیلاب په چپو
 دے چه د هغه د خمید و هنج قسم امید نشته د بولے دنیا د تباہی خطرہ
 ده حکمہ چه خرابی ورح په نیا تیدردی۔

ه دلیل نوری

په دنیا کچه دوه قسمه خیزونه دی، یو هغه چه په سترگو لیدلے کتله شی،
 لکه د زکے نه نر آسمان نه بول خیزونه، دویم هغه چه په سترگو لیدلے نه
 شی، صرف په عقل معلومیری لکه ایمان، کفر، طاعت، معصیت د
 انسانی اعمالو حسن او قبح۔ د رومی قسمه خیزونو دپاره قدرت دوه نورہ
 پیدا کیری دی، یو داخلي نور او بل خارجی نور، داخلي نور خود سترگو نور دے،
 چه انسان کینه دننه موجود دے، که دچا سترگه رنده وی او د داخلي نور
 محروم وی، نو هغه په مار او پری کتله فرق بلشی کولے
 دویم خارجی نور چه د انسان نه بهر دے، مثلاً، نمر، بجلی، لالین، دیوه
 وغیره کچرے دا خارجی نور نه وی، اگر چه د سترگو بینائی د رسته وی
 بیا هم هغه په نوره تیاره کتله د مار او پری ذری نشی کولے دواړه نورونه
 داخلي او خارجی چه جمع وی نو هله به علم او بیلتون حاصل وی۔
 دارنگ د دویم قسم خیزو نور دپاره هم د اندرون او بیرون دواړه
 قسمه رنراگانو ضرورت وی، انه رونی رنرا آسمان ده

د دے دواړو ضرورت حکمہ دے چه دایمان او کفر، د نیک او بد، د خیر
 او د شر بیلتون اشی، هغه بیرونی رنرا د روحانی امورو دپاره کلام الہی
 دے چه لکه د آسمانی رنرا نمر په شان یو بله آسمانی رنرا ده،
 وَأَتَّبِعُوا النَّوَارَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ : اودوی د هغه رنرا تا بعداری کوبده
 سورة اعراف آیت ۱۵۰ : کومه چه حضور سره نازل شویده۔

۴ : دلیل حبی

انسان د بدن او روح مجموعہ ده د بدن په وجه هغه د جسمانی محبوبانو
 مثلاً د خوراک، خبثات، او د مکان خواهشمند دے یا د دے محبوبانو حاصلو
 د ذریعے (مال دولت) خواهشمند دے، دے خیزونو سره هم د انسان
 محبت فطری دے، او خالین کائنات سره محبت هم فطری دے هم دا وجه ده چه
 انسان په خپل قول تاریخ کتله د محبت الہی د تقاضا نه خالی نه دے پاتے شوے
 دا بیله خبره ده چه کله د دے فطری تقاضے صحیح او درتقت اظهار شویده
 لکه د مؤمنینو او مؤجیدینو په شان یا غلط اظهار شوے دے، لکه د بت پرستو
 او مشرکینو په شان چه هغوی غیر الله د الله تعالی مظهر اگنر لو او د هغه
 عبادت لے اکرو، د دے دواړو صحیح او غلط طریقو اصلی محرک هر د فطری
 جذبہ (محبت الہی) وی تر دے حده چه د روس او چین خلق چه د خدا لے
 نه منکر دی د دے جذبے نه مجبور شول حکمہ چه دا ختمولے نشی چنانچه هغوی
 د دے فطری جذبے د تسکین دپاره د لین او ماؤزے تک مجسمه انصوری نه
 خائے په خائے نصب کول چه د هغوی تعظیم د عبادت په صورت کتله
 جاری آسانلے شی، ما په خپل بل یو کتاب، کیونرم او اسلام کتله د کیونرم
 دا خبره نقل کړے ده چه د خدا لے په خائے بل یو مصنوعی خدائے د خلقو
 دپاره تجویز کول ضروری دی دپاره چه د دے فطری جذبے تسکین پری

اُشی، اودوی دا مقام خپلو ممتاز و مشرانوته و رکړو. بھر صورت مُحبت الہی و فطری جذبہ دے دے دپارہ د یومظہر ضرورت دے چه د خدائی دخو بیئے اونا خو بیئے تابعداری اکر تھے شی کوم تے چه خوشوی هغه اکر او کوم تے چه نا خوشوی هغه اکر و. لکه څنگه چه دهر محبوب د محبت عامه تقاضا دلا، اُس د خدائے د خو بیئے اونا خو بیئے معلومول تر هغه نا ممکنه دلا چه خدائے پخپله دخپل کلام په ذریعہ نه وی خود دی حکم چه دیوانسان خو بیئی اونا خو بیئی تر هغه نشئی معلومیدے تر څو چه هغه پخپله د هغه اظهار نه وی کړے لکه څنگه چه یو کور به د میلر دخو بیئے دخوراک انتظام تر هغه نشئی کولے تر څو چه میلر هغه نه وی ټیکاره کړی، د الله ذات خود دے نه هُم یر بلایا و بالادے، خو حکم د هغه د محبت تکیل دپارہ دا ضروری دلا چه هغه موربزه اُبنائے چه فلا نئی عقیدے، اخلاق اعمال او اقوال د هغه خو بیئی دی او فلا نئی نا خو بیئی او ذاتم خود دل بغیر د کلام الہی نه نا ممکن دی دے دپارہ د وحی او کلام الہی ضرورت دے چه د هغه دخو بیئے اونا خو بیئے علم حاصل شی هغه کلام قرآن دے چه د هغه نه ضرورت د قرآن ثابت شوی.

دلیل اتباعی

په دنیا کینه اتباع او تابعداری موجوده دلا، اولاد د والدینو، شاگردان د اُستادانو، رعیت د حکومت ما تحت عمله د خپلوا نسا اونا احسانمند د احسان کولو نکر تا بعدار او فرما نبرداری، دا صورتونه او د دے نه علاوه نور ټول د تابعداری صورتونه فطری او معقول دی او د دے په وجه نظام تمدن قائم دے کچرے اولاد د والدینو تا بعدار نه وی نو خاندانی ژوند په تباک شئی، شاگرد د اُستاد نا فرما نه وی نو نظام تعلیم به گپه وحشی، رعیت

د حکومت او ما تحت عمله د افسرانو تا بعدار نه وی نو د حکومت انتظام به نس نس شی، که زیر احسان دخپل محبتن تا بعدار نه وی نو دریا نه به د احسان وجود هم ختم شی، په دے د نیا کینه د هوشیز دپارہ علت او سبب موجود دی دغه رنگ د همدگورتا بعدار او فرما نبردارو د پارہ هم د علت او سبب ضرورت دے، چه هغه د احسان او اقتدار دے. په اولاد د والدینو، په شاگرد د اُستاد اونا په زیر احسان د محبتن احسان د فرمانبرداری او اطاعت فطری سبب دے، او په رعیت د سکر په ما تحت عمله د افسرانو اقتدار د فرمانبرداری فطری سبب دے د دے پنځو صورتونو نه علاوه نور د د صورتونه د فرمانبرداری هم شته مثلا، عاشق د معشوق اطاعت کوی او عوام د اهل علمو مثلا د امام ابوحنیفه امام بخاری رحیمہما الله او یا اهل معرفت مثلا د شیخ عبید القادر جیلانی یا دنور و بزرگان نور رحیمہما الله تعالی تابعداری هم کوی د دے دواړو صورتونو سبب حُسن دے هغه حُسن ظاهری دی لکه د معشوق حُسن د عاشق دپارہ یا هغه باطنی او معنوی وی. لکه د علمای دین او بزرگان دین حُسن د عوام دپارہ لہذا د دے ټولو اطاعتونو اسباب او علتونه صرف د دے دکت.

۱ قدرت ۲ احسان ۳ حُسن

په انسان کینی چه د د دے و نه یو هم علت موجود وی نو د هغه اطاعت کولے شی حالانکه داد انسانی ذاتی خو بیئی نزدی بلکه د الله عطا او بخشش د ه هر کله چه خداوند تبارک د دے د دے وانه و س چشمه او جامع دے، او د اتول صفتونه د هغه ذاتی او قوی تر دی نو د هغه د و لے اطاعت اکر ټول فطرت غوازی چه د د ا سبب ذات اطاعت و خا مخاوی طریقہ د دغه شی، هغه د د اوی چه د هغه وحی او کلام د ک پیغمبرانو علیهم السلام په ذریعہ انسانانوته را اُرسی چه د دے لاس صحیح طور متعین شی، د دے وحی نوم

قرآن دے چہ ہمیشہ دپارہ محفوظ دے، لہذا ذنوع انسانی د پارہ
د قرآن ضرورت ثابت شو

۸: دلیل نفسیاتی

انسان کہ چرے د خپل نفس اور روح پہ آئینے نظر و اچری نوڈ کلام الہی
یا د قرآن ضرورت پخپلہ ددہ زبرہ دماغ و د ضمیر خاموش آواز دے
یوسلیم الفطرت انسان کہ ہنہ پہ صحرائے افریقہ کہنے وی یا آزا د
قبائلو پہ غرونو کہنے ہر کہلہ چہ ہنہ یوبد کار مثلاً زنا یا قتل ناحق
کوی نو د ہنہ دماغ او ضمیر د دے جرم کولونہ ضرورتاً شرکیزی او
ہنہ پہ خپل ضمیر کہنے د دے، جرم دا اثر یونسمردو نوالے تکدسا
او انقباض محسوسوی سر د دے چہ ہلتہ پہ دے فعل د دہ کوفت کونکہ
ہیچوٹ نہ وی نہ خوشہ حکومت موٹوی نہ خر عدالت یا پولیس اونہ پہ
دغہ خلتہ کہنے شہ ضابطہ او قانون نافذ العمل وی بلکہ دا علاقہ
د ہر قانون نہ آنا دہ وی، اس سوال دا پیدا کیزی چہ پہ دے حالت
کہنے د دے دروندانی، تکدسا، انقباض سبب شہ دے،

کچرے دا او ٹیلے شی، چہ دہ جرم کپیدے قانون مات کپیدے نو داسزا
حکے غلط دی چہ ہلتہ نہ قانون شتہ اونہ د سزا دیرہ شتہ بیاد
دے تاثر و چہ شہ دہ ظاہرہ دہ چہ دادہ د ضمیر ہنہ خاموش آواز
دے کوم نہ چہ دے دا محسوسوی چہ ضرور دہ شہ قانون مات کپیدے
کچرے ہلتہ انسانی قانون نشتہ نو پر حقیقی او الہی ضابطہ د انسانی اعمالو
دپارہ ضرور موجود دہ چہ پہ دے جرم د غنا ضابطہ ماتہ شوے دہ
او ہنہ حقیقی او الہی قانون چہ د کوم نہ پہ خلاف کولود دے مجرم
پہ ضمیر کہنے دا تاثر پیدا شوے دے ہمدانہ کلام الہی یا پر بلو تکر کہنے

قرآن دے، چہ د ہنہ نہ د قرآن ضرورت پہ نفسیاتی تاثر ہر ثابت شو

۹: دلیل تخلیقی

عالم د یعنی اللہ نہ بغیر نور بتول مخلوق صرف د دو خیزونو نوم دے
انسان او خادم انسان، عالم تخلیق الہی او فعل خداوندی دے نو پہ دے
کہنے بہ ضرور خہ حکمت وی، حکہ چہ حقیر انسان بلا فائدے یا بلا حکمت
ہنچ یوکار نہ کوی، نوڈ ہنہ خالق بہ خنکہ بے فائدے او بے حکمت یوکار کوی
مشہورہ دہ چہ فعل الحکیم لا یخلو عن الحکیم اس عقل دا ضروری گنہری
چہ د انسان یا د خادم انسان پہ پیدا کولونکہ حکمت شتہ، د خادم انسان
حکمت خود ایسے ظاہر دے چہ د عرش نہ ترفرشہ پورے بتول خیزونو
دانسان د فائدے، پرورش او خدمت د پارہ دی، زمکہ معدنیات
نباتات، حیوانات، اور، ابرہ، ہوا، نمرود د ہنچ گری او سزنا، ستوری و
غیرہ بتول د انسان پہ خدمت کین مصروفہ دی، لکہ خنکہ چہ د قرآن
کریم ارشاد دے:-

وَسَخَّرْنَا لَكُمْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِمَّا تَشَاءُونَ
فِي الْأَرْضِ مِمَّا تَشَاءُونَ وَمَا تَشَاءُونَ
پہ زمکہ کہنے دی،

خالق کائنات زمکہ او آسمان ستا سو پہ خدمت او پہ فائدہ کہنے پہ دا ایسے زبرد
جبری ذمہ داری لگولی دی، چہ پہ ہنچ د نگران مقررولو خہ ضرورت نشتہ
اونہ د انسان پہ خدمت کہنے د سستی یا د غفلت شہ ویرہ شتہ لہذا
دا واضحہ شوے چہ، د انسان نہ سوا بتول مخلوقات دانسان د خدمت او تربیت
دپارہ پیدا شوی دی، کچرے پہ دے کہنے یو خیز ہم موجود نہ وی لو انسان

ژوند دے نه شو پاتے کيدے دا هم ثابتہ شوه چه ددے اشياؤ دتخليق مقصد او حکمت دانسان ژوند قائم ساتل دی اُس ددے ورگوتی انسان دتخليق حکمت خه ددے هرکله چه کارخانه عالم دانسان دپارده پيدا دوه نوذا ضروری خبره ده چه انسان دعالَم دپاره نه ددے پيدا دهغه دليل دادے چه دا بئول عالم که نه وے نو انسان ژوند دے نه شو پاتے کيدے کچره انسان نه وے نو عالم باقی پاتے کيدے شو، خبره داده چه انسان اشرف المخلوقات دے دهغه دتخليق مقصد به هم اشرف وی لکه څنگه چه اُس دخرنه اشرف په ددے وجه ددے چه دهغه مقصد هم دخرنه اعلى ددے. خلاصه کلام داچه جهان انسان دپاره ددے او انسان خالق جهان دپاره، هغه به دنايب خدا او دخليفه خدا په حيثيت هغه کارکوی چه دهغه دآقائے حقيقي کومه منشأوی، په دغه منشأ الهی به پخپله عاجل وی او بل به پور. عامل کوی اور ددے تا وپیل شي عبدیت او بندگی:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ، سورة التَّوْبَةِ آيَةٌ ۵۴ : کائنات دعبديت او بندگي دپاره ددے په ددے بندگي کينے د خداوند تعالی هېڅ فائده نشته او دانسان فائده کينے ددے دهغه دخل مقصد تخليق تکميل اُکړی نو دحيات ابدی دخواست او نه به يفضيلا ب شي، اُس مقصد تخليق يا منشأ الهی معلوم وکود نو دپاره ضروری ده چه پخپله خالق دهغه وضاحت اُکړی او هغه بغيره کلام الله او وحی الهی نه ناممکن ده نو ځکه دکلام الهی ضرورت ثابت شوچه هغه قرآن

۱. دليل ترحمی

رحمت او شفقت خوري ده او کمال صفات دی رحمت نه خالی کيدل نشي

دده چه دهغه نه دالله ذات پاک ددے ددے وچه قرآن کينے خاله پاتې درحمت الهی ذکر موجود دپه نورو آسمانی کتابونو کينے هم او د عقل نقاضا هم دهغه چه په خالق کائنات کينے درحم ضروری، دعالَم کائنات يو اکين دده په ددے کينے رحمت الهی صاف بیکاسری، کائنات کينے صرف دوه خبرونه دی (۱) مرحوم، او مُنعم، په چاچه رحمت او انعام وی هغه انسان ددے (۲) رحمت او نعمت، دآسانو نواو ددکے هغه بئول مخلوق چه د خداوند تعالی دارخه دانسان دپاره نعمت او رحمت سامان ددے،

وَإِنْ نَعُدْ وَإِنَّمَا اللَّهُ لِأَلْحُصُولِهَا : کچرے تا سود الله تعالی نعمتونه شميرل اِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكْفَالٌ ﴿ط﴾ سورة : غواری نو ذه شئ شميرے بيشکه انسان ابراهيم آية ۳۳ : به انصافه او ناشکره ددے.

دالله تعلق درحمت خود احوال ددے انسان فی اعمال نه بئول خراب دی او نه بئول بڼه دی، بلکه څه مُضر او تبا هکن دی او څه مفيد او نفع مند دی، ددنيا بئول قومونه په ددے متفق دی چه انصاف بڼه ددے او ظلم بد، لیکن اعمال ددے لطيف اشياؤ دی چه په انسان غور فکر يا لیبار تبری (تجربه گاه) کينے دهغه فائده نقصان نه شي معلومید ددغه اعمال عام دی عقائد وی که اخلاق که عبادات که معاملات، کچرے په ددے اعمالو کينے دالله تعالی هديت همره وی او انسان په تبا هکن او زهر او د عقائد و او اعمالو کينے مبتلا شي، او خالق کائنات صرف قماشه کولے نو دا به دده دشان رحمت بخلاف ددے لکه څنگه چه يو انسان ته دا علم وی چه په طعام کينے زهر کم دی بل به خبره انسان لئ خوری او ددے پير غلے پاتے شي، نو دا به بے رحمی وی، دارنگ کچرے يو ژوند په گنده يا کوهی کينے خپه اگده او ورپر يو وحی، خوبيا انسان کوری او پير چپ پلته شو نو دا بے رحمی ده، نو دآ حکم الحاکمین او ارحم الراحمین شان خوبه اتها اُچت دد هغه گله دا بے کولے

کسی چیز انسان خود پہ مہلک اور تباہ کن اعمال کو کہنے میں تامل ہی اور دے دیا ہے
 چپ وی، حالانکہ انسانان بے خبری دی اور وہ ذات پہ ہر شے خبردار دے
 نودہ در حمت تقاضا دے کہ ہفتہ کی جانبہ دے دے ہدایت نامہ مہجور وی
 چہ پہ ہفتہ کے درجات دے ہندہ اور مہلک عقائد اور اعمال کو تشریح اور بیلتوں
 مہجور وی، ہمدغہ ہدایت نامہ کلام الہی یا قرآن دے چہ دے انسان
 تہ ضرورت دے۔

قرآن صدقت اور اعجاز

قرآن کے اعجاز زیادہ سے زیادہ معجز کیوں کہ مطلب داد نے چہ قرآن کلام الہی
 دے آسانی اور تانی ہدایت دے، دے علوم اور معارف کے لئے تعالیٰ ذات
 علیہ و عرفان کے لئے دوسرے چشمے ابدی قوانین دی دیوانہ انسان دے
 اور ناقص فکر اور دماغ غیبی، نہ دے اور نہ انسانی انکار اور نظر یا تو یہ شان
 دے وہم خیال، جذبات اور خواہش نفسانی نہ اثر اور تبدیلی قبلہ کو تصور اتوں
 مجموعہ دے، دافطرت اور حقیقت دے چہ کلمہ نہ بدلیزی اور نہ ہفتہ کے د
 غلطی شے گنجائش شے نہ دے یہ قوانین کو کہنے دے ترمیم اور تبدیلی ضرورت
 شتہ اور نہ کہ ہولو پٹری قوموں کو دے حق و سوسرہ تری دے عدل اور انصاف
 دے لارے نہ دے اور یہ احتمال ممکن دے، چہ دے ہفتہ متعلق قرآن
 کریم پہلے ترتیب وار دعوے دار رنگ دے :-

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَبِخَيْرٍ يَأْتِيهِ الْقُرْآنُ بِحَقِّهِ وَأَنْتَ خَلْفَهُمْ
 لَا مَنِ خَلْفَهُمْ طَقْتَرِيلٌ مِنْ حِكْمٍ حَبِيدٍ دے ہفتہ باطل دے تو تو ہفتہ گنجائش نشتہ
 سورہ حم السجدة آیت ۴۱ :- دے ہفتہ ذات نازل کردہ کتاب دے
 چہ دے حکمت اور دانائی سرچشمہ دے اور یہ ہولو صفات کاملہ دے موصوف دے
 لَمْ يَكُنْ لَكَ كَلِمَةٌ مِنْ سُوْرَةِ الْاَنْعَامِ آتٍ :- یہ قرآن کہنے دے ہفتہ ترمیم اور تبدیلی گنجائش

وَقَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَقُرْآنًا هَدَايَاتٍ بِهِ هَدَيْتَنِي اَوْ
 عَدْلًا ط سُوْرَةُ الْاَنْعَامِ آتٍ ۴۱ :- انسانی عدل کہنے پورے اور مکمل دی
 اس یوئے دا خبرہ پاتے شوہ چہ ایادہ رشتیا ذلہ تعالیٰ کتاب دے یاد انسان
 ذہن دے خواری نتیجہ دے، کچرے اولہ خبرہ صحیح وی نو بیابہ ہر وی غیر
 الہی طاقت دے دے، ورنہ دے عاجزی اور دے کہنے بہ ہفتہ شک پاتے نہ شے
 ... چہ دے کلام الہی ... دے اور کچرے دویمہ خبرہ صحیح شے نو بیابہ پہ
 دے کہنے ضرورت شک وی چہ دے کلام الہی دے اور کہ نہ، موبز بہ ورنہ دے
 دائرہ بنو چہ قرآن معجزہ دے اور ہولو انسانی طاقتوں دے ہولو شے
 چہ دے یورپوں کو جزر حصے جزر و لولہ ہم پلتے دی، ہم داوجہ دے چہ
 دے کلام الہی اور معجز دے اور انکہ دنورو پیغمبران علیہم السلام دے معجز
 پہ شان دے یوخت دے پارہ معجزہ نہ دے بلکہ تل دے پارہ دے چہ
 دے جواب دے منکرین ترقیامتہ ہم نشی ور کوئے اور یورپی عیسائی
 جارج سبیل دے خبرے نہ پورے رشتینی کیدے شے لکہ چہ ہفتہ لیک
 چہ دے انسان قلم دے قرآن پہ شان معجز کتاب ہفتہ نشی لیک بلکہ دے معجز
 دے مرور دے کو لولہ ہم لویہ معجزہ دے تاریخ اسلام جلد ۳۲۴
 از عبد القیوم ندوی) دے ہولو اول موبز دے قرآن دے اعجاز اور معجزے کیدو
 تشریح کو چہ پہ دے خبرہ پوہیدل آسان شے :-

معجزے اور اعجاز تشریح

پہ دے کیا کہنے خومرہ خیزونہ چہ ظاہریزی دے ہفتہ ہولو درے قسمہ دی
 ① عادیات ② عجائبات ③ معجزات
 عادیات
 عادیات ہفتہ خیزونہ دی دے کومرہ چہ ترون ہفتہ مادی اسباب دے
 دی چہ عام خلق نے پیڑنی لکہ دے غم کو لولہ غم را لیکو کیدل اور دے ہولو

کولونه د جُورے اونه را تو کیدل، د داروپه استعمال مرض لورے کیدل، دودئی خوراک سره لوبزه او اوبو خبشلو سره تنده ماتیدل د تجارت نه کته موندل او په سامان جنک سره برے موندل دا امور عادیه دی او د عام رواج مطابق دے نه ذکر شوی نتیجے حاصلیږي

عجائبات

عجائبات هغه یزونه دی چه د مادی اسبابو په نتیجه کینه پیدا کیږي، مگر د مخصوصو او ماهرینو نه بغیر عامو مخلوقو ته د دغه اسبابو او د هغه د پیدا نشو و نتیجو هېڅ علم نه وی، مثلاً ساکنسی نوی مصنوعات د مشین په زور او رکاو دے زفلول الوتکه او خوول، سمندری جهاز چکول، ریډیو سټیشنونه آوازونه او تقریرونه خوړول، میزائل، آتم بم او هائیډروجن بم جوړول دا ټول په عجایباً توکینه داخل دی، دارنگې سمجری عملیات د مادی اسبابو او د مهارت پیدا واری، لیکن د دے مخصوصو مخلوقو نه بغیر عام خلقونه دا اسباب او په دے اسبابو او د انډر د نتیجے معلومه نه وی نوڅکه ورتا دا څیزونه عجیبه علومیږي، بیا په عادیاتو او عجایباً توکینه یو خاصیت مشترک دے :-

مشترک خاصیت

د دے دواړو قسمو په ډول نور خلق هم جوړولے شی فرق صرف دوسره دے چه په عادیاتو کینه د مهارت فن ضرورت نه وی، څوک هم چه غمړ اگری، نو غمړی پیلے شی، لیکن عجایباً توکینه د مهارت فن ضرورت وی صرف یو ماهر انسان د هغه ایجاد اگری او نور په زړه کوونو ماهران ئے بیا جوړوی، لکه څنگه چه امریکه ایتم بم او هائیډروجن بم جوړ کړو بیا چین د دے په ډول لیکو، دینه ثابتہ شوه چه عجایبات هم دا ځیزونه نه دی چه بل یو ماهر انسان ئے نه شی کولے نوڅکه دے

عجایباً توته معجزه نشی ویلے :-

معجزات

معجزات هغه دی چه یو خوپه هېڅ قسمه عامو عادیاتو خاصو عجایباً توکو مادی اسبابو باندے او انډر نه وی بلکه د هغو وجود خالق کائنات یه مخفی قوت او مشیت او انډر وی او دا بغیر د نبی علیه السلام نه بل هېڅوک نشی حاصل کولے مثلاً الوتکه هم الوحی، او د سلیمان علیه السلام تحت هم الوتولیکن اوله معجزه نه ده او دویمه معجزه ده الوتکه هر انسان جوړولے او الوتخولے شی لیکن د سلیمان علیه السلام تحت صرف په مشیت الهی الوتلو چه دا ټول نه خو چا وړاندے اکرے شونه اوس څوک کولے شی او نه به آندک څوک اکرے شی :-

قرآنی معجزه ، بلاغی دلیل

په دنیا کینه دوه قسمه مصنوعات دی : یو الهی مصنوعات لکه نیر، سلېو، مئی وغیره او بل انسانی مصنوعات مثلاً موټر، سائیکل وغیره اوس مونږ چه غور اگریو نو بنکاره غټ فرق دا دے چه الهی مصنوعات د انسانی طاقت نه بهر دی، او انسانی مصنوعات دا ځیزه دی بلکه بل یو ماهر انسان ئے هم جوړولے شی، مصنوعات الهی نه خو بل انسان جوړولے شی نه دے د پاره په دنیا کینه کارخانه شته او نه خوپه بازار کینه خرڅیږي هم دغه حال دکتا بونو هم دے د انسان جوړ شوی کتابونه دا ځیزه دی چه د هغه په شان یاد هغه نه بسنه بل څوک نشی جوړولے مگر د قرآن متعلق د ادعوه ده چه دا د خالق کائنات د علم او قدرت نتیجه ده د دنیا ټول انسانان په جمع د دے پشان څه چه د دے دیو وړوکی سورت الکوثر چه یو کرینے نه نیایات نه دے، پشان هم نشی جوړه کولے دلته هېڅ شک پاتے نه نشو چه داد الله تعالی کلام دے، لکه څنگه چه هر په دے معیار قرآن

کریم پچھلہ د خپل اجماعاً و دکلام الہی کید و پ، با سہ کئے د عربو فصحاء و
او بلغاوتہ د مقابلہ دعوت و رکړے دے، فرمائی،

وَأِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَيَّ : کچرے ستا سو پ، قرآن کئے داشب
عَبْدِنَا فَإِنَّا نُنزِّلُ آيَاتٍ مِّن مِّثْلِهِ : وی چه دا کلام الہی گوندی نه دے نو
وَأَدْعُوا شُرَكَاءَ أَعْلَمُ مِنْ دُونِ : تا سرتوک یو خائے شی خپل بتول
اللَّهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ○ سورة : امدادیان هم را ا بلئی او د دے دیو
البقره آیه ۲۲ : و وړوکی سورت غوندے یو بل سورت

جوړ کړی، کچرے تا سو پچھلہ دعویٰ کئے، شتی بی،
اودائے هم ورسه افرمائی:

وَكُنْ تَفَعَّلُوا، سورة البقره، آیه ۲۲ ریضه تا سودا سے هچرے نشی کولے
په دویم ایت کئے د دے نه هم زیات مضبوط تھوکن فرمائی :-

قُلْ لَئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَيَّ : کچرے بتول انسانان او جئات دے
أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَآيَاتُونَ : د پاره جمع شی چه د قرآن مثل
بِمِثْلِهِ وَكُلٌّ كَانِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ : جوړ کړی او را وړی، نو نشی را وړی
ظہیراً ط) سورة بنی اسرائیل آیه ۱۰۸ : کچرے دا بتول په دے کئے د تیریل
ملا تیرا کړی :-

په دے ایت کئے د اے یو قوم ته خطاب د دے د کوم چه پخپل ادبی قابلیت او
په فصاحت او بلاغت باندے ناز ووهغوی د قرآن د شنان و و او اول
مقصود دهغوی قرآنی دعوی غلطول او ما تکل و و او دا اعلان د حضور
علیه السلام په خوله مبارکه ا کړے شو کوم چه ا می و و نه شعرو شاعری
نر د و او نه دے فصاحت بلاغت کئے خه تجر به او مشق لولو بلکه د دوی
دا خلوی نبت کاله عمر داے تیر شوه و و چه د دے زبان په ما هرینو کئے :
د د هخ شہرت نه و و په د اے حالت کئے د اعلان د هغوی تا وړو

هم زیات کړو کچرے کیدے شوه نو هغوی به په دیره آسانه قرآن او
صاحب قرآن ته په دے سخت ماته ورکړے و ه چه کم با کم یو
کر بنه عبارت خوبه دے د قرآن پشان جوړ کړے و ه، حکم چه د قرآن
پچھلہ هم دا اقرار دے کچرے دا اے ا شونو قرآن بیا کلام الہی نه
دے او صاحب قرآن به د خدائے رسول نه وے لیکن هغوی په خپل ادبی
ذوق او د فطرت سلیمه په بنیاد د قرآن مثل جوړول ناممکن ا گنول او د دے
آسانے لارے په خائے د قرآن د مقابلے د پاره د جنگو نو د پیره گرانه او طول
تیر مینه طریقہ اختیار کړه چه په هغه کئے دے مالونه او خائونه تبا کړل
او ه خو پکئے د خپل ملک او وطن نه هم لاس ا ونخلو سره د دے
چه په دے کئے هم ور ته کامیابی نصیب نه شوه، د تورے او خونریزی د
مالی جانی قربانی وړ کول او د ژبه او د قلم خوزولو آسانه طریقہ
پرینودل د دے دلیل دے چه دوی سره د قرآن د دے چیلنج هخ
جواب نه و و حالانکه دا هغه خلق و و چه د دوی د فصاحت او بلاغت جواب
به ترقیامته ا کړے شی دا خود قرآن د اجماع بلاغی دلیل دے
چه د یو آسان دے لیکن د یورپ و وغیره مستشرقینو د اسلام د
مقابلے د پاره صرف د غنچو نغوا کا نوا و معاوضو هضمولو په فرض بیا هم
خو گن و د بے بنیاد ا اعتراضات کړی دی هغه به موبن په وار وار
نقل کو و او جواب به کړ و و کړو :-

اوله شبه

اوله شبه اهل استشراف دا کړید ه چه کیدے
شی د عرب فصحاء و په دے وجه بل قرآن نه جوړه
چه دا می ضروری نه گنله نه دا چه د بل قرآن جوړولو نه عاجز و و لکه چه
یو انسان یو یارک ته خو نلے شی لیکن د غلته د نللو ضرورت نه گنری، د د
جواب دا دے چه بیشک د نیویارک سفر د پاره یو اے قدرت کافی به

دے بلکہ دتلو باعث ہم ضروری دے، نو کچرے دقرآن پہ مثل زورلو
 باندے دعر بو بگفاء قادر دے، نو دے نہ بلہ نریا ته کومہ موقعہ
 کیدے شوہ حکمہ چہ قرآن ته شکست و رکولود پارہ ددوی اودقرآن منزکر
 پہ مینج کینے مقابلہ پہ دے وجہ جاری وہ چہ قرآن ددوی دپلا مگنی دین
 باطل کولو، نو دے مقابلے ضرورت دے دپارہ ووجہ خیل پلا دگنھ دین بہے
 ہم بچ کرے وے اودقرآن مثال پیش کولو سرہ بہے پہ دے مذہبی
 مقابلہ کینے خیل حریف بتولی مسلمانانوا صاحب قرآن ته ماتے و رکریے
 وہ، دقرآن پہ مقابلہ کینے دوی ته خیلہ بریانی دومرہ عزیزہ اوضروری
 ۱۰ چہ دھنے دپارہ دوی بے کچہ مالی او جانی قربانی و رکولے چہ پہ ہنے
 جنگ بدر، احد، خندق او حنین واقعات او پہ قرآن متونکو باندے پہ
 مکہ معظمہ کینے ددوی ہنے ظالمانہ کارنامے کوا ہانے دی، ہغوی پہ دے
 سہ ہوہ ووجہ قرآن ته پہ ماتے و رکولوبہ دہغوی دین بریالی شے او دے
 ہغوی د فصاحت بلاغت بے مثلی بہ ہم اہنے شے او دے مذہبی جنگ
 یوفریق (مسلمانان) بہ ہم خوار اوزار شے اس دلتہ داشبہ داسے
 عبث دہ لکہ خنگہ چہ پہ صحرا کین دتندے نہ مرسری پہ بارہ کینے او پیلے
 شے چہ دے خوبزے ووپہ او بو خیلوئے قدس ہم وولیکن دا بو خیلو
 ضرورت دژنہ وور آنری بہ نکر غلام جان) ددے نہ علاوہ حضرت مولانا محمد
 قاسم نانوتوی رحمہ اللہ تعالیٰ دآریہ ساج بانی پنہات دیانندتہ دمنظر
 چیلنچ و رکولونہ پس ہرکلمہ چہ ہنے تہ و رخلو، نو ہنے تہ د حضرت مولانا
 علی مقام پہ رومبونا ظرو کینے بنکارہ شوے وونو جو پانکارے او کپرو
 او دے ویل چہ مال را دہ دمنظرے نہ دہ کرے نو حضرت مولانا افرماییل
 چہ ارادہ غم دا ختیار شے دے کہ اول دہ دہ کرے اسے اکہ بہ دے
 خبرہ ہنے خاموش شود احوال ددے شے ہم دے، مو بزوایو کچرے

مشرکین مکہ دنظیر قرآن پیش کولو ارادہ نہ دہ کرے، نو دے عراق مصر
 شام لبنان او دے بیروت ہنے گنہ شہیرہ عیسایان داس دقرآن دنظیر پیش
 کولو ارادہ اگری، حکمہ چہ دہغوی مورنئی شہیرہ عربی دہ او پہ دے ژبہ
 کینے دوی گنہ شہیرہ کتا بونہ لیکلی دی او پہ دیرو جلد و نر کینے عے عربی
 لغتوںہ جو رکری دی، دے عربی ژبے لوئے لوئے شاعران ہمدی عیسائی،
 غت غت حکومتونہ او قومونہ کدورونہ رو پی ہرکال دقرآن او
 داسلام پہ خلاف خرچ کوی، کہ دقرآن نظیر پیش کول آسان وے نو دے
 دے دومرہ کرانے مقابلو او منصوبہ پہ خائے بہ ئی داکری وولیکن ممکنہ
 دہ چہ عیسائی قومونہ خوشبود مئی تہ ارس مکر دا ہچرے نشی
 کیدے چہ دوی دقرآن ماتونے پیش کرئی:

دویمہ شبہ

اہل استسراق دادویمہ شبہ کرے دہ چہ
 کیدے شے دعر بو فصحا و سہ ہنے اسباب
 موجود نہ وکومر چہ دقرآن جو پ و لو دپارہ ضروری و، داشبہ ہم حکمہ
 بے خایہ دہ چہ دیو خیز جو پ و لو دپارہ ضروری اسباب صرف خلورخیز و پری
 ۱) قدرت یا مہارت (۲) مادہ یعنی ہنے مسالہ کومے نہ چہ دا جو پری
 باعث او محرک، یعنی داسے مقصد چہ ددے پہ جو پ و لو دپارہ کوی (۳) نمونہ د
 ہنے خیز چہ کوم جو پ و لو غواہی مثلا دمیز جو پ و لو دپارہ اول دا ضروری
 دہ چہ جو پ و نیکے دترکانر اولو ہاروی ددے قدرت او مہارت و لری، یو
 عام سرے لے نشی جو پ و لے،
 ڈویم۔۔ دا چہ لورکے و موجود دی، حکمہ چہ پغیر لورک میز نشی جو پ پے
 ۲) درم۔۔ خیز ہنے باعث دے چہ پہ کوم دمیز جو پ و لو مقصد حاصلیر
 مثلا دمیز قیمت حاصلول یا پخبلہ دہنے د استعمالول ضرورت۔۔
 ۳) خلورم۔۔ خیز دمیز نمونہ دہ:

داخلہ ہر دہ چہ د عرب فصحاء و سرہ داخلہ و اسباب موجودوں
 ان اول قدرت او مہارت د دوی خود و سرہ و وچہ د نظم و انثر د واپر و صورتوں
 کینے د دوی جواب نہ و وک دوی ہم دغہ مشغلہ وکہ، مادہ د قرآن ہغہ
 آتہ و نیشٹ حرفونہ دی، چہ ہغہ ہم موجود و و دوی بتول کلام د دے نہ
 جو و و، د بقل قرآن جو و لو باعث او محرک ہم دوی سرہ موجود و و حکم
 د قرآن مقابلے د پارہ ہغوی سر و نہ پہ تل کینے اینی و و، چہ د دوی زوہ دین
 محفوظ شی۔

رم، خلوص د چہ نمونہ د قرآن ہم موجود و و نبی علیہ السلام ورتہ بار بار
 قرآن آؤر لو، بلکہ د اسے قرآن جو و لو د پارہ لے ورتہ چیلنج و سر کرے و و،
 نو حکم دا شبہ ہم بے حایہ دہ۔

دریہ شبہ

دریہ شبہ دادہ چہ کیدے شی، فصحاء و دغز
 د قرآن ماٹون جو کرے وی خصوصیت نہ دی
 دار سید لے، ذام صرف دما شو ما نو خبرے دی، حکم چہ دغہ وخت
 کینے سیوا د خو کسا نو نورہ تولہ د نیا د قرآن خلاف وکہ او اس ہم د قرآن
 منو کو پہ نسبت د قرآن د مخالفینو شیر پہ د نیا کین دیر زیات دے
 ہر کلمہ چہ ددغہ وخت ہغہ لب و مؤمنانو قرآن تر موجودہ د مؤمنانو
 آرسو لو نو دیر و مخالفینو ددغہ وخت د موجودہ وخت دے دیر و مخالفینو
 تہ وے را ا نہ رسول؛ کا د دے خبرے دلیل دے چہ د اسے ہیغ نہ ووشوی
 حکمہ خو بنکارہ قدرے ہم نہ شو،

خلوص شبہ

خلوص شبہ د اسے دہ چہ یوسائس دان
 یونوے خیر ایجا د کپی بل سا نئس دان د اسے
 نشو کولے دا د دے خبر د لیل نشی کیدے چہ د قرآن پہ مثل بل نہ جو پیدل
 د دے معجزہ دہ، د دے جواب دادے چہ نو مصنوعات کینو خیر و نہ دی چہ

چہ یوماہرے جو کر کپی بل لے خواہ مخواہ جو رہ و لے شی اقرآن کینوں
 دے حکمہ خو تراوسہ چا جو نکرے شو۔

پنجمہ شبہ

پنجمہ شبہ دادہ چہ د قرآن او سحر یومثال
 دے سحر ہم بغیر د سا حرنہ بل شوک نشی
 کولے نو حکمہ داد خالق کائنات فعل او معجزہ نشی گنرے، د دے جزا
 دادے چہ سحر او معجزہ کینے د غر کے آسمان فرق دے سحر کسبی او د
 اسباب بولاندے دے اگر چہ دا اسباب بنکارہ نہ دی کہ بل شوک ہم د غصے
 اسباب استعمال کپی نو ہغہ، ہم د سحر عمل کولے شی لکہ چہ پہ ہرہ
 زمانہ کینے دیر سا حران موجود دی د موسی علیہ السلام د ہمساکار کسبی نہ
 دے نو سدستی د دے اقراریان شول چہ دا معجزہ دہ۔

شپڑمہ شبہ

شپڑمہ شبہ دادہ چہ اہل استشراف وائی چہ
 د پیغبر علیہ السلام فصاحت او بلاغت بے مثلہ
 و و حکمہ بل چا دے مقابلہ ا نشوہ کپے کونوی ہے خو قرآن د محمد صلی اللہ
 علیہ وسلم کلام دے د دے جواب دادے چہ عربو پچیلہ و لے دا شبہ پیش
 نکرے چہ ہغوی د قرآن اولنی بدترین د شمنان و و د ہغوی اہل استشراف
 زیات خبر داری، بلکہ دا تیر شوی بتول شہادت ہر کلمہ چہ پچیلہ فصیحاً نو د
 عرب پیش نکرے نو معلومہ شوہ چہ تہ لے غلط او بے حایہ دی۔
 دویمہ وجہ دادہ کچرے قرآن د رسول اللہ صلی علیہ وسلم کلام کونو د ہغہ
 پہ احادیث مبارک و قرآن کینے بہ بیا ہیغ فرق نہ و و، حکمہ چہ ہغہ رنگ
 اوشان پہ احادیثو کین قطعاً نشتہ کو مچہ پہ قرآن کینے موجود دے دلتہ
 مستشرقین بل مذہم پیش کوی چہ د نبی علیہ السلام کلام د وے قسم و و یونوری
 بے تیاری چہ معکونی بہ و و بل د تیاری او غور و فکر والا چہ ہغہ بہ بے
 مثلہ و و، نو دا عذر ہم حکمہ غلط دے چہ دیر کرتہ یوسائل تپوس کپی

ظاہری و نہ ہم کار کیدے شی، او مججزہ غیر اغلبہ نہ دہ، "اکتوارو" "تسلسل ان لاجک" کینے لیکے چہ دیبا بان پہ تدرکوتو کینے کچرے ت پنخہ ویشو کنجیا نے ملاؤشی نو دا ضروری نہ دہ چہ دنہو سوونچہ او یا وؤ کنجیا نے دہم دغسوی، مطلب دادے چہ علتو نہ او اسباب چا بیانے دی چہ انسانی عقل معلومہ کپری دی او کوم اسباب چہ نامعلوم دی ہغہ، نسبتاً دیرزیات وی، لہذا دہرے واقعہ حل ددغے معلومہ علتو نو پہ کنجیا نو پرانستل صحیح نہ وی، پروفیسر ہکسلے لیکے، چہ مونزہ د فطرت حد بندی نہ شو کولے، ددے مطلب دادے چہ مونزہ پہ فطرت دا پابندی نہ شو کولے چہ کوم قانون دلاندا ہغہ ذات کار کپرے دے نو دہغے نہ بغیرے نہ شو کولے، "دانگلستان ولیم جیونس لیکے چہ" پہ کارخانہ فطرت کینے خداوندی مداخلت نہ مونزہ باطل نہ شووٹیلے دکاتنا تو خالق کبول او زیاتول ہم کولے شی، دادے رائے دمغرب دیو فلسفیا نو دہ او کما پہ نزدہم دارائے حکمہ صحیح کیدے شی، چہ قانون تعلیل بنا پہ ناقص لتون دہ چہ ہغے نہ یقینی علم نشی حاصلیدے، اودنولو سائنسدانانو مننے شوے قانون دے چہ تجربہ اولتون چہ پورہ محیط نہ وی نو ہغے نہ یقینی علم نہ شی حاصلے دے، مثلاً خونز پہ تجربہ کبھی چہ خومرہ اور نہ سا خلی دی نو ہغہ سوزول کوی خوبیا ہم آیا مونزہ دیتولواورونو تجربت کریدہ اودہغے اورہم مونزہ تجربہ کریدہ کہہ چہ کوم کن حضرت ابراہیم علیہ السلام غور زولے شوے و، کچرے نہ مودہ کپرے نو دا ناقص لتون شو چہ دہغے نہ د آتش ابراہیمی، فیصلہ نشی کیدے ددینہ علاوہ ہر علت چہ کوم یومعلول پیدا کوی نو دخپل ہومرہ طاقت پہ ذریعہ ئے پیدا کوی چہ۔

کوم دہ کینے موجودوی خودا قوت دخالق کائنات بخشیش او ورکپہ دہ چہ ہغے اغستے ہم شی چہ ئے داخل نو ددہ ہغہ صلاحیت ختم شوا و پہ دادے علت باندا ہے بیا معلول ہچرے نہ شی مرتب کیدے، ہم دغہ رنگ کچرے یومعلول بغیر د علت نہ موجود شو مثلاً پہ عصائے موسیٰ علیہ السلام سرہ دسمندر بیلیدل دا ہم دخالق فطرت کار دے چہ پہ ہمساکین ئے کربیلو لو طاقت کیشود و کوم ذات چہ بہ دے کینے ورا انداے دا طاقت نہ وؤ، ایبنودے نو دے وخت دا معلول با علت شونہ چہ معلول ہے علت، داخو مونزہ د فلسفے مطابق لیکل اکپہ، ورنہ اصل جواب خودا ہے چہ د علت معلول خبرہ بالکل غلط دہ خالق فطرت چہ خنکہ اغواری ہم ہغے کولے شی، کلمہ د علت معلول مطابق کارا شی نو تا ثیر او طاقت ایبنودونکے ہم دغہ ذات دے، او کلمہ بغیر دے نہ چہ اشی ہغہ صرف پہ ارادہ الہی کپری اصل خیز ارادہ الہی دہ، معجزات ہم ارادہ الہی سرہ حکمہ تعلق لری چہ دا صرف افعال الہیہ دی اودغہ دخدا ئے اود انسان منبج کینے فرق دے، چہ انسان یوا ئے د عمل الادہ نہ کوی بلکہ ادا دے سرہ ہغہ اسباب ہم استعلما لوی مثلاً یوانسان پہ او بویا و و دئی مریدل اغواری نو دا بہ یوا ئے پہ ارادہ نہ بلکہ دے سرہ بہ ہغہ دودئی خوری او اوبہ بہ خبندی نرہلہ پہ مریروی خو خالق فطرت دادے نہ دہ ہغہ اسبابو نہ ضرورت نشتہ بلکہ دہغہ بتول کار و نہ صرف دہغہ دارا دے تابع دی۔

انما امرؤ اذا اراد شئیاً ان یقول لہ کن ینکون۔ سورہ یس رکوع ۸۱

کینے ہم دے مضمون تہ اشارہ دہ، آیا آسمانونو او زمکہ جو کہ ولو کین صرف ارادہ الہی کافی نہ وہ کمزور انو خہ ضرورت ہم پینش شوے و و؟

ہچرے نہ دغہ معاملہ د معجزات نو دہ چہ ہغہ دعادی اسبابو نہ بغیر صرف پہ ارادہ الہی سرہ وجود تہ را غلے دی،

آتمہ شبہ

اہل استشرق وائی چہ کہ چرے قرآن معجزہ وی، نو دابہ وحی الہی وی دا پچھلہ او ددے
 پہ ذریعہ دَعُو موالقاء د عقل نہ بھر دے، ددے رُو جے جواب خودا کے
 چہ پچھلہ پہ بائبل کئے دانبیاء علیہم السلام و وحی ذکر موجود دے
 نو وحی او نبوت دا دوارہ دا سے اُموردی چہ اہل کتاب ر یهود او نصاری
 دوارہ کے، منی صرف د پیغمبر اسلام د پارہ د منلی شوی حقیقت نہ انکار
 محض صدا او عناد دے :-

دویم جواب دادے، چہ ڈ اللہ تعالیٰ د جانبہ د پیغمبر پہ زرہ بانڈے
 ڈ الفاظویا د معانی القاء بالکل معقولہ خبرہ دہ چہ ددے، تاہنہ د
 سمیزم د عمل نہ کیری گوم چہ یورو حانی عمل دے، صاحب د مناہل
 العرفان پہ علوم القرآن کئے لیکلی دی، چہ عیسائی مبلغین ر کوموتہ چہ
 مبشرین ہم وییلے شی، مصرتہ تلغدا او پہ یوحنا بانڈے د تنویم
 مقناطیسی عمل اُکرو، دھغ نہ ئی اول د خیل نُوم تپوس اُکرو ہغہ ورتہ
 خیل اصلی نُوم اُبنود و بیا دغہ عامل ہغہ معمول حوان تہ توجہ اُکرو
 او وے وییل چہ دا نُوم ستا نہ دے بلکہ ستابل خوم دے پہ دے عملے
 گھغہ د ذہن نہ اصلی خیل نُوم لورے کپرو اوبل فرضی نُوم ئی د ہغہ
 پہ ذہن ورا تپلو او ددے عمل پہ ذریعہ نورے خبرے ہم ددہ پہ ذہن
 کئے واچرے نتیجہ دا شوا چہ ڈغہ حوان پہ ذہن کئے دغہ الفاظ او علوم
 دا سے کلک پریو تل چہ عمل اثر د ختید و نہ پس ہم پہ کئی پاتے شول
 دینہ معلومہ شوا چہ انسان پہ یوحفی طریقہ د بل انسان ذہن تہ الفاظ
 را اُروے شی نو آ یا خدا کے پاک دیو منتخب رسول ذہن تہ دوحی الفاظ
 او قرآن نہ شی را اُروے؛
 دریم جواب دادے چہ تیب ریکار دودا حقیقت نور ہم دیو آسان داسے

کرو چہ انسانی الفاظ یو بے رُوحہ تیب ریکار دودے تہ داسے اُروے او
 پکئے ئے محفوظ کولے شی نو آ یا خدا کے پاک دانسان نہ ہم عاجز دے چہ
 یو بے رُوحہ آئے تہ ہم نہ بلکہ دیو منتخب نبی روح تہ وائی وی او پہا ہٹ کئے
 محفوظ کیری؛

سَقِرْتُكَ فَلَا تَكْفُرْ : سورة : مونز بہ ستا پہ ذہن کئے دوحی الفاظ
 اعلى آية ع : واچو دچہ ہغہ بہ تہ نہ ہیر دے :-
 ان علينا جمعه وقرآنه : ستا پہ ذہن کئے دوحی الفاظ جمع کول بیا
 سورة قیامة آية ع : پہ تا بانڈی لو کول حونز دیمہ واری دہ

نہم شبہ

اہل استشرق وائی چہ د قرآن مضامین
 پہ ترتیب نہ دی، نو حکہ دا اعجاز نہ شی
 کیدے، ددے رُو جے جواب دادے، لکہ خنک چہ شاہ ولی اللہ رحمہ
 اللہ بیان کرے دے، چہ قرآن د نور و مصنفینو پہ طرز نہ دے بلکہ د
 قدیم عربو د دستور پہ طریقہ دے لکہ چہ د سبعہ معلقات پہ یو
 قصیدہ کئے گنر مضامین بیانیری کلہ پکین د محبت اظہار، کلہ د باران
 تعریف او کلہ د آس د تیز نگ بیان ہو یا لکہ، قرآن یو شاہی مکتوب دے
 پہ کوم کئے چہ یو گور نہ تہ د م یرو خیر و نودا انتظام حکم و رکوی چہ پہ
 ہغہ کئے ترتیب لتول خہ عقلمندی نہ دہ :-

دویم جواب دادے چہ د مصنفینو پہ نوکہ لتول مضامین پہ سبیل بیل باب کین نہ موت کول
 خہ نقص نہ دے بلکہ د یو بیل قسم اعجاز دے چہ ہر کلمہ کتاب دینجہ د خدا ئی شہ کتاب شد انسان
 جو کرے نہ دے نو ددے شان پہ ترتیب کین ہم د نور و مصنفینو نہ بیل دے کچرے دا
 انسانی کتاب دے، نو پہ دے کئے بہ خا خا د انسان ترتیب پینے شوا دے
 دریم جواب دادے لکہ خنک چہ امام رازی رح پہ تفسیر کین لیکلی وی
 چہ قرآن پچھلہ معجزہ دہ چہ ڈ ہغہ نور ترتیب ہم یو پورہ معجزہ دہ

اود ترتیب کے قسم اجماعاً کے کہ قول قرآن لائے ما بیان کریدے، نور و مفسرینور ہمد غے کرے دی لکہ بیان القرآن سبق الغایات فی نسق الایات، کئے ترتیب قرآن چہ بیان شوے دے او اہل استشرافو پہ ستریزو پستی لگوئی دی اودانہ کوری، احقر پہ دے دول دقرآن داخری منزل تفسیر پہ عربی کئے جمع کرے دے چہ دتولونہ کوان دے اوتر اوسہ چاپ شوے نہ دے،

۴۳) خلورم جواب دادے، چہ پہ قرآن کئے بے ترتیبی چہ جانہ بشکارکا دادہغہ د نظر قصور دے، حکم چہ دقرآن مقصدیوانے تعلیم نہ دے، بلکہ تعمیل (عمل کول) ہم دی چہ انسانی ضمیرد عمل کولونہ پارہ تیارشی چہ د ہغے دپارہ قرآن کلام امر اونہی نہ پس د جنت اودوزخ اود ہغے د نعتونواو تکلیفونو ذکر دے دپارہ کوی چہ د تعمیل حکم نتیجہ بہ جنت اود ہغے راحتونہ اود عدم تعمیل نتیجہ بہ دوزخ تکلیفات دی کلام الہی اوصاف دے دپارہ ذکر کیری چہ د اللہ تعالیٰ لوئی پہ زرہ کئے یکلم فی، اود دے بہ زور انسان د حکم تعمیل نہ تیار شی، کلام پہ انسان دخیلونہونو ذکر کوی کئے دپارہ چہ دے شرمندہ شی اود دے د مخہ عمل نہ آحادہ شی، کلام ہنہ قصے اواقعات ذکر کوی پہ کومو کئے چہ بہ تا بعداؤ

مؤمنانز باندا انعام شوے وکے، او پہ نا فرمانو عذاب نازل شوئے وی دادے دپارہ چہ انسان میلان اور غبت د فرمانبرداری تہ وی اود نا فرمانی نہ دے نفرت او کوکہ وی داخلورا اصول معلومہ وی، نو پہ قرآنی مضامینو کئے بہ دے ترتیبی شک ہچرے ہم پیدا نشی،

لسبہ شبہ

اہل استشراف وائی چہ د قرآن پہ بعض ایونو کئے د عربی ڈبے دعالموقاعدو نہ خلاف شوے دے چہ ہغے تہ لحن و عیلے نشی، اودا مجاز نہ خلاف دے لکہ چہ عروہ

د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نہ روایت کوی، چہ مادہ ہغے نہ د لحن قرآنی پہ بارہ کئے تپوس اکر و مثلاً را، ان ہذین لیسجین ط سوردہ طہ آیہ ۷۳، وَالْمُؤْمِنُونَ بِنَاءٍ أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ سوردہ النساء آیہ ۷۳، رات الدین امتوا و الذین ہادوا و الصبیون ما سوردہ المائدہ ایہ نو ہغوی افرمایل:

يَا بَنَ أَخْتِي هَذَا عَمَلُ الْكِتَابِ أَخْطَأُ وَ فِي الْكِتَابِ رَوَاهُ أَبُو عَبِيْدٍ فِي فَصَائِلِ الْقُرْآنِ وَأَخْرَجَ ابْنُ الْأَثَرِيِّ فِي كِتَابِ الرَّدِّ عَلَى مَنْ خَالَفَ مَصْحَفَ عُثْمَانَ عَنْ عِكْرَمَةَ لَمَّا كُنْتِ الْمَصَاحِفُ عُرِضَتْ عَلَى عُثْمَانَ فَوَجَدَ فِيهَا حُرُوفًا مِنَ اللَّحْنِ فَقَالَ لَا تُعَيِّرُوهُ فَإِنَّ الْعَرَبَ تَسْتَقِيمُهَا بِأَلْسِنَتِهِمْ

گویا کئے دے ذکر شوی ایتونو کئے بظاہر چہ لحن رے قاعدہ بشکاری د حضرت صدیقے رضی نہ دے چہ تپوس اکر و زہغوی افرمایل چہ دادا کتاب غلطی دہ، د دویم روایت نہ معلومیزی چہ دقرآن لیکلے شوے نشی چہ حضرت عثمان رضی تہ پیش شوے نو ہغوی افرمایل چہ دے کئے ہغہ لکہ شتہ، لیکن عرب بہ ہغے بہ خیلوڑ بوسرہ صحیح کوی،

د دے شبہ روئے جواب دادے چہ دادوارہ روایتونہ، ضعیف الاسناد منقطع او مضطرب دی، علامہ آلوسی رح فرمائی چہ در روایت د حضرت عثمان رضی نہ حکم صحیح نہ دے چہ دے دوار و تردید ہنہلہ دے روایتونو کئے موجود دے، چہ حضرت عثمان رضی ہر کلام چہ دے نشی دقرآن الیہ دے نو دے فرمایل، بِأَنَّهُمْ أَحْسَنُوا وَأَجْمَلُوا، مطلب دا چہ لیکونکو صحابہ کرامرض دیر پہ خائستہ طریقہ دامرتب کرکے دی، نو دے نہ پس بیا دا خنگہ وییلے شی چہ پہ دے کئے غلطی دی؟

د صحابی رضی اللہ عنہم پہ یورواپت کئے دینہ اوبدا و جمع کیدال ددے جوگہ دی
چہ داروایت د منلو قابل نہ دے ، البتہ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ پہ دغہ نسخوکتی
صرف ددریو بخایونو تصحیح کرے۔

۱) لَمْ يَتَسَنَّ عَ لَمْ يَتَسَنَّ كَرُو سوره البقرة الآية ۲۵۹

۲) اَمْ هَلِ الْكَافِرِينَ عَمْ هَلِ الْكَافِرِينَ كَرُو ، سوره المطارق آیت ۷۱
۳) لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ عَمْ لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ كَرُو سوره الروم آیت ۲۱
ہرکله چہ هغوی د تورات د تصحیح دومرہ فکر کو نو چہ یوم معمولی غلطی
عہم در سنہ کو لیہ نو یہ مذاکرہ روایت خشکہ اعتباراً را کرے ، شی چہ د
حسن او غلطی اقرار کو نو سرا بیا ہم هغه پخیل حال پر لیسنودہ چہ د عقل نہ
خلاف دہ لہذا داسروایت د عقل او نقل دواہونہ خلاف دے چہ د قبلو
جوگہ نہ دے۔

۴) دویم جواب دادے ، چہ د لحن نہ مطلب هغدر رسم الخط د ہند عام
رسم الخط نہ خلاف وی ابو عبیدہ پہ فضائل القرآن کتے لیکلی دی ، چہ
د لحن معنی د مشہور رسم الخط نہ خلاف کول دی ، لکہ لا اذ بحجتا او لا
او ضعوا خللکم۔

۳) دریم جواب دادے ، چہ لحن نہ مطلب طرز تلفظ دے ، نہ غلطی ،
لکہ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ، سوره محمد آیت ۳۶۔
آئے تہج التلفظ مثلا البصراط بالصاد المبدلة من السين کہ

کوے دہرے غلطی یا بے قاعدگی چہ ذکر شوی دی د هغ دوہمے جواب دادے
کچرے پہ قرآن کتے د عربو د قاعدونہ خلاف شہ لفظ وے نو د قرآن مخالفینوہ
پہ دغہ دہانہ کتے د غلطی خامفا پہ گو تہ کرے وے ، او د قرآن ا حجاز بے
صامت کرے وروفتح بہتے حاصلہ کرے وے ، چہ هغوی داہے ا نہ کرے۔
۴) مناہل العرفان جلد ۳ ص ۳۳ مناہل العرفان جلد ۳

نو داشبہ نامعتولہ دے ، بیا ہم محہ پہ واروار دے جواب و رقوم ۔
ان هذان د قاعدے پہ مخرج ان هذین ، پکاروو حکمہ چہ ان
نصب و رکوی ۔

۱) نور و جے جواب دادے چہ قاعدہ د زبان تابع وی او هرد هے نہ جوہ
شوی وی ، قرآن چہ کومہ طریقہ استعمال کرے دے دا ہم پہ عربو کتے د
کناہہ بنی احبارت قبیلے لغت دے ، نثنیہ پہ دواہو حالتو نو کتے بہ الفسره
لونی لکہ چہ مناہل العرفان کتے موجود وی ۔

۲) دویم دا چہ "ان" پہ ضمیر شان مقدر کتے عاھل دے چہ "ان" دے
دے او هذان لسحران پہ خلو کتے سرہ مبتدا او خبر دی ۔

۳) دریم دا چہ د هذان الفارولا رورم سحران سرہ د مناسبت پہ وجہ
دے ، لکہ سلا سیلا ، واغلا لار سورہ دہرایہ عک او دا ہم یوقاعدہ دہ لکہ
خشکہ چہ د قرآن پہ ایت من سبأ نبیاً یقین ، د سبأ کسرہ او تنوین د
سبأ د مناسبت دوجے دے ۔

۷) دوا المقیمین ، منصوب کیدال د مدح پہ بنا دی ،

۳) والقسیون ، مرفوع کیدال یا خود مبتدا کیدالو پہ وجہ دی چہ د
ھے خبر محذوف وی ، یعنی والقسیون کذا لک یا عطف دے پہ محل د ان
سرہ دا اسم د هغ او یا عطف دے د هادوا پہ ضمیر مرفوع بانداے

یولسمہ شبہ

یولسمہ شبہ | یولسمہ شبہ دادہ چہ بعضہ انہنا انو
ہم بے مثالہ کلامونہ پہ عربی کتے جوہ کرے
دی لکہ مسیلمة الکذاب ، ابن الراوندی الزندیق ، ابو العلاء المعری
ابوالطیب المتنبی او د قبضی تفسیرے نقط چہ د هغ ہنول حروف بے
تکو د نقطوم دی مثلاً ، ح ۔ در ۔ س ۔ ص ۔ ط ۔ ع ۔ ک ۔ ل ۔ م ۔
و ۔ لا ۔ ہری ، نو داشبہ حکمہ بے غایہ دہ چہ د

ذیفی تفسیرے نقط

ذیفی داتفسیر پھلہ کذیفی پہ نظر کئے
معجزہ نہ دہ او دتولوبلیغا نوپہ نظر کئے

ہم داسے کارڈ منبئی نہ شپہ سوہ کالہ ورا نداسے پہ عدو کئے یو معمول او عام
شیوہ ذیفی نہ دیرورا نداسے پہ مقامات حریری کئے داسے عبار تونہ
موجود دی چہ بعضہ خالص پہ حروری مہملہ کئے او بعضہ پہ حروری معیہ
کئے او بعضہ عبار تونو کئے یو لفظ ذحروری مہملہ رے نقطوم او دویم لفظ ذ
حروری معیہ ر نقطہ دارم دے، ددے نہ علاوہ چہ ذیفی خیل دا کار
دقرآن ماتون نہ دے کنرے اونہ دے دادعوے کرے دہ، بلکہ ہغہ تراخر
عشرہ دقرآن داجازا قائل پاتے شوے دے اوپہ خیل ہم دغہ تفسیر کئے
دقرآن اجازا تعریف پہ زور داروالفاظ کئے پیش کریدے لکہ لیکے۔
کلام اللہ لا حد للحامید ولا عدی، داللہ کلام داسے دے چہ دہ دتغریفون
لکاریمہ وھو ماع لا ساحل لہ؛ ہداو حہ حدائشہ او دہغہ دفضا نلو شہیر
ہم نشتہ داداسے سمندار دے چہ غارہ دے نشتہ، ذیفی دداسے اقرار با
دجوہ ہغہ تفسیر سوا طع الالہام اجازا کنرے مدعی سست اذکواہ چت
جو بیدل دی،

د مسیلہ توکرے

ذیفی نہ علاوہ د مسیلہ ہغہ توکرے
چہ پہ ہغہ کئے دانسانی ہدایت بونی قدر

ہر نشتہ نہ خوہنہ پھلہ دغہ دقرآن پشان معجزہ کنرے دہ اونہ بل چا کنرے دہ، بلکہ
ہغہ یولین ما ہرزبان ہغہ دذکر کولو و ر ہم ا نہ کنرے موبز دناظر بنو د
ضیا فت طبع پہ خاطر ہغہ خہ لک نقل کووہ۔

والمبدرات رزما و الحصدات حصدا : خا دسروی پہ ہغہ بنحو چہ تخونہ کوی
والذریبت فحافرا الطینات طحننا : اوپہ ہغہ بنحو چہ لوو نہ کوی اوپہ ہغہ
والعینیت مجنا و الخابزات خبز او : بنحو چہ غم صفا کوی اوپہ ہغہ بنحو چہ

الشرادات نردا و اللقمیت لقمأ : چہ اورہ دمجین کوی اوپہ ہغہ بنحو
إہالة و سمننا : چہ اوہ اغزی اوپہ ہغہ بنحو چہ دودی

بنحوی اوپہ ہغہ بنحو چہ بنوہوا کئے دودی ماتہ وی او دواز دے او کچو پہ
نوری اغستونکو باندا دے / دلفظ خامیا نونہ علاوہ ہغہ پہ ہر کائے کئے
وآو استعمال کرے دے حالانکہ بعضہ خایونہ دنا او دتم استعمال
دی بیادا چہ کوم کارونہ دسروویا د بنحو او دسروپہ کماہ و و ہغہ دے ہم
صیرف بنحو نہ منسوب کرل دامضمون پھلہ دیر لغواو بے فائدے دے
چہ دیوانے درجے سری دبارہ شرم : خبر وہ دامرنگ دانو کئے
ہم الفیل ما الفیل وما اذربک ما الفیل لہ ذنب و بیل و خرطوم
طویل : جاحظ دہغہ دل سے توکرے ہر نقل کوی دی
یا صغدا ع بنت صغدا عین نقی ما تنقین نصفک فی الماء و نصفک
فی الطین لا الماء تکدر بین ولا الشارب تمنعین
دادوارہ توکرے دآئی رہا نفی او دچیند خے پہ بارہ کئے دی

ابن الراوندی ز ندیق یہودی

ابن الراوندی یہودی النسل
المتوفی سنہ ۳۲۳ ہ دہ بہ د

یہود او نصاریٰ و نہ غتے پیے اغتے او دقرآن او اسلام پہ نردید کئے بہ
کتابونہ لیکل دہغہ دکتا بونو نمونہ دادی، التاج والفرید، والزمر دہ،
وقضیبت الذہب، دکتا بولیکونہ پس بہ دے یہود او نصاریٰ و نہ نورے
پیے غوبنے چہ نہ بہ دے وکولے نورہ دے دے کتا بونو تردید بہ کئے بیاکولو
ابوالعلاء المعری ددہ دکتا ب تاج پہ بارہ کئے لیکل دی،

لا یصالح تاج ان یکون تغلا رد تاج دومرہ حیثیت ہم نشتہ چہ ہارہ ترورہ
شہ داد ہغہ ابوالعلاء المعری قول دے، چہ د ابن الراوندی پہ شان پھلہ
ہم صلحدو ابن الراوندی د بغداد پہ بول یو معتزلی ابوعلی جانی سرہ

ملاقات اُکرو اور تھے اُوئیل چہ حُما قرآن اُوڑے ، جُبائی اُوئیل
چہ حُہ ستا د شرمناک علوم نہ خبر کیم ، بیا هغه اُوئیل چہ اے ابن
الراوندی ته پچپله منصف شه چہ ستا په دے کلام کتے د قرآن پشان
فصاحت ، بلاغت ، خوب و لے او هیت در هبه ، د اب ، نشتنه ؟

هغه اُوئیل چہ نشتنه !

د صنبی توکرے ،

متنبی د پیغمبری د دعوت کولو په دخت اُوئیلی وو
اُوئیل قسم بحالقی اللیل والتریح الهبات بالیل
ان الکافر لَطَوِيلُ اُوئیل و ان الکفر لکفوف الدیل ، بیائے توبه
کرة او مخلص مسلمان شو ، د دے تولو ما خد د مصطفی صادق الرافعی
اعجاز القرآن نومی کتاب من تر ص دے ، د دے خیزونو د نقل
کولو یو مطلب د قرآن اعجاز صفا بنکاره کول دی ، دویم داچه صنبی و
غیره د مسیلمه او ابن الراوندی وغیره نه دیر زیات لور ادبی مقام لولو
لیکن هغه هر کله چہ په دے میدان کتے قدم کینو دو نو د هغه
کلام داچه بنکاریدا و چه د هغه معتقدینو پچپله هغه پورے خندا کوله
اود د هضمیر هم په دے دلره ملامت کولو .

دویمه خبره داچه د قرآن په جواب کین چه چا خد اُوئیل مسلمانانو
بے له تعصب هغه نقل کول ، دریمه خبره داچه د قرآن دامقابله
په بغداد کتے په هغه وخت شویده چه پچپله مقابله کولو تکی درعیت
په حیثیت دیو مخ پر ترقی اسلامی حکومت کتے استوگن وواد آزادی
کتے دومره وه چه حکومت تپوس هم اُنکړ و چه غالباً د هغه وجه
داکیده شی ، چه اعجاز قرآن یو نمر دے په دے توکرو دے ته هیڅ
نقصان نشی رسیده ،

د اعجاز القرآن پوه

مشاهدات او معنویات

د قرآنی اعجاز اگر چه بلاغی
حیثیت سره ذوقی خیز د دے

لکه د ترخو او خوبو او بویو پښندل او د فصاحت و بلاغت ذوق لورونکو
د باره د ایوب د یهی خیز دے لیکن مو بز تيو خو خیزونه په گونه کوو چه
د هغه په وجه به معمولی فهم لورونکو حضراتو ته هم د قرآن اعجاز واضح
شی ، خه مضامین خرد مشاهداتو سره تعلق لری چه هغه بنکاره
خیزونه دی لکه آسمان یا نور د لیس خیزونه او خه معنویات یعن د
لیدلو نه بهر خیزونه دی ، مثلاً . اخلاق اعمال قلبیه دا حکامو
عقائد او د غیبیا توقوانین ، د عرب او د عجم د شاعرانو د فصاحت
بلاغت میدان مشاهدات وونه چه معنویات ، د دوی کلام ټول
غورزگونه هر به مشاهداتو کین وی معنویاتو کین به هغه د دوی لیکن قرآن
مشاهدات هم بیانوی او غیبیات او معنویات هم اوسره د دے په زور بیان کتې فرق ندری
د دے عربو او د عجمو شاعران درشتیا دروغو پابندانه وی خو
خپل بیان او فصاحت و بلاغت کتے به هغه خپل زور بنکاره کولو هم
دغه وجه ده چه د عربی شاعر ی په باره کتے دامقوله مشهوره وه
چه احسنه اکدابته ، یعن هغه شعر دیر بینه دے چه په هغه
کتے دروغ دیر وی مگر د قرآن مضامین ټول د درشتیا و پابندی
چه په هغه کتے د واقعاتو خلاف هیڅ مضمون نشته په دے وجه
د قرآن دائره تنگه وه خو بیا هم د دے په فصاحت او بلاغت
کتے فرق را نغلو او که یو شاعر صرف د درشتیا و چا پابند کولو ته
هغه کلام به بے خونداه پلته شی ، او بلاغت به ئی هم ختم شی
دا یواځه قدران دے چه درشتیا و پابندی سره د هغه خوند مزه
نوره هم زیاتیری او بلاغت کتے هروخت چا نون کین وی .

۲۷ انسان اودھے تو تونہ محمد ودی پہ دے وجہ بلیغ شاعر پہ
 یو خاص میدان کتے دخیل فصاحت زور بنودے شی لکہ دامرو القیس
 دشاعرئی زور دے بنخوا واسونو پہ تعریفونو کتے محمد ودے، دنا بخت
 دیبان جوش د ویرے دمضامینو سہ مخصوص دی، داعشی، د
 شرابوسہ، دغہ رنگ فیردوسی اونظائی د جنگ پہ مضامینو کتے لا
 جواب دی، شیخ سعدی پہ اخلاقو کتے بمثالہ دے خوبہ قرآن کتے د
 ہر قسم مضامینو باوجود دھنے پہ فصاحت بلاغت کتے ہیج فرقانہ راجی
 رم، د قرآنی بلاغت خصوصیت دادے چہ پہ لزو تلو کتے داسے اعلیٰ
 مضمون بیان کدی چہ دھنے بہ کتا بونہ جو ریدے شی، خوبیا ہمد
 قرآن پہ خوب والی کتے ہم فرق نہ راجی اونہ پہ مضمون بانڈے دلالت
 کولو کتے کزلیج اوکر کچینی راجی مثلاً، وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
 رسورۃ الذریت، آیت علی

۲۸ سل کالہ پس ہرہ ژ بہ بد لیزی، حکمہ دھر کتاب سئل کالہ پس ہغہ
 مزہ ڈوی، بلکہ دھنے دمضامینو نہ پہ مطلب اغستو کتے گوانی راولا ریزی
 دحضرت شاہ عبدالقادر رحمہ اللہ، ترجمہ قرآن بے مثالہ دہ لیکن دزملنے
 پہ تیریدو سرہ دھنے د بعضے اردو الفاظو استعمال پاتے شو نو ددے
 وجہ دھنے افادیت کمزورے شویا حضرت شیخ الہند رحمہ اللہ دغہ ترجمہ
 دنووالفاظو پہ قالب کتے دھنے دافادیت قائم ساتود ہارہ واچولہ، لیکن
 دقرآنی الفاظو پہ افادیت خوارلس سوہ کالہ پس ہم ہیج فرق رانغلو د
 دے نہ معلومیری چہ دقرآن دالفاظو انتخاب خالق کائنات دے
 دپارہ کپیدے چہ داہہ ترقیامتہ دیرے مو دے دپارہ برقرار دی،
 ددے غلوروا مردوملاحظہ کولونہ پس دے کتے ہیج شک نہ ہلتے کیری
 چہ دادول کلام دبلافت داسے حد نہ رسیدے دے چہ ہفتہ د انسان

۲۹ رسائی ہجرے نہ شی کیدے ہم دغہ وجہ دہ چہ قرآن خہ وخت
 نازل شو نو خانہ کعبہ کتے ہغہ آویزان اودہ بمثالہ اومشہ ہورے قصیدے
 دشاعرانو خپلوانورا کوٹھے کرے یواٹھے دامرو القیس یو قصیدے
 ہر ہغے آویزان حکمہ پاتے شوہ چہ دھنے خور دھنے دراکو خولونہ
 انکار کرے وو، لیکن ہر کلمہ چہ ہغے دطوفان نوح علیہ السلام متنتز
 دقرآن دایت واوریدو،

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَ : اے مزکے خیلے اہا حیرے کبرہ،
 يَسْمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءِ : او اے آسانہ ادریزہ او اہہ کے شوہ
 سورۃ ہود آیت ۵۳
 نو دامرو القیس خور سمدستی دغہ قصیدے ہم ہراکو حکمہ کرہ،
 راجعاً القرآن اللافی :

جارج سیل لیکی چہ دیوانسان قلم ہم داسے معجزانہ کتاب نشی لیکی
 اودا دمرو ڈوندی کولونہ ہم لویہ معجزہ دہ : ارمیکسوئل کنگ لیکی
 کچرنے وحی خہ شی وی، نو بیشک قرآن یوالہا ہی کتاب دے تاریخ
 اسلام عبد القیوم دوی جلد ۷ ص ۳۳۳

قانونی اعجاز دقرآن بلاغی اعجاز خوبیان شو اس ددے خبرے
 چہ قرآن داللہ تعالیٰ کلام دے دویم دلیل
 قانونی اعجاز دے، انسانی قانون کہ یوتن جو پکڑے ری کہ کتے ورتنا نو
 ربارہمت (اودوی دیر ماہران ہمدوی خوبیا ہمدغہ قانون پہ
 مختلف قومونو، وملکونو کتے دیرہ مودہ نشی چلیدے او خاٹنا پہ دے
 کتے داسے یوکزوری بنکارہ شی چہ پہ ہغے کتے دترمیم او تغیر ضرورت
 راولی، ہم دغہ وجہ وہ چہ دیو حکومت اوبا دشائھی پہ قوانینو کتے
 دھنے قانون سازے اسمبلی او پارلیمنٹونہ دیمار بہ کئی راولی او

اوسم غہ د انسانى قانون د خامئى او کمزورى دليل دے ليکن د قرآن قانون چہ ہنہ د انسانى ژوند د بنو لو آرخو نو سترتون لرى او دهن بنکارہ کوونکے ہم صرف د پيغمبر علیہ السلام ہنہ یو ذات دے چہ ليکل لوصل لے نہ وکرى او اقمى رنا خواندہن بللے شو، د هغه وطن بتون خلق نايکلى او نالو ستلى وو پکوم کينے چہ دورى بنکارہ شوى وو پ دغه وطن کينے نہ د تعليم زور شور وروا ونه د خه قانون نه خلق خبر و خوسره د دے د ايشيا، ميورپ او افريقه په درے وارو براعظمو نو کينے د زرق کالونه زياته موده په دے فيصله کيدے نہ، په دے کينے چا نقص بنکاره گرو او نه په کينے د تر مير او تبدیلی ضرورت پيش شو په موجوده زمانه کينے چہ تعليم عام دے او د بتولے تيرى خلق د يو تير په لوگه يو بل سره تيرى دى خو صرف مسلمانان نه بلکه د يورپ مخالفين هم د قرآن قانون بے مثالہ معقول او جامع بولى حالانکه په دے خوار لسن سوہ کاله تير شوى دى،

۱۶) داکټر سمويل ليکلى، چہ د قرآن کريم مطالب دا سے همہ گيراو د هرے زملنه په مناسب دى چہ بتول آواز ونه لے خامخا قبلوى او بخانو - شگلنو، بنارونو او بادشا هوکيفه کړنکيزى ۶

۱۷) مسټروف ليکلى، د رښد وهدايتا وسيع جمهوريت، انسانى او عدالت نوحى تنظيم، ماليات، د غنرباؤ د حمايت او د ترقى اعلا آيين په قرآن کينے موجود دے،

۱۸) د فرانس داکټر مويں ليکلى، د قدرت مهر يا نوح چا کوم کتابونه انسان ته ورکړى دى قرآن دهنه بزلونه بهتر دے د تاريخ اسلام عبد القيوم نندوى جلد ۱، ص ۳۱ تا ۳۲ نقل شوى صرف په درے حوالو مونږه اکتفا کوو، د دے نه تا سواندازه ا لگوئى چہ دا دول ۶

کتاب د انسانى فکر پيداوار کيدے شى ۶ هجرے نه بلکه د دے کتاب ماخذ د الله تعالى هغه بے اندازه علمى سرچشمه ده چہ هغه نه د تولو قومونو او د تولو زمانو نه د ضرورى او علم وواو په دے کتاب کينے لے بتول را خائے کړه،
ايات اقبال مرحوم

حکمت اولايال است و قدیم
معنى اش شرمندۀ تاويل نے
بے ثبات از قوتش گير ثبات
عصر با پيچيده ر آفات او
حایل اور حمت للعلين !!

آن کتاب زنده قرآن حکيم
حرف او رايب نے تبديل نے
سخه نکوين اسرار حيات
صد جهان تازه در آيات او
نوع انسان را پیام آخريں

۱۹) د دينه علاوه سردامند بربکى، د قرآن قوانين د تا جدار نه تر کتر فرد پورے، بانده حاوى دى او دا دومره معقول دى چہ مثالئى نشته، د حواله بالا تاريخ عبد القيوم نندوى
۲۰) آرئلډ ليکلى چہ قرآن هغه اصول پيش کړه چہ د سائنس هغه مخ په وړاندے ترقى هم دے ته، ماته نشى وړ کولے،
د تاريخ عبد القيوم نندوى هم دغه حواله

تأثيرى اعجاز (۳)

قرآن حکيم د خپلوتا تيرا تو دمخه هم يو معجزه ده حکه چہ په هيخ انسانى کتاب کيدا دول تاثير نشته کوم چہ قرآن خور کړو، او بتوله تيرى پر وړهنا کړه دا اثر اچولو اولنه ترون د انسان روح سره دے، حکه چہ دا بدل شى نو انسانى تصورات، گفتار او کور د کينے پخپله تبدیلی راغى، د دے دره وارو مرکز روح يا زره دے، لکه شنگه چہ حديث دا حقيقت بنکاره کړيدے چہ

پہ بدن کینے یو تو پتہ دے چہ ہنہ درستہ وی نو بقول بدن درست
 وی د بخاری شریف، اصلاح مرکز روح دے خوروج امر ربی او آسمانی
 خیز دے، زمینی نہ دے لہذا اکوم کتاب چہ آسمانی وی نو کلام ربی بہ
 وی پہ ہنہ بہ ذروح اصلاح کیزی کوم چہ امر ربی دے، قرآن حکیم
 کوم قوم او ملک (عرب) کینے چہ بنکارہ شو ہنہ دے نوے نری د خرابو
 مرکز وو، اعتقادی خرابی دومرہ وے چہ د خدا پرستی، پیکنے خہ
 تلبیہ ہم نہ وے بلکہ ہر خائے بت پرستی وے انصاف ورک و بقول
 ظلم ظلم وو، ہرزور آور پہ کمزوری بوخت وو او بغیرد لوٹ مار نہ د
 ہغوی بلہ ذریعہ معاش نہ وے ددوی دظلمو نو نہ ددوی اولاد ہم
 خلاص نہ وو، تر دے چہ خیلے ژوندائی لونرہ بہ ئی پہ خاور و ور
 مندے او ویاہ بہ ئے پر ہکو لوٹنے بہ ئی دومرہ کولے چہ د ہغوی ہیخ
 مجلس بہ دشرا بوخبلو نہ خالی نہ وو، داتفاق بونی ہم پہ دوی
 کینے نہ وو، او د ہرے قبیلے او قوم خلیق بہ دہر بل سرہ پہ جنگ کینے بیت
 وواو دائے پہ تو لو کینے زیاتہ خوبنہ مشغلہ وے، د اصلاح توے دریے
 (تعلیم، تربیت، قانون) دوی کینے نہ وے، جمالت لاقانونیت او خود سری
 عامہ وے، داحالات انسانی ذرائع او وسائلو سرہ پہ زر کو نو کالہ کینے ہم
 نہ شو بنہ کیدے دچا پہ خوب خاطر کینے ہم نہ راتلہ چہ دصد و جری
 نیوونکی خرابی بہ چرتہ ختم شی، حکم چہ د اصلاح دذرا لگو نوم و نشان
 ہم دغلته نہ وو، اُس چہ داہر خہ شتہ تعلیم عام دے، د نشر و
 اشاعت توے دریے شتہ، قانون موجود، د اصلاح معاشرہ اضمینو
 قائم، اصلاحی فلیونہ ہم شتہ خوبیا ہم پہ خرابو او شر و فساد کینے
 اضافہ کیزی او دجر مو تو نوی نوی صورتونہ راجی، اُس ددے
 منظر او د قرآنی اصلاح د منظر نسبت آکرہ۔۔

چہ ہنہ پہ دودہ دودہ نیم کالہ کینے دا مشکل ترین کار پہ دیر آسانی حل
 کرو او ہنہ اصلاحی انقلاب ئے پہ عربو کینے را و ستوکوم چہ توے نری
 نہ معلوم دے، د تاریخ پہ صفر کینے بنکارہ دے او دوست دشمن د
 دے اقرار کوی، پہ عربو کینے بت پرستی، د بیخہ ختم شوہ او کور پہ
 کور د خدا پرستی او توحید دا سے شور بیت اُشو چہ دغہ بت پرست
 بت شکن شول، سرے صرف وحداء لا شریکاتہ تبت شو، پہ ژبوے
 ہروخت دا اللہ توحید جاری شو، پہ زرو نو کینے دا اللہ خوف خائے شو
 دغیر اللہ خوف ئے ذرہ نہ او تو۔ دغہ قوم چہ د خپلو سکہ رو نو و دشمنان
 وو د اسلامی او قرآنی پیرون پہ دجہ ئے بلال حبشی، صہیب رومی، او
 سلمان فارسی غوندے پردی خلق د خپلو سکہ رو نو نہ ہم زیات
 آکرل، خانہ جنگی ختمہ شوہ، او بقول عرب قوم دینے اور و دلئی
 پہ مزی کینے پیٹلی قولادی دیوال جو رہ شول، جوار کی او سود خورل شول
 خیل۔ غلا۔ داکہ۔ قتل، او ظلم نہ بولے، د عربو نہ ورک شول، بلکہ دوی
 قدم چہ کوم خائے نہ، اُرسید و دغہ خائے نہ دا توے خرابی ختہ
 شوے، دیورپ یواہل قلم لیکي چہ د قرآن نازل کید و نہ پس عرب
 دانسانانو پہ شکل کینے فر بنیتے جو بہ شوے، دا یونانی حقیقت دے
 چہ دا سے اصلاحی کار نامہ چہ سرتر یا یہ معجزہ دے صرف د قرآن
 پہ وجہ اُشوہ چہ دتو لو انسانی کتاب نو رہ چہ جمع او د نری دتو لو۔
 حکومتونو د طاقت رہ جمع نہ بھر وہ نو دا دے خبرے دلیل نہ دے
 چہ قرآن کلام الہی دے او د خداوندی تاثیر پہ وجہ دا ہتہ اصلاحی
 کار نامہ ئے آکرہ؟ وے نہ دا خود دے خبرے تاثیر د دلیل دے، چہ
 قرآن کلام الہی دے، دا کوم چہ ما ا لیکل د موجودہ دور اسلام دشمنان
 عیسایانو ہم د ہنہ اقرار کرے دے د ہنہ تفصیل بیا بولونہ ودا ندے

دا وضاحت کول غوارم چہ ما دودہ دودہ نیمہ کالہ ولے اُلیکن حالانکہ
قرآن خود بیرویشٹ کالہ نازلیدو، دھنے وجہ دا دلچہ دکھنے
دیارگی کالہ خوگفارو پہ خپل ظالمانہ طاقت دقرآن آواز بند کپیو
اوددے دتبلیغ تیلے لارے لے ہم بندے کرے وے دہجرت بجہ
پس اتہ کالہ کفارو دغہ کار دجنگ پہ زور دفتح مکے پورے جاری اُسانلو
دایویشٹ کالہ خوقرآن نازلیدو لیکن کفارو دسے تبلیغ اوآواز نہ
مذکور طریقو بند اُسانلو اوباقی پائے زمانہ ریعنی پہ دیرویشٹو
کالو کینے، صرف دودہ دودہ نیمو کالو کینے دا کار اُشو، ددے وضاحت نہ
پس بیا خپل مقصد تہ را کپو:

دیورپ پہ نظر کینے دقرآن تاثیر

ڈاکٹر مارین لیکی، چہ قرآن
پہ دنیا ہنہ اثر اُخو رتولو
چہ دھنے نہ بہتر مسکن نہ وو، دفرانس یسیان لیکی چہ قرآن دایسے ڈونڈا
اوپر زور ایمانی جوش پیدا کوی چہ بیا پکس دسنگ گنجائش نہ پیدا کیدی
سرولیم میورلیکی۔ چہ قرآن دکالنا تو دظورت پہ دلائل سرہ خداکے
پاک دتولونہ اعلیٰ ہستی ثابتہ کرکے او انسان لے دھنہ پہ اطاعت
را نیست کولو۔

مستر جی۔ ٹی لیکی چہ قرآن پہ بیشمیرہ انساناوا اثر اوجولو و دسانس
دنیا دقرآن ضرورت نورہم واضح کپو۔

مستر عمانوئل ڈی انش لیکی، چہ دقرآن رنرا پہ یورپ کینے ہنہ وخت
دابشکارہ شوہ چہ تیرہ خورہ اوآپہ دے دیونان سرعلم او عقل تہ
ژوندا حاصل شوہ

مستر ایچ۔ ایس لینور لیکی چہ دقرآن دتعلیم تہ دحکمت او فلسفہ
ظہور اُشو او دا سے ترقی لے اُکے، چہ د خپل وخت دتولونڈو

لوئے یورپی حکومت نہ زیات اُچت شو
انجذابی تاثیر

دقرآن کوم اصلاحی تاثیر چہ موبن بیان
کپو ہنہ ہم دا سے یومعجزہ دہ چہ بوانسان
کتاب نہ ظاہریدے نشی، لیکن داصلاحی اجماز نہ علاوہ دقرآن انجذابی
تائیر ہم یومعجزہ اوددے خبرے پختے دے چہ قرآن کلام الہی دے،
دحکے چہ قرآن دیر غب کتاب دے دھنے یادول دیرگران دے،
دویم داچہ دغیر عرب مسلمانانو دپارہ دکہ ڈبہ پردئی دہ چہ دھنے
پہ یادولو کینے دویم بنداش دے خپلہ ڈبہ کس کتاب یادول آسان او پورڈی
ڈبہ کینے یادول دیرگران دی،

دسیدہ خبرہ دادہ چہ پہ دے کینے یورنگ آیا تونہ دیردی چہ پہ
دھنے سپری پزل کیری، او غلطیری، داہم دھنے پہ یادولو کینے یوبنداش دے
دسولورہ ماہ داچہ دقرآن حافظ دپارہ دقوم یاد حکومت نہ خہ تقضواہ
نہ دہ ترے شوے نہ لے پہ دوی کینے خہ خاص عزت شتہ،

دسولورہ ماہ داچہ دقرآن یادولو دپارہ دیر وخت پہ کار دے اویا دیا د
سانلو دپارہ لے بول عبرت مرکہ ددورا و تکرار ضرورت دے،
دوسرہ خواری کچرے ددنیاوی دگری حاصولو دپارہ کرے نو دیر

مال او عزت بہ ئی گتلا، دا بول دحفظ قرآن پہ لادگت غب
خندان دی، لیکن سرہ دے پہ مسلمان قوم کین لکھو نہ حافظان د

قرآن موجود دی اوددے دحفظ رواج پہ دے بے تپوسہ حال کینے ہم مخ پہ
ترقی دے چہ دا ددے دلیل دے چہ دقرآن پہ ذات کینے معجزانہ او انجذابان
دا سے کشش موجود دے چہ ددے بنداشو تیرہ ہم مسلمانان خپل
خان تہ را کبزی او ہیخ یوبندیز پہ دے اثر نہ غریجوی داکشش او انجذابان
تائیر دقرآن یومستقلہ معجزہ دہ اوددے دلیل دے چہ قرآن کلام

الہی دے حکم چہ بل بو کتاب دومرہ حفظ کوونکی پہ مخ دز مکے نشستہ
نہ دا سے کشش پہ بل کتاب کینے شتہ تردے حدہ چہ دتوریت او انجیل
بو حافظ ہم نشستہ :-

دقرآن اعجازی تاثیر پہ شخصیت در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
دا صلاحی او انجذابی تاثیر نہ علاوہ دا شخصیتی تاثیر ہم دقرآن یومستقبلہ
مُعجزہ دہ، دقرآن پہ بارہ کینے صحیح او غلط دوارہ رائے دی، یوصیح
رائے دہ چہ دا کلام الہی دے اوبلہ غلطہ رائے دہ چہ دا کلام الہی نہ دے
دصحیح رائے ثابتلو او دغلط رائے دیکارہ کولو دپارہ مؤثر قرآن د شخصیتی
تاثیرا عجازی دے کور :-

د شخصیتی تاثیر اعجازی دے صورتونہ دی :-

① نزولی اثر ② قلبی اثر ③ قالبی اثر

① شخصیتی نزولی اثر :-

مخالفین وائی، چہ قرآن دا اللہ تعالیٰ کلام حکم نہ دے چہ دا رسول اللہ
محمد صلی اللہ علیہ وسلم کلام دے، کہ دا غلطہ رائے اُمننے شی نو بیباچہ ہنہ
کلام چہ پہ ہنہ کینے پہ خدا کے تعالیٰ دروغ و پیلے شوی وی حکم بہ ژور
اثر پہ دغہ انسان اُغر حوی لکہ خنکہ چہ د عربو دہنہ مشہور اوتو
قصید و خاص اثر پہ ہنہ شاعرانہ نہ پر یوتو کو موچہ دا پیلہ جو رہے
کرہے وے کہ دا سے وے نو تاریخ کینے بہ گے خہ قدرے ذکر شوے وے
لیکن دقرآن وحی :-

پہ یخنئی کینے خولہ

بہ چہ پہ حضور علیہ السلام شہ وخت پہ
یوعامہ جمع کین کیدہ نو د بیخ موسم
باوجود ہغوی د بیخ مبارک نہ بہ د خولو غت خا خکی پہ دیر زور
خشیدل د حضرت صدیقہ رحم نہ پہ اول د بخاری کین منقول دی :-

لَقَدْ رَأَيْتَنَّهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي
الْيَوْمِ الشَّدِيدِ بِرَدِّ الْبُرْدِ فَيَقُصُّمُ عَنْهُ
وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفُضُّ عَرَقًا
ما حضور علیہ السلام اُلید وچہ پہ
سخنہ یخنئی کینے بہ برومی نازلیدہ او
ختمہ بہ شواہ نو د ہغوی د تند و مبارک
نہ بہ دا سے خولہ را خنیدہ لکہ خنکہ چہ و ہلی رگ نہ وینہ دارے وھی
پہ یخنئی کینے دا سے سخنہ خولہ راتل غیر اختیار ی دہ چل و ل پہ د کینے
نشی کیدے اُس دا بناکارہ خبرہ چہ دا سے تاثیر پہ انسانی کلام کینے نشی
کیدے معلومہ شواہ چہ دا حضور علیہ السلام خیل کلام نہ و و بلکہ
الہی دے :-

دروند والے او پینے

کلام د الفاظونہ جو روی پہ ہنہ کینے دروند
والے او پینے لہ گہ، ا حکم چہ دا خوبہ اجسامو
کینے خاص وی او قرآن خوا الفاظوی جسم خوند وی بیبا ہم پہ حضور علیہ
السلام بہ چہ قرآن نازلید و نو د ہغوی پہ شخصیت کینے بہ د معجزے پہ
دول دروند والے او پینے پیدا کیدہ او لگ ہم بلکہ دیر زیات :-
بخاری شریف کینے زید بن ثابت رحم نقل کوی :-
كَادَتْ فَخْدِي أَنْ تَرُضَّ، ترجمہ: قدیہ وچہ خما د پتون ہلو کے د پیتی
د زورہ چورہ چورہ شوے وے :-

دسورہ مزمل پہ تفسیر کینے مستدرک حاکم د صدیقہ رحم نہ نقل کوی،
چہ حضور علیہ السلام پہ سفر کینے پہ اُربنہ سور روان و، چہ وحی قرآنی
نازلہ شواہ، ہنہ اُربنہ دوحی قرآنی د پیتی د زورہ کینا ستہ، د اشکارہ
خبرہ دہ چہ پہ زید بن ثابت رضا و پہ اُربنہ دا دول اثر نہ دوحی راتلونہ
وراندے او نہ وُر ستو چرے شوے و، دا صرف د قرآنی نزول اثر و
چہ دا پہ قرآن کینے ہم نو کور دے :-

إِنَّا سَمِعْنَاكَ قَوْلًا تَقِيلاً ○ اے پیغمبرہ علیہ السلام موہنہ تاباند

یو دروند قول دروا چوؤ :-

ھر کلمہ چہ دا خیر قرآن او حدیث کینے را غلو عام و مخلوق اکتلو کچرے دا
تاثیر دا قضا تو نہ خلاف وے نو د قرآن عَالِفِیْنِ کُفَّارِ وِبِهَ خَاغْنَادِ اعْتِرَاضِ
او انکار دوا بہ کرے وے، ھر کلمہ چہ ہغوی دا سے نہ کرے، نو دا دلیل شو
و دے خبرے چہ دا تاثیر واقعی پہ نواتر سے ثابت دے، دا تا تیر صرف
قرآن سرہ سترے نہ دے بلکہ دھنے قرآن سرہ چہ د جبرائیل علیہ
السلام پہ واسطہ نازل دے نو دا سے شوے، لکہ چہ د وخت دنا زلیدا واد د جبرائیل
علیہ السلام د فعل او عمل ہم پہ دے کینے داخل وی دا د قرآن د تاثیر
محرر، دہ چہ بل السانی کلام کینے نشتہ:

۲- د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر

د صاحب قرآن حضور علیہ السلام پہ ذرہ مبارک باندا دے د قرآن دا
انرو چہ د حضور علیہ السلام پہ فرمائش حضرت عبد اللہ بن مسعود
دوی پہ ورا ندا دے قرآن شریف تلاوت کھرو، نو خلقوا کتل چہ د
ہغوی دسترگو مبارکونہ بے اختیار اے وینکے جاری وے۔ وَعَيْنَاهُ تَذَرِّقَانِ
⑤ مطرب بن عبد اللہ بن شخیر رض نہ نقل دے، ہنہ وائی چہ د شیے
پہ تہجد و کینے حضور علیہ السلام یوا تے دھنوک ہم نہ وو، قرآن
لو سنلو خہ پہ لارہ تیریدم نو د حضور علیہ السلام د ڈرا پہ وجہ د
ہغوی سینے مبارکے دا سے جوش و ہلو لکہ پہ دیمکی کینے ویشیدے بہ
چہ جوش وھی، فَلَجَوْهُ اَزِيْرًا كَا زِيْرِ الْمَرْجِلِ، بنہ! چرے د چل دل د
خبرو بہ چلوئی سری پچیلہ د شیے پہ تیرے کینے پہ یوا تے، دا سے اثر
کیدے سی، دا تا تاثیر خود کلام الہی کیدے شی۔

۳- تاثیر قلبی

پہ وینا کینے دوسرہ تکلیف نہ وی خومرہ چہ بہ عمل کولو کینے وی د

چل دل خبرے یوا تے د خلقو بنو د لو د پارہ وی چلوئی سرے پچیلہ
دل ترنلہ دہر د ویکے عمل پر نشی کولے ترخو چہ ہنہ کلام الہی ا نہ کنری
او دھنے مضامین حتی ا نہ کنری لیکن د حضور علیہ السلام پہ قالب اوبدا
مبارک باندا دے د قرآنی احکام موخہ اثر بہ کیدے و چکوم وخت چہ دا
آیت نازل شو :-

فَاِذَا كَرَعْتَ فَانصَبْ وَرَالِ رَبِّكَ اے پیغمبر علیہ السلام تہ چہ خہ
فَاَرْعَبْ: سورہ الانشراح ایت ۱۷ وخت د ضروری کار نہ فارغ شے نو
خپل خان د اللہ تعالیٰ پہ عبادت کینے سترے کرے، او اللہ طرف تہ پڑتیتا شہ
د دے نہ پس حضرت صدیقہ رض فرمائی چہ ہغوی بہ بولہ شپہ عبادت
کولو تر دے حد اے چہ (تَوَكَّرَمَتْ قَدَمَاهُ) د ہغوی قدامونہ مبارک بہ اُپرسید
② بخاری شریف کینے دی چہ د صدیقہ رض نہ د حضور علیہ السلام دا خلقو
پہ بارہ کینے تپوس ا نشو نو ہغوی اُخر مایک چہ پورہ قرآن د ہغوی اخلاق
وو لکہ ختنگہ چہ شوک خپل عادتونہ او اخلاق نشی پر بیود دے د غم
شان د حضور علیہ السلام اخلاق او عادات قرآنی احکام جو رہ شوی و وچ
خہ پہ قرآن کینے وو ہم ہنہ د ہغوی پہ عمل کینے موجود وو، بنہ! چرے
پہ یوا انسان د خپل چل دل د کتاب پہ دے مول نالی، جسمانی او عملی
تاثیر کیدے شی؟ کچرے نشی کیدے نو دا دلیل د دے خبرے دے
چہ قرآن کلام الہی دے او پچیلہ حضور علیہ السلام پہ دے د کلام الہی پہ
حیثیت د بولو نہ زیات عمل کوونکے وو :-

د قرآن سیاسی اعجاز

قرآن عربو کینے نازل شو او دوی د بولو قومونونہ کمزوری بے علمہ او بے
ہنرہ وو، د سیاسی غلبے حاصلو لوھیخ ذرائع دوی سرہ نہ وو، خکک چہ
سیاسی غلبے او اقتدار حاصلو لو د پارہ اول دا فزا روزیا تولے ضروری وی

اودوی گنر نہ وو۔ عرب بہ پہ ہنہ وخت کینے صرف سعودی عرب
 اوین تہ و ییلے شو، عراق، شام، فلسطین، اردن، لبنان، بیروت
 مصر او شمالی افریقہ دا عرب ملکو نہ نہ وو، خود اسلامی فتوحاتو
 نہ پس عرب ملکو نہ جو رہ شو، (۲) دویم خیز تعلیم دے او عرب د ا میانو
 یعنی دنالو ستو ملک وو، دریم خیز اتفاق او یووالے وو، لیکن د عربو ہرہ
 قبیلہ د یلے د شنہ وک تہ دے چہ د مدینے منورے د انصارو د وہ مشہور
 قبیلے او س او خراج بخیلو دیوبل د شیمان وو، (۳) خلورم خیز کار یگری
 دہ او بہ عربو کینے نہ کارخانہ وک او نہ کار یگری د تورے او د معمولی
 پوشاک دیارہ ہم ہغوی د ہندوستان او د شام د عیسائو محتاج وو،
 (۴) پنجم خیز زراعت او غذائی کفالت دے، او د قبور پو نہ بغیر ہغوی
 د نور و قومونو محتاج وو، حکم چہ د ہغوی وطن د کروندے جو کہ نہ دو
 چا پنچہ قرآن ہنہ تہ پھلہ "وَ اِدْعِیْ ذِیْ ذُرِّیَّتِیْ اٰ و یلے۔

(۱) شپدم خیز معدنی دولت دے او پہ دغہ وخت پہ عربو کینے یومعدنی
 دولت تہ وو ا س چہ موبنزخہ کوڑو ہنہ د ا سنی ذملے پیل او ار دے،
 (۲) او م جسمانی قوت دے، او دا ہم پہ دوی کینے حکم نہ وو چہ دغہ
 ملک چ پرگرم دے ضروری غذا اور تہ حاصل نہ وک، دا او بوہم بکوت
 وو د یختی او گرمی نہ خان ساتلو د پارہ دوی سرہ کوڑو نہ وو نہیا تو
 خلقو بہ پہ تنبوا نو کینے گزارہ کولہ او د علاج خہ انتظام ہم ورسرہ
 وو، (۳) آتم خیز روحانی او اخلاقی قوت دے چہ د توحید اعلیٰ او پاکیزہ
 تصور نہ پیدا کیری، لیکن د عربو خلقو بہ د کانرویا د کانرو نہ جو
 بتانو عبادت کولو

پہ دے حالاً نو کینے قرآن پہ عربو کینے سبکارا او عربو پتو لو پہ جمع
 دے رہا دوزر کولو بنہ زور ا لکلو د وہ د وہ نیم کالونہ زیات وخت

قرآن د آزادا شاعت (خوزولو) دیارہ وخت نہ وو مؤندلے شوے،
 لیکن دے لہزہ مود کا کینے قرآن عربو لہزہ د کوم خائے نہ تزکوم خائے
 ارسول د دے اندازہ د قرآن نہ ویرا ندے او د قرآن نہ وو ستود عربو
 د نسبت کولو نہ معلومیدے شی عرب نبیل القرآن ہنہ وو چہ د کومو
 مؤنزد کرا کرا وو عرب بعد القرآن دا سے یو قوم جو رہ شو چہ پہ تنظیم
 اتحاد، اخلاق، بلند خیالی، اولوالعزمی، ایثار، قربانی، خدا پرستی،
 شجاعت، سخاوت، عفت، پاکدامنی، رحم او شفقت، عقل و تدبیر،
 جہان بینی، جہانگیری، دیانت، امانت، صدق اور استی، د وعدے پورے
 کولو او پہ عدل و انصاف کینے د دوی یو قوم ہم سیال نہ وو، بلکہ د بشریت
 بتول تاریخ دوی د مثال پیش کولو نہ تش تو دے ہر دغہ وجہ دہ چہ
 د تیر شووا تہ کمزور و سرہ ہم ہغوی د مشرق او مغرب د وہ لو یو
 متمد نو او بے اندازے سامان نہ دک پک بادشاہور قیصر د کمرے
 پہ یو وخت تکرہ او ہلہ او پہ دیر لہز وخت کینے ہغوی تار پہ تار کرا
 د ہغوی د ورے تے والو خولے او د ہغوی لوئے او تخت و تاج تے کسی کسی
 کول۔

اوس سوال دا دے چہ د اسیا سی غلبہ عربو تہ پہ کومہ وجہ حاصلہ
 شوہ، چہ دوزو د ہنہ طوفانی چہ پہ مشرق کینے کاشغرا و دیوار چین
 سہارا ا تمبیدے او پہ مغرب کینے مراکش او فرانس پورے
 د دے جواب دا دے چہ سیاسی اقتدار او غلبہ حاصلو د پارہ د وہ
 قسمہ اسباب کیدے شی، (۱) یومادی رہ او دریم روحانی او فیزی
 ا س ذکر شو چہ ما دی ہیخ اسباب عربو سرہ نہ وو، بلکہ د عربو
 دشمنانو او حریفانو سرہ وو، کچرے پہ ما دی اسبابو د غلبہ فیصلہ
 کولوے نو عرب بہ د مخ دز حکے نہ قطعاً اردک وو او نتیجہ بہ ا رولے،

(پہ عکس) وہ، تو معلومہ شوقہ چہ دا ہر خہ پہ ہفہ غیبی اور وحا
 طاقت چہ کوم عربوتہ دقرآن او صاحب قرآن علیہ الصلوٰۃ والسلام
 دبرکتہ نصیب شوے وو اس بشکارہ خبرہ دہ چہ دا سے معجزانہ طاقت
 د کتاب الہی د طاقت نہ بغیر ممکن نہ دے ہم دے نہ معلومہ شوقہ چہ
 قرآن کلام الہی دے او پہ کوم یا ک ذات چہ دا نازل شو ہفہ دیولونہ
 زیات کامل او خاتم النبیین ذات وو د مسلمانانو او سنی زوال باعث
 ہم دا دے چہ دوی د اسلام او د قرآن پہ ہدایا تو عمل پرینے دے ورینہ
 د دے دوارو اس ہفہ طاقت دچہ کوم وو۔ د قرآن دا نسخہ د ذرو کالونہ
 ہمزیاں وخت از مینیت شوے او تجربہ شویدا، او نَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ
 مَا هُوَ شِفَاءٌ۔ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَ شِفَاءٌ۔ لیکن پہ کاغذ
 لیکلے شوے او پہ خوے ویلے شوے بہترینہ نسخہ تر ہفہ اثر نشی کوے
 ترخوچہ پہ ہفہ عمل انشی دیورپ مستشرقین داراز بنہ پیڑنی چہ کہ
 چرے مسلمانانو اسلام او قرآن نہ رجوع اکرے نونوی کہورہ۔
 مسلمانان پہ یوحائے شی پہ یومرکز کینے بہ راشی د ہغری خوارہ وارہ
 طاقتونہ او د ترقی ذرائع بہ یومو تے شی او د دنیا ر و ہیمہ منبر طاقت
 بہ جوہر شی او چھو بز دلاس نہ بہ دغہ بنکار ا حئی، نو خکہ خہ مودے
 را سے ہغوی مسلمانانو لورہ د قرآن او اسلام نہ د بیرتہ کولو کوششونہ
 شروع کری دی، او دا واتی چہ د مسلمانانو ذوال د قرآن او د اسلام پہ
 وجہ دے او دا ہم واتی کچرے مسلمانانو د مغرب ہفہ گنداہ او خدائے
 ویزارہ تہذیب اختیار کرو نودوی بہ ترقی ا کری او ہمدنا وجہ دہ چہ
 پہ اسلامی منکونو کینے زور او نوسہ جنگ جاری دے اوور ترورے پہ مسلمانانو
 کینے انتشار او مرکز نہ تہتید و نکی جذبات پائتم مومی۔ مو بز پہ خپلو
 لے سورہ بنی اسرائیل آیہ ۸۴ لے سورہ تم السجدة آیہ ۲۵

دوو کتابونو ترقی او اسلام اشترکیت او اسلام کینے دامسلہ پورہ حل
 کرے دہ چہ د ہفے رُوح دوا خیزہ دی ہفہ دا چہ دیورپ کار یگری،
 ہزارو علم یو خیزدے او د ہفہ طرز ژوند، معاشرت او تہذیب بل
 بیٹے دے، اول شے دا سلام دے چہ یورپ پر قبضہ کریدا، یعنی یورہ
 ہغوی صنعتکاری چہ ہفہ واخلائ اودوم د ہغوی کنہکاری دہ چہ
 پریندی پہ دے د زور تعلیم یافتہ ہفہ اعتراض نشنہ خکہ چہ ہفہ
 اسلام سر ہ پچھلہ فتی دے دفت کولو ضرورت کے نشنہ دلائل خما پہ
 نور و کتابونو کین شتہ او دیور پی تہذیب کنہکاریانے پریندی چہ ہفہ
 د اسلام او ترقی دوارونہ خلاف او پچھلہ یورپ د ہفہ پہ وجہ د تنزل
 بنکار دے او د خنکدن پہ حالت کینے دے، دا سے خمو بز خانہ جنگی
 ختمیدے شی، دنوی او زور تعلیم دوارہ وزرے د ترقی د پرواز د پارہ ضروری
 دی دوارہ د لے یوحائے کری جگہوی لے مہ۔

۴۔ غذائی اعجاز

النسان د جسم اور روح نہ جوہر دے دا دوارہ پہ دے بدلید و نکی او
 خرابید و نکی جہان کینے آباد دی، خکہ پہ دوی کینے ہم بدلی او خرابے
 را حئی، نو ترخوچہ دے دوارہ د پارہ د غذا انتظام نہ وی نو د دوی باقی
 پاتے کیدل نا ممکن دی پہ دے وجہ قدرت د جسم او بدن د بقا د پارہ
 د غذا انتظام کرے دے، چہ دے د ختمید و نہ بچ شی او د دے د پیدا کولو
 نہ چہ کوے فائدہ اخستل مطلب وو ہفہ ہم پورہ شی او دے کینے
 خہ نقصان را نشی او د روح د غذا د پارہ لے ہم پہ دے غرض انتظام
 کرے دے چہ دے ہم ژوندے پاتے شی او د دہ د پیدا ائش مقصد پورہ
 شی، قدرت دانسانی بدن د غذا دا سے لوتے انتظام کرے دے چہ د
 زکے نہ واخلہ تر آسمانہ او تر نمر او سپوز مٹی پورے ددہ د غذا پہ

پہ تیار کی گئی تھی مثلاً بدن غذا رکھو گی (دپارہ ذمکہ غنم را
 اُتو کوی اوبہ اوہو ہفہ شہہ اونازہ ساقی دستورو پہ کشش ہفہ دانہ
 نیسی اوغٹیری، نمر د سمندار نہ براس اوجت کپی پورتہ ورچ شی
 اود ہفہ نہ ہاران پہ شکل کینے د ا بوانتظام ا کپی او پھیلے گرمی ہفہ د غنم
 دانے پغوی، بادونہ بوس او غنم جڈا کولو کینے مدد کوی شپہ ورچ یوبل
 پسے لکیدی دی نو دے کینے اعتدال پیدا کوی مطلب دا چہ بولہ کارخانہ
 د جہان پہ غنم جو رہہ لو کینے لگیا دہ چہ انسانی بدن لہ د خوراک تیار کپی
 حالانکہ د روح نہ بدن قیمت او قدر د یر لک اولاندا دے دے چڑغہ
 لاندا دے او کمزوری جڈر دپارہ دومرہ لوئے او وسیع انتظام د قدرت د طرفہ
 موجود دے نو دا خو ہیچرے نشی کیدے چہ د روح د غذا دپارہ د شہ
 انتظام نہ وی دا خونہ عمل معنی او نہ لے حکمت خو بیلٹون صرف دومرہ
 دے چہ بدن د زمکے شہ دے دے غذا سامان ہم د زمکے نہ اُتو
 اوروح آسہانی او امر ربی دے لہ دے وجہ د دے غذا اہم د غہ خائے نہ
 پکار دہ :-

د روح آسمانی غذا

د روح د ژوند د پارہ قدرت یو روحانی
 غذا بتجویز کرے دہ خو ہفہ دلے دہ
 چہ خوک د ہفہ کیفیت او مقدار نشی بنو د لے خکے چہ د روح پہ دے
 کینے اللہ تعالیٰ سرہ مشابہت او مناسبت دے نو دے د پارہ بہ غذا ہم
 دا سے پکار وی چہ دا اللہ ذات سرہ تہذون لری، بلکہ د ہفہ صفت وی
 دا اللہ د غہ صفت صرف ہم د ہفہ کلام کید بئی چہ روح انسانی تہ متنتقل
 شی اودے ژوند دے اُ ساتھ شی نو د کلام الہی او وحی ربانی تہ بغیر انسانی
 روح ژوند نا ممکن دے، لکہ خکے چہ د جسمانی غذا تہ بغیر د جسم
 ژوند نا ممکن دے :-

د روحانی ژوند معیار

د روح اصلی ژوند او مرگ ہم ہفہ
 معیار لری کو مرچہ یو انسانی اندام لری
 دا فیصلہ بہ د غذا پہ مقرر معیار موقوف وی چہ واقعی کلام الہی یا قرآن

د غذائیت معیار

د غذائیت معیار دوہ خیزونہ دی (۱) طبعی
 میلان (۲) ترقی او نشوونما، (۳) مثلاً دودئی

او غوبنہ جسمانی غذا دہ او ا سپنہ اولرکے جسمانی غذا نشی کیدے د دوار
 پہ مینج کینے بنکارہ بیلٹون دا سے دے چہ دودئی او غوبنہ خورل د
 انسان طبیعت غواری اودائے طبیعت نہ غواری چہ د ا پسنے اولرگی یو
 جو رہہ کپی او دے خوری :-

(۲) دویم معیار دا سے چہ دودئی او غوبنے خوراک سرہ بد اغٹیری
 او ترقی کوی مگر ا پسنے اولرگی خوراک سرہ دا سے نہ بلکہ نقصان
 کیری، د غہ رنگ قرآن ہم طبیعت غواری، خکے خو پہ لکھونو حافظ
 د برعبر لگیا وی قرآن یاد کپی او بیا د ہفہ د سا تلود پارہ تہ مرگہ بول عمر
 ہ ہفہ دورونہ او تکرارونہ کوی۔ د دے قرآن د علم او عمل سرہ پہ لوج
 دا سے اصلی رحیقی ژوند پیدا کیری چہ بیا یوموتے خلق پہ زرگونو نور
 خلقو تہ کیدے شی لکہ موبزہ سیاسی اعجاز کینے چہ بیان کرے کچرے
 روح تہ قرانی غذا اور تکرے شی نور روحانی ژوند دا سے ختمیری، لکہ چہ
 خکے بدانی ژوند د بدانی غذا نہ موند لو پہ وجہ ختمیری :-

د روح مرگ او ژوند

د روح مرگ او ژوند د ہفہ د پیدا کولو د
 مقصد نہ معلومی :-

دا د ستر پہ پیدا کولو مقصد لیدل، اود غوبنہ پیدا کولو مقصد اور بیدار
 ستر کہ چہ لیدل نشی کولے او غوبنہ چہ اورید لے نشی نو دا د دوی مرگ

دے دغہ شان درُوح پیدا کول د " معرفتِ الہی " دپارہ دی خو پورے
چہ دامقصد حاصلیری نوز روح ژوندے گوندی مردے :-

(۷) دالله پہ معرفت اودالله پہ تعلق سرہ روح کینے بولوئے دا سے
طاقت راشی، چہ د هغه مقابلہ ددغے قوت نہ خالی روحونہ نشی
کولے اُس ددے طاقت نوم روحانی ژوند اوددے نیشتوالے روحانی مرک
دے، داسے ژوند قرآن حکیم پہ دے الفاظوبیا نومی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ إِذْ دَعَاكُمْ لَعَلَّكُمْ تَحْيَوْنَ
وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ط: اُمنی هغوی تا سوداسے خیزتہ
سورۃ الانفال - آیة ۲۳ :- دابلی کومچہ تا سوتہ ژوند درکوی،

دے نہ معلومہ نشوہ چہ روحانی ژوند دجسمانی ژوند نہ اعلیٰ اوزیات
اوجت دے ددے روحانی ژوند پہ برکت اوطاقت سرہ صحابہ کرامو
دخپل نہ خوچند لازیات لبسکروتہ ماتے ورکریہ سرہ ددے چہ
هغوی سرہ بہ هیج سامان نہ ووا و تحیرانی دل سے کارنایے بہ فی اکریہ
چہ صرف دجسمانی ژوند خاوند انوبہ نشوے کولے دا ژوند هغوی تہ
دقرآن او اسلام نہ حاصل دوا، دابن جریر طبری پہ تفسیر کینے:

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ لَرَسُولُ اللَّهِ يَدْعُوكُمْ
دحضرت ابوقتادہ وضاحت داسے بیان شوے (دائے ترجمہ) چہ "د
عربو خلق دیرذلیل خوار اودیتولونہ زیات کمرہ او هغوی سرہ نہ
خوراک اونہ پوتشاک وو هغوی درومر او فارس غوندے ددووزمرو
پہ مینج کینے تری وو دوی سرہ دپشخید و هیج خیزنہ وو، هغوی دخوراک
نہ محروم وو، نوردو گوانہای خلقوبہ هغوی خو پور تردے چہ اسلام راغے
اسلام ورنہ یو کتاب رقرآن (وکر وچہ هغه دوی لره د قومونو
سرداران او حاکمان جو پکرول :-

قرآن روحانی غذا دہ

د غذا دپارہ موبزوراندے دودہ معیارہ
بیان کیری دی دا، د طبیعت میلان (۷) او

ترقی را، قرآن طرف تہ د ماتے خوداحال دے چہ دنرئی بل یو کتاب دومرہ
نشی لوستے خومرہ چہ دالو ستے کیری نرئی کینے د هیج کتاب دومرہ خافظان
نشتہ خومرہ چہ د قرآن دی، حالانکہ دے غریبانو حافظانوتہ نہ د
مسلمانانولہ طرفہ خہ عیوضانہ ورکولے نشی نہ د قوم یا حکومت له طرفہ
اویا خود قرآن ژبہ همر غیر عربود پارہ اُپرادہ چہ د مجبوری نہ بغیر
هغه تہ طبیعت نہ ورعی، هم ددے نہ معلومیری چہ قرآن روحانی غذا دہ
حکله خوددے تہ لومشکلا تو با وجود دے تہ د طبیعت میلان نشتہ :-

(۷) دویہ خبرہ دادہ چہ غذا خو پورونکی تہ د غذا نہ ترقی اوطاقت
حاصلیری نو د قرآن تاریخ هم دا بنائی چہ د قرآن پہ برکت کمزوری انسانان
طاقتور شول، بے اخلاقہ با اخلاقہ شول، لاندے خلق بڑا اوناپاک خلق
پاک شول، ددے نہ پس د هیچا همر پہ دے کن شک نہ پاتے کیری، چہ قرآن
آسمانی غذا دہ چہ درُوح دپارہ د آسمان نہ نازلہ شوے د او قرآن باندے
یقین لرونکو تہ همر دے قرآن هغه عظمت او شان ورا بچیلو چہ د هغه
مثال پہ انسانی تاریخ کینے نشی موندے اوداشان یواحے دکلام الہی کیدیشی

(۶) دلیل نظامی

قرآن حکیم د انسانی ژوند دپارہ داسے نظام قائم کپے دے چہ د هغینہ
چپکلہ دا یقین پیدا کیری چہ دا د خالق انسان له طرحہ دے دانسان
جو پ شوے نہ دے، محکله چہ د انسانی ژوند رازونہ اورمزونہ صرف
خالق حیات پیژنی نہ چہ بل خوک انسان چہ کلہ هم ددے لاسے نہ
داوریدو او پہ یوانسانی لاسے حیات باندے دنگ کو شش اکرونو
هغه تہ امن او آدام نصیب نشود قرآن نظام حیات دومرہ کامل اود

ژوند په ټولو اړخونو باندې خور دې چې کچرې د هغه تفصیل بیان
 شی نو د بیعت کتاب به تر جوړ شی لهندا مو بزد قرآن د صداقت په
 غرض یو خو نیا دی اُصول پیش کوو،
 (۱) د انسان تعلق د خالق کائنات سره (۲) د انسان تعلق د خپلو هم جنسو
 انسانانو سره

(۳) د انسان تعلق د ټول عالم د کائناتو سره -

(۴) د انسان د ژوند مقصد -

(۵) د انسان د ژوند اخیری پورې -

(۶) روحی اصول — د انسان تعلق خالق کائنات سره -

خالق کائنات د انسانی ژوند مرکز دے، د انسان ژوند، د هغه د ضروریاتو
 د ژوند د ظاهری او باطنی فائدا اخیری فیصله د خالق کائنات مرضی
 سره تړلې ده د خپل مرکز حیات نه د انسان جدا کیدل د هغه
 مرگ دے او د هغه سره یوځای کیدل د ده حقیقی ژوند دے لهندا د
 انسان پرمو بئی ذمه واری داده چې هغه د خالق کائنات په وړاندې
 په دے حیثیت رشات، یقین اُلری - د انسان دے حیثیت بشکاره کولو
 د پاره قرآن پوچې ارشاد فرمایلو:

حَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ رَسُوْرُهُ مَلِكٌ آيَةٌ عَدِيْعُهُ خَالِقُ كَائِنَاتٍ
 د انسان د مرگ او ژوند خالق دے، بیائے اعلان اُکړو -
 وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ رَسُوْرَةُ النَّخْلِ آيَةٌ عِلْمَانِ اِنْسَانٍ تَه تَوَلَّ حَصْل
 نعمتونه د خالق کائنات بخشش دے، بیائے ارشاد فرمایلو چې انسان
 خپل کوشش سره چې کوم څیزونه حاصلو د هغه آخری فیصله
 هم د قدرت په لاس کینے ده انسان له پخپل کوشش نیاز بدل نه دی پکار
 وَمَا تَشَاءُوْنَ اِلَّا اَنْ يُّشَاءَ اللّٰهُ رَسُوْرَةُ التَّكْوِيْرِ آيَةٌ عِلْمَانِ سِنَا سُوْخُوْرِيْنَه

د الله د خوښې تابع ده

قرآن د سید الکائنات د خوښې مبارکې نه دا اعلان اُکړو -

قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِعْلَانِ اُكْرَهْ جِهْ خَهْ د خپل خان د
 اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ ط رَسُوْرُهُ اِعْرَافِيَّةٌ ۱۱۰ پاره هم د سُوْد اُوْرِيَانِ اَخْتِيَارِ نَه
 لرم تر خوچه د الله خوښه د ا فیصله اُنکړی -

د دے خیالاتو لازمی نتیجه به داوی چې (۱) رب العلمین سره به د انسان
 د محبت یو مضبوطه رِشته پیدا شی، چې کله هُم نشلیږی،

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ ط د ټولو نه زیات محبت د الله سره د ایمان

سُوْرَةُ الْبَقْرَةِ آيَةٌ ۱۶۳ : اُوْیْقِيْنَ د خاوندانووی هم د دے محبت

د اثر وی چې د هغه فکری او عملی ژوند د الله سره اُتر لے شی او د هغه

ظاهرا و باطن د الله په محبت سر چینی شی، د هغه ظاهرا و باطن د الله

به یاد و اباد شی او په کائناتو د هغه نظر د اسی وی چې هغه د ا د جمال

د محبوب صیرف یو آئینه کږی، هغوی په ولاړے په ناسته او په ملاسته

يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيَامًا وَرُقُوْدًا و اللّٰهُ يَادُوْیْ اُوْپِد دے خیال او فکر په

عَلٰی جَنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ : آسما نونو او زمکے نظر اُچوی چې له

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ : د عالم خالق نه تا د عالم بے مقصد نه

هَذَا بَا طِلَاطِ رَسُوْرَةُ اَلْاَعْرَابِ : دے پیدا کړے :

اُوْدِ اَيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ه : په تصور کینے دے د دین د نیا د کامیابو

چشمه رب العلمین کږی او اعتقاد دی، قولى او عملی عبادت صرف د هغه

کوی، او د خپلو منبها و تر و نه پس د دین د نیا د خپلو مشکلا تو د حل د

پاره هم د هغه مدد غواړی هغه خپله رضا د الله په رضا کینے ورکه کړی

اُو د الله تعالیٰ په اُصر، نهی باندے عمل کول یعنې د هغه د حکمونو تعویل

د خپل ژوند ضروری حصه جوړ کوی، قرآن نه چې چا فائدا رییض

حاصلہ کرے دہ قرآن پچھلے ذہنوی حال پچھلو دے الفاظ کو کہے بیا نبوی
 وَلَئِنَّ حَبَابَ الْيَكْمُ الْإِيْمَانَ وَزَيْنَةً ۝ اللَّهُ سَتَّاسُ بِهِ زَرْوَنُوكِنَهْ دَايَعَان مِيْنَه
 فِي قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّةَ الْيَكْمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ ۝ وَاچُوْلَه اوستاسوپه زروونوكينه لے ور
 وَالْعِصْيَانُ ط اُولَيْكُ هُمْ التَّرْشِيْدُوْنَ ۝ نَبُوَسْتُواوَسْتَاَسُوْبَه زَرْوَنُوكِنَه دَكْفَر
 گناہ اونا فرمائی کرکہ وَاچُوْلَه هَم خَلْق پِد سَمَه لَادِدِي رَسُوْرَه حَجْرَات آيَه عَن
 داهم هغه خبیز دے چه په دے دَخَالِقُ كَالنَّاتِ اُو دَمَرْكِز حِيَات سِرَه
 تَرْوِن پِيْد اَكْبِرِي ۝ اُو دَاتَرْوِن بِيَا هَغَه خَبِز دے چه هَغَه سِرَه دَا نَسَان زَرْه
 اُو دَمَاعُوْتَه نَسَلِي اُو اَرَام نَصِيْب كِيْرِي اُو دَبُوْلُو دُ نَبُوِي پَرِيْشَا نُو خَاتْمَه اَشِي
 الْاَبِيْدُ كِرَاللّٰهُ تَطْمِيْنُ الْقُلُوْبِ رَالْوَعْدَايَه عَن ۝ صَرْف دَاللّٰه په يَاد زَرْوَنُوْتَه
 (اطمينان حاصل كيري)

دویم اصول، انسان دنور و انسانا نوسره تعلق

د انسان ژوند په تمدن افا جتماعيت بنا دے یعنی په گملا وخت تيرولے شي
 بواچے نېمځ خپل ژوند ضروريات دنور و انسانانو په صد حاصلوی ۝
 حجامت دپاره د نائی ضرورت مندوی ۝ جامو دپاره د جول دلوبنو دپاره
 دکولال د کمان جوړولو دپاره دکلمار او علاج دپاره دکطيب او دکتر محتاج
 وی دارنگ بے شميره نور و ضرور تو نو دپاره دبشيره نور و انسانانو
 محتاج وی ۝ ترخوچه دده دنور و انسانا نوسره تعلق نه وی نو هغه ژوند
 نشی تير ۝ ولے نو ضروري شوه ۝ چه دانسانانو په مينځ کينه تعلق دپاره د
 داسه بنا نسته اصول دی چه انسان په هغه داجتماعی ژوند فائده
 حاصلولے شي ۝ قرآن حکيم د حقوق انسانی متعلق داسه بشاره احکام او
 جامع هدايات ورکړی دی چه په هغه عمل کولو سره دانسان دکينه
 ژوند دبجوړ شحال او پرامن جوړيدے شي د تفصيلا نو گچاش
 نگ کينه دانسان دکينه د ژوند يو خول اصول قرآن

قائم کړی دی ۝ لا د بشریت دیو والی اعتقاد یعنی د رنگ نسل او وطن
 دا اختلاف باوجود ټول انسانی قومونه دیو پېر مثال لری لهذا ایوانسان
 د ټولو انسانا نوسره هم هغه سلوک کوی کوم چه هغه دخپل پېر
 (خانندان) سره کوی ۝ ځکه چه ټول انسان دیو مور پلا یعنی د آدم علیه
 السلام اود حوا آبی اولاد دی ۝

رنگ نسل او د ملک اختلاف صرف د پېر نځکلنی دپاره دے د جنک
 جگړو یاد کوکے دپاره نه دے ۝

دریم اصول، انسان دکائنات عالم سره تعلق

د انسان تعلق دکائناتوسره دخادمرا د تختگومر په حیث دے کل کائنات د
 انسان په خدمت کينه لگیا دی انسان ته معلومه وی او که نه خوسفلی
 عناصر ټول یعنی زمکه ۝ باد ۝ اوبه اودر ۝ د زمکے آسان مينځ کينه ورځ
 اوباران اوبکرني نمر ۝ سپوږمئی اوستوری داتول په خپل خپل ځائے
 دانسان په خدمت کينه لگیا دی اودوی د ژوند ضروريات تو تیارولو کينه
 لگیا دی همدغه حال دخناورو ۝ اونو بوټو اود معدنیا نو دے چه دهر يو
 د فائده و تحقیق یو مستقل علم دے د دے حقیقت قرآن حکيم په دے
 الفاظو کينه اعلان کړه دے ۝

خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ط اے انسانه د زمکے اود آسمان ټول څيزونه
 سوره البقرة آية ۲۹ ۝ ستا د فائده دپاره پيدا دی
 وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ط او لگیا کړی دی ستا سورد فائده
 سوره الحجاثية آية ۳ ۝ دپاره د زمکے اوسانو نو ټول څيزونه دکائناتو
 دے تعلق معلوميدوسره په انسان باندے خو حقیقتونه پراستے شي
 (د دے جهان ټول بکرني اولاد ينی څيزونو کينه دانسان فائده دے دی
 انسان له بکار دی چه دا لټوی د دے نه دانسان په زړه کينه په

کائناتوں کی حاکمیت اور دھنے کا قبو کو لو جذبہ پیدا کیڑی، دانسان او
 کائناتوں پہ صیغہ کینے ک فائدے و کولو او د فائدے ا غسٹو ترون .
 قائمیزی انسان دے نہ ک فائدو ا غسٹو کو ششونہ کوی، اور علوم کوینہ
 پہ ذریعہ پہ دے فائدو قابو موی او دے فائدو د تخلیق حکمت پورہ کوی
 رب (دوبہہ نتیجہ د عالی تعلق بہ داوی، چہ انسان بہ خان حاکم او
 مخدوم او قبول کائنات بہ محکوم او خادمان کنری لہذا ہنہ بہ داہو
 د نبوی فائدے ک انسانی شرف خادم، محکوم او تابع جو کوی او شرف انسانی
 بہ کوی خادم محکوم یا تابع نہ جو کوی وی او دے پہ دے نظریہ عمل کو کوی
 (جہان ہے تیرے لئے، تو نہیں جہان کے لئے) جہان تا د پارہ دے تہا جہان د پائے
 نہئے بلکہ دخالق جہان د پارہ ہے پہ دے بنا بہ ہنہ د نیاد انسانی شرف د تکمیل
 ذریعہ جو کوی وی انسانی شرف بہ پہ د نیاد تقریباً نوی ہنہ بتا زرواں
 حاکم وی دھنے بندہ او غلام کہ نہ وی پہ دے اصولو بہ کھنہ خودی
 نورہ ہر گورہ شی ہنہ بہ دخیل روحانی شخصیت د لویبی اقراری شی
 او ک نیاد ک ذیلو ضرورتو د پارہ بہ پہ انسانی شرف بانکداغ نہ کوی .
 (رج) ک کائنات عالم ک قابو کولو او دھنے ک خاد میت یو نتیجہ بہ د اہم
 وی، چہ انسان بہ ک شرف نہ ہر شی خپل خان بہ اشرف المخلوقات او
 نور قبول مخلوقات بہ خپل خادمان کنری ہنہ بہ ک عبادت لائق نہ
 کنری حکم چہ محکوم و مکملہ ہم د خادم عبادت نکوی او نہ دھنہ نہ
 مرادونہ غواہی ہم دغہ وجہ د چہ قرآن ک ہنہ انسانانو پہ بارہ
 کینے فرمائی کومو چہ ک آسمان یا زہکے خیزونہ معبودان جو ک کوی :-
 وَمَنْ يَشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَانَ حَرَمًا مِّنْ جَانِبِ اللّٰهِ شَرِيفًا
 التَّمَاؤِ : سورہ حج آیت ۳ :- شوہ چہ ہنہ انسانی شرف ک آسمان
 نہ خان راگذار کوی :-

او ہم دے تعلق اثر بہ وی چہ انسان بہ د مخلوق عبادت نہ ویزارہ
 صرف ک خالق کائنات عبادت گزار شی، او ہم دا د قرآنی تعلیم نتیجہ دہ
۴ - خلورما اصول، دانسان د ژوند مقصد
 انسانی زندگی خلورم بنیادی اصول دا چہ چہ انسان دخیل ژوند ک
 مقصد معین کولو غتہ پہا بیٹی دہو لو نہ ضروری علم دا دے چہ انسان
 تہ د دخیل ژوند مقصد معلوم وی او دا د اعلیٰ وی، لکہ خنگہ چہ
 انسان دہو لو مخلوقات نہ برتر او اشرف دے، نو دھنہ مقصد حیات
 دہم دا سے برتر او اشرف وی چہ پہ ہنہ کینے د سراب بل یو مخلوق
 ہر نہ وی برابر - ک غوا، مینے او بڑے مقصد پئی دی پہ کومہ کین چہ
 پئی د پیروی او بنہ وی نو ہنہ بہ زیاتہ قیمتی وی بڑے نہ غواو
 عنوانہ مینہہ زیاتہ قیمتی دہ دخر نہ آس خکہ زیاتہ قیمتی دے چہ
 دخر نہ دھنہ مقصد او چت دے پہ دے خبرہ کچرے انسان ک
 اکر و نوثا بتہ بہ شی، چہ دانسان نہ بغیر قبول مخلوقات دانسان د پارہ
 دی انسان بہ دے نہ خادمت او فائدہ آخلی اُس د غور جو کہ دا خبرہ
 دہ چہ دانسان د ژوند خد مقصد دے، او دے سوال حل کول ک
 انسان ک ہو لو نہ کومبی ذمہ واری دہ
 دا خوکیدے نشی چہ معمولی خیزونہ خود ک مقصدیت نہ خالی نہ وی
 دانسان غوندے ک ہو لو نہ دلوتے ہستی پیدا کول د بے مطلبہ وی؟
 خکہ چہ ک خالق کائنات پہ حکمتی بہ داغ ا لگی نو بنا پہ دے دانسان د
 پیدا کولو مقصد د پر غتہ دے لکہ خنگہ چہ انسان پھلہ یو غنہ ہستی
 دہ، ک مادہ پرستانو پہ خیال کینے خود دغہ مقصد صرف خون و نہ
 ا غسٹل ری د خوراک خون و وی او کہ د غرتہ یا د حکومت، کویسے خبر
 (خوراک) خود انسان د شرو نہ مقصد خکہ نشی جو ک پیدا ہے چہ بعض

خناور لکہ میں ہوا، ہاکی دانسان نہ دیر نریات خوراک کوی اودا لہ خون
 ہم زیات ورکوی، حکم دیر خوراک کینے خون ہم دیر وی، لکہ خنک چہ
 یوکس دوا آمونہ خوری اوبل کس شل آمونہ اُخوری نو دے دویم
 کس لہ بہ خون ہم زیات ورکوی، دا وئیل حکم غلط دی چہ دمیسنہ
 اوہاکی نہ دانسان خوراک بنہ دسر ہاکی اومیسنہ وابنہ گیا خوری
 او انسان پولا داوچرکان ا حکم چہ دہاکی اومیسنہ دپارہ دغہ وابنہ
 گیا پولا داوچرکان دی دوی تہ داخیزونہ نریات خون ورکوی اُس
 دویم خیزر رتبہ، عزت) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ دینا مطابق
 وہی خیزونہ دی حکم چہ عزت اورتبہ دمال دپارہ دمال ہم د
 خوراک دپارہ خوفرق صرف دواسطے دے ورا ندے ہم مقصد خوراک
 ووبلا واسطہ او اُس ہم مقصد خوراک دے خوبلا واسطہ :-
 دغہ دہکتا دیریم خیزر حکومت) ہم یو مستقل مقصد، حکم نہ دے
 چہ دمال اور تہ دپارہ اومال ورتبہ دخوراک دپارہ مطلوب دی
 لکہ خنک چہ ورا ندے ذکر شو، خوراک خنک مقصد نہ دے، بلہ دا
 چہ دانسان حکومت دگو نیش او د تکلیف دے، مال پر خرچ گیری
 منہ سے تریے پکینے وھلشی شرو نسا د پکینے گیری، ووتونہ دھن
 دپارہ بکاروی حکومت آوری دل پکینے راحی، مطلب داچہ دزر کونو
 خنکونہ انسانی حکومت رک وی پہ دے پکینے خوددہ پیا زمرے بنہ
 دے چہ دھنہ حکومت قدرق دے ہول خناور کے قدرتی زیر فرمان
 دی اودا سے ہیخ قسم خطرے ہم پکینے نشہ ہم پہ دے دور انسانی
 لذات اوخون ہم دغونو او تکلیفونو نہ رک دے پہ دے خون دونو
 اغسٹو کینے کلہ سر و مال او ہول تہ ہم ا بیلی مگر د خناور ولذات
 ددے ہولو خطر و نر خالی دے دھنہ رجہ دا دہ چہ دانسان بہ فطرت

کینے تیر شوے غم او د مستقبل فکر پروت دے ددہ پہ منگرویا
 خیلوانو کینے خوک چہ ورا ندے سر دی دہ تہ چہ ریا دشی خامخا
 غم جن گیری او آندہ خطرے فکر ہم دسرہ خا مخاوی ددے وچہ
 دانسان ہول لذتونہ دغونو او فکر و نو نہ رک دی او د خناور وھن
 یولذات کینے ہیخ قسم غم فکر نشہ ددے ہول تقدیر خلاصہ داشہ
 چہ انسان دخیل ژونہ مقصد پچیلہ نشی مقتر رولے دامقصد
 بہ ددہ خالق مقتر روی، لکہ خنک چہ دہوائی جہاز جورہ ونکے د
 ہوائی جہاز مقصد متعین کری نہ چہ پچیلہ ہوائی جہاز خیل مقصد
 متعین کوی ہر دامقصد بہ صفا و بلیغوالفاظ کون قرآن حکیم بیان
 کرے دے :-

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ○ دپیریا نوا مبنیاً مود تخلیق
 مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ○ مقصد عبادت الہی دے مو
 سورۃ التدریات آیہ ۵۵ :- ددوی نہ روزی گھنل دغوار

اونہ پہ بل خور دل :-
 دا سے لکہ خنک چہ انسان دا دوا مقصدونہ پچیلو غلامانوا اپورہ
 کوی حکم چہ موزتہ نہ ددروزی حاجت نشہ اونہ دخوراک ات
 اللہ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ○ بلکہ خداوند تعالیٰ دوا ندے
 نہ دانسانی مشین قائم ساتلو دپارہ ددروزی انتظام کرے دے، حکم
 چہ ہنہ دیر کوی او زور آور دے،
 کچرے یو مشین تہ درنگ روغن ضرورت دے دپارہ وی چہ ہنہ
 خراب نشی نو د آدمشین دوجود مقصد نہ دے، بلکہ ددے مقصد ہنہ
 کار دے چہ مشین ساز کوم کار دپارہ جور کرے دے ہم دغہ مال
 دانسان او دھنہ د رزق دے دانسان دپارہ روزی بقاء سامان دے

مقصد تخلیق نہ دے، مقصد تخلیق بہ ہم ہفہ وی چہ کوم د پارہ
 انسان پیدا شوے دے، یعنی عبادت الہی۔ ذنیل اور و غن۔ ایشان رد
 مشین د پارہ (روزی ہم د انسان صحیح ساتلو د پارہ یوسامان دے د
 ہفہ د ثوندا مقصد نہ دے، پہ د نیا کئے د ہر مشین قیمت د ہفہ د
 مقصد مطابق متعین کولے شی مثلاً د چینو بہ ہفہ مشین زیات قیمتی
 گنرے شی چہ لیر۔ وخت کئے د پرچینی پیدا کوی ہم د غرنک دانسا
 مشین قیمت بہ د ہفہ د تخلیقی مقصد بہ مطابق وی چہ ہفہ عبادت
 الہی او تقوی دے فرمائی، اِنَّ اَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰیہُمْ، او ہم دا
 انسان د الله پہ نزد د پر قیمتی د شرافت او عزت خاوند او دیر
 مقبول کئے۔

پنجم اصول دانسا فائز وند آخری منزل

دانسانی ژوند آخری پورے د الله سرہ یو خائے کیدل دی، قرآن دا وظیفہ
 دانسان ژوند متحرک دے ساکن نہ دے۔
 يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا، تَهْ فِي مَرْحَلَةٍ مِّنْ تَكْلِيفُونَ
 فَمَلِّقِيہ طسورۃ الانشقاق آیت ع۔ تیر وکولوا لله تہ وردوان تے او
 بیا بہ ور شکرہ یو خائے تے۔

- ① ددے آیت نہ معلومہ شوک، چہ انسانی ژوند متحرک دے۔
- ② پہ دے حرکت کئے ورتہ تکلیفونہ ہم خائے پینیری۔
- ③ ددے حرکت آخری پورے خدائے سرہ یو خائے والے دے۔

دا خبرہ دیرہ ہکارہ دے چہ انسانی ژوند متحرک دے انسان اول
 شوم وی، بیا ہلک او خوان شی، تروے د ترقی حرکت دے بیا مرگ
 پورے د تنزل حرکت جاری وی، د مرگ نہ پس برزخی حرکت شروع
 شی، دا ہول قسمہ حرکتونہ ضروری دی دا ہیخوک نشی بند لے د

ترقی پہ حرکت کئے بہ ترقی کیری او د تنزل پہ حرکت کئے بہ
 خائے تنزل کیری خود ا ہول حرکتونہ د غمونا او مصیبتونہ د ک
 پاک دی۔

دا خود ہکارہ ژوند حرکتونہ وو، د پت حرکت، یعنی د قبر او د برزخ
 حرکت ہر شوک نشی بند لے دا ہکارہ او پتہ قسمہ ہول حرکتونہ
 پہ، ہلہ ختمیری چہ ددے حرکتونو آخری پورے راشی او دا آخری
 پورے کومہ دے، دا پورے ہفہ دے بہ کومہ کئے چہ دانسان ژوند
 نتیجے او غرے بیا موندلے شی،

پہ دنیا کئے ہر حرکت یو عمل تہ ویلے شی، چہ خد وخت د ہفہ عمل نتیجہ
 را ائی نو د ہفہ عمل حرکت ختم شی، یوزمیندا از مکہ چو کوی
 تخم پکھے آجوی، د ہفہ ا بہ خورد کوی، سرہ پہ کئے آجوی۔ خیال تے
 ساتی، شوکیداری تے کوی، چہ فصل پوچ شی بیا گیبی، پہ مشین
 یا پہ غوا یا نو او خرو تے غولوی، بوس او غلہ بیلہ کری چہ د غلہ
 درمن واخلی نو دا حرکت ختم شی، حکم چہ ہفہ د عمل نتیجے او حرکت
 آخری پورے تہ اسی او ددے نہ پس د غلہ حرکت ختمیدل ضروری دے
 ہم د غلہ حال دانسان دے ہفہ پچیل ژوند کنی تکلیفونہ تیرہ وی
 اوور سرہ حرکت کوی، شوک د خیر او نیکی د پارہ تکلیفونہ تیرہ
 او شوک د شر او بدی د پارہ خان خوری دا سلسلہ ترمرگہ
 جاری وی بیا و پاندا ہے پہ آخرت کئے چہ ہر گلہ دا دوارہ قسمہ
 خلق د خلو عملونو نتیجے او د خلو حرکتونو ثمرے د جنت او دوزخ
 پہ شکل کئے بیا مومی نو ژوند بہ خپل خائے او آخری پورے بیا مومی آویہ
 تہ بہ ا دریزی او دا ژوند د حرکت انتہا د لکہ خنگ چہ پہ دے آیت
 کئے د عملونو نتیجہ بیان دے۔

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۖ فَسَوْفَ
يَحْسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۖ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ
مَسْرُورًا ۖ وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَآءَ
ظَهْرِهِ ۖ فَسَوْفَ يَدْعُو نُبْرًا ۖ وَوَضَعُ
سَعِيرًا ۖ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۖ

سورۃ الانشقاق آیۃ ۷ تا ۱۳

چاہتہ چہ عمل نامہ پہ بنی لاس
ورکپہ شہرہ، نوہفہ نہ بہ آسان
حساب آغستہ شی اوخپلو خلقوتہ
بہ خوشحالہ راشی اوچاہتہ چہ
عمل نامہ، دشاڈر سترورکپہ
شہرہ نوہفہ بہ مرگ غواہی او

یہ جہنم کینے بہ اغور خیری، حکمہ چہ ہفہ بہ کورکینے بیغمہ وو:
دانسان دا حالتونہ قرآن حکیم پہ دے آیتونو کینے بیان کری دی
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ مِنْهُ
رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ۗ نَسْتَعِينُكَ اللَّهُ دَهْفَه رُوْرِي
سورۃ ہود آیۃ ۶ : : : : دہ او دہفہ داستوکینے اوامانت
الینوخانے ورتہ ہم معلوم دے،

پہ دے آیت کینے دانسان ددرے وار و حالتو ذکر دے دُنُوْیِ ثَوْنِد
چہ خہ وخت پہ زمکہ گرجی او حرکت کوی دَاخِرْتِ مَزَلِ کَوْمِ حَا
چہ آستوگنہ کوی یعنی جنت یا دوزخ د قبراو برزخ حالت چہ کوم کینے
امانت وی تا اکتل چہ دانسانی ثوند پنچہ بنیادی اصولہ قرآن پہ
خہ بنہ طریقہ حل کریدی او دانسانی ثوند نظام ٹے پہ بنہ دول
پیش کریدے چہ داد ول بوغت فلسفی او حکیم ہر نہ دے حل کرے
نودا دلیل ددے خبرے دے چہ قرآن کلام الہی دے۔

۷۔ شمولی اعجاز

داعجاز شمولی مطلب پہ قرآن کینے دا سے خوشیزونہ دی کوم چہ
پہ انسانی کلام کینے نشی جمع کیدے ددے نہ معلومیزی چہ دانسانی
کلام دے نہ چہ انسانی ہفہ خیزونہ دادی :

۱۱) حدیث اسلوب مطلب داچہ دقرآن حکیم طرز بیان دانسان
کلام نہ مختلف دے پہ دے بتول ماحول کین دے مثال نشی مانت
انسان چہ خہ واخلی نوخپل ماحول نہ ٹے مراخلی نوکچرے دانسانی
کلام دے نودعربود ماحول نہ بہ ماخوذوے خود ایسے حکمہ نہ دہ
چہ پہ عربو کینے خو خہ چہ پہ بتولو ژبو کینے د کلام دسے طرز
موندے شی :

۱۲) کلام منظوم یعنی شاعری رب کلام منشور مسجع رجم کلام
منثور غیر مسجع : دقرآن حکیم پہ دے دریاو وکینے یو طرز ہم نہ دے
اودوست دشمن دا قرارکوی چہ قرآن د سبع معلقات یا ددیوان
حماسہ پشان شعر ہم ندے حکمہ چہ دردیف، قافیہ او بحر وغیرہ
پابندی پہ دے کینے نشتہ او دمقامات حریری پشان منشور مسجع، یعنی د
بند ونوالہ نشر ہم نہ دے او دعام مصتفیبنو پشان بے بند
نشر ہم نہ دے، دینہ معلومیزی چہ پہ مخ د نکے دا سے کلام بل
هداوشتہ نہ نود دے بئیا داوسر چشمہ انسانی اوزمینی ندا
بلکہ الہی او آسمانی دک:-

۱۳) پہ انسانی کلام کینے دمتکلم د جذباتو جیر دخل وی چہ ہفہ د
قہر خبرے کوی نو، پکینے درحم بونئی ہم نہ دی اوچہ درحم خبرے
کوی نود قہراوخ پکینے نہ وی حکمہ چہ انسانی جذباتو کینے اعتدالی نہ وی
پہ خلاف دقرآن حکیم چہ دے کینے پہ یو وخت د زیری او د ویرے
د جنت او دوزخ، او قہر او درحم نو کور پہ یو خانے وی دے نہ معلومیزی
چہ دانسان پہ شان د جذباتونہ مغلوب ہستی دقرآن نہ دہ فہائی
نَبِيٍّ عِبَادِي اَنْ اَنَا الْعَفْوُ الرَّحِيمُ وَاَنْ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيمُ
سورۃ الحجر آیۃ ۷۷) پہ دے آیت کینے دمغفرت دا اعلان سرہ د

دردناک عذاب ہم ذکر دے، مگر انسان کے قصے اور یہ وقت
درحم او شفقت اظہار، پھرے نشی کو لے اور دم او شفقت پہ وختے
کے غصے خبرہ پہ خولہ فنی راتلے :-

اس کے ہر انسان کے کلام چہ مطالعہ اُسی نو پہ ہجے کہتے بہ خانقا کے الفاظ
بنکارہ شی چہ کے بھرنی دُورے دباؤ پیداوار بہ وی چہ کے ہجے نہ بہ
معلومیزی چہ متکلم کو ویرے پہ وجہ داسے خبرے کوی، دینہ علاوہ
پہ انسانی کلام کہنے خو کلمہ کے قوت اظہار کیزی مگر کے داسے قوت پھیرے نہ
چہ ہجے نہ پہ زمکا آسمانوں نو باندا کے حکومت اظہار کیدے شی کہ
چرے چالبرہ مطالعہ کے قرآن ہم اُکریا، نو ہفتہ تہ پہ پھرہ صفحہ دا
محسوسہ شی چہ دا کے داسے متکلم کلام دے چہ کے کائنات عالم کے یو خیز
نہ ہم ہجے نہ ویریزی اور نہ دبا ویزی بلکہ عظیم تو کجکل کائناتو باندا کے
حکمرانی کوی۔ دُور فغان نوح دیندیز بہ بارہ کہنے کے قرآن کے الفاظ نور
جو اگورہ :-

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ ۖ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ
آقِلِي : سورہ ہود آیت ۱۰۷ : اے آسمانہ دورید و نہ بنداشہ
چرے یو انسانی طاقت ہم داسے حکم و رکولے شہ :-

انسانی کلام دانسان کے دماغی قوت کے محدود والی مظهر وی کے ہجے
کے بلاغت اس پہ ہر میدان کہنے یو شان منہ کے نشی و ہلے ددہ
قابلیت پہ خاصو مضامینو کہنے کے بلاغت نور بنو دے شی بل قسم مضامینو کہنے
دہعتہ کے بلاغت کے ہجے زور نہ وی، یو عرب مشہور شاعر ابو نواس صرف
دشرا بو پہ تعریف کہنے بہترین شعر خود ہیٹلے شی پہ بلہ موضوع نہ
بل شاعر ابوالتاہیہ "پہ دُھد و تقولے، پہ فتاؤ دُنیا او پہ شوق
آخرت باندا کے کے بلاغت نہ کہ شعر و ہیٹلے شی خو پہ نور و مضامینو

داسے نشی و ہیٹلے، پہ فارسی شاعرانو کہنے فردوسی نظامی پہ جنگی
مضامینو پورہ زور سرہ شعر و ہیٹلے شی لیکن پہ بل میدان کہنے ہجے
پس راجی، سعدی، اخلاق شاعر دے جنگی یا بل نہ دے، کچرے کے
خوش قسمتی نہ یو شاعر پہ ہر موضوع باندا کے شعر و ہیٹلے شی نو دا
فرق بیا ہم وی چہ پہ بعض مضامینو دیر بنہ کلام او پہ بعضو لیکم
او پہ نور و ہجے ہم کم و ہیٹلے شی۔ دے نہ علاوہ کے شاعرانو او بلیغانو
تول مضامین کے فکر او دما دیا تو کہ دائرہ نہ بھر نہ وی پہ دے
تولو کہنے غیبیات او دما دیا تو نہ پور نہ مضامین دیر کم وی، پہ
محسوسا تو کہنے کے شاعرانو خیالات کار کو لے شی، لیکن پہ غیبیا تو کہنے
کے خیال پرواز ختم شی او دے تولو نہ علاوہ شاعران کے درشتیا و
او کے واقعاتو یا بند نہ وی، حکم چہ پہ دے بیا پہ خیال یا بندی راجی
د شاعرانو کا ردغہ وی چہ پہ خیال کہنے خہ خبرہ ہر خنگہ چہ راغلہ
ہجے دبارہ ہر خہ الفاظ چہ کے ہجے پہ خیال کہنے راغلہ نو کے شعر پہ نقاب
کہنے رنگینی سہا وروا چوی پہ دے کہ بے نہ وی چہ داسے کیدے ہم
شی کہ نہ او دارشتیا دی او کہ دروغ، ہر بہ دے وجہ کے شاعرانو
پہ بارہ کہنے یو معقولہ دہ چہ، "أَحْسَنُ أَكْذَابًا، چہ دیر بنہ
شعر بہ ہجے وی کوم کہنے چہ دیر دروغ بیان وی، لیکن کے قرآن حکیم
مضامین یو طرف نہ دوسرے وسیع دی، چہ دے کہنے عبادات،
معاملات، قوانین منزلیہ، معاشرت احکام، مملکت قوانین، بین
القوامی قوانین او بیا عقائد، اخلاق، تاریخ محسوسات، غیبیات،
واقعات دُنیا او حقائق آخرت تول مضامین دی بیا دے وسیع مضامینو
د بیا نولو دبارہ دائرہ دوسرے تنگہ کے چہ ہیٹلے یو مضمون او عبارت
نہ دروغ او خلاف واقعہ نہ وی اور سرہ دے کے قرآن پہ فصاحت

او بلاغت کئے یو ذرہ فرق ہم نہ راسخی لکہ چہ فرمائی :-
ذَلَّكَ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوْ جَدُّوا كَمَا كَفَرُوا تَدْرَأَنَّ دَعْوَاهُ نَهْ سَوَادِبِل
فِيهِ اِخْتِلَافًا كَثِيرًا ○ سورة النساء : چا کلام دے نو ذہمہ پہ مشان
"یہ عہد :- بلاغت ارد مضامینو پہ صداقت کئے بہ خا مخا فرق

را غل ووا

داسے شان دہندہ کلام کیدے شی چہ دہنے سرچشمہ لا محدود
قوت وی او ہندہ صرف خالق کائنات کیدے شی، نو دا دلیل ددے خبر
شوچہ قرآن ہم د اللہ تعالیٰ رشتیا کلام دے :-

۸ - غیبی اعجاز

پہ قرآن کریم کئے د غیبی علومو یو لویہ ذخیرہ موجودہ چہ
ہفتہ نہ دیر غبت فلسفی اولو کے عالم رسائی نشی کیدے نو دا بہ کلہ
اشی چہ د نالوستی قوم یو نالوستی ذات بہ ہفتہ نہ رسائی اشی ددے
غیبی علومو دیر نمونہ وی :-

۱) کو با ندینو پیغمبرانو علیہم السلام او قومونو تاریخ، دہنے نتیجے او اثرے
۲) داتلو کے واقعے، دوخت نہ ڈو وجہ دہنے خبر ورکول اودہ ہفتہ داسے
حقیقت بیا نول چہ ظاہری اسبابو اثرہ نہ وی،

۳) دمرک اطبعیا تو نہ بعد امورو پہ بارہ کئے داسے حقیقتو نہ
بیا نول چہ دلو کے فلسفی اودے یو فلسفیا نو د مجموعی قوت نہ ہم
دیر اوچت وی :-

(۴) دتیر شوو پیغمبرانو علیہم السلام مثلاً آدم علیہ السلام حضرت
نوح ع۔ حضرت ہود، حضرت صالح، حضرت ابراہیم، حضرت
اسعیل م۔ حضرت اسحاق، حضرت یوسف ع، حضرت موسیٰ
حضرت ہارون م۔ حضرت داؤد۔ حضرت سلیمان م، حضرت عیسیٰ

حضرت یحییٰ او حضرت زکریا علیہم وعلی نبینا الصلوٰۃ والسلام
تاریخی واقعات اوددے یو لو حضرتو علیہم السلام د دعوت او تبلیغ
مقصد و نہ اوددے یو لو حضرتو علیہم السلام مرد قومونو امتونو
واقعات اوددوی پیغمبرانو علیہم السلام د دعوتونو وادشا دونو پہ
خپل خپل امتونو بانڈے موافق او مخالف اثرات اوددوی انجامونہ
اونتیجہ، ددے نتیجہ علتر نہ واسباب عبرتو نہ اونصیحتونہ چہ خٹکے
تحقیق او حیرت انگیز صداقت او بلاغت سرہ قرآن بیان کریدی
دہنے مثال پہ انسانی تخریر کئے نشی موندے :-

دے واقعاتو یو حصہ پہ تو زیت کئے موجودہ او حہ حصہ دتو زنت
د عالمانو تاریخ پہ سینو کئے محفوظ و ہ لیکن د صاحب قرآن علیہ
السلام پہ نول ٹوند کئے یو واقعہ ہم داسے نشہ چہ ہفتی نہ دانشانی
استاذ نہ د زکریا کرے حہ موقعہ پینہ شوی وی یائے تیر شکر کرے کوی
وی، یا چا استاذ داسے ویلی وی، چہ ما نہ حضور علیہ السلام زکریا کرے
داسے علومو باقاعدہ حاصلو دپارہ بالخصوص دیوانی اونا لوستلی
سری دبارہ دیرہ زمانہ اودپر لہ نیے زکریا کرے ضرورت وی، دے
دپارہ د خوکینتو یا خوملتو ملاقات کافی نہ وی لیکن د نبوت د زمانے
د قرآن د شنناو ہیخ وخت ددوی عدا دمی تو بہ انکار انکار و نہ د
تیر شوو پیغمبرانو علیہم السلام یا د تیر شوی قومونو پہ واقعاتو کئے
خہ شک بنکارہ کرے و د ذخیرہ ددے واضح دلیل دے چہ نول د شنناو
اودوستانو دا حقیقت او رشتینی منلہ چہ ہفتی علیہ السلام امی و
اوچانہ ہم ہفتی زکریا کرے نہ وہ کرے او قرآن کومر و صبی واقعات
د انبیاء یا د امتونو چہ بیان کرے دی ہفتہ ہم صحیح منل کہ منڈے
منل نو خاغا بہ فی اعتراض کرے وے، پہ دے بنا د موجودہ مستشرقینو

اعتراضات رد و اورد و موروپه بار کجککه غلط او بے بنیادی چه ددے، مقصد سیاسی دے او استعمار تہ و دہ ورکول دی، داستراقت فتنہ علمی ارادہ نده بلکه د تحقیق پہ مرکزی سرچشمے د طاقت د قرآن او پہ نبوت بانہ سے حملہ کول غوازی چه د مسلمانانو د زبر و نونہ د قرآن او نبوت ہفہ جرے غٹے شی او د ہغوی د فطری وحدت خاتمہ اشی او دردی د جگد اکولوا و خان خان لہ کولونوی دو کو تہ پرا نستے شی:

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَنۡوَاهِهِمْ ۗ دوی غوازی چه دانلہ نور پچپلو
 وَ اللّٰهُ مُنۡتَزِمُ النُّوۡرِ ۗ وَ كَذٰلِكَ اَنۡكَفَرُوۡنَ ﴿۱۰﴾ : خو لومر کپی اوللہ د خیل رنرا
 سورۃ الصف ایۃ، ع: پورہ کونکے دے هر خمورہ چه کافران بے بدگنپی
 پہ عاموانگریزی دانوکے صحیح علم دین نشتہ او د دینی ژپے عربی ہم
 مہارت نشتہ او ددے نہ علاوه د دوی دیورپ هر یومصنف سرہ
 عقیدتندی ہم دہ چه داد مغربی تہذیب اثر دے او د علماء دین نہ
 کرکہ دے، دا خلور خیزونہ داعے دی، چه مستشرقین خیل فتنہ تہ پہ دے
 ہنہ ودہ و د کولے شی، مؤید د گولڈزیتر د مذاہب تفسیر یہ نوم کتاب
 او د ولیم میور د دلائل آف محمد، نوم کتاب پہ آزاد فکر دیرہ ہنہ مطالعہ
 کریدہ لیکن پہ مؤید ہر ہفہ اثر شو چه نوم مؤید اس بیان کپ و او دا
 خمونیز د یقین د مضبوطوالی یو باعث جو پ شو، مؤید دراتلو کئی مورہ
 پہ بارہ کینے د قرآن کریم یو خو ہفہ غیبی اعلانات بیا نوو چه نوم لاشو
 نہ وواونہ د ہفہ خہ اسباب او ذرائع وو

۱ قرآن کریم داعے قسم اعلان پہ دے الفاظ کینے کپیدے : عَلَيْتِ
 الرُّسُلُ فِيۡ اٰدَانِ الْاَرْضِ وَ هُمۡ مِّنۡۢ بَعۡلِا عَلٰیہُمۡ سَيۡلُجُوۡنَ ﴿۱۰﴾ : سورہ
 الروم آیۃ ع: رومیان د ایران پہ مقابلہ کینے دے مغلوب شو چه د
 کسری فوج نووومی حکومت او د ہفہ مرکز دل سے تباہ کرو، چه دے یو

خیل فلنگی، یا ست جور کرو، تاریخ ا بنو دل چه ددے خبرے خہ نبیہ
 ہونہ و، چه رومی حکومت بہ بیاراپا لشی او د کسریہ ہفہ لوے حکومت
 تہ بہ ماتے ورکوی، مگر قرآن یضع سینین، یعنی دلسوکالونہ کہہ مودہ
 مقرر کرے او ہر دفعہ ا شوہ دلسوکالونہ کہہ مودہ کینے رومیانو کسری
 تہ شکست ورکرو او دوست دشمن د قرآن دا غیبی اعلان پچپلو
 ستر پرورشتیا او کیند وینکے ا کیند او د تاریخ پہ بانو کینے محفوظ شو۔

۲ مسلمانان دیر کمزوری ووا او قدیش دیر زور آورو، با مخصوص
 د حدیبیہ پہ مقام ستنہ ہر کینے چه صحابہ کرام د دیر لہرے خایہ
 مدینے سورے تہ د عمرے پہ نیت راغلی وو قریشو د طاقت بہ نشتہ کینے
 ہغوی دمکے شریف او د عمرے نہ منع کول سرہ ددے چه داکار د عربو
 د منل شری قانون نہ ہم خلاف وو، مسلمانانو د صلح حدیبیہ ہغی
 کمزورے دفع ہوا منل پہ ہفہ کینے یو دادفعہ ہر و، چه داخل د مسلمانان
 عمرہ نہ کوی بلکه آئندہ کال د بیاراشی او پہ دے حال کین سورہ فتح
 نازل شو، اِنَّا فَتَحَّا لَکَ فَتْحًا مُّبِیۡنًا ﴿۱﴾ (سورہ الفتح آیۃ ع) چه پہ دے
 کینے د دوو فتحو پیشگوئی شوے و، یو د یهود و خیبر ازہ زمکہ د مسلمانان
 پہ قبضہ کینے را تلک او د ہغوی لوے طاقت تہ ملنے ورکول، او دویم د
 قریشو بلکہ د عربو مجبوعی طاقت تہ ماتے ورکول او مکر عرب مکہ
 مکرمہ فتح کول، دا دوا رہ فتح مسلمانانو صرف پہ د دو کالو کین حاصل
 کرے، ددے نہ معلومہ شوہ چه قرآن کریم دعا لیل الغیب کتاب دے

۳ قرآن حکیم داعے وخت کینے د خلفاء راشدینو د خلافت پیشگوئی
 کرے چه د صحابہ کرام و زونہ تہ ہم خطرہ وکے بلکہ یومسلمان ہم خان
 محفوظ نہ کینو لیکن د قرآن حکیم دا پیشگوئی درستہ ثابتہ شوہ او ہم
 ددے مطابق ہغوی د ذکے حکومت حاصل کرو د ہغوی دین

او اسلام هم سیاسی طاقت بیا مؤند او مضبوط شوا و اسلام په بقل جهان
 د خلفا و راشدینو په ذریعه خورشو، او د مسلمانانو نه د یو حکومت نه هم
 خدیو په پاته نشوه، د دے څلور وارو خبرو اعلان په څلور دے الفاظو
 کینه قرآن کریم وو، وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 لِيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ
 دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا (سوره نور
 آیه ۴۱) په نادوغه حالا تو کینه قرآن حکیم د اے نور د پیر غیبی اعلانات
 دوخت نه رو ویکړیدی او بیا رشتیا اخیستل مکره لهند والی په عرضی
 صرف هم دا مثالونه کافی گنړو.

۹- انجذابی اعجاز

د قرآن حکیم د جاز بیت دا اے یو خاص شان دے چه په هېڅ
 انسانی کلام کینه نشته:

۱) د جاز بیت یو دلیل دا دے، چه غیر عرب خلق د پردی ژبے د قرآن
 په دیر تکلیف یا دوی یاد دے ساتی او د دے دورو نه او تکرارونه کوی،
 حالا نکه د دے کین د نبوی هېڅ فائده نشته. دا جاز بیت یواځے د قرآن
 کیدیشی، د بل هېڅ کتاب نه.

۲) دویم دا چه د دے په معنی نه پوهیدونکی خلق هم بیا بیا ټول
 د دے تلاوت کوی او زړه ته یو پور ته کیږی نه دینه معلومه شوه چه
 انسانی روح د پاره په قرآن کینه یو خاص جاز بیت مؤند د شی

۳) دریم دا چه د دے په مطلب نه پوهیدونکی خلق هر چه دا تلاوت
 کوی تو په هغه هم یو خاص اثر کیږی، او د دے تجربه شوه د هېڅ بیا
 پوهیدونکو خوا اثر خا هغه کیږی، نو دا اے کشش چه په بل یو انسانی کتاب
 کینه هم نشته. د دے خبر دے دلیل نشی جوړید دے چه قرآن کلام الهی دے

۱- تالیفی اعجاز

د قرآن حکیم په تالیف کینه هم اعجازی شان موجود دے، ځکه چه
 انسان یو کتاب جوړه وی، نو د هغه یو څو مضامین، د فصل، بیا څو
 فصلونه د باب، بیا څو بابونه د کتاب په عنوان سمه یا دوی او
 بل لیکن د قرآن تالیف بالکل د انسانی تالیف نه جدا او نوی شان
 لری، او سره د دے دومره معقول دے، چه ا ما مرازی رح فرمائی،
 چه د قرآنی ایتونو ربط هم یو مستقلة معجزه ده، په قرآن کینه په
 یو ځلے احکام، واقعات انبیاء، امور آخرت، او صفات د باری تعالی
 بیا ټیږی، نو ظا هر بین نابوهه خلق د اے ربطی گنړی خو قرآن حکیم
 خپل مضامین د دوو مقصدونو د پاره بیا کوی یو د د اے څیز ښودل چه
 انسان ته پوهی د هغه علم نه وی، او دویم چه قرآن په دے عمل غواړی
 ځکه چه یو بهترینه نسخه معلومول څه کمال نه دے تر څو چه په هغه
 عمل نه وی شوه، نو قرآن دا دواړه غواړی، علم او عمل لیکن د هیل
 تر غیب د پاره قرآن حکیم نور مضامین هم بیا کوی چه هغه به د تاریخ
 منای شوی واقعات وی با لخصوص د پیغمبرانو علیهم السلام او د هغوی د
 امتونو واقعات او یا به دا آخرت نتایج وی ځکه چه ښه عمل انسان
 هله کوی چه د هغه ښه نتیجه د هغه په دماغ کینه راشی او بد عمل پرینو
 په هله تیار کیږی، چه د هغه بدله نتیجه په وړاند د وی، او یا به دا
 صفات د باری تعالی وی د دے مطلب به دا وی، چه انسان به ځان د عالم
 اکمل، قاهر مطلق، عادل، ذات په وړاند د ذمه دار گنړی نو نتیجه تی
 دا وی چه د د اے ذات د حکمونو خلاف ورزی به نکوی، د تالیف دا
 حیرت انگیز نظام د دے دلیل دے چه قرآن کلام الهی دے

۱۱- اعتدالی اعجاز

انسان جذباً تو گوید دے دے ددہ ہر حرکت پہ جذباً تو بنا وی
 قہر پہ وخت درحماً و شفقت نہ خالی وی او درحماً پہ وخت در
 او غصہ نہ تشر وی، پہ خو شمائی کہتے بہ چووی ضم بہ ورسرہ پوتے نہ و
 لیکن ذالہ شان جذباً تو نہ پاک دے، او قرآن دہنہ کلام دے کہ
 پچھے کہ غضب سرہ دمہربانی او مہربانی سرہ دقہر ذکر وی خوشایونہ
 جدا وی مثلاً کہ غضبہ خائے گنہگار ان وی او دمہربانی خائے
 فرمانبرداری وی ہمدغہ وجہ دہ چہ قرآن کہتے دویزہ و سرہ ذری
 و رکولو اوزیری و رکولو سرہ دویزہ، جنت سرہ ددوخ او دورخ سرہ
 جنت ذکر پہ یو محلے کہتے موجود وی او بے شمیہ خایونہ کہتے پہ یو آیت کہتے
 مینہ، او قہر، دواہہ موجود وی مثلاً،

نَبِيِّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْعَفْوَ الرَّحِيمُ ﴿١٠﴾ حُصَا بندگان خبر کردہ چہ
 وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿١١﴾ خود معاف کوونکہ او مہربان

سورۃ الحجراتہ ۱۰ و ۱۱
 دے دے جمع نہ مطلب دا چہ ذکران سر چشمہ جذباً تو گوید دے انسان
 نہ بلکہ جذباً تو نہ پاک حکمتونو ذخزانے کلام دے، دہنہ حکمت
 تقاضا دہ، چہ انسان کہتے دے محبت او خوف دواہہ حکم وی، کچرے خوف
 خدا نہ وی، نویا بہ کہ خدائے پاک د فرمانبرداری کارخانہ کلبہ و د
 شی، کچرے معمولی انسانی حکومت کہتے د حاکم ویرہ نوی نو حکومت
 پاتے کیری دارنگ د محبت ضرورت حکم دے، چہ پہ عبادت کہتے خدا
 وی د محبوب حکم پہ اخلاص سرہ مینے شی او دہنہ دپارہ عیب د خا
 قربانی و رکولو نہ ہم تیار وی، ہر کلمہ چہ پہ اللہ تعالیٰ کہتے دا دواہہ
 جمع دی نو دہنہ کلام قرآن کہتے د ہمداد دواہہ خائفا جمع وی، پہ نہ

خیزونو کہتے دا دواہہ جمع کیدل نہ نیت پہ حساب دیرکم دی،
 انسان دہ زموی یا کہ ظالم انسان نہ دیریزی مینہ نے ورسرہ نشہ
 ورسرہ دہنہ محبت شتہ لیکن ویرہ کے تر نشہ معلومہ فواجہ
 بولتے خالق کائنات کہتے دا دواہہ جمع کیدے شی بلکہ دہنہ ذات دے
 دواہہ و مرکز دے، ثابتہ شہہ چہ قرآن حکم ہمد دے ذات کلام

کہ ترغیب او ترہیب پہ بارہ کہتے آیتونہ پیش کوم
 لَا تَقْظُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْحَمُ مَنَّا أَمْبِدِي مَكْرِي
 يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ بِيَشْكَةِ اللَّهِ تَوَلَّى كُنَّا هُوَ مَعَا
 الْعَفْوَ الرَّحِيمِ ﴿١٠﴾ سورة الزمر ایتہ ۱۰: کوے شی، پہ تحقیق ہنہ معاف
 کوونکہ او مہربان دے:

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةٍ ۖ هِيَ نَفْسٌ نَهْ بِرُحْمِي چہ ما کوم
 أَعْيُنٌ جَزَاءُ لِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿سورۃ: ستر و یضولو والا لغتوںہ دہنہ
 السجدة ایتہ ۱۷: ۱۸: ۱۹: ۲۰: ۲۱: ۲۲: ۲۳: ۲۴: ۲۵: ۲۶: ۲۷: ۲۸: ۲۹: ۳۰: ۳۱: ۳۲: ۳۳: ۳۴: ۳۵: ۳۶: ۳۷: ۳۸: ۳۹: ۴۰: ۴۱: ۴۲: ۴۳: ۴۴: ۴۵: ۴۶: ۴۷: ۴۸: ۴۹: ۵۰: ۵۱: ۵۲: ۵۳: ۵۴: ۵۵: ۵۶: ۵۷: ۵۸: ۵۹: ۶۰: ۶۱: ۶۲: ۶۳: ۶۴: ۶۵: ۶۶: ۶۷: ۶۸: ۶۹: ۷۰: ۷۱: ۷۲: ۷۳: ۷۴: ۷۵: ۷۶: ۷۷: ۷۸: ۷۹: ۸۰: ۸۱: ۸۲: ۸۳: ۸۴: ۸۵: ۸۶: ۸۷: ۸۸: ۸۹: ۹۰: ۹۱: ۹۲: ۹۳: ۹۴: ۹۵: ۹۶: ۹۷: ۹۸: ۹۹: ۱۰۰: ۱۰۱: ۱۰۲: ۱۰۳: ۱۰۴: ۱۰۵: ۱۰۶: ۱۰۷: ۱۰۸: ۱۰۹: ۱۱۰: ۱۱۱: ۱۱۲: ۱۱۳: ۱۱۴: ۱۱۵: ۱۱۶: ۱۱۷: ۱۱۸: ۱۱۹: ۱۲۰: ۱۲۱: ۱۲۲: ۱۲۳: ۱۲۴: ۱۲۵: ۱۲۶: ۱۲۷: ۱۲۸: ۱۲۹: ۱۳۰: ۱۳۱: ۱۳۲: ۱۳۳: ۱۳۴: ۱۳۵: ۱۳۶: ۱۳۷: ۱۳۸: ۱۳۹: ۱۴۰: ۱۴۱: ۱۴۲: ۱۴۳: ۱۴۴: ۱۴۵: ۱۴۶: ۱۴۷: ۱۴۸: ۱۴۹: ۱۵۰: ۱۵۱: ۱۵۲: ۱۵۳: ۱۵۴: ۱۵۵: ۱۵۶: ۱۵۷: ۱۵۸: ۱۵۹: ۱۶۰: ۱۶۱: ۱۶۲: ۱۶۳: ۱۶۴: ۱۶۵: ۱۶۶: ۱۶۷: ۱۶۸: ۱۶۹: ۱۷۰: ۱۷۱: ۱۷۲: ۱۷۳: ۱۷۴: ۱۷۵: ۱۷۶: ۱۷۷: ۱۷۸: ۱۷۹: ۱۸۰: ۱۸۱: ۱۸۲: ۱۸۳: ۱۸۴: ۱۸۵: ۱۸۶: ۱۸۷: ۱۸۸: ۱۸۹: ۱۹۰: ۱۹۱: ۱۹۲: ۱۹۳: ۱۹۴: ۱۹۵: ۱۹۶: ۱۹۷: ۱۹۸: ۱۹۹: ۲۰۰: ۲۰۱: ۲۰۲: ۲۰۳: ۲۰۴: ۲۰۵: ۲۰۶: ۲۰۷: ۲۰۸: ۲۰۹: ۲۱۰: ۲۱۱: ۲۱۲: ۲۱۳: ۲۱۴: ۲۱۵: ۲۱۶: ۲۱۷: ۲۱۸: ۲۱۹: ۲۲۰: ۲۲۱: ۲۲۲: ۲۲۳: ۲۲۴: ۲۲۵: ۲۲۶: ۲۲۷: ۲۲۸: ۲۲۹: ۲۳۰: ۲۳۱: ۲۳۲: ۲۳۳: ۲۳۴: ۲۳۵: ۲۳۶: ۲۳۷: ۲۳۸: ۲۳۹: ۲۴۰: ۲۴۱: ۲۴۲: ۲۴۳: ۲۴۴: ۲۴۵: ۲۴۶: ۲۴۷: ۲۴۸: ۲۴۹: ۲۵۰: ۲۵۱: ۲۵۲: ۲۵۳: ۲۵۴: ۲۵۵: ۲۵۶: ۲۵۷: ۲۵۸: ۲۵۹: ۲۶۰: ۲۶۱: ۲۶۲: ۲۶۳: ۲۶۴: ۲۶۵: ۲۶۶: ۲۶۷: ۲۶۸: ۲۶۹: ۲۷۰: ۲۷۱: ۲۷۲: ۲۷۳: ۲۷۴: ۲۷۵: ۲۷۶: ۲۷۷: ۲۷۸: ۲۷۹: ۲۸۰: ۲۸۱: ۲۸۲: ۲۸۳: ۲۸۴: ۲۸۵: ۲۸۶: ۲۸۷: ۲۸۸: ۲۸۹: ۲۹۰: ۲۹۱: ۲۹۲: ۲۹۳: ۲۹۴: ۲۹۵: ۲۹۶: ۲۹۷: ۲۹۸: ۲۹۹: ۳۰۰: ۳۰۱: ۳۰۲: ۳۰۳: ۳۰۴: ۳۰۵: ۳۰۶: ۳۰۷: ۳۰۸: ۳۰۹: ۳۱۰: ۳۱۱: ۳۱۲: ۳۱۳: ۳۱۴: ۳۱۵: ۳۱۶: ۳۱۷: ۳۱۸: ۳۱۹: ۳۲۰: ۳۲۱: ۳۲۲: ۳۲۳: ۳۲۴: ۳۲۵: ۳۲۶: ۳۲۷: ۳۲۸: ۳۲۹: ۳۳۰: ۳۳۱: ۳۳۲: ۳۳۳: ۳۳۴: ۳۳۵: ۳۳۶: ۳۳۷: ۳۳۸: ۳۳۹: ۳۴۰: ۳۴۱: ۳۴۲: ۳۴۳: ۳۴۴: ۳۴۵: ۳۴۶: ۳۴۷: ۳۴۸: ۳۴۹: ۳۵۰: ۳۵۱: ۳۵۲: ۳۵۳: ۳۵۴: ۳۵۵: ۳۵۶: ۳۵۷: ۳۵۸: ۳۵۹: ۳۶۰: ۳۶۱: ۳۶۲: ۳۶۳: ۳۶۴: ۳۶۵: ۳۶۶: ۳۶۷: ۳۶۸: ۳۶۹: ۳۷۰: ۳۷۱: ۳۷۲: ۳۷۳: ۳۷۴: ۳۷۵: ۳۷۶: ۳۷۷: ۳۷۸: ۳۷۹: ۳۸۰: ۳۸۱: ۳۸۲: ۳۸۳: ۳۸۴: ۳۸۵: ۳۸۶: ۳۸۷: ۳۸۸: ۳۸۹: ۳۹۰: ۳۹۱: ۳۹۲: ۳۹۳: ۳۹۴: ۳۹۵: ۳۹۶: ۳۹۷: ۳۹۸: ۳۹۹: ۴۰۰: ۴۰۱: ۴۰۲: ۴۰۳: ۴۰۴: ۴۰۵: ۴۰۶: ۴۰۷: ۴۰۸: ۴۰۹: ۴۱۰: ۴۱۱: ۴۱۲: ۴۱۳: ۴۱۴: ۴۱۵: ۴۱۶: ۴۱۷: ۴۱۸: ۴۱۹: ۴۲۰: ۴۲۱: ۴۲۲: ۴۲۳: ۴۲۴: ۴۲۵: ۴۲۶: ۴۲۷: ۴۲۸: ۴۲۹: ۴۳۰: ۴۳۱: ۴۳۲: ۴۳۳: ۴۳۴: ۴۳۵: ۴۳۶: ۴۳۷: ۴۳۸: ۴۳۹: ۴۴۰: ۴۴۱: ۴۴۲: ۴۴۳: ۴۴۴: ۴۴۵: ۴۴۶: ۴۴۷: ۴۴۸: ۴۴۹: ۴۵۰: ۴۵۱: ۴۵۲: ۴۵۳: ۴۵۴: ۴۵۵: ۴۵۶: ۴۵۷: ۴۵۸: ۴۵۹: ۴۶۰: ۴۶۱: ۴۶۲: ۴۶۳: ۴۶۴: ۴۶۵: ۴۶۶: ۴۶۷: ۴۶۸: ۴۶۹: ۴۷۰: ۴۷۱: ۴۷۲: ۴۷۳: ۴۷۴: ۴۷۵: ۴۷۶: ۴۷۷: ۴۷۸: ۴۷۹: ۴۸۰: ۴۸۱: ۴۸۲: ۴۸۳: ۴۸۴: ۴۸۵: ۴۸۶: ۴۸۷: ۴۸۸: ۴۸۹: ۴۹۰: ۴۹۱: ۴۹۲: ۴۹۳: ۴۹۴: ۴۹۵: ۴۹۶: ۴۹۷: ۴۹۸: ۴۹۹: ۵۰۰: ۵۰۱: ۵۰۲: ۵۰۳: ۵۰۴: ۵۰۵: ۵۰۶: ۵۰۷: ۵۰۸: ۵۰۹: ۵۱۰: ۵۱۱: ۵۱۲: ۵۱۳: ۵۱۴: ۵۱۵: ۵۱۶: ۵۱۷: ۵۱۸: ۵۱۹: ۵۲۰: ۵۲۱: ۵۲۲: ۵۲۳: ۵۲۴: ۵۲۵: ۵۲۶: ۵۲۷: ۵۲۸: ۵۲۹: ۵۳۰: ۵۳۱: ۵۳۲: ۵۳۳: ۵۳۴: ۵۳۵: ۵۳۶: ۵۳۷: ۵۳۸: ۵۳۹: ۵۴۰: ۵۴۱: ۵۴۲: ۵۴۳: ۵۴۴: ۵۴۵: ۵۴۶: ۵۴۷: ۵۴۸: ۵۴۹: ۵۵۰: ۵۵۱: ۵۵۲: ۵۵۳: ۵۵۴: ۵۵۵: ۵۵۶: ۵۵۷: ۵۵۸: ۵۵۹: ۵۶۰: ۵۶۱: ۵۶۲: ۵۶۳: ۵۶۴: ۵۶۵: ۵۶۶: ۵۶۷: ۵۶۸: ۵۶۹: ۵۷۰: ۵۷۱: ۵۷۲: ۵۷۳: ۵۷۴: ۵۷۵: ۵۷۶: ۵۷۷: ۵۷۸: ۵۷۹: ۵۸۰: ۵۸۱: ۵۸۲: ۵۸۳: ۵۸۴: ۵۸۵: ۵۸۶: ۵۸۷: ۵۸۸: ۵۸۹: ۵۹۰: ۵۹۱: ۵۹۲: ۵۹۳: ۵۹۴: ۵۹۵: ۵۹۶: ۵۹۷: ۵۹۸: ۵۹۹: ۶۰۰: ۶۰۱: ۶۰۲: ۶۰۳: ۶۰۴: ۶۰۵: ۶۰۶: ۶۰۷: ۶۰۸: ۶۰۹: ۶۱۰: ۶۱۱: ۶۱۲: ۶۱۳: ۶۱۴: ۶۱۵: ۶۱۶: ۶۱۷: ۶۱۸: ۶۱۹: ۶۲۰: ۶۲۱: ۶۲۲: ۶۲۳: ۶۲۴: ۶۲۵: ۶۲۶: ۶۲۷: ۶۲۸: ۶۲۹: ۶۳۰: ۶۳۱: ۶۳۲: ۶۳۳: ۶۳۴: ۶۳۵: ۶۳۶: ۶۳۷: ۶۳۸: ۶۳۹: ۶۴۰: ۶۴۱: ۶۴۲: ۶۴۳: ۶۴۴: ۶۴۵: ۶۴۶: ۶۴۷: ۶۴۸: ۶۴۹: ۶۵۰: ۶۵۱: ۶۵۲: ۶۵۳: ۶۵۴: ۶۵۵: ۶۵۶: ۶۵۷: ۶۵۸: ۶۵۹: ۶۶۰: ۶۶۱: ۶۶۲: ۶۶۳: ۶۶۴: ۶۶۵: ۶۶۶: ۶۶۷: ۶۶۸: ۶۶۹: ۶۷۰: ۶۷۱: ۶۷۲: ۶۷۳: ۶۷۴: ۶۷۵: ۶۷۶: ۶۷۷: ۶۷۸: ۶۷۹: ۶۸۰: ۶۸۱: ۶۸۲: ۶۸۳: ۶۸۴: ۶۸۵: ۶۸۶: ۶۸۷: ۶۸۸: ۶۸۹: ۶۹۰: ۶۹۱: ۶۹۲: ۶۹۳: ۶۹۴: ۶۹۵: ۶۹۶: ۶۹۷: ۶۹۸: ۶۹۹: ۷۰۰: ۷۰۱: ۷۰۲: ۷۰۳: ۷۰۴: ۷۰۵: ۷۰۶: ۷۰۷: ۷۰۸: ۷۰۹: ۷۱۰: ۷۱۱: ۷۱۲: ۷۱۳: ۷۱۴: ۷۱۵: ۷۱۶: ۷۱۷: ۷۱۸: ۷۱۹: ۷۲۰: ۷۲۱: ۷۲۲: ۷۲۳: ۷۲۴: ۷۲۵: ۷۲۶: ۷۲۷: ۷۲۸: ۷۲۹: ۷۳۰: ۷۳۱: ۷۳۲: ۷۳۳: ۷۳۴: ۷۳۵: ۷۳۶: ۷۳۷: ۷۳۸: ۷۳۹: ۷۴۰: ۷۴۱: ۷۴۲: ۷۴۳: ۷۴۴: ۷۴۵: ۷۴۶: ۷۴۷: ۷۴۸: ۷۴۹: ۷۵۰: ۷۵۱: ۷۵۲: ۷۵۳: ۷۵۴: ۷۵۵: ۷۵۶: ۷۵۷: ۷۵۸: ۷۵۹: ۷۶۰: ۷۶۱: ۷۶۲: ۷۶۳: ۷۶۴: ۷۶۵: ۷۶۶: ۷۶۷: ۷۶۸: ۷۶۹: ۷۷۰: ۷۷۱: ۷۷۲: ۷۷۳: ۷۷۴: ۷۷۵: ۷۷۶: ۷۷۷: ۷۷۸: ۷۷۹: ۷۸۰: ۷۸۱: ۷۸۲: ۷۸۳: ۷۸۴: ۷۸۵: ۷۸۶: ۷۸۷: ۷۸۸: ۷۸۹: ۷۹۰: ۷۹۱: ۷۹۲: ۷۹۳: ۷۹۴: ۷۹۵: ۷۹۶: ۷۹۷: ۷۹۸: ۷۹۹: ۸۰۰: ۸۰۱: ۸۰۲: ۸۰۳: ۸۰۴: ۸۰۵: ۸۰۶: ۸۰۷: ۸۰۸: ۸۰۹: ۸۱۰: ۸۱۱: ۸۱۲: ۸۱۳: ۸۱۴: ۸۱۵: ۸۱۶: ۸۱۷: ۸۱۸: ۸۱۹: ۸۲۰: ۸۲۱: ۸۲۲: ۸۲۳: ۸۲۴: ۸۲۵: ۸۲۶: ۸۲۷: ۸۲۸: ۸۲۹: ۸۳۰: ۸۳۱: ۸۳۲: ۸۳۳: ۸۳۴: ۸۳۵: ۸۳۶: ۸۳۷: ۸۳۸: ۸۳۹: ۸۴۰: ۸۴۱: ۸۴۲: ۸۴۳: ۸۴۴: ۸۴۵: ۸۴۶: ۸۴۷: ۸۴۸: ۸۴۹: ۸۵۰: ۸۵۱: ۸۵۲: ۸۵۳: ۸۵۴: ۸۵۵: ۸۵۶: ۸۵۷: ۸۵۸: ۸۵۹: ۸۶۰: ۸۶۱: ۸۶۲: ۸۶۳: ۸۶۴: ۸۶۵: ۸۶۶: ۸۶۷: ۸۶۸: ۸۶۹: ۸۷۰: ۸۷۱: ۸۷۲: ۸۷۳: ۸۷۴: ۸۷۵: ۸۷۶: ۸۷۷: ۸۷۸: ۸۷۹: ۸۸۰: ۸۸۱: ۸۸۲: ۸۸۳: ۸۸۴: ۸۸۵: ۸۸۶: ۸۸۷: ۸۸۸: ۸۸۹: ۸۹۰: ۸۹۱: ۸۹۲: ۸۹۳: ۸۹۴: ۸۹۵: ۸۹۶: ۸۹۷: ۸۹۸: ۸۹۹: ۹۰۰: ۹۰۱: ۹۰۲: ۹۰۳: ۹۰۴: ۹۰۵: ۹۰۶: ۹۰۷: ۹۰۸: ۹۰۹: ۹۱۰: ۹۱۱: ۹۱۲: ۹۱۳: ۹۱۴: ۹۱۵: ۹۱۶: ۹۱۷: ۹۱۸: ۹۱۹: ۹۲۰: ۹۲۱: ۹۲۲: ۹۲۳: ۹۲۴: ۹۲۵: ۹۲۶: ۹۲۷: ۹۲۸: ۹۲۹: ۹۳۰: ۹۳۱: ۹۳۲: ۹۳۳: ۹۳۴: ۹۳۵: ۹۳۶: ۹۳۷: ۹۳۸: ۹۳۹: ۹۴۰: ۹۴۱: ۹۴۲: ۹۴۳: ۹۴۴: ۹۴۵: ۹۴۶: ۹۴۷: ۹۴۸: ۹۴۹: ۹۵۰: ۹۵۱: ۹۵۲: ۹۵۳: ۹۵۴: ۹۵۵: ۹۵۶: ۹۵۷: ۹۵۸: ۹۵۹: ۹۶۰: ۹۶۱: ۹۶۲: ۹۶۳: ۹۶۴: ۹۶۵: ۹۶۶: ۹۶۷: ۹۶۸: ۹۶۹: ۹۷۰: ۹۷۱: ۹۷۲: ۹۷۳: ۹۷۴: ۹۷۵: ۹۷۶: ۹۷۷: ۹۷۸: ۹۷۹: ۹۸۰: ۹۸۱: ۹۸۲: ۹۸۳: ۹۸۴: ۹۸۵: ۹۸۶: ۹۸۷: ۹۸۸: ۹۸۹: ۹۹۰: ۹۹۱: ۹۹۲: ۹۹۳: ۹۹۴: ۹۹۵: ۹۹۶: ۹۹۷: ۹۹۸: ۹۹۹: ۱۰۰۰: ۱۰۰۱: ۱۰۰۲: ۱۰۰۳: ۱۰۰۴: ۱۰۰۵: ۱۰۰۶: ۱۰۰۷: ۱۰۰۸: ۱۰۰۹: ۱۰۱۰: ۱۰۱۱: ۱۰۱۲: ۱۰۱۳: ۱۰۱۴: ۱۰۱۵: ۱۰۱۶: ۱۰۱۷: ۱۰۱۸: ۱۰۱۹: ۱۰۲۰: ۱۰۲۱: ۱۰۲۲: ۱۰۲۳: ۱۰۲۴: ۱۰۲۵: ۱۰۲۶: ۱۰۲۷: ۱۰۲۸: ۱۰۲۹: ۱۰۳۰: ۱۰۳۱: ۱۰۳۲: ۱۰۳۳: ۱۰۳۴: ۱۰۳۵: ۱۰۳۶: ۱۰۳۷: ۱۰۳۸: ۱۰۳۹: ۱۰۴۰: ۱۰۴۱: ۱۰۴۲: ۱۰۴۳: ۱۰۴۴: ۱۰۴۵: ۱۰۴۶: ۱۰۴۷: ۱۰۴۸: ۱۰۴۹: ۱۰۵۰: ۱۰۵۱: ۱۰۵۲: ۱۰۵۳: ۱۰۵۴: ۱۰۵۵: ۱۰۵۶: ۱۰۵۷: ۱۰۵۸: ۱۰۵۹: ۱۰۶۰: ۱۰۶۱: ۱۰۶۲: ۱۰۶۳: ۱۰۶۴: ۱۰۶۵: ۱۰۶۶: ۱۰۶۷: ۱۰۶۸: ۱۰۶۹: ۱۰۷۰: ۱۰۷۱: ۱۰۷۲: ۱۰۷۳: ۱۰۷۴: ۱۰۷۵: ۱۰۷۶: ۱۰۷۷: ۱۰۷۸: ۱۰۷۹: ۱۰۸۰: ۱۰۸۱: ۱۰۸۲: ۱۰۸۳: ۱۰۸۴: ۱۰۸۵: ۱۰۸۶: ۱۰۸۷: ۱۰۸۸: ۱۰۸۹: ۱۰۹۰: ۱۰۹۱: ۱۰۹۲: ۱۰۹۳: ۱۰۹۴: ۱۰۹۵: ۱۰۹۶: ۱۰۹۷: ۱۰۹۸: ۱۰۹۹: ۱۱۰۰: ۱۱۰۱: ۱۱۰۲: ۱۱۰۳: ۱۱۰۴: ۱۱۰۵: ۱۱۰۶: ۱۱۰۷: ۱۱۰۸: ۱۱۰۹: ۱۱۱۰: ۱۱۱۱: ۱۱۱۲: ۱۱۱۳: ۱۱۱۴: ۱۱۱۵: ۱۱۱۶: ۱۱۱۷: ۱۱۱۸: ۱۱۱۹: ۱۱۲۰: ۱۱۲۱: ۱۱۲۲: ۱۱۲۳: ۱۱۲۴: ۱۱۲۵: ۱۱۲۶: ۱۱۲۷: ۱۱۲۸: ۱۱۲۹: ۱۱۳۰: ۱۱۳۱: ۱۱۳۲: ۱۱۳۳: ۱۱۳۴: ۱۱۳۵: ۱۱۳۶: ۱۱۳۷: ۱۱۳۸: ۱۱۳۹: ۱۱۴۰: ۱۱۴۱: ۱۱۴۲: ۱۱۴۳: ۱۱۴۴: ۱۱۴۵: ۱۱۴۶: ۱۱۴۷: ۱۱۴۸: ۱۱۴۹: ۱۱۵۰: ۱۱۵۱: ۱۱۵۲: ۱۱۵۳: ۱۱۵۴: ۱۱۵۵: ۱۱۵۶: ۱۱۵۷: ۱۱۵۸: ۱۱۵۹: ۱۱۶۰: ۱۱۶۱: ۱۱۶۲: ۱۱۶۳: ۱۱۶۴: ۱۱۶۵: ۱۱۶۶: ۱۱۶۷: ۱۱۶۸: ۱۱۶۹: ۱۱۷۰: ۱۱۷۱: ۱۱۷۲: ۱۱۷۳: ۱۱۷۴: ۱۱۷۵: ۱۱۷۶: ۱۱۷۷: ۱۱۷۸: ۱۱۷۹: ۱۱۸۰: ۱۱۸۱: ۱۱۸۲: ۱۱۸۳: ۱۱۸۴: ۱۱۸۵: ۱۱۸۶: ۱۱۸۷: ۱۱۸۸: ۱۱۸۹: ۱۱۹۰: ۱۱۹۱: ۱۱۹۲: ۱۱۹۳: ۱۱۹۴: ۱۱۹۵: ۱۱۹۶: ۱۱۹۷: ۱۱۹۸: ۱۱۹۹: ۱۲۰۰: ۱۲۰۱: ۱۲۰۲: ۱۲۰۳: ۱۲۰۴: ۱۲۰۵: ۱۲۰۶: ۱۲۰۷: ۱۲۰۸: ۱۲۰۹: ۱۲۱۰: ۱۲۱۱: ۱۲۱۲: ۱۲۱۳: ۱۲۱۴: ۱۲۱۵: ۱۲۱۶: ۱۲۱۷: ۱۲۱۸: ۱۲۱۹: ۱۲۲۰: ۱۲۲۱: ۱۲۲۲: ۱۲۲۳: ۱۲۲۴: ۱۲۲۵: ۱۲۲۶: ۱۲۲۷: ۱۲۲۸: ۱۲۲۹: ۱۲۳۰: ۱۲۳۱: ۱۲۳۲: ۱۲۳۳: ۱۲۳۴: ۱۲۳۵: ۱۲۳۶: ۱۲۳۷: ۱۲۳۸: ۱۲۳۹: ۱۲۴۰: ۱۲۴۱: ۱۲۴۲: ۱۲۴۳: ۱۲۴۴: ۱۲۴۵: ۱۲۴۶: ۱۲۴۷: ۱۲۴۸: ۱۲۴۹: ۱۲۵۰: ۱۲۵۱: ۱۲۵۲: ۱۲۵۳: ۱۲۵۴: ۱۲۵۵: ۱۲۵۶: ۱۲۵۷: ۱۲۵۸: ۱۲۵۹: ۱۲۶۰: ۱۲۶۱: ۱۲۶۲: ۱۲۶۳: ۱۲۶۴: ۱۲۶۵: ۱۲۶۶: ۱۲۶۷: ۱۲۶۸: ۱۲۶۹: ۱۲۷۰: ۱۲۷۱: ۱۲۷۲: ۱۲۷۳: ۱۲۷۴: ۱۲۷۵: ۱۲۷۶: ۱۲۷۷: ۱۲۷۸: ۱۲۷۹: ۱۲۸۰: ۱۲۸۱: ۱۲۸۲: ۱۲۸۳: ۱۲۸۴: ۱۲۸۵: ۱۲۸۶: ۱۲۸۷: ۱۲۸۸: ۱۲۸۹: ۱۲۹۰: ۱۲۹۱: ۱۲۹۲: ۱۲۹۳: ۱۲۹۴: ۱۲۹۵: ۱۲۹۶: ۱۲۹۷: ۱۲۹۸: ۱۲۹۹: ۱۳۰۰: ۱۳۰۱: ۱۳۰۲: ۱۳۰۳: ۱۳۰۴: ۱۳۰۵: ۱۳۰۶: ۱۳۰۷: ۱۳۰۸: ۱۳۰۹: ۱۳۱۰: ۱۳۱۱: ۱۳۱۲: ۱۳۱۳: ۱۳۱۴: ۱۳۱۵: ۱۳۱۶:

مکرر دواوہ محد و دوی، اودا سے ہچرے نشی کرے چہ زمکے یا
آسمان غوندا سے یوغت مخلوق تہ حکم در کبری، لیکن قرآن طوفان
نوح علیہ السلام کینے زمکے او آسمان تہ داسے حکم در کرو۔

يَا زُحَلْ اَبْلَغِي مَاءَ لِكَ وَ نِسْمَاءُ : اے زمکے خپلے اہہ تیرے کرہ او اے
اَقْلَبِي : (سورہ ہود آیت ۷۷) : آسمانہ اہہ بندے کرے۔

اودا حکم کے جاری ہور کر و دد نیا لوئے باد شاہان د خلق و خور شامدا
تقریر و نہ او خبرے دے د پارہ کوی چہ ہعری چر تر بغاوت ا نگری او حکم
تروا نخلی، لیکن د یو یور پی مصنف پہ قول قرآن نہ دامعلومیزی،
چہ ددے مصنف چانہ نہ ویریزی دے نہ معلومیزی چہ قرآن د
خالق کلام دے۔

دریم فصل

د تفسیر او تاویل او ددے دواوہ متعلقاً تو بیان :
را د تفسیر او تاویل د لفظ نو معنوی تحقیق :-

تفسیر پہ عربی لغت کینے دفسر نہ جو رہے چہ د ہعے معنی دیو خیز بنکارہ
بیا تول دی او پہ دے وجہ فارورہ، تہ ہم تفسیر و ییلے شی حکم چہ د
ہعے پہ لیدو بہ د اکثر د مریض حال بنکارہ شی تاویل پہ عربی لغت کینے
د اول نہ جو رہے چہ د ہعے معنی را اگر خیدال دی، د تاویل اصطلاحی
معنی ہمد غیے د قرآن الفاظ ہولو احتمالی معنی کانو کینے یومعنی تہ
را کر خول دی،

د تفسیر او تاویل پہ شرعی او اصطلاحی معنی کینے خرا نوال دی
دا ابو عبیدہ قول دے چہ دواوہ یومعنی لری (۲) امام راغب فرمائی
چہ تفسیر عام لفظ دے د کلام الہی تشریح او د کلام انسانی تشریح در دواوہ
تہ وییلے شی، مگر تاویل یوائے د کذب الہیہ تشریح تہ ہر وییلے شی :-

(۳) دامام ابو منصور ما نزدیک داری دے، چہ تفسیر دے تہ وائی چہ
د قرآن مراد یقینی طور متعین کرے شی، او تاویل بہ دے تہ وییلے شی
چہ احتمالی معنی کانو د قرآن کینے یوہ معنی غیر یقینی طور متعین کرشی، روح المعانی
جلد اولی الاقان، جلد اولی ص ۱۷۷) خمونہ بہ نزدیک دے اقول کینے خہ اختلاف
نشتہ صرف د اصطلاح کانو اختلاف دے د متقدمینوا اصطلاح دادہ چہ
تفسیر او تاویل دواوہ پہ یومعنی کینے استعمالہ وی او د تفسیر پہ موقعہ لفظ
د تاویل استعمالہ وی، تفسیر ابن جریر دا طرز غورہ کرے دے ابو عبیدہ
دواوہ ہم معنی بولی د ہعہ پہ ہور اندا دے د غہ اصطلاح د متقدمینو د
او د متاخرینوا اصطلاح ہعہ دے کومہ چہ ابو منصور ما نزدیک بیان
کریدہ، چہ تفسیر ہعہ دے چہ نو یقینی دلیل نہ مراد الہی متعین کرے
س او تاویل بہ ہعہ ییلے شی چہ بہ احتمالی معنی کانو کینے یومعنی پہ ظن او
جنہا متعین کر بشی۔ دامام راغب فرق حقیقی نہ دے بلکہ د متعلق پہ
متبار یوا اصطلاحی فرق دے۔ چہ د تاویل تعلق د کتب الہیہ تہ تشریح
سورہ دے او تفسیر عام دے۔

(۴) دارنلث دا قول چہ روایۃ د قرآن د معنی متعین کول، تفسیر او دواوہ
تعیین کول تاویل دے :-

(۵) یا کومہ معنی چہ د قرآن د عبارات نہ واضح معلومیزی ہعہ تفسیر
کومہ چہ پہ اشارے د الفاظ سورہ معلومیزی ہعہ تاویل دے :-

تولے د متاخرینوا اصطلاح کانے دی کونڈی د قد ماڈ پہ اصطلاح کینے
دواوہ یومعنی دے چہ صاحب ناموس دا بنکارہ بیان کریدہ او د

متاخرینوا اصطلاح علامہ آلوسی پہ روح المعانی کینے بیان کریدہ :-
(۶) د تفسیر، تعریف، موضوع او غایۃ (فرض)

علامہ آلوسی پہ روح المعانی کینے د علم تفسیر دا تعریف کرے دے، چہ

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظی علم معلومیزی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و اعراب) تہ د
 دمفرداتو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افرادمی او تکریم نزول قران پہ وخت ددے علومو ضرورت نہ وو حکمہ د هغوی
 احوال اود بورومتعلقا تو بحث دی او پہ قول د صاحب ذ مناهل العرفان بہ ہر دادہ پہ دے کینے د هغوی طبعی مہارت و وافرطری ذوق تہ ہم
 ر جلد، اصداد دے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سر دے لر لوبو حکمہ هغوی ددے علومو دمقاصد و ماہرو، لیکن دغیر
 تری د هفہ تحقیق نوم دے، چہ د هفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ربوا و نزول قران ذ زمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپو
 دقدما و ذ اصطلاح مطابق قران د تفسیر او تاویل یومعنی بنودے، بہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکمہ چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بِمِثْلِ الْاِجْتِنَاكِ بِالْحَقِّ وَالْحَقُّ يَكْفُرُ بِالْبُاطِلِ** دہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکمہ چہ رستی
نَفْسِي آیتہ عی پہ بل خلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ** دہ شرط ضرورت پچھلہ دقران نہ ثابت دے۔
 الا ان الله رآل عمران آیتہ عی) موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المندرين **بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ** او
 غایتہ او غرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول د الله تعالی انا انزلناه قرانا عربيا لعلکم تعقلون
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے د هفہ تا بعداری اکرے سہی۔

د تفسیر او دمطالبو دقران دپوہ آداب او شرائط

روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او پہ تورکتا بونو کینے
 تفسیر کاہلیت او استعداد اود قران دپوہ د قابلیت د پارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکہ ددلائل پہا ذکر کو۔

علم اللغة یا علم اللسان

(عربی) مہارت دپیر ضروری دے۔ علم السنۃ
 اودامہارت پہا دے علومو حاصلیزی، دمفردات قران دمدلولات تو
 دوقوع استعمال تحقیق چہ دا بہ پہ علم اللغة سرہ کیری، دقران
 مفرداتو لسانی تغیرات او تصرفات چہ دا بہ علم الصرف والاشتقاق پہا دے پارہ چہ دنزول قران اسباب۔ دقران دمجملاتو تشریح اود
 ذریعہ حاصلیزی، د مرکباتو اود قران دجملود تغیراتو تصرفاتو
 حرکاتو اود ابدال چہ دا بہ علم النحو سرہ معلومیزی، دقران کتوۃ حکم شوع دے لیکن دا وضاحت نشتہ چہ دنمونونو بقول
 الفاظو دانتخاب اود مجمل استعمال دکتو اود آسرارو چہ دا بہ علم البلاغہ، خومرہ دے۔ دہرمونج وخت دکوم خلتے نہ شروع کیری

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظی علم معلومیزی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و اعراب) تہ د
 دمفرداتو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افرادمی او تکریم نزول قران پہ وخت ددے علومو ضرورت نہ وو حکمہ د هغوی
 احوال اود بورومتعلقا تو بحث دی او پہ قول د صاحب ذ مناهل العرفان بہ ہر دادہ پہ دے کینے د هغوی طبعی مہارت و وافرطری ذوق تہ ہم
 ر جلد، اصداد دے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سر دے لر لوبو حکمہ هغوی ددے علومو دمقاصد و ماہرو، لیکن دغیر
 تری د هفہ تحقیق نوم دے، چہ د هفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ربوا و نزول قران ذ زمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپو
 دقدما و ذ اصطلاح مطابق قران د تفسیر او تاویل یومعنی بنودے، بہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکمہ چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بِمِثْلِ الْاِجْتِنَاكِ بِالْحَقِّ وَالْحَقُّ يَكْفُرُ بِالْبُاطِلِ** دہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکمہ چہ رستی
نَفْسِي آیتہ عی پہ بل خلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ** دہ شرط ضرورت پچھلہ دقران نہ ثابت دے۔

الا ان الله رآل عمران آیتہ عی) موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المندرين **بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ** او
 غایتہ او غرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول د الله تعالی انا انزلناه قرانا عربيا لعلکم تعقلون
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے د هفہ تا بعداری اکرے سہی۔
 د تفسیر او دمطالبو دقران دپوہ آداب او شرائط
 روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او پہ تورکتا بونو کینے
 تفسیر کاہلیت او استعداد اود قران دپوہ د قابلیت د پارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکہ ددلائل پہا ذکر کو۔

علم السنۃ

(عربی) مہارت دپیر ضروری دے۔ علم السنۃ
 اودامہارت پہا دے علومو حاصلیزی، دمفردات قران دمدلولات تو
 دوقوع استعمال تحقیق چہ دا بہ پہ علم اللغة سرہ کیری، دقران
 مفرداتو لسانی تغیرات او تصرفات چہ دا بہ علم الصرف والاشتقاق پہا دے پارہ چہ دنزول قران اسباب۔ دقران دمجملاتو تشریح اود
 ذریعہ حاصلیزی، د مرکباتو اود قران دجملود تغیراتو تصرفاتو
 حرکاتو اود ابدال چہ دا بہ علم النحو سرہ معلومیزی، دقران کتوۃ حکم شوع دے لیکن دا وضاحت نشتہ چہ دنمونونو بقول
 الفاظو دانتخاب اود مجمل استعمال دکتو اود آسرارو چہ دا بہ علم البلاغہ، خومرہ دے۔ دہرمونج وخت دکوم خلتے نہ شروع کیری

او کله ختمبیزی، بیا د هر منوخ د دکتونو شمیر خومره دے د منوخ ایا
 ترکیبی خومره دی او څنکه دی د منوخ شرائط خومره دی، او کوم کوم
 دی دغه رنگ د زکوٰة حال دے چه زکوٰة په کوم کوم مال کینے دے او په کوم
 کینے نشته. د میاشت دے که د کال د مال په هر جنس کینے د دے منوخ
 خومره دے، د زکوٰة شرطونه څه دی او د هغه مصارف کوم دی
 دے ټولو تشریح چه حقیقت کینے د قرآن تشریح دے بغیر د سنته نامکند
 د دغه حال د حج روغی او د نورو احکامو دے، څنکه چه مونږ
 د قرآنی الفاظو په مطلب د پوهیدو د پاره د هر بودوخت محتاج یو
 دغه رنگ د قرآن عملی شکل متعین کولو د پاره د حدیث او سنت
 محتاج یو، او دا خوینږ محتاجی د قرآن محتاجی نه د ده حکم چه
 مونږ ته د قرآن نه د فائده اغستو د پاره قدرتی طور د دے
 امور و ضرورت دے، مونږ چه اوبونه فائده اغستل غواړو
 مونږ ته دکوھی کنتو یا د و لے جوک و لو ضرورت وی، د دے
 دا مطلب هرگز نه دے، چه اوبه محتاج دی، یا کو ه یا و لکه محتاج
 د ده بلکه مونږه فائده اغستو د پاره د دے د وارو محتاج یو او په
 بے نیازه دی، همداغه وجه د ده چه پخپله قرآن د خپل پوهه د پاره
 د حدیث او د سنت ضرورت بنود لے دے کوم چه د حضور علیه السلام
 قول او عمل بللے شی ارشاد دے،
 وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ط (سوره جمعه آیه ۵) د حضور علیه
 السلام منصب داد دے چه هغه خلقوته د قرآن او د حکمت تعلیم ور
 کړی، دا د قرآن د مطالبو تعلیم بنائی، ځکه چه د قرآنی الفاظو ته
 ژو چه ذکر دے، بَيِّنَاتٌ لِّعِبَادٍ آيَتِهٖ، ځکه د عامے قاعدے له مخه
 کچرے یو استناد صرف د کتاب علمت و اوږی نو دانسی ویلے چه

ده د کتاب تعلیم ور کړو و تد خو چه هغه د کتاب د مطالبو تعلیم
 نه وی ور کړه په بل ایت کینے دی :-
 لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ س (سوره النحل آیه ۱۰۶) د پاره چه ته
 واضح کړه، خلقوته هغه کتاب چه دوی د پاره نازل شوه دے
 علی هذا القیاس په دے باره کینے د پرا ایتونه موجود دی چه د هغه
 د قرآن پوهه په علم الحدیث باندے موقوفه ثابت شوه د ده
علم الآثار د قرآنی معنوی پوهیدو د پاره د صحابه او تابعینو
 د آثارو علم ضروری دے صحابه خو برا راست
 د حضور علیه السلام شاگردان دی او تابعین په یو واسطه
 شاگردان دی، د دوی د قرآن پوهیدو رو شتو خلقونه زیاته
 صحیح دے، امام شافعی رحمه الله تعالی په الرساله کینے بیکي چه هر
 اجتهاد هُم فَوْقَ اجْتِهَادِنَا، چه د صحابه کرامو رض اجتهاد خوینږ
 د اجتهاد نه د پیر غوره دے، د صحابه کرامو په باره کینے د قرآن
 کریم ارشاد دے،
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ط (بینه آیه ۵) الله تعالی د هغوی
 نه راضی او دوی د الله تعالی نه راضی دی
 د رضائے الهی دا آسمانی سند دومره اوجت (اعلی) دے چه دے
 سره دا احتمال نه پانے کیدی چه مجبوری حیثیت سره به دوی نفسیر
 غلط شی او د امت د پاره به د گمراهی سبب جوړ شی، ځکه چه د رضائے
 الهی نه پس د دے قسمه احتمالاً تو گنجائش نه پانے کیدی، دے نه علاوه
 د علم الآثار نه د صحابه رض او تابعینو د آثارو علم را تلے شی او
 مفسر قرآن د داسے تفسیر کولو نه محفوظ پانے ش کوم چه د دے ټولو خلاف
 دی او د تحریف قرآن غوندے د یو غیبت جوړ سبب جوړ شی په

چہ پہ ہفتے ہاںدے قرآن کینے دے دوزخ و عید را غلے دے
 وَمَنْ يَشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ اُو دَمُومِنَانُونَه پَه خِلَاف لَارْمِي
 تُوْلَه مَا تُوْلِي وَتَصْلِيَه جَهَنَّمَ ط وَسَاءَتْ نُوْمُوْنَه بَه هَعُوِي دَهغُوِي د
 مَهِيْرَاط رَسُوْرَه النَّسَاءِ آيَه عَه ۙ حُوْبَه پَه لَار تَلُوْتَه پَرِيْزُوْاو
 جَهَنَّمَ كَيْنَه بَه تُوْرَا تُوْمُوْو چَه هَعَف دِيْر خَرَاب خَائَه دَه، دَدَه آيَت
 نَه مَعْلُوْمَه شُوْرَه چَه خُتْكَه مَخَالَفَت دَرَسُوْل هَلِيَه السَّلَام جُرْم دَه دَغَه
 رَنَك دَصِيْحَاه كَرَامُوْ مَخَالَفَت هَر جُرْم دَه، خُتْكَه چَه دَنزُوْل قُرْآن
 مُؤْمِنَان هَمْدَغَه دِي، لَه دَه وَجَه دَايَسَه تَفْسِيْر چَه دَصْحَاب كَرَامُوْد
 مَجْمُوْعِي رَا تَه نَه خِلَاف دِي هَف مَخْرِيْف اُو جُرْم دَه، چَه دَهغَه سَزَا
 دُوْرَخ دَه ۙ

۴- علم القواعد و اصول استنباط ۙ

دَمَفْسِيْر دَپَارَه دَعَرَبِي زَبَان دَهغَه تُوَانِيْنُو عِلْم هَم ضَرُوْرِي دَه
 چَه پَه هَف هَعَف دَجْمَل، مَفْصَل، عَام، خَاص، مَطْلُق، مُقَيَّد، اَمْر
 نَهِي وَغِيْرَه حَقِيْقَتُوْنَه اُو مَقْتَضِيَات مَعْلُوْمَه كَرِي شِي چَه دَتَفْسِيْر
 كُوْلُو پَه وَخْتَل اَحْكَام اُو نِيْتَجُور اُو سَلَز كَيْنَه غَلْطِي اُنْكَرِي، دَا قُوَاعِد
 دَا اُصُوْل فِطْهِي دَعِلْم نَه مَعْلُوْمِيْرِي- دَا دَعَرَبِي تَبِي بُوْثُوْر عِلْم دَه
 چَه خَاص اَهْل عِلْم تَه يِيْزْنِي اُو دِيْنَه اَهْل اسْتِنْبَاط و يِيْلَه شِي دُوِي
 پَه دَه قَاعِد و كَيْنَه مَاهَرُوِي، اُو دَدَه پَه زُوْر دَا اَحْكَامُوْد اِسْتِخْرَاج
 جُوْكَه وِي قُرْآن كَيْنَه دَدَه خَاص طَبَق دَكُر دَه ۙ

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ يَخْفَىٰ عَلَىٰ مَنْ يَدْرُسُهُمْ وَكُلُّهُمْ عَلَىٰ هَذِهِ حَالٌ
 إِذْ عَاوَابُهُ لَوْ كَرِهَ الْغَافِلُونَ ۗ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ
 اَللّٰهُ اُو دَرَسُوْل هَلِيَه السَّلَام تَه حُوَالَه

مِنْهُمْ ۗ سُوْرَه النَّسَاءِ آيَه عَه ۙ كَرِي نُوْدَا اسْتِنْبَاط خَاوِنْدَا نُوْبَه دَهغَه حَقِيْقَت
 پِيْزْنَدَا لَه وَسَه ۙ
 شَرِي اَحْكَام كَجْرَه اُو اَمْرِي نُوَامِرَه اُو دَا مَن خِيْز دَه اُو كَجْرَه مَهِيَات وِي
 نُوْنَهِي دَه اُو دَخُوْف خِيْز دَه، خَه مَعَامَلَه كَيْنَه دَا تَحْقِيْق كُوْل چَه مَاهُوْر
 دَه كَه مَنَهِي نُوْد دَه بَدَا مَطْلَب وِي چَه دَا مَن كَيْنَه دَا خِل دَه كَه
 خُوْف كَبِيْر ۙ اُو دَا لَلّٰهُ اُو دَهغَه دَرَسُوْل صَلِي اللّٰهُ عَلِيْهِ وَسَلَم رَكْتَاب اللّٰهُ
 اُو حَدِيْث طَرَف تَارَا وِي لِي كَار دِي، دَه دَپَارَه چَه اَجْتِهَاد كُوْنَكِي
 دَكْتَاب اللّٰهُ اُو سُنَّت مَنصُوْصَا تُوْسَرَه دَدَه مَعَامَلَه مَوَازِنَه اُنْكَرِي اُو
 دَهغَه حَكْم تَرَا اُو بَاسِي دَدَه دَپَارَه دَعَرَبِي پَه عَامَه تَبَه دَبُوْهِيْدَن
 حِلَاوَه دَعَرَبِي تَبَه دَخُصُوْصُو قُوَاعِد و مَعْرِفَت رِيْزْنَدَل، هَم ضَرُوْرِي
 دِي چَه پَه هَف دَقُرْآن دَصَحِيْح قَانُوْنِي اِنْدَا نَه فِكْر دَار و مَدَار دَه
 اُو دَا اُصُوْل فِطْهِي دَعِلْم نَه دَدَه قَانُوْنِي قُوَاعِد اُو پِيْزْنَدَل كَلِي حَا صِلِيْزِي

۵- علم قواعد الالهيات

دَمَفْسِيْر فَرَض دِي چَه هَعَف تَه دَا ذَاتِ اللّٰهِي سَه تَرُوْجَا كُزُو اُو نَا جَانُو
 عِلْم حَاصِل وِي، اُو هَعَف پَه دَه پُوْهِيْرِي چَه اللّٰهُ تَعَالَى يُو دَا يَسَه هَسْتِي
 دَه چَه دَجْسَمِيْت، طَرَف اُو مَكَان اُو زَمَان نَدَا مُنْزَه اُو پَاك دَه اُو د
 دَه قِيْد و نُوْنَه بِالْكَل بَهْر دَه، هَعَف دَا يَسَه ذَاتِي كَمَالًا تُو سَرَه مَوْصُوْف
 دَه چَه لَا مَحْدُوْد دِي دَا دَه دَپَارَه چَه دَهغَه آيَتُوْنُو پَه تَفْسِيْر كَيْنَه رِيْخ
 اُنْخُوْرِي كُوْم چَه اَلِهِيَا تُو اُو دَا لَلّٰهُ ذَات اُو صِفَاتُو سَرَه مَنَعَلَق وِي، اُو بِيَا دَه
 اُمُوْرُو دَپَارَه دَعِلْم الْعَقَائِد اُو عِلْم الْكَلَام ضَرُوْرَت دَه، چَه دَا اَلِهِيَا تُو
 پَه مَسْئَلُو كَيْنَه دَكُر اَهِي نَه مَحْفُوْظ پَاتَه شِي ۙ

إِنَّ اللَّهَ شَهِيدٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۗ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَىٰ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ
 قُرْآن دَپَارَه پَه كُوْمَر عِلْمُو كَيْنَه دَمَهَارَت شَرَط اِيْخُوْمَه

شوے دے نو ہفغہ علوم خود نزول قرآن پہ زمانہ کہتے نہ ووبلکہ دہفغہ تہ
 تداوین شو لکہ علم الصرف، علم النحو، لغت، بلاغہ علم الحدیث والاثر
 علم العقائد او علم الکلام او اصول فقہ۔ اُس ددے ضرورت ولے پیدا
 شو او کہ ددے ضرورت وی نوذول پرانداینی صحابہ کرام او تابعین تو تفسیر
 بیاختگہ وو؟ جواب دادے چہ د علم وجود او دہفغہ تداوین کہتے فوق دے دا
 بتول علوم مذکورہ، د نزول قرآن بلکہ دہفغہ نہ ہم ویرانداے موجود وو
 عربی ژے سہ دا کنہلی وو او پہ عربی خبر و اترو کہتے بہ استعمال لیدل میں
 ددے علوم تداوین او تصنیف نہ ووشوے ہے خو فاعل مرفوع و نیل
 مفعول منصوب و نیل، عام، خاص، مطلق او مفید دغہ رنگب د صرف
 او نحو تغیرات، دا استعمال بلاغتی موقع دا بتول د نزول قرآن پہ
 وخت کہتے موجود وو او عربی بہ استعمال تول صرف د تصنیف او تداوین
 پہ سانچہ کہتے پس و اچولے شو۔ علم الحدیث او علم الآثار د قرآن د تشریح
 پہ حیث قرآن سہ سرہ وجود تہ رافل خو صرف تصنیف او تداوین لے
 رستوا شو نو دا شبہ حکم بے حایہ دہ:-

۶- علم الموهبة

د قرآن د پوہے او د تفسیر د مہارت د پارہ علم
 و ہبی او د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ بہ قول علم لدنی
 ضروری دے، چہ د نور ایمان او تقوی نہ پیدا کیزی، د قرآن ارشاد دے
 لَا يُمْسِكُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ○ (سورۃ الواقعة آیہ عشر) د قرآن ظاہری الفاظ
 او نقوشوتہ صرف پاک لاس لگولے شی، یعنی دکوم، کس چہ طہارت او
 اودس نہ وی، نو ہفغہ ظاہری قرآن تہ لاس نشی لگولے دغہ رنگ چہ د
 چا طہارت باطنی او قلبی نہ وی، نو ہفغہ د قرآن باطن او دہفغہ معانی
 نشی موندے۔ دا طہارت باطنی او قلبی نور پہ طاعت الہی او تقوی سرہ
 پیدا کیزی، چنانچہ امام سیوطی رو پہ اتقان جلد ۷ ص ۱۸۱ کہتے دامام

ذکرشی د البرہان فی علوم القرآن نہ نقل کبری،

إِعْلَامَاتُهُ لَا يَحْصِلُ لِتَأْخِذِ ظَرْفِهِمْ مَعَانِي: د قرآن معانی او اسرار دا سہ کس
 القرآن وَلَا يَظْهَرُ اسْتِزَادَةً لِمَنْ فِي قَلْبِهِ: تہ نشی حاصلیدے د پاپہ زرہ
 بَدْعُهُ أَوْ كِبْرًا أَوْ هَوًى أَوْ حُبًّا لِلدُّنْيَا: کہتے چہ بدعت، تکبر، خواہش
 أَوْ مَحْرَبَةً عَلَى ذَنْبٍ أَوْ غَيْرِ مَلْحَقٍ بِالْإِيمَانِ: پرستی یا محبت د دنیا وی، یا پہ
 أَوْ ضَعِيفُ التَّحْقِيقِ أَوْ يَعْتَمِدُ عَلَى: کناہ معرووی یا دہفغہ ایمان
 مُفَسِّرٍ كَيْسَ عِنْدَهُ عِلْمٌ أَوْ رَاجِعًا إِلَى: مضبوط نہ وی یا دہفغہ تحقیق کبری
 مَعْقُولِهِ وَهَذَا كُلُّهَا حُجُبٌ وَمَوَالِجُ: وی یا پہ غیر عالم مفسر یا ندے
 بَعْضُهَا أَكْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَهَذَا مَعْنَى: اہتمام دکوی یا دخیل عقل منہ
 قَوْلِهِ تَعَالَى سَأَصْرَفُ عَنْ آيَاتِي: کوی دا بتول امور د قرآن پس
 الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ: پوہہ کہتے ہندا وندا وی او خد د نور
 الْحَقِّ، قَالَ سَفِيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ: نہ لوٹے وی ہمدام معنی دہ د قرآن
 يَقُولُ أَنْزَعُ عَنْهُمْ فَهَمَ الْقُرْآنِ: ددے ارشاد چد سٹہ بہ د قرآنی
 أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ قَالَ: مقاصد و نہ ہفغہ خلق آتہ و م چہ
 سَفِيَانُ الشُّورِيُّ لَا يَجْمَعُ فِيهِمْ: پہ زمکہ کہتے ناحق لوئی کوی ابن ابی
 الْقُرْآنِ وَالْإِشْتِعَالُ بِالْحُكْمِ: حاتم د سفیان بن عیینہ نہ نقل
 فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ ط: کہتے دی چہ دوی نہ بہ د قرآن د
 پوہہ نوررا باختم، سفیان ثوری فرمائی چہ حکام پرستی او د قرآن

پوہہ دوا بہ د مؤمن پہ زرہ کہتے شی جمع کیدے۔
 دے نہ معلومہ شوہ چہ د قرآن د پوہے د پارہ زرہ درنہ ضرورت
 دے، چہ خوک دے نہ محرومی نو ہفغہ بہ د قرآن د پوہے نہ ہم محروم
 دی او دارنہ دہفغہ امور نہ پیدا کیزی کوم چہ پور تہ عبادت کہتے ذکر
 دی او د اللہ تعالی نہ د نبض حاصل ہو د پارہ شرط دی ددے نوم

”عِلْمُ الْمَوْهَبَةِ“ دے چہ پہ دے دَقْرَانِ دَرَوَازَةِ پِرَانْتِے شِیْءِ

پہ حدیث شریف کہتے دی چہ چا پچھلہ رائے دَقْرَانِ صَحِیحِ تَفْسِیرِ
 هُمْ اَكْرَمُوْنَ بِمَا هَمَّوْهُ فَهَلْ اَكْرَمُوْهُ رَابِعًا وَاوَّلًا تَرْصُدِي، نَسَائِي (د
 ابوداؤد پہ یوبل روایت کہتے دی، فَلْيَتَّبِعُوا مَتَعَدًا اَوْ مِنَ النَّارِ يَعْنِي پچھلہ
 رائے تفسیر کوونیکے ددوزخ مستحق دے پہ دے وجہ ہتول علماء پہ دے
 متفق دی چہ تفسیر بالرأے یوبدکار دے

د تفسیر بالرأے بتحقیق

د تفسیر بالرأے نہ دامعنی قطعاً
 مُرَادُ نَهْ دَهْ چہ دَقْرَانِ پہ تفسیر
 دہندورائے او فکر استعمال نشی، حُكْمٌ چہ دے نہ خوبیر تفسیر
 کیدے نشی او پچھلہ قُرْآنِ پہ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ چہ خلق د
 قُرْآنِ کہتے فکر کوی او پہ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ چہ دا خلق
 پہ قُرْآنِ کہتے ولے غور نکوی) قسم الفاظوسرہ پہ قُرْآنِ کہتے د فکر او
 تَذَكَّرُوا کو لو ترغیب ورکپے دے پہ دے وجہ رائے اَوْ تَفَكَّرُوا بدتہ دے
 بلکہ د تفسیر بالرأے مطلب دادے،

را، چہ پچھلہ رومی قائمہ کرے رائے بنیاد جو رکری او تک آن دے
 رائے نہ ذرا آکر ولو کو شنش کوی پہ دے صورت کہتے رائے اصل شرہ
 او قُرْآنِ تابع شو، چہ موضوع پہ سب کول دی او بددی او ددوزخ
 باعث دی، پہ دے صورت کہتے تفسیر بالرأے کہتے داسپ، سیبیت
 د پارادہ سیاق سیاق او د عربی قواعد و مطابق درائے پہ استعمال دے
 تفسیر کول چہ د قُرْآنِ او د اسلام د بنیادی مقاصد ونہ خلاف نہ
 وی ہغہ محمود“ دے مذموم نہ دے او دے تہ تفسیر بالرأے ہم
 نشی ویٹیلے، بیا ہر کہ دے نہ خوک تفسیر بالرأے اوائی نو د گتہ
 بِالْقَلَمِ“ کہتے استعمال شوے، پ، پشان رائے بہ صرف یواکہ د تفسیر

د تفسیری عمل مجتہد اور مرجع بہ ندوی،

(۶) دویم صورت دادے، چہ پہ قرآنی تفسیر کہتے د عمل او نقل
 دود جہدا دائرے دی، د قُرْآنِ د مفسردا تو معنی متعین کول اسباب
 نزول، ناسخ، بیان د جملاتو او مختلف قرائتوںہ، دا ہتول داسے خیزو
 پہ چہ صرف پہ نقل معلومی ری رائے پہ دے کہتے نشی چلیدے۔ لہذا
 پہ دے امور و کتب د رائے د دخل تفسیر بالرأے وی، چہ ہغہ بد دے
 باقی پچھلہ رائے ذالیت جیرو معنی یومعنی متعین کول یا د ہغہ نہ د
 حکم استنباط د قواعد و استنباط مطابق یا د قرآنی حکم د حکمت
 اودراز وغیرہ استخراج دا ہتول تفسیر بالرأے کہتے داخل نہ دے،
 حُكْمٌ چہ دا ہتول امور د عقل او درائے دائرے سرہ تپلی دی نہ
 چہ دنقل اودرایت سرہ رالاتقان جلد ۲ ص ۱۰۱ و ص ۱۰۲ نو د
 تفسیر بالرأے بہ دامطلب وی، چہ رائے د نقل پہ دائرہ کہتے مدخلت
 اگری، او د نقل اوروایت پہ موقعہ نقل اوروایت پہ جائے پہ راجح
 سرہ تفسیر اگری، نو داد حد نہ تجاوز دے،

د شبہی ازالہ، د صوفیہ و اباطنیہ و د تفسیر پہ منہج کہتے فرق
 د اسلام صوفیہ و ہم د قُرْآنِ تفسیر و نہ کوی وی، اباطنیہ ملاحظہ
 ہم لیکن اول تہ تحریف او تفسیر بالرأے نشی ویٹیلے او دویم قسم پہ
 تحریف کہتے شامل دے، ددے فرق دادے، چہ صوفیہ کرام د قُرْآنِ
 ظاہری معنی مینی او د ہغہ سرہ د مناسبرا و مہائلو خیزو نو ذکر کوی
 چہ د ذہن د پرواز دائرہ وسیع وی، او دہنہ مناسب خیزو نہ د اسلامی
 مسلماً تونہ خلاف نہ وی، ددے نہ د اسلامیاتو انکار نہ لازمی
 مگر باطنیہ ظاہری معنی نہ مینی او د خپلے خوبنے دغہ باطنی معنی
 اصل مواد د اللہ گنری، لکہ حُكْمٌ چہ دا فرق روح المعانی بلکہ تفتازانی

ہم بیان کریدے، علامہ اوسمی فرمائی

وَأَمَّا كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي الْقُرْآنِ فَهُوَ
 مِنْ بَابِ الْإِشَارَاتِ تَسْكِنُفَ عَلَى
 أَرْبَابِ السُّلُوكِ وَيُمْكِنُ التَّطْيِيقُ
 بَيْنَهَا وَبَيْنَ الظَّوَاهِرِ الْمُرَادَةِ وَ
 ذَلِكَ مِنْ كَمَالِ الْإِيمَانِ بِمَحْضِ
 الْعِرْفَانِ لَا أَنَّهُمْ اعْتَقَدُوا أَنَّ
 الظَّاهِرَ غَيْرُ مُرَادٍ أَصْلًا وَأَمَّا الْمُرَادُ
 الْبَاطِنُ فَقَطْرٌ أَذْ ذَلِكِ اعْتِقَادُ
 الْبَاطِنِيَّةِ الْمَلَاحِدَةِ نَوَسَلُوا بِهِ
 إِلَى نَفْسِ الشَّرِيعَةِ بِالْكَلِمَةِ وَحَاشَا
 سَادَاتِنَا مِنْ ذَلِكَ وَقَدْ حَضَرُوا عَلَى
 التَّفْسِيرِ الظَّاهِرِ وَقَالُوا الْأَبْدُ مِنْهُ
 أَوْلَا إِذْ لَا يُطَمَعُ فِي الْوُصُولِ إِلَى
 الْبَاطِنِ قَبْلَ أَحْكَامِ الظَّاهِرِ وَمَنْ
 إِذْ عَلَى فَهْمِ آسْرَارِ الْقُرْآنِ قَبْلَ أَحْكَامِ
 الظَّاهِرِ فَهُوَ كَمَنْ إِذْ عَلَى الْبُلُوغِ إِلَى
 صَدْرِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ
 (روینوالی) نہ دریا نڈلغیر ذہ قرآن رازوں نہ حاصلوں غواہی نو ہغہ داسے ڈ
 لکہ دکوم، صیغ نہ لغیر دروازے در سید لو دعوی کوی۔

د علامہ اوسمی ددے بیان نہ معلومیزی، چہ ذ صوفیہ کو پہ تفسیر کینے د
 خوا موزو لجاظوی، چہ ہغہ ذ باطنی تفسیر نہ جگا کوی،
 را، د اللہ مراد صرف ظاہری تفسیر دے نہ چہ باطنی اشارات (۴) صرف پہ

ظاہری تفسیر کینے د مہارت پہ وجہ باطنی اشارات توتہ ساسائی کید یثی
 (۳) باطنی اشارات ظاہری تفسیر سہ مطابق کیدل ضروری دی (۴)
 د معرفت الہی پہ نتیجہ کینے د باطنی اشارات تو مطلب، د مناسبو خیر و نواکشان
 دے، نہ چہ د الحاد او د خواہش نفسانی پہ نتیجہ کینے د حدیث پہ دے
 الفاظہ: لِكُلِّ آيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَكُلٌّ حَيْثُ مَطْلَعٌ. کینے د ظاہر نہ مراد
 ظاہری معنی دے او د باطن نہ آئینہ مراد دی (روح المعانی جلد ۱ ص ۶)
 ذ صوفیہ او باطنیہ و پہ معنو کینے د بیلٹون پہ عرض موزن یومثال پیش
 کو وجہ د بیلٹون بینہ بنکارہ شی، حدیث شریف کینے دی: إِنَّ الْمَلِكَةَ
 لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَ صُورَةٌ: یعنی پہ کوم کو رکھنے چہ سپے یا تصویر ی
 نو پہ ہغے کینے د راحت فرشتے نہ داخلیری، دا حو ظاہری معنی شوہ اس
 کچرے، خوگ دا معنی پہ چہل خاگے ہر دل سے داخلی او بل یومناسب مطلب
 لے دا ہم داخلی: چہ دکور نہ مطلب ذرہ
 او د سپی نہ مطلب د ذرہ نڈا کو خوی نہ دی او تصویر نہ مطلب محبت دنیا
 دے نوچہ پہ کوم ذرہ کینے محبت د دنیا او د سپی پشان اخلاق وی،
 نو ہغے کینے ملکی نور نہ داخلیری، اوسہ ددے حدیث د ظاہری الفاظہ
 پہ جو رہے ضرورتہ سپے او د سناہ والہ خیز تصویر پہ کور کینے حرام گنوی
 دامثال ذ صوفیہ د باطنی تفسیر دے، لیکن کچرے اس خوگ ددے دا
 مطلب بیان کوی، چہ دے نہ ظاہری کور ظاہری سپے او ظاہری تصویر
 مراد نہ دے او نہ ہغہ پہ شریعت کینے منع دے، بلکہ ددے مطلب پہ حدیث
 کینے د سپو خوی نہ دی، او د تصویر نہ مطلب یواغے محبت د دنیا دے نو دے نہ
 بہ موزن ہغہ باطنی تفسیر رالو کوم چہ الحاد او تحریف دے، دغہ رنگ
 پہ سورت بقرہ کینے د بنی اسرائیلو پہ سلسلہ کینے دا غل دی، إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ
 أَنْ تَذُجُوا بَقْرَةَ: سورہ بقرہ آیت ۷۱ د بنی اسرائیلو دیکو

مقتول سہی د قاتل معلوم نہ ہو د پارہ دوی تہ حکم اُترچہ غواذ کبریٰ
 اویا د ہجے یوجز مقتول سرہ اُ مبنی نو مقتول بہ ژوند سے شی او خیل
 قاتل بہ اُ بنائی، اُس ددے ایت داسے تفسیر کول چہ د بقرة تہ غوا یا
 غوے تہ دے مَواد بلکہ نفس بہیمیہ تر مراد دے بنکارہ مطلب بہے دا
 وی، چہ خیل نفس بہیمیہ د عبادت او ذریعہ صنت پہ چارہ ذبح کبریٰ
 یعنی مرے کبریٰ ہر گلہ چہ نشا سو پہ عبادت اور یا صنت سرہ د نفس سہی
 ختمہ شی نذر روحانی ژوند بہ نصیب شی، او اصل قاتل یعنی خواہشات
 نفسانی بہ پہ گو تہ کبری، د مطلب د اچہ د خواہشات نو مغلوب انسان
 مرے دے، د غوا/ غوی تہ مطلب ہجے نفس بہیمیہ دے، ا کومر چہ د
 خواہشات نو مرکز دے، ددے ذبح کول پہ ریاضت او عبادت سرہ ددہ
 خواہشات مغلوب کول دی، چہ ہجے قاتل بولی، د ژوندی کید و مطلب
 جسمانی تہ، بلکہ روحانی ژوند مراد دے، (مترجم)

د تفسیر کول چہ غوا/ غوی تہ دے ذبح شوے او نہ خولے
 مقتول بیبا ژوند سے شوے او خیل قاتل تہ اُ بنودلو، نو دا تفسیر بالرا
 دے چہ چوہب الحاد او زندیقیت دے،

کہ اصل واقعہ او د ایت ظاہری معنی پہ خیل خائے صحیح اگری اویا
 د غے باطنی تفسیر اگری نوخہ بدیت تہ نشتہ لکہ خنگہ چہ قاضی
 بیضاوی پہ خیل تفسیر کجے دغہ ذکر شوے اشارے د معرفت الہی د
 نکتہ پہ درجہ کجے نقل کبری دی:-

د تفسیر بالرائے قسمونہ امام سلو طی رح پہ اتقان کجے د ابن
 النقیب رح نہ نقل کرچتہ دی:-

مَا تَحْصِلُ فِي مَعْنَى حَدِيثِ التَّفْسِيرِ: بِه شَرِيْعَت كَيْفَ دَمَع شَوِي تَفْسِيرِنَجَه
 بِالرَّأْيِ حَسَنَةً اَنْوَالِ اَحَدًا هَا، صُوْرَتُوْنَه دِي

التَّفْسِيرُ مِنْ غَيْرِ حُصُولِ الْعُلُومِ
 الَّتِي يُجَوِّزُ مَعَهَا التَّفْسِيرَ وَالثَّانِي
 تَفْسِيرُ الْمُتَشَابِهِ الَّذِي لَا يَعْلَمُ
 إِلَّا اللَّهَ وَالثَّلَاثُ التَّفْسِيرُ الْمَقْرُونُ
 لِلْمَذْهَبِ الْفَاسِدِ بَأَن يَجْعَلَ
 الْمَذْهَبَ أَصْلًا وَالتَّفْسِيرَ تَابِعًا
 فَيُرَدُّ إِلَيْهِ بِأَيِّ طَرِيقٍ أَمَكَّنَ
 وَأَنَّ كَانُ ضَعِيفًا الرَّابِعُ أَنَّ
 مَرَادَ اللَّهِ كَذَا بِالتَّقْطِيعِ مِنْ غَيْرِ
 دَلِيلٍ، أَلْحَاسِ التَّفْسِيرِ
 بِالِاسْتِحْسَانِ وَلَهُوِي الرِّبَاطِ

جلد ۷ ص ۱۳۳
 او خواہش اگری:-

د ابول صور تہ تہ تفسیر بالرائے کجے داخل دی اپہ کومر چہ د
 دوزخ د سزا وعید را غلے دے، د لوی رنگ پہ تفسیر و لؤ کجے بہ دیر
 کم دا بھوی، چہ پہ دے نچو صورتو لؤ کجے بہ پہ خہ طریقہ داخل تہ
 وی، العیاذ باللہ:-

اقسام تفسیر:- ابن عباس رضی اللہ د تفسیر خلو ر قسمہ بنودلی دی
 دا چہ صرف د عربی ژبے پہ خاص مہارت او د

ہجے پہ قواعد و پیژند و معلومیدے شی د، ہجے اعتقادی او عملی بنکارہ
 احکام چہ د تراوی الفاظو بہ آوری د سرہ معلومیدے شی، لکہ چہ
 فَأَعْلَمُ أَنَّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سُوْرَه مَهْدَايَه ع:، پوہ شہ چہ بغیر د اللہ بل معبود نشتہ
 أَنْبِيَا الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ وَالْبَقْرَةَ آيَه ع:، نوح قائموی او زکوٰۃ و رکوی

چہ داد عربو عوام ہم معلومونے شی اودے د پاره د عربی دباریکو ضرورت نہ وی اونہ پہ دے بانڈے دنہ پوہید و خہ عذر قبول دے، (۳۳) چہ صرف مجتہدین علماء پر پوہیزی او عموماً دے تہ تاویل و تیلے شی مثلاً د فقہی احکاموا استنباط بیان د مجمل تخصیص د عام او تقید د مطلق حقیقت لغویہ بانڈے حقیقت شرعیہ تہ ترجیح ورکول او حقیقت عرفیہ تہ پہ حقیقت لغویہ بانڈے ترجیح ورکول خوہلہ چہ پہ خلافے دلیل قائم نہ وی، لکہ وصل علیہم ط ان صلواتکے سکن لهن: چہ دلیل پہ معنی لغوی ستہ نو معنی عرفی بہ تر مطلب نشی اغتہ :-

(۳۴) غلور مرہغہ چہ د هغه علم الله سرہ خاص دے، لکہ د متشابہاتو د وخت د قیامت او درروح وغیرہ علم رالاتقان جلد ۷ ص ۱۲۱) وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ كَيْتَمَدَّ كُورَه آسانئی نہ مطلب دویم قسم دے لفظ د ذکر دے قرینہ دہ چہ یولخے هغه قرانی مضامین آسان کرے شوی دی چہ وعظ او نصیحت سرہ تروون لوی او هغه هم دغه دویم قسم دی امام زرکشی د التفسیر خوبن کریدے، او پہ دے تقسیم کینے علماء سرہ چہ کوم قسم خاص شوے دے هغه پہ عامہ اصطلاح کینے تاویل بللے شی خون تاویل محمود پہ دے لاندینی شراط و مفروض دے کہ دا سے نہ وی نو بیات تاویل مذموم او مخریف دے :-

(۳۵) د کومر ایت تاویل چہ کیبری هغه بہ دوپا ندینی آیت سرہ جوہر خوری (۳۶) دُر ستنی آیت سرہ بہ هم جوہر خوری (۳۷) دلغت پہ اعتبار سرہ د آیت پہ مطلب کینے د دے خائے وی (۳۸) د کتاب الله او سنت رسول نہ بہ خلاف نہ وی :- الاتقان جلد ۷ ص ۳۱۱ کینے وی :-

قَالَ قَوْمٌ مِّنْهُمْ الْبَغْوِيُّ وَالْكَرَائِيُّ التَّوِيلُ صَرَفُ الْآيَةِ إِلَى مَعْنَى مُوَافِقٍ لِمَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا تَحْتَمِلُهُ الْآيَةُ غَيْرَ مُخَالِفٍ لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ (۳۹) د کتاب الله او سنت سرہ مخالف

کیدل امام زرکشی د علامہ زمخشری نہ دانچم شرط هم نقل کرے دے، چہ د دے تاویل او تفسیر نہ د قرآن پہ معجزا نہ بلاغت کینے خہ نقصان نہ پیدیزی، بلکہ اعجازی بلاغت پہ خیل خائے باقوی قال الزمخشری مِنْ حَقِّ مُفسِرِ كِتَابِ اللَّهِ الْبَاهِرِ وَكَلَامِهِ الْمُعْجَزِ أَنْ يَتَعَاهَدَ فِي مَدَائِهِ بَقَاءَ التَّعْظِيمِ عَلَى حُسْنِهِ وَالْبَلَاغَةَ عَلَى كَمَالِهَا (۴۰) البرهان جلد ۷ ص ۳۱۱

(۴۱) د مفسر قرآن د پاره د اضروری دہ، چہ هغه د تفسیر پہ یولو لارو کینے دا خبرہ پہ نظر کینے ساقی چہ د قرآن د نظم ر عبارت خوبی او د قرآن د بلاغت کمال پچھل خائے پلے وی، دے نہ پنجم بشرط هم معلوم شود علامہ زمخشری رائے بالکل صحیح دہ د قرآنی ایت اصلی مقصد د پاره پہ قرآنی تفسیر کینے اعجازی شان موجود دے کچرے معنی بدلہ شی او د خیلے خوبنے معنی اکرے شی نو د قرآنی تفسیر اعجازی شان پختہ شی او پہ قرآنی الفاظ کینے د نظم قرآنی او د سیاق سباق د ارتباط او د دلالت شان د دغه خانی معنی راہو مبلو پہ ر جہ کمزورے شی، (۴۲) کتاب او سنت کینے چہ کوم بیان شوے دے هغه یونا قابل تقسیم آسانی حق دے نو د قرآن د کوم ایت چہ تفسیر کیبری نو دا بہ کتل بکاروی، چہ د تفسیر یا مطلب پہ بل خائے کتد قرآن یا سنت نبوی د مطالبوسرہ خو تکرہ نہ وی

x

کہ نگرا وہی نوداہہ ددے خبرے دلیل وی چہ ڈا تفسیرخپل خانی او تحریف
 دے حتی یو د بل سرہ نہ تگرا ویری نو تفسیربہ ہم ہفہ صحیح دی چہ
 پہ ہفہ کنے یو بل سرہ تگرا و تعارض نہ وی خو تعارض نہ مطلب حقیقی
 تعارض دے ہسے خو ظاہری تعارض مضر حکم ندے چہ ہفہ پہ قرآن
 کنے غور کولو سہ ختمیری، ہم دغہ وجہ دچہ ڈھرایت پہ تفسیر کنے
 ڈہ مفیسر نظر دپہ ہتول کتاب او سنت وی دے ڈپارہ چہ ڈہفہ تفسیر
 ڈ مجموعی کتاب او سنت نہ خلاف نشی، دارنگ ڈ خیر القرون (یعنی صحابہ
 تابعین او تبع تابعین چہ ڈ قرآن ڈ پوہ یوغنہ او ممتاز، برخ لری) ڈ
 تفسیرونو ڈ مجموعی روح پچہر ستنے کوم تفسیرخلاف وی نو ہفہ بہ
 تحریف وی او ڈ قبکو لو قابل بہ نہ وی، البت کچرے یوما ہر مفیسر دتفسیر
 ڈ شراطلو پہ رہنرا کنے داسے مطالب قرآنی بیان کبری، چہ سلفونہ وی
 بیان کبری خود ہفہ خلاف کے ہم نہ وی کہے، نو ڈ داسے معارف
 قرآنیہ و دروازہ ڈر سٹو خلقو ڈ پارہ بندہ ہم ندہ او پہ قرآن
 ڈ صحیح غور او فکر پہ زور ڈ معارف و اسرار و استخراج کار بہ تزیامتہ
 جاری وی، پہ حدیث شریف کنے راجی، لا یثلمہی عجا بئک؛ ڈ قرآن
 عجیبہ مضامین نہ ختمیری ڈ دے متعلق ڈ امام شافعی رحمہ ارشاد دے
 جَمِيعُ مَا تَقُولُهُ الْأُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ
 وَ جَمِيعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْآنِ وَ
 جَمِيعُ الْقُرْآنِ شَرْحٌ لِأَسْمَاءِ الْحُسْنَى
 وَ صِفَاتِهِ الْعُلْيَا : یا شرح دہ او قدآن ڈ اللہ تعالیٰ ڈ اسماء
 حسنی او ڈ صفات عالیہ و شرح دہ : او ددے اسرار و متعلق ڈ حضرت
 ابن مسعود رحمہ ارشاد دے :
 قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ مَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ : خُوكَ چہ علم غواری نو ڈ قرآن

فَيْشُورُ الْقُرْآنَ فَإِنَّ فِيهِ عِلْمٌ : ڈ مضامین و لیتون ڈ ان کبری حکہ
 اکا و لاین و الآخرین رر و اہ : چہ پہ دے کنے ڈ اولینو او آخرینو
 البیہقی فی المدخل : علم دے مراد اصول دعلم دی
 او ہر پہ دے بارہ دار شادات ڈ باری تعالیٰ دی، تَبَيَّنَتْ لِكُلِّ شَيْءٍ
 تَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ، غرض دا چہ ڈ دین ہتول اصول پہ قرآن حکیم
 کنے موجود دی او پہ فیضان الہی سہ ڈ اللہ تعالیٰ پہ خاص بند کا نو ڈ
 قرآن نہ ددین اسرار پرانے کیزی ددے فیضان ڈ کر پہ روح المعانی
 جلد علی گوری، دے قسم فیوضاتو تہ تفسیر اشاری و بیلے شی
 ڈ باطنیہ و پہ تفسیر اشاری کنے چونکہ ڈ ظاہری معنی انکار دے پہ دے
 وجر ہفہ مردود دے، ڈ اهل السنة صوفیہ و چہ کوم اشاری تفسیری
 کبری دی پہ ہفہ کنے آہم خلود دی، تفسیر نیشا پوری، تفسیر الا لوسی،
 المتوفی سنہ ۱۲۰ھ تفسیر التستری سہل بن عبد اللہ التستری المتوفی
 سنہ ۳۱۳ھ و لم یتیم (یعنی پورہ نہ دے) او تفسیر ڈ محی الدین بن
 عربی المتوفی بد صنف سنہ ۵۰۰ھ دا ہتول صاحبان د قرآن ظاہری
 معنی تسلیم کولو نہ، پس اشاری تفسیر و نہ کوی چہ ڈ ہفہ متعلق ڈ رکھی
 پہ برہان کنے لیکی :
 كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ : ڈ صوفیہ و کلام تفسیر نہ دے بلکہ
 قِيلَ لَيْسَ بِتَفْسِيرٍ وَ إِنَّمَا هُوَ مَعَانٍ : ہفہ واردات او وجدانیات دی
 وَ مَوَاجِدًا يَجِدُونَ عِنْدَ التَّلَاوَةِ : چہ ہفوی ڈ تلاوت پہ وخت
 محسوسوی بن الصلاح پہ خیلہ فتاویٰ کنے لیکی :
 وَ جَدْتُ عِنْدَ الْأَمَامِ أَبِي الْحَسَنِ الْوَاحِدِيِّ : ما ڈ ابو الحسن الواحدی
 أَنَّهُ قَالَ صَنَّفَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيُّ : نہ معلومہ کرہ ہفہ او بیلے
 حَقَائِقُ التَّفْسِيرِ فَإِنْ كَانَ اعْتَقَدَ أَنَّهُ تَفْسِيرٌ : چہ عبد الرحمن السلمی

فَقَدْ كَفَرَ قَالَ ابْنُ الصَّلَاحِ أَنَّهُ لَمْ
يَذْكُرْهُ تَفْسِيرًا أَوْ لَا ذَهَبَ بِهِ
مَذْهَبَ الشَّرْحِ لِلْكَلِمَةِ فَإِنَّهُ لَوْ
كَانَ كَذَا لَكَ كَانُوا قَدْ سَلَكُوا مَسَلَكَ
الْبَاطِنِيَّةِ وَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْهُمْ ذِكْرُ
نَظِيرٍ لِيَأْوِدَ بِهِ الْقُرْآنُ فَإِنَّ النَّظِيرَ
يُذَكَّرُ بِالنَّظِيرِ:

حقائق التفسیر لیکلے دے کچرے
ہغہ دا تفسیر گنری نوکا فردے
ابن الصلاح فرمائی چہ ہغوی دا
د تفسیر پہ توگہ نہ دے ذکر کرے او
نہ تے دغہ لفظ تشریح گنری، کچرے
داعے وے نو دا باطنیت دے،
دا خو یو لگے د قرآنی مدلول نظیرے

ذکر کرے دے، حکم چہ یونظیر نہ بل نظیر یا د پزی:

د دے اقوالو نہ معلومہ شوہ چہ صوفیہ دا سے قسم تفسیر نہ بولی بلکہ د
قرآنی مقاصد و نظیر بیا: ہغوی او دے سرے د باطنیہ و او د صوفیہ و
د تفسیر بیلتون دا علوا و ل د قرآن د ظاہر نہ انکار کوی لیکن صوفیہ
د قرآن ظاہری معنی مفلونہ بعد دا سے قسم بیان کوی، پہ منا اهل

العرفان جلد ۱ ص ۵۵۵ کہنے دی:

وَمِنْ هُنَا يُعْلَمُ الْفَرْقُ بَيْنَ
تَفْسِيرِ الصُّوفِيَّةِ الْمُسَمَّى بِالتَّفْسِيرِ
الْإِشَارِيِّ وَبَيْنَ تَفْسِيرِ الْبَاطِنِيَّةِ
الْمَلَاحِذَةِ فَالصُّوفِيَّةُ لَا يَتَعَوَّنُ
إِرَادَةَ الظَّاهِرِ بَلْ يُحْضِرُونَ عَلَيْهِ
وَيَقُولُونَ لَا بَدَمِنَهُ أَوْ لَا ذَمَّنْ
إِدْعَى فَمِنْ أَسْرَارِ الْقُرْآنِ وَ
وَلَمْ يُحْكَمْ الظَّاهِرُ كَمَنْ إِدْعَى: داعے دے لکے چہ خوک د طوی ا لری
بُلُوغِ سَطْحِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ
يَجَاوِزَ الْبَابَ: د نمنہ کورتہ لارم

د دے خاکے نہ د صوفیہ و د تفسیر اشاری
او د باطنی ملحدینو د تفسیر فرق
معلوم شو، صوفیہ د ظاہری معنی
انکار نہ کوی، بلکہ د ہغے ترغیب و رکوی
او وائی چہ دا دیرہ ضروری دے، حکم
چہ د ظاہری مراد د پختگی نہ بغیر
د قرآن پہ اسرار و د پوہ دعوے
داعے دے لکے چہ خوک د طوی ا لری
چہ پہ دروازہ د ننو تو بغیر حما

صاحب د منا اهل د تفسیر اشاری قبلو لود پار لا پنچہ شرطو نہ بیا کریدی
۱) ظاہری معنی د قرآن خلاف نہ وی۔

۲) دادعوئی د ہر نہ وی چہ معنی مراد کا یولگے معنی اشاری دہ نہ چہ
معنی ظاہری۔

۳) د قرآنی الفاظو د پیر لے تاویل د نہ وی چہ د الفاظو عربی حیثیت
د ہغے خلاف وی۔

۴) تفسیر اشاری د د شرع او عقل مقابل او معارض نہ وی۔
۵) اشاری مضمون د پہ شرعی دلیل مضبوط او مؤید وی۔

مناهل العرفان جلد ۱ ص ۵۴۵ بانڈے امام ابن تیمیہ رح د قرآن
ہر ہغہ تفسیر غلط بنودے دے چہ د صحابہ و او د تابعینو د تفسیر نہ
خلاف وی، اصول التفسیر کہنے لیکي:

وَفِي الْجُمْلَةِ مَنْ عَدَلَ عَنْ مَذَاهِبِ
الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَتَفْسِيرِهِمْ
إِلَى مَا يَخَالِفُ ذَلِكَ كَانَ مُحْطًا فِي
ذَلِكَ بَلْ مَبْتَدَأٌ عَالًا لَيْسَ لَهُمْ
بِتَفْسِيرِهِ وَمَعَانِيهِ كَمَا أَنَّهُمْ أَهْلُ
بِالْحَقِّ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ رَسُولًا
آتَمَى:-

ہر ہغہ تفسیر چہ د صحابہ و
او تابعینو د تفسیر نہ خلاف وی
نو د دے مفسر پہ غلطہ دے
بلکہ بد معنی دے، حکم چہ د قرآن
پہ تفسیر او د ہغے پہ معنود وی دیر
بنہ پوہ وونکہ خنکہ چہ ہغوی د
حضور علیہ السلام د را وری شوی حق

دیر زیات عالمان و:

امام سیوطی رح پدا نقان جلد ۱ ص ۵۴۵ کہنے ہم د دے پہ بار کہنے لیکي
وَهُوَ نَفِيسٌ جِدًّا چہ د ادیرہ قیمتی او اعلیٰ خبرہ دے لیکن دے سرے
لیکی چہ د صحابہ و او تابعینو د سند د صحت تحقیق پکار دے حکم
چہ پہ دے قسم روا یا تو کہنے ضعیف او موضوعی ہر موجودی ہر دغہ

يَا اِلٰهَ عُلَمٰمٍ فِيْ خَفَاٍ رَفَعَ الْبَارِيْ اِبْتَدَا جِلْدَاوَلِ يَعْنِيْ بَلْ نَهَيْتَ خَدَّ
بنودل، دادوحي لغوی معنی دی، اود دے شرعی معنی اِلَّا عُلَمٰمٍ بِالْشَّرْعِ
یعنے صرف شرعی احکام بنودل وحی دے۔ دوحی لغوی، درے قسم دی

۱) فِطْرِي ۲) اِيْجَادِي ۳) عِرْفَانِي

فِطْرِي لکہ د خدائے پاک پہ الہام د نورو مجوگین جوہر ول
اوپہ ہنہ کئے شہد جمع کول د غہ رنگے د نورو حیوانان
کارنئے خود اقسام وحی صرف حیوانان تو رخنارو و خارو) د پارہ وی، پہ
قرآن کو پیر کئے دی :

وَاَوْحِيْ رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنْ اَتَّخِذِيْ مِنْ مَّوْبِنٍ د شَهْدٍ وَ مَجْمُوْتَهٗ بِهٖ وَحِي
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا رَسُوْرَةُ النَّحْلِ اِيْتِهٖ : فِطْرِي سِرَّةٗ اُبْنُوْدَلْ چہ تاسو

پہ غرو نو کئے گبیونہ جوہر کپری

اِيْجَادِي لکہ دیورپ سائنسدان چہ یوآرخ تہ مخہ کپری او
ہنہ د پارہ کوشش کوی نو د د غہ مطلوب خیز صورت

اونقشہ اللہ پاک د دہ پہ ذہن کئے راوی اود غہ خیز بیا جوہر شی، مثلاً
ہر وہمی سری ہوائی جہاز جوہر بول غو بننہ ہنہ اول ڈالوئیکے شکل نورو
لید لے د یوآلو توئکی خیز شکل لے پہ خیال کئے راو سنوا و کار لے پر
شروع کرو بخرجے لے کولے او تکلیفونہ اوتوا و نوئے برداشت کول نورو
چہ قدرت د آلوئیکے مکملہ نقشہ د د ہ پہ ذہن کئے و اچولہ، د موجد
کار خیل ذہن متوجہ کول و او د خدائے کار د مطلوب خیز نقشہ اچول
دا ہنہ وحی او الہام د دے چہ عاموانسانانوئہ کپری ہنہ د کافرولے
نہ وی:

كَلَّا تَتَذَكَّرُ اِنَّ هُوَ لَآءٍ وَّ هُوَ لَآءٍ مِّنْ عَطَاٍ : یعنی مؤمن او کافر دو اچہ کوشش
رَبِّكَ وَّ مَا كَانَ عَطَاٍ رَبِّكَ لِيُحْطٰوْا

سورہ بنی اسرائیل آیت ۹۱ | د خدائے بخشش او فیض پہ چا بند د دے
دا قسم وحی عاموانسانانوئہ پارہ خاص دہ اگرچہ ہنہ کافر ہم وی:

عِرْفَانِي دریم قسم وحی عرفانی دہ چہ اولیا و سرہ خاص دہ
ہلہ چہ یوولی د شریعت پہ تابعداری او پہ ریاضت سرہ

ذکرہ صفاتی بیاموی نو پہ، دہ بانڈے خاص علوم د الہام پہ ذریعہ
د اللہ د طرفہ وارد پیری چہ ہنہ تہ قرآن اشارہ کوی:

وَالَّذِيْنَ جَاهَدْنَا وَاٰمِنَّا كَتَبْنَا لِيَوْمٍ وَّحِدٍ وَّ الَّذِيْنَ جَاهَدْنَا وَاٰمِنَّا كَتَبْنَا لِيَوْمٍ وَّحِدٍ
سُبُلَنَا رَسُوْرَةُ عَنْكِبُوْتِ اِيْتِهٖ ع : اللہ پہ فرمان برداری کئے محنت کوی
نومو بنو پہ ہغوی د ہدایت خاص لارے پرا نیجو:

د دے ہدایت مطلب الہامی معارف دی چہ د ہدایت ایسانی زیوا
دی، خکہ چہ ایسانی ہدایت خود محنت کولونہ ورا نڈا ہم حاصل دے
دادرے وارہ قسم الہام پہ لغت او پہ معنی عامہ کبی وحی دہ دا حیوان
انسان اولیا و کراموئہ کیدے شی اگرچہ د صرتیو فرقت پکتن ہنہ دے
چہ کور ماورپانڈے بیان کرو او دا وحی یوئے د پیغمبرانونہ دہ
بلکہ د پیغمبرانوحی خاص وحی شرعی دہ :

وحی شرعی

خلورم قسم شرعی دہ چہ انبیاء علیہم السلام سرہ خاص دہ
خوہر نبی ولی ہم وی نو ہنہ ترو حی عرفانی ہم کپری چہ د ہنہ نو
حیت دوحی شرعی دے، چہ د قانون او احکامو حیثیت لری۔ بخلاف د
ولی دوحی عرفانی چہ ہنہ قانونی حیثیت نہ لری او دا د علم کلام یو
عامہ مسئلہ دہ : وَاِلٰلٰهَامُ كَيْسٌ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الشَّرْعِ : یعنی د ولی
الہام قانون شرعی نشی جو پیرہ : دوحی شرعی حقیقت دا د
چہ دا اللہ د جانبہ د فرشتے پہ واسطہ یا بیغ پہ نیغہ پہ خوبیا پہ

۱) د یو جسم په یو مکان کښه ککړ او کیدل لکه
 نَزَلَ الْأَمِيرُ الْمَدِينَةَ : (امیر په مکه کښه ککړ او شول)
 رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُّبَارَكًا : ترجمه : اے خدایه ما د برکت
 سورة مؤمنون آیه ۶۴ : وَالله خائے کښه ککړ او ککړه :-
 ۲) د یو جسم باندې نه لاندې را تلل، لکه
 وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا : موبز د آسمانه د برکت اوبه را ککړه
 ککړی دی :

د قرآن حکیم الفاظ د جسمیت او مکانیت نه بهر د پاک (دی په دې وجه
 د نزول قرآن مطلب اعلام ر بنودل) دے مطلب دا چه قرآن په فریدم
 د فریبته رسول علیه السلام نه بنودل دا نزول قرآن دے او په
 دے تعبیر نزول (کښه د قرآن د شان لوی بڼکاره کول مقصود دی
 (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۳) چه انسان ته د لوړ مقامه پر خیز
 را غلے دے، یا قرآن باندے د نزول اطلاق په دے اعتبار دے چه
 جبریل علیه السلام د یو لوړ مقامه په زمکه را ککړ شو دا خو حقیقت
 دے نو په دے واسطه قرآن ته هم نزول منسوب شو :-

(۳) د ریمه معنی د نزول دا هم دے چه پخپله خو یو خیز را ککړ نه شو
 خوا سباب ته د عالم بالا سره تړون لری چه ارا دة الهی هم کیدای شي
 یا آسمانی تاثیرات او هم په دے اعتبار سره اُسپنه خاروواو انسانی
 لباس د پارده هم قرآن د نزول لفظ استعمال کړیدے.

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِي ذُرِّيَّتِهِ الْأَسْبَاطِ : موبز اُسپنه را ککړه ککړه چه د هغه
 وَصَلَفٌ لِلنَّاسِ : سورة الحديد آیه ۲۵ : نه د جنگ سامان هم جوړ پیری
 وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ : موبز ستاسو د فاندے د پارده
 أَنْزَلَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي : خاروواو ته جوړے را ککړه ککړیدے

سَوَاءٌ تَكْمُرُ، سورة الاعراف آیه ۷۰ : موبز لباس را ککړه ککړه چه د هغه
 په اغوستوستاسو د حیا حایونه پر دے شی،
 د دے درے وار و خیزووا سباب آسمانی وی تودے د پارده هم د
 (نزول) لفظ استعمال شو :-
 نزول نه بیا دوه نور لفظونه، انزال او تنزیل جوړ پیری، (۱) تنزیل
 په وار وار را کوزیدو ته وائی، او انزال په وار وار او په یو ځل را کوزیدو
 د پارده استعمال پیری، لکه چه عذاب د پارده هم د دے استعمال شو :-
 دے :-

إِنَّمَا نُزِّلُوا عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ : موبز په دے کلی د آسمان نه عذاب
 مِنْ سَمَاءٍ مِّنَ السَّمَاءِ سُورَةٌ مَّكْتُوبَةٌ : نازل لود ککړی شو
 آیه ۱۳۳ : : : :

بڼکاره خبره دے چه عذاب په یو ځل نازل شویدے. او قرآن په
 وار وار د دے د وار د پارده در انزال) لفظ استعمال شو، نورمانی
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ : تودے خو بی د هغه الله دی، چه په
 الْكِتَابِ (سورة كهف آیه ۱) : خپل بند دے دا کتاب نازل ککړو
 د مفردات امام مراعب ص ۵۰ :-

د قرآن درے تنزیلات

۱) نزول اول : د بارگاه خداوی نه لوح محفوظ نه نزول، چه هغه
 دے آیت کښه ذکر دے :- بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ

سورة البروج آیه ۲۲، ۲۱ :-

۲) دویم نزول : د لوح محفوظ نه د لاندینی آسمان د بیت العزّة
 مقامه نه نزول چه په سورت د خلیک سورت
 قدر او سورت بقره کښه ذکر دے :-

اودویم کرت دَرُومبی آسمان پہ بیت العزت مقام کئے اودریم کرت
 نزول سے پہ واروار پہ حضور علیہ السلام اُشو، نور آسمانی کتابوں
 پہ یوخل پہ کتابی صورت کئے نازل شوی دی دَقْران دوارہ قسمہ ریپو
 خل، پہ واروار نزول دابنائی چہ دَحْدائے حکمت فرستوتہ را
 بنود و، چہ دا آخری کتاب دے، یارُومبی آسمان تہ دَنازِلوومطلب
 ذہبی علیہ السلام شوق زیاتنول وور، حکم چہ دَحْوَجے شے رانزدے کیدل
 شوق نُورہم زیاتنوی، یاد احکمت دوچہ دَقْران دَمکمل حفاظت
 یقین راشی اوشک شبہ بالکل خترشی (مناہل العرفان جلد
 ص ۳۶ تا ۴۰)

دَاحقرداخیال دے، چہ دَقْران دَحفاظت مُکمل انتظام کول پہ دے
 وجہ مقصود ووجہ دا آخری کتاب دے، یوخل دَعومی انتظام پہ صوت
 کئے قُران پہ لوج محفوظ کئے محفوظ کرے شوچہ دَحکومت الہیہ
 مرکزی محافظ خانہ دہ - دویم خل پہ بیت العزت کئے دَآسمانی حفاظت
 انتظام اُشو اودریم خل دَنبی م پہ زرہ نازید، سرہ دَزمینی حفاظت
 انتظام اُشو، پہ خلورم خل دَامت پہ سینو دے دَحفاظت انتظام اُشو
 لکہ فرمائی: اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ اِنَّا لَآلِهَ الْخَفِيَّوْنَ رَسُوْلَهُ الْحَجْرَ اَيُّوْ
 وَيُحْمُ خَل دَحضرت ابوبکر، عمر اوعثمان رضی اللہ عنہم اجمعین پہ ذریعہ
 تحویر پہ صورت کئے دے دَحفاظت انتظام اُکرے شو پہ زرہ وور
 بے خبرہ اچوونکے اوپہ سینو کئے محفوظ کوونکے یوائے اللہ دے،
 جبرائیل علیہ السلام قُرآنی الفاظ خٹکے حاصل کرل،
 صحیح خبر دَا دہ چہ جبرائیل علیہ السلام اللہ نہ قُران واوردی اود
 دے الفاظ پئے حاصل کرل، لکہ خٹکے چہ بیہقی دَرَا اِنَّا نَزَّلْنَا لَنَّهُ، بہ تفسیر
 لیکلی دی اود دے تاہد د طبرانی ہفہ حدیث شریف دے چہ د

اِنَّا نَزَّلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ ۝ ہم موبز دا پہ مبارکہ شبہ کئے نازل
 سورہ دُخان ایتہ ع : کپے دے،

اِنَّا نَزَّلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝ ہم موبز دَا پہ شبہ دَقدر کئے
 سورہ القدر ایتہ ع : نازل کپے دے،

شَهْرَ رَمَضَانَ الَّذِي اُنزِلَ فِيْهِ ۝ دَرَمضان میاشت ہفہ دہ پہ کومہ
 الْقُرْآنُ (سورہ البقرہ ایتہ ع) ۝ کئے چہ دَقْران نازل کپے شو دے
 دے دَرَا وور نزول مطلب پہ یوخل نازلیدل دی، شبہ دَقدر اوشبہ
 مبارکہ دوارہ لودی اویر رمضان شریف کئے دی نوایتونو کئے ہیج تعارض
 نشہ لکہ خٹکے چہ مستدرک، حاکم اونسائی اوبیہقی ہم دا بن عباس
 نہ نقل کپری دی۔

(۳) دریم نزول دَجبر بل علیہ السلام پہ واسطہ
 دَنبی علیہ السلام پہ زرہ مبارک شویدے، لکہ

فرمائی اللہ جل شانہ
 نَزَّلَ بِرُوحِ الْاَمِيْنِ سَتَا پَرِ زِرَّة رَا كُوْر كِبَرِ
 لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُنذِرِيْنَ ۝ بَلِيْسَانِ
 عَرَبِيٍّ مُّبِيْنِ ۝ سورہ الشعراء
 آیتہ ۱۹۳ تا ۱۹۵

دانزل تقریباً پہ دروئیت کالہ کئے مکمل شو، دلته داشبہ کول بے خایہ
 دی چہ دَنبی علیہ السلام پہ زرہ مبارک دَقْران دنزلوومطلب دَاچہ صرف
 معانی پہ نازل شوی وی الفاظ بہ نہ وی نازل خٹکے چہ دَقْران دَبَلِيْسَانِ عَرَبِيٍّ
 مُّبِيْنِ ۝ الفاظ دَا کوھی و رکوی، چہ دَقْران الفاظ ہم نازل شوی وو،
 حکم چہ الفاظ دَرَبان رُجے م وی،
 قُران دوا کرتہ پہ یوخل نازل شویدے اول کرت پہ لوج محفوظ کئے او

نوا س بن سمان رضی اللہ نہ تے مرفوعاً نقل کرے دے :-

إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ بِالْوَحْيِ أَخَذَتِ السَّمَاءُ رَجْفَةً شَدِيدَةً مِّنْ خَوْفِ اللَّهِ فَإِذَا سَمِعَ أَهْلَ السَّمَاءِ صَفَعُوا وَخَرُّوا سُجَّدًا فَيَكُونُ أَوَّلُهُمْ يَرْفَعُ رَأْسَهُ حَبْرًا نَبِيلٌ فَيَكَلِّمُهُ اللَّهُ بِوَحْيِهِ مَا أَرَادَ فَيَنْهَى بِهِ حَيْثُ أَمَرَ

خہ وخت چہ اللہ تعالیٰ د وحی کلام کوی نوا سمان د خدا تے د ویرے نہ ر چیری خہ وخت د آسمان فر بیٹے تے و اوری نویں شی او پہ سجدا پر یوحی د تلو نہ رو ہے جبرئیل علیہ السلام سر

را اچت کوی نوا اللہ تعالیٰ د وحی کلام ہغہ سرہ اگری چہ کوم خائے نہ ورتہ حکم اشی ہلتہ د خدا تے وحی ارسوی :-

د جبرئیل علیہ السلام د وحی حاصلو یوغیبی معاملہ دہ بہ ہغہ کئے درائے خہ خدے نشتہ لہذا ادا صورت د تلو نہ نہریات غور دے ، پہ مناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۰۰ کئے اللہ تعالیٰ نہ د جبرئیل بیغ بہ نیغہ رو حاتی حصول او د لوح محفوظ نہ حاصلو ہر ذکر دی د قرآن تازل شوی الفاظ کلام د انسان پہ ذہن کئے وی بیائے پہ ثبہ د الفاظو پہ شکل کئے ادا کوی

د اکلام کہ کرو پونہ خلق ہروائی نو دغہ رو مبی کس کلام بہ بلے شی مثلاً او امرؤ القیس قصیدہ یا د حریری مقامات چہ خوک ہم لول او وائی نو دابہ ہم د امرؤ القیس او د حریری کلام گنرے شی ، دغہ د کہ اللہ تعالیٰ خپل کلام د قرآنی الفاظ پہ شکل کئے ظاہر کرو بی جبرئیل علیہ السلام اوستو حضور علیہ السلام اوستو پہ اربونو انسانا اوستو اولوی بہ تے مگر کلام بہ د اللہ گنرے شی نہ چہ د جبرئیل علیہ السلام یا د محمد علیہ السلام پہ قرآن کئے دی رحمتی یسمع کلام اللہ اویلسان عربی مبینی دہنہ ہنکارہ ثابت پیری چہ کد

لِفاظِ دَاللَّهِ دَجَانِبِهِ دِي ، اود اذ اللہ کلام دے ، کچرے مضمون دیوزید وی اود دغہ مضمون اذ پہ الفاظو د بل (عمر و) وی نو دے نہ بہ دزدید کلام نہ بلکہ د عمر و کلام و بیٹے شی پہ دے و چہ د قرآن الفاظو د معنی دوارہ د اللہ د جانبہ دی او قرآن لہ ہم دے ذات ترتیب د پیرے دے ، مو بنو نوریات د خبر و پہ ولو نو کئے خان نہ کسلو و حکم چہ خہ دیرہ فائدہ تے نشتہ ، پہ مناهل العرفان کئے د اپور اتہ ذکر مضمون شبتہ دے :-

د قرآن ، سُنَّتِ او د حدیثِ قُدَّاسِ بیلٹون

مام سیوطی رحمہ اللہ د امام جوینی نہ نقل کریدی ، چہ د قرآن لفاظو د معنی دوارہ د جبرائیل علیہ السلام پہ واسطہ د اللہ تعالیٰ د جانبہ نازل دی او د حدیث مضمون د اللہ د جانبہ دے مگر الفاظی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی ، اتفاقاً جلد ۱ ص ۱۰۰ او حدیث قُدَّاسِ بہ ہغہ وی چہ الفاظ تے ہم د اللہ د جانبہ وی لیکن معجز نہ وی ونہ د ہغہ د الفاظو پہ تلاوت ہغہ ثواب حاصل پیری کوم چہ د قرآنی الفاظو پہ تلاوت حاصل پیری او نہ پہ نمونے کئے د دے لوستہ کیدیشی مناهل العرفان فی علوم القرآن جلد ۱ ص ۱۰۰

د آحقر پہ رائے کئے د حدیث نبوی او حدیث قُدَّاسِ دو الہام مضمون د اللہ د جانبہ دے لیکن د حدیث نبوی نسبت اللہ تعالیٰ نہ کول معنوی دی ، مطلب د جانبہ د اللہ خو مضمون دے لیکن پہ ہنکارہ الفاظو کئے تے نسبت اللہ تعالیٰ نہ نہ دے شوے مگر د حدیث قُدَّاسِ نسبت پہ ہنکارہ الفاظو کئے اللہ تعالیٰ نہ کول حکم ضروری دی چہ دا د اللہ تعالیٰ حکم او امر دے او ہم پہ دے وجہ د حدیث قُدَّاسِ الفاظ بل لول اور وایت بالمعنی جائز نہ دے او د حدیث نبوی جائز دے

خوبہ شرط دے چہ اصل معنوی کے فرق را نشی ہمدغم
 وجہ دہ چہ حدیث قدسی تہ کے حدیث اوتیل چہ الفاظ نبوی د
 پارہ دار حدیث خاص دے (قدسی) لفظ زیاتے د بکارہ نسبت پر
 وجہ شوے دے چہ حدیث نبوی نہ د دے زیات اہیت او
 خصوصیت ثابت شی، واللہ اعلم :-

دوہی دنازید و قسمونہ

دوہی نازلیدل بہ یا پتہ ذریعہ د فرینتے دی یا بیغ بہ نیغہ د اللہ د
 جانبہ

دروہی قسم بیادریے قسمہ دی

۱۲) وحی متصلی ۱۲) وحی تمثلی ۱۳) وحی روعی
 ۱۲) وحی متصلی کہے جبرئیل علیہ السلام پہ خیل اصل حقیقت (ملکیت)
 باندے قائم وی اور وحی راوری چہ پہ حدیث د بخاری کہے دے تہ دیوار
 سختہ وحی ویلے شوے دہی فرمائی (وہو اشدک علی) داشتات پر دے
 وجہ دے چہ بشریت اوملکیت دوارہ یوحائے کیدل دیروے پیتے حکہ
 دے چہ فرینتہ اوانسان یوجنس نہ دے اوبلہ وجہ دے دادہ چہ
 نبی علیہ السلام د بشریت نہ ملکیت تہ عروج اگری گویا کن دوارہ
 حضرت جبریل اوحضور علیہما السلام فرشتے خیل منیع کہے یو
 جائے شی اودا حکہ پیتے دے چہ گویا کہے د حضور علیہ السلام جنس
 بدل شی د بشریت نہ ملکیت تہ اودا خہ آسان خبرہ نہ د :-

۱۳) دوہی وحی تمثلی دہ چہ جبرئیل علیہ السلام د انسان پہ شکل کہے
 راوری پر دے صورت کہے حضرت جبرئیل علیہ السلام د ملکیت
 بشریت نہ تنزل اگری اود د وہم جنس یوحائے کیدل خہ پیتے نہ جنس
 دادوارہ قسمہ وحی - اودروہی قسم وحی شدت د بخاری پہ ابتدا کہے د

او قرآنی وحی عموماً پہ دے دو طریقہ غلط د :-

۱) دریم قسم وحی روعی دہ : چہ جبرئیل علیہ السلام وحی پہ خبرہ
 مبارک د نبی علیہ السلام د اللہ پہ حکم نازل لہ کہی اود حضور علیہ
 السلام د اورید و رہ غوب و مبارک ہن سہا خہ تعلق نہ وی :-
 (اخرجہ الحاکم)

د بالذات رنیغ پہ نیغہ وحی دوہی قسمہ دی

۱) پہ ویسہ لکہ د معراج پہ شپہ د اللہ د جانبہ بیغ پہ نیغہ (بلا واسطہ)
 پہ وحی شوے د :-

۲) یا پہ خوب کہے لکہ د حضرت معاذ رض پہ حدیث کہے دی :- آتانی رنیغ نقال
 نیمی یخصی الملائک الا علی ، یعنی خوب کہے ماتہ اللہ تعالیٰ راغے اووے
 رومائیل چہ د عالم بالا فرینتے پہ خہ کہے بحث کوی (اتقان جلد ۱ ص ۱۲۵)

پنجم فصل

د قرآن جمع کول اود ہن تدوین

قرآن د خالق کائنات اخری کتاب دے، حکمہ اللہ تعالیٰ د دے د
 محفوظ ساتلومکمل انتظام اگری و عالم بالا کہے تے پہ لوح محفوظ
 بیت العزت کہے محفوظ کروا و پہ زمکہ تی د دے د حفاظت دوہی قسمہ
 نظام اگری، یوحفاظت صداری، چہ د نبی علیہ السلام اود امت پہ زرو نو
 د ماعون کہے تے محفوظ کرو، چہ د قرآن پخیلہ ذکر کہیدی پہ بخاری
 د ابن عباس رض نہ منقول دی، چہ د قرآن د نازلید و پہ وخت بہ
 جبریل علیہ السلام سہ سہ حضور علیہ السلام لوستہ اوتلاوت کولو
 قرآنی وحی محفوظہ شی نو د آیت نازل شو :-

لَا تُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَكَ لِتُجِبَلَ بِهِ ۚ ذَرَزْدَه كولو د پارا کہ تہ پہ دے
 اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿۱﴾ سورہ ۱۰۱ چلہ ژ بہ مہ خور زوہ خون پہ
 القیامۃ ایتہ ۱۰۱ : ذمہ دی دے جمع کول ستا سینہ
 کئے اولوستل ستا پہ ژ بہ : : :
 دے نہ پس بہ دوی علیہ السلام پہ چہ خولہ د قرآن وحی آوریدہ او ہم
 د غسے بہ ئے یا دیدالہ او نور و خلقتہ بہ بی رسولہ دارنگ د قرآن د حفظ
 ذمہ واری یو بل خائے کئے اللہ بچلہ افسیہ دہ ، فرمائی ، سَتَقَرُّ عُرْشُكَ
 فَلَا تَنْسَى : موبز بہ تانہ (قرآن) لولکو بیآ بہ تانہ ہیریری
 دامت پہ سینو کئے د قرآن محفوظ کولو ذکر ہم قرآن کئے شتہ فرمائی
 بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ۗ ذَرَقُرْآنَ بِنَاكِرَا اَیْتُوْنَه
 لکوی چہ دا ہل علو پہ سینو کئے موجردوی :
 قُدْرَتِ دَا اُخْرٰی کِتَابِ پَسِیْنُو کِنْدِی مَحْفُوْظِ سَا تَلْ غُو بِنْتِه نُو دِی دِی پارا
 د رُو مے نہ داسے قوم چورن کپو چہ د ہغوی حافظہ بیمثالہ ولا د ہغوی
 سینے د قومی واقعات او ذقبائل نسبو نو خزانے وے او دوی بہ یوحئل
 د سورولو شعرو نو قصیدہ چہ او ریدہ لوروتہ بہ یادہ شوہ او د عربو
 تاریخ پہ دئے گواہ دے ، او بیادانالو بستے قوم وود دوی دہراوریدہ
 شوی شی ہول دارومدار پہ قوت حافظہ بانڈے وونود دوی دے فہ
 قوت حافظہ قرآن او اسلام نور ہم ترقی و رکیرہ اودانور ہم
 زیات شوہ دے نہ بغیر عربوسہ د قرآن محفوظ سا تلود پارا کہ
 ہغوی ذرہ لکولو ، او شوق زیاتولو نور اسباب او محرکات ہم
 شوچہ د ہغے بہ زور دوی د خپل ذہن او دماغ قرآن یا دولوتہ دہن
 زیاتہ محہ کرہ چہ ہغہ دادی
 ذرہ اول محرک د عربو سادہ او د تکلف نہ خالی وے ، د ہغوی د

ضروریات دیر مختصر و وجہ ہنے د پارا د دید محنت او منہ و تدر و
 ضرورت نہ دو چہ کوم بہ ئے بیامونداہ نو ہم پہ ہنے بہ ئے قناعت کولو
 او نور و پسے بہ ئے محہ نہ اورہ ہم پہ دے وجہ د ہغوی ژوند فارغ و
 او د قرآن د حفظ د پارا دوی سہہ چیرا زکار وخت و مطلب دا
 چہ د ا زکار وخت زیاتوالے ہم یوسبب او محرک وے : :
دویم محرک قرآن او وحی سرہ د دوی د حدتہ زیاتہ
 مینہ او عشق و و او دا دوارہ داسے خیزونہ
 دی چہ دیو خیز را بنکلا او حاصل کولو د پارا د ہولونہ لولکے محرک دے
 چہ دوی ئے ، دیو عاشق پشمان پہ قرآن یا دولو محبوبہ کول د صحابہ
 کرامو قرآن سرہ د عشق او محبت دیر تاریخی واقعات موجودی چہ
 دے کئے د شک کولو ہندا و خہ خائے نہ پائے کیری ہر کلمہ چہ یوخیز
 سرہ د مضبوط حافظہ والا قوم پہ عاشقانہ دول محبت پیدا شی نو بی
 دغہ چیز چیرا زیادے شی :۔

دریم محرک د قرآن حیران کن او تعجب پیدا کونکے رنگ دریم
 محرک وے ، خصوصاً چہ ہول د عربو فصیحان
 اوبلیغان د دے د مثل را و ونہ پائے را غے و و او دا ہم د صحابہ کرامو
 خپل خانہ د را بنکلو یو باعث وے ، محکہ چہ د انسان پہ طبیعت کئے دا
 پراتہ دی چہ ہغہ د ہر عجیبہ او نا آشنا چیز دیا د لولو کو سنش کوی لہذا
 دے محرک ہم د صحابہ کرامو زبون د قرآن یا دولوتہ را تہیت کرہ
 او دوی پہ پورہ توجہ سرہ د دے پدیا د لولکئے لکیدا او د قرآن
 حیران کن اعجاز پہ دوی کئے د دے دیا د لوز بردستہ جن بہ او اشتیاق پیدا کرہ
خلورم محرک بہ حدیث کئے د قرآن پہ زکا کرے او دے پہ
 یا د لولو او پہ دے د عمل کولو نو غیب ور کرے

شوے دے چہ پہ ہنخہ صحابہ کرامو ایمان او کامل یقین و وتردے حد
چہ پہ قرآن عمل کولو بانڈے بہ ہغوی پچیل حائونو قربانولو فخر
او وبار کولو، اوکلہ بہ چہ صحابہ کرامو د ترغیب الہی آیتونہ واوریدل
نود ہغوی د شوق اور بہ نور زیات پہ لمبو شو مثلاً دا آیتونہ۔

وَأَنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تَجَارَةً لَّنْ تَبُورَهُ سوره فاطر آیت ۷۷
۲۳) كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَبْصَارِ
د صحیح مسلم پہ روایت د حضرت عثمان رض یوحنا پت شریف دے
خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ؛ پہ تاسو کینے دے تلوونہ زیات بنہ
ہنخہ کس دے چہ قرآن زدہ کری او بلتہ تے اذدہ کری۔

او بل حدیث د عبد اللہ بن مسعود رض پہ روایت د ترمذی دے
مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِّنَ الْقُرْآنِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا
لَا الْقَوْلَ الْم حَرْفٌ بَلْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا م حَرْفٌ وَمِثْرٌ حَرْفٌ ؛
پہ دے حدیث کبی د قرآن پہ یورو لفظ د سولسونیکو د بدے او ثواب
موند لو وعدہ شوے دہ نودا سے قسم ترغیباً تو او تشویقاً تو نہ بہ پہ
صحابہ کرامو دیر غنبا اثر غور کید و کوم نہ چہ قرآن او حدیث
چک دے، ہمدغہ و جدوہ چہ صحابہ کرامو خپل نول ژوند د قرآن
پہ حفظ کولو کینے نیکو و۔

پنجم محرک

د صحابہ کرامو د دین د نجات رگی یوہ ذریعہ
ہم دا قرآن وودوی بہ خپلہ بتولہ کتہ او کامیابی
ہم قرآن سرہ تر لہ او دا عشق جد بہ او یقین د دے باعث شو چہ ہنخہ
بہ قرآن ددے د عاشق پہ توگی یا دولو۔

شپنم محرک

صحابہ کرامو بہ قرآن حکیم پہ نما خنہ کینے پہ

ترا وچو کینے لوستلو د ژوند پہ تلو کارونو کینے بہ تے ہم پہ دے فیصلہ
کولے پہ عقائد و عباداتو، اخلاقو او اعمالو کینے بہ ددے پہ ہدایت
تلل غرض دا چہ اسلامی ماحول او معاشرہ کینے د قرآن حفظ د پیر
عزت او شرافت ذریعہ وہ نوحکہ ددے باعث شو چہ قرآن حفظ
یاد کرے شی۔

د قرآن یا د اول او صحابہ کرام

ددے تیرو شوو محرکاتو اثر و جد صحابہ کرامو خپلہ بتولہ ہنخہ قرآن
یا د ولونہ کرے وہ۔ د عربو قبائلو د پیر لے لے مزلونہ کول او د
قرآن د یا د لو د پارہ بہ ملوینے منورے تہ راتل او بتی علیہ السلام بہ
ہم قاریان او حافظان د قرآن، قبائلو تہ پہ دے غرض لیزل چہ
قرآن ہغوی تہ و زیاد کری پہ صفر سنہ ۶ ہ دا ابو براء پہ در خوا
نجد یا نو تہ د قرآن د تعلیم او تبلیغ بہ غرض د حضرت منذر بن عمرو ساعدی
پہ مشرئ کینے داویا د قاریانو یورتولے حضور علیہ السلام ورا لیزلو
خود عامر بن طفیل پہ تکی سواد د و صحابہ کرامو منذر بن محمد رض
او عمرو بن امیہ رض بتول شہیدان کرے شو د شہید کید و پہ وخت
چہ حرام بن ملحان رض نہ نیزہ پورے را پورے او تہ نو ہغوی افریابیل
اللہ اکبر فزت وکبت الکعبۃ را اللہ اکبر حجاب د کعبہ پہ پروردگار قسم
وی چہ خد کامیاب شو م۔

ددے بتول نوم د سیرتہ القرآن (ط) و او ہم د دینہ پہ دغہ دخت کینے
د قاریانوا د حافظانو د گنبر الی پتہ لگی د فتح الباری جلد ۱ ص ۲۹۶
علامہ ذہبی پہ طبقات القراء کینے دا و مشہور حافظانوا قاریانوا
نومونہ بنودلی دی کومونہ چہ د قاریانوا د قرات سند سیری،
ہنخہ دادی، (۱) عثمان بن عفان رض (۲) علی بن ابی طالب رض (۳) ابی بن

کعب رضی (۱۸) عبد اللہ بن مسعود رضی (۵) سالم مولیٰ رضی (۱۶) ابی حذیفہ
 (۷) معاذ بن جبل رضی چہ پہ دے کئے ابی بن کعب رضی قاریا نوسہ داردے
 پہ مفتاح السعادات جلد علی کتبہ وی چہ ابو موسیٰ الاشعری پورہ قرآن
 یاد کرے ووا و حضور علیہ السلام تے واورولو، پہ صحابہ کرام کیتے سن زہ
 حافظان صحابہ کرام دیر مشہور ووجہ پہ ہغوی کیتے اوہ دیر شوتہ اعلیٰ
 مقام حاصل وود ہغوی نومونہ دادی رب ابو بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ عثمان بن عفان رضی اللہ تعالیٰ عنہ علی بن
 ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ طلحہ رضی
 اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن ابی وقاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ حذیفہ بن الیمان
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبادہ بن الصامت رضی اللہ
 عنہ معاذ بن جبل رضی اللہ تعالیٰ عنہ مجمع بن حارثہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۳)
 فضالہ بن عبید رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۲) ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ (۵) عمرو بن العاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۶) سعد بن عبادہ رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ (۱۷) عبد اللہ بن عباس رضی (۱۸) ابویوب انصاری رضی اللہ (۱۹) عبد بن ذو
 ذوالحارث رضی اللہ تعالیٰ (۲۰) عبید بن معاویہ بن زید بن ثابت رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۱) ابو زید رضی اللہ تعالیٰ (۲۲) سالم مولیٰ ابی حذیفہ رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۳) سلمہ بن مخلد بن الصامت رضی اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن عبید
 بن نعمان الانصاری رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۵) زید بن ثابت رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۶)
 ابی بن کعب رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۷) عبد اللہ بن السائب رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۸)
 سلیمان بن ابی حشمتہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۲۹) تمیم الداری رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 معاذ بن الحارث رضی اللہ تعالیٰ (۳۱) ابوالدرداء رضی اللہ تعالیٰ (۳۲) عقبہ
 بن عامر الجعفی رضی اللہ تعالیٰ (۳۳) عبد اللہ بن عمر بن الخطاب رضی اللہ
 (۳۴) سعد بن المنذر بن اوس رضی اللہ تعالیٰ (۳۵) قیس بن صعصعہ رضی

(۳۶) عبد اللہ بن عمرو بن العاص رضی اللہ (۳۷) ابو حلیمہ معاذ (۳۸)
 بحوالہ تہذیب، طبقات بن سعد، تذکرۃ الحفاظ ذہبی، مفتاح
 السعادات، اتقان، صحیح البخاری) دا خود پورہ قرآن د حافظان
 لندیان دے اوچا تہ چہ نیمگرے قرآن یاد وود ہغوی خوشمیر
 نشی کیدے اودا د قرآن د حافظان، رومیہ دور و نو اسلام چہ خورہ
 بہ خرید و ہومرہ بہ ورسہ حافظان د قرآن
 ہم زیاتیدل، سرولیم میور غونہ دا سلام د شمن ہم خیل
 کتاب "لائف آف محمد" کیتے اقرار اکر وچہ صحابہ کرام حافظہ
 زیاداشت) بے مثالہ وہ لکے چہ لیکے چہ ددوی حافظہ دیرہ اوچتہ
 وہ خود قرآن د پارہ بہ لے دا دیرہ زیاتر استغیا لولہ، ددوی حافظہ
 دومرہ مضبوط واد محبت تے ہم دومرہ قوی ووجہ لکھ صحابہ و د پیغمبر
 علیہ السلام پہ حیات مبارک کیتے بہ وحی صحیح لوستہ او یاد وود، پہ شپیر
 صدی عیسوی کیتے عرب چہ ہولہ د نیا کیتے د لیکو لکولوستو لکولوستو
 شیر زدو کیتے یونہ ہم کم وود پریس اوچاپ خانے انتظام نہ ووپہ دتے
 ددوی نیات کار بہ پہ یاد وود روان و وگوندی پہ یو خوشخبری و نو کیتے خو
 زیاتے کیتے را و ستل چہ پرا سان وود ہم دغہ وجہ دہ چہ د نیا ہولو
 مذہبی کتابونو کیتے تحریف اشو۔ قرآن حکیم پہ زمانہ د پیغمبری
 کیتے پزرگونو سینو کیتے پورہ محفوظ ووا لکھونو سینو کیتے نیمگرے محفوظ و
 دا بیان پہ سورہ عنکبوت کیتے شویدے،
 بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ: قرآن د واضح آیتونو مجموعہ دہ چہ
 اَوْ نُؤْتِ الْعِلْمَ (سورہ عنکبوت آیت ۱۰): ذاهل علویہ سینو کیتے محفوظ دی؛
 د قرآن د یاد وود وود تلاوت کار تلو و مسلمانا ناو جاری ساتلو، مسلمانا نو بہ
 حکم قرآن پہ نونج کیتے لوستو چہ ددے لوستہ پہ غائٹہ کیتے فرض و

تُرَدے چہ عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ اوتیم داری رضہ پہ یو یورکت
 کئے قول قرآن ختمولو (تہذیب التہذیب واستیعاب) عبداللہ بن عمر
 اوعبداللہ بن عمرو العاص بہ پہ یوشپہ کئے قرآن ختمولو (فتح الباری)
 سعد بن المنذر بہ پہ درے ورخو کئے قرآن ختمولو (اسد الغابتہ) دسلفو
 دقرآن دتلاوت دا حال ووجہ بہ بعضے شواروز کئے اٹھ کر تہ قرآن
 شریف ختمولو، یعنی خلور ختمہ دورے اوخلور ختمہ د شپے بعضہ دورے
 درے کر تہ او بعضہ بہ دوہا حلہ حالانکہ حضور علیہ السلام د درے ورخونہ
 کم وخت کئے دقرآن شریف د ختمولو نہ منع کھیو، چہ دقرآن دمطالبو
 پہ پوہہ کئے خہ نقصان رانشی، ترمذی کئے عبداللہ بن عمر رض مرفوعاً
 روایت کہے دے :-

لَا يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۰)
 پہ سینو کئے د حفاظت دا انتظام ہیچ یو انسانی کتاب نہ نصیب شوہ
 نہ دے کوم کتاب چہ د مسلمان پہ غور بہنہ خرمن خہ چہ پہ رگ رگ
 اوپہ زہرہ اود ماغون کئے نوتے وی اومشرق اومغرب دواہو کئے ددے داسے
 حافظان موجود وی چہ دہغوی الفاظ اوحروف بالکل یوشان وی، خہ
 کئے زیاتے پکئے نہ وی، ددے بیمثلہ انتظام باوجود دقرآن پہ حفاظت کئے
 بیامہ دچاشک شبہ کیدے نہی :-

ذکر قرآن حکیم تحریری حفاظت

پہ اتقان کئے دمسند رک حاکو بہ حوالہ نقل دی چہ قرآن پہ تحریری صورت
 کئے درے کہ تہ جمع شوہ دے (۱) د پیغمبر علیہ السلام پہ زمانہ کئے (۲)
 دا ابو بکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کئے (۳) د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 پہ زمانہ کئے دا رومی د وہ جمع پہ بخاری وغیرہ کئے د خرید بن ثابت الانصاری
 د روایت نہ ثابتنے دی (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹ تا ۱۱۰) اودا دہمہ جمع،

یعنی عثمانی جمع د حضرت حذیفہ بن الیمانی د روایت نہ منقولہ ددے
 دکر واور وجمعوہ نوعیت کئے فرق وو، د رومی قسم ربنوی جمع مقصد
 دا ووجہ قرآن ضائع نشی نو حکم قرآن پہ مختلفو خیزونوا لیکلے شوہ -
 خہ خود سپینو کانرونہ جو رہے کرو تختوبانندے، خہ د سپینو خرمنو پہ
 تکر واور خہ دکرگی پہ ہوار و تختوبانندے، نو دا جمع دیو کتاب پہ
 شکل کئے نہ وہ د صدیقی رض جمع مطلب قرآن د کتاب پہ شکل یو خٹلے
 کول ووجہ د خان خانان لہ تکر و د ضائع کیدو ہیچ خہ خطرہ پاتے
 نشی دا جمع پہ کاغذ شتوے وہ چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کئے نہ وو
 (کاغذ) اود ابو بکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کئے د شام نہ مدینہ منورہ
 تہ دارسید لے وو۔ موطا امام مالک رکھے د سالم بن عبداللہ نہ
 روایت دے :-

جَمَعَ أَبُو بَكْرٍ الْقُرْآنَ فِي الْقَرَاءِطِيِّسِ، أَبُو بَكْرٍ صَدِيقُ قُرْآنٍ فِي كَاغِذٍ
 جَمَعَ كَرِيمٍ (مغازی موسی بن عقبہ کئے دی :-

حَتَّى جَمَعَ عَلَى عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ فِي الْوَرَقِ (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹) دا ابو بکر
 پہ زمانہ کئے قرآن پہ کاغذ لیکلے شوار جمع شوہ :-

د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ پہ زمانہ کئے دقرآن جمع کولو مطلب داوہ
 چہ د مختلف قسمہ تلفظ نہ دا محفوظ کرے شی، چہ دے نہ فساد
 پیدا نشی، دا فرق امام سیوطی پہ اتقان کئے د ابن تین نہ نقل کریدے
 (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۰) :-

صدیقی جمع

ددے جمع صحیح فاروق اعظم رضی اللہ عنہ بخاری کئے د خرید بن ثابت نہ
 روایت دے، چہ کلہ پہ جنگ یمامہ کئے او یارہ، حافظان شہیدان
 شول نو ابو بکر صدیق :- **رَأَى الْبَلْمَرَةَ حُرَّ جَدَّ لَارِمٍ نَوَاهِلَتَهُ حَضْرَتُ عُمَرَ**

ہم موجود ہو، حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ فرمایا یہ ہے:

۱) مَا تَعْمُرُونَ رَاغِلًا وَاوَعِي وَبَيْل
 قَدْ اسْتَحْرَجَ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرْآنِهِ
 الْقُرْآنَ وَإِنِّي لَأَخْشَى أَنْ
 تَسْتَحْرَجَ الْقَتْلَ بِالْقُرْآنِ فِي الْمَوَاطِنِ
 ذَهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ وَإِنِّي
 أَرَهُ، (۳) أَنْ يَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ
 فَقُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 نَهَ أَوْ بَيَّنَّ لَهُ هَذَا أَوْ لَمْ يَنْهَ
 فَقَالَ عُمَرُ هَذَا أَوْلَى اللَّهُ خَيْرٌ قَلَّمَ يَزِيلُ
 بِيْرًا جَعْنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صُدْرِي لِذَلِكَ
 أَوْ بَيَّنَّ لَهُ هَذَا عَمِّي وَمِ قَسَمِي
 چہ دے کہنے خیر دے، نو ہمیشہ بہتہ، (۵) ما تہم دا سے و بیل تہ دے چہ
 چہ خاسینہ اللہ دے کارہ پارہ پرانستہ:

مؤید و وجہ لیکل دی چہ نبی علیہ السلام بچیلہ زمانہ کہنے د قرآن لیکلو
 حکم ور کرے وو، لیکن ہغہ پہ کتابی شکل کہنے نہ وو خود حضرت عمر رضی
 مطالبہ داوہ چہ دا د کتابی صورت کہنے جمع شی، حکم خو حضرت ابو بکر
 فرمایا چہ مؤید خنکہ دا سے کار کو لے شو کو مرچہ حضور علیہ السلام
 نہ دے کرے لیکن حضرت عمر رضی اللہ تعالیٰ دے ہغہ ضرورت پہ
 ابو بکر رضی اللہ عنہ منلو کو مرچہ دے وخت کہنے را بین وو د نبی علیہ السلام پہ زمانہ
 کہنے نہ وو بین شری، د نبی علیہ السلام زمانہ کہنے قرآن چہ کتابی شکل کہنے
 جمع نہ وو د ہغہ و جہے دا سے لا د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے ہغہ
 حالات نہ وو کو مرچہ صدیق رضی اللہ عنہ پہ زمانہ کہنے را بین شو او د ہغہ پہ وجہ

قرآن تہ کتابی شکل ور کرے شو، (۲) د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے
 ہغہ خیز و نہ نہ مؤید کے کیدہ کو مرچہ د صدیق رضی اللہ عنہ پہ زمانہ کہنے اؤند
 شوہ ر لکہ کاغذا و نوزد لیکلو سامان وغیرہ :-

۳) د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے لا د تلاوت منسوخ کیدو احتمال او و
 کچرے دغہ وخت د کتاب پہ شکل کہنے قرآن لیکلے شوے وے، نویابہ د
 بعضے تلاوت منسوخ کیدو پہ وجہ ہغہ ہول کتاب بد کو لے شو چہ ہغہ
 پیر گمان کار وو۔

۴) قرآن بہ د احوال او و فعاتو پہ ترتیب نازلیدو او ایتنو نوا و سورتو
 بہ د مضا میںو پہ ترتیب لگیل کچرے د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کہنے
 قرآن د کتاب پہ شکل جمع شوے وے، نو د نوی ایتنو نویو خاکے کول بہ
 مناسبو ایتنو نوا و سورتو نو سہ بیام پر گمان وو، دا صورت د حضرت
 ابو بکر صدیق پہ زمانہ کہنے ختم شو، حکم چہ وحی راتل بند شو، کاغذا و
 نو سامان د لیکلو بیامون دے، شر حافظان د پیر شہیدان شول، نو
 حکم قرآن تہ کتابی شکل ور کرل ضروری شول:

د صدیقی جمع دستور

حضرت صدیق رضی اللہ عنہ د قرآن پہ جمع کہنے پورہ احتیاط کرے وو او دا سے انتظام
 لے کرے وو، چہ د قرآن پہ کتابی جمع کہنے د ہیرے یا بے غلطی خہ احتمال
 ہم پاتے نشی ہغوی پہ جمع کو لو د قرآن کہنے صرف پہ دے اکتفا نکرے، چہ
 ہغہ یا تونہ د را جمع کرے شی کو مرچہ چا نہ یاد وی، یا پہ خہ خیز لیکلی
 وی، یا د حضور علیہ السلام نہ آوریدلی شوی وی، بلکہ دے بار لاکتے
 پہ دوہ قاعدو عمل کرے :-

۱) ہغہ لیکلی شوی آیتونہ د جمع کرے شی، چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 السلام د خیل و راندے پہ چالیکلی وی او د دو عادیلا نو گواہانو پہ

ذریعہ دے ثبوتاً مؤندے شی، پہ ابوداؤد کہتے حضرت عروہ بن نہ
روایت دے،

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ لِعُمَرَ وَزَيْدٍ أَقْعَدَا
عَلِيَّ بَابِ الْمَسْجِدِ فَمَنْ جَاءَ كَمَا
بِشَاهِدَيْنِ عَلَى شَيْءٍ مِّنْ كِتَابِ اللَّهِ
فَاكْتَبَاهُ:

حضرت ابوبکر رحمہ حضرت عمر رحمہ اور زید
دواہوتہ اوسیل چہ تاسود جماعت پہ
دروازہ کہتے کیئی چہ دکتاب اللہ پہ کوم
لیکلی شوی ایبتونودہ کسان گواہان

تیسر شول نوہغہ ایبتونہ ا لیکئی،

دویم داچہ دغہ لیکلی آبتونہ دے دیرو صحابہ کراموہ پہ سینو محفوظ
ہم وی ہوناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵

دغہ رنگ ابن ابی داؤد پہ کتاب المصاحف کہتے سندسہ بیان کریدے چ
وَمَا كَانُوا يَكْتُبُونَ فِي الصُّحُفِ وَالْأَلْوِاجِ: صحابہ ورمہ پہ چہ کوم قرآن پھصحیفہ
وَالْعَصَبِ وَكَانَ لَا يَقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى: پہ تختو او دے جورو پہ، خا گولیکلی و
بِشْهَادِ شَاهِدَيْنِ: نوہغہ بہ دے وکسانو دگواہئی نہ

پس قبلوے شو

عثمانی جمع

د اسلام دائرہ ہرکلہ چہ لویہ شو نو کومو مسلمانا نو
قرآنی آبتونہ د کومر استاذ نہ پہ کوم تلفظ او قرآن

کہتے چہ زدہ کری وو، نو پہ ہغوی کہتے او بہ نورو ہغہ مسلما نا نو اختلافن پیدا
شو کوموتہ چہ پہ بل قرأت کہتے تعلیم ور کہتے شوے وو، لکہ خنکہ چہ مجازہ
کہتے د حدیف بن الہالی داؤد کو شوے خبر دے قسہ فتنے دلیل دے کوم چہ
دارمینیا او د آذربائیجان د فتح کولونہ پس مدینے منورے تہ واپستی کہتے
د حضرت عثمان رض پہ خدمت کہتے د اعرض و ہانداے کہو۔

أَدْرِكُ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا: پہ دے امت کہتے دیہود دا و انصاف
اخْتِلَافِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَةِ: پشان اختلافن پیدا کیوں نہ و ہانداے

تاسود اسنبال کری:

تردے چہ پہ مدینہ منورہ کہتے ہر د استاذانو اشاکر جانو پہ مینخ کہتے د
قرأت د اختلاف فتنہ پیدا شوہ۔ نو خکہ خو حضرت عثمان رضی اللہ
پہ خطبہ کہتے ا فرمیل حہ ہرکلہ تاسو کہتے دا اختلاف دے رچہ پہ مدینہ
کہتے یئی) نو لہ بنارو نو کہتے خود دے نہ ہر د نیات اختلاف پیدا
کیدر خطرہ دہ ہغوی خیل الفاظ دادی،

أَنْتُمْ عِنْدِي تَخْتَلِفُونَ فَمَنْ نَأَى مِنَ الْأَمْصَارِ أَشَدَّ اخْتِلَافًا.
رناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵ واتقان ص ۱۷

نوبیا ہغوی دا قضیہ صحابہ کراموتہ و ہانداے کہو او د ہغوی پہ
اتفاق سرہ حضرت عثمان رض د حضرت حفصہ رض نہ د قرآن ہغہ
نسخہ را ا بللہ کومہ چہ د حضرت صدیق رض پہ زمانہ کن لیکلے شوے وہ
او د ہغہ نویر نقلونہ وے واغستل دے د بارہ چہ ہغہ مشہور و
بنارو نو تہ ا کیبری او ہر د ہغہ پہ مطابق دے قرآن ذکر کریدے

او بنود نہ جاری وی او د دے نہ علاوہ د نور و قرآن نو بنڈیزے
ا کرو، د دے عثمانی مجموعے نو مامر حکم کینو دے شو چہ ہغہ د قبلو
قرآنی نسخو پید شو او امام دے، پہ اجماع د صحابہ کراموسہ د دے لیکل
چہ د کوم مجلس (کیتق) پہ حوالہ شو، ہغہ خلورت تہ وو، دے تیش
اویو انصاری وو د قریشو صاحبان داوو،

(۱) عبداللہ بن زبیر رض (۲) سعد بن العاص رض (۳) عبدالرحمان بن
الحارث رض (۴) اور زید بن ثابت انصاری وو۔

عثمانی جمع دستور رائین

پہ عثمانی جمع کہتے د دے خبر و خیال ا ساقے شو۔

(۱) پہ مصحف کہتے ہم ہغہ خیز درج دی کوم چہ یقینی قرآن منے شی۔

۲) داہم معلومہ وی چہ حضور علیہ السلام پہ آخری دور کہنے دے سے تلاوت باقی وو۔۔

۳) ذکر صحیح والے چہ حضور علیہ السلام نہ ثابت وی او دھنے تلاوت منسوخ نہ وی (مناہل العرفان جلد ۱ ص ۲۵) : امام سیوطی رح نقل کریدی چہ دے نسخہ شہیرا وہ و وجہ او و بنا و نوسرہ تہرون لری، یوہ نسخہ حضرت عثمان رضیہ مدینہ منورہ کہنے اساتلہ اونورے مے مکہ مکرمے، شام، یمن، بحرین، بصرے، او کوفے تہ البین لے راتقان جلد ۱ ص ۲) بیاد دے نسخہ نہ مسلماً نانو پیشیرہ نسخے نقل کرپہ او حضرت عثمان رضیہ حکم اکرہ، چہ دے نہ سیاہ کومو نور و نسخہ کہنے چہ دقرات اختلاف وی نوہغہ ضائع کرپی، دحارث مجالسی تہ پہ اتقان کہنے نقل دی چہ مشہورہ دادہ چہ حضرت عثمان رضیہ جامع قرآن دے مگر پہ اصل کہنے جامع قرآن حضرت ابو بکر رضیہ دے، حضرت عثمان رضیہ خلق دے تلفظ (قرآت) پہ یوہ طریقہ راجع کرل اٹکھ چہ پہ ویراند بیو نسخہ کہنے پہ قرآن تو نہ موجود و و خو پہ اصل مضمون دے قرآن کہنے تہرنہ ہیخ فرق نہ را تلو، حضرت علی رضیہ فرمائی کچرے خہ پہ دغہ و خت کہنے امیر المؤمنین دے، نو ما بہ ہم ہغہ کول چہ کوم حضرت عثمان اکرل (راتقان جلد ۱ ص ۲)

دقران آیتونہ او سورتو نہ

عثمانی جمع پہ سہنہ م کہنے اشوہ امام زرکشی اونور و علماء و اجماع پہ دے خبرہ نقل کریدی چہ دقرآن دے آیتون ترتیب توقیفی دے مطلب دا چہ داللہ پہ حکم شوے دے کہ کہن دچار لہ او خیال کارنہ دے کہے دہر ایت پہ بارہ کہنے بہ جبریل علیہ السلام دا حکم را و روجہ فلانے ایت د فلانی ایت سرہ بو حاتے اگلوئی، امام احمد د عثمان بن

العاص نہ پہ اسناد حسن سورا نقل کریدی، حضور علیہ السلام رضیہ نقل دی چہ فلانے ایت پہ فلانی سورت کہنے شامل کرئی ہمدغہ رنگ ابو داؤد

ترمذی اونسانی کہنے دا بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ نقل شویدی، کان اذ نزل علیہ الشیء دے بعض : یعنی پہ حضور علیہ السلام پہ چہ من کان یکتب فیکتب فیکول ضعوا ہذیہ : خدوخت خہ ایتونہ نازل شو نو الایات فی السورۃ التی یدکر : لیکونکے بہ فی را بلوا و وے بہ دے فیہا کذا و کذا : فرمایل چہ دا ایتونہ پہ ہغہ سورت کہنے شامل کرہ پہ کوم کہنے چہ دا دا مضمون دے،

دسورتونو پہ ترتیب کہنے غور بیزہ خبرہ دادا چہ ہغہ ہم توقیفی دے، مطلب دا چہ دا ہم داللہ پہ حکم شویدی، امام جلال الدین سیوطی رح دکر مانی رح دکتاب البرہان نہ نقل کریدی،

ترتیب السور ہکذا ہو عند اللہ فی اللوح المحفوظ : دسورتونو ترتیب ہم دفعہ شان دے اعلیٰ ہذا الترتیب و علیہ کان صلی اللہ بعرض : اللہ پہ نزد پہ لوح محفوظ کہنے دے علی جبریل کل سنۃ : او ہم پہ دفعہ ترتیب پہ حضور علیہ السلام ہکذا لاجبریل ۳۳ لہ آورلو:

دغہ شان دا امام یحییٰ نہ ہم منقول دے امام بیہقی پہ المدخل کہنے ہم لیکلی دی،

کان القرآن علی عہد رسول اللہ : د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ زمانہ صلی اللہ علیہ وسلم مرتباً سورۃ کہنے دقرآن سکورتونو آیتونہ وایتہ علی ہذا الترتیب الا البراءۃ : ہم پہ دے ترتیب و، سوا دسورۃ براءۃ او سورۃ انفال، و الا انفال،

ابوجعفر نجاس نہ ہم دغہ منقول دی، امام سیوطی رح پہ اتقان

جلد ۶۳ کتبہ دَحْدِيفَه تَفْقِي رَضِ پَه رَوَايَتِ يُوْحَدِيْثِ دَا سَعِ
نَقْلِ كِرِي دَعِي كَوْمِ چَه پَه مَسْنَدِ اَحْمَدِ اَوْ پَه سُنَنِ اَبِي دَاؤُ دِكْنِي هَم
مَوْجُوْد دَعِي اَوْ دَا بِنِ رُشْدِ دَكْتَابِ المَصَاحِفِ نَه هَم پَه تَأْيِيْدِ كِنِي
دَا سَعِ رَوَايَتِ نَقْلِ كِه يَدَا سَعِ چَه دَقُرْآنِ دَا اَيْتُوْا وَا سُوْرَتُوْ نُو تَرْتِيْبِ
هُم دَا اللّٰه پَه حُكْمِ شُوْبِدِي رَتُو قِيْقِي دَعِي

اِمَامِ زُرْكَشِي رَحِ پَه رِبْرَهَانِ كِنِي لِيكْلِي دِي چَه حُوكِ دَسُوْرَتُوْ نُو
تَرْتِيْبِ نَه اِجْتِهَادِي وَا ئِي نُو هَعْرِي نِي هُمُ تَوْ قِيْقِي مَنِي جَكْرَه يُوْلَئِي
دَلْفُوْ نُو دَه اَحْكَه چَه تَوْ قِيْفِ اَمَامِ دَعِي كِه قَوْلِي اَوْ كِه فَعْلِي بَهْرِ حَالِ
دَحْدِي شُوْدِ دَخِيْرِي نَه تَابِتَه دَه چَه دَسُوْرَتُوْ نُو مَوْزُوْ نَه پَه زَمَانِ
دَنبُوْتِ كِنِي مَشْهُوْرِ اَوْ مَعْرُوْفِ هُوْ كَوْمِ چَه پَه اِتْقَانِ كِنِي سِتّه اَوْ دَا
دَعِي خَبِرِي ثَبُوْتِ دَعِي چَه دَسُوْرَتُوْ نُو تَرْتِيْبِ تَوْ قِيْقِي دَعِي

دَعْمَانِي رَضِ مَصْحُوفُوْ نُو تَارِيْحِ

مصحف مدنی

دَعْمَانِي مَصْحُوفُوْ نُو كَوْمِ نَسْخَه چَه پَه مَدِيْنَه
مَقْرُوْرَه كِنِي اَيْنُوْدِي شُوْءِ وَه نُو هَعْدِ دَشَاهِدَاتِ
تَرُوْحْتِه حَضْرَتِ عَثْمَانِ رَضِ سِرِه وَه دَهغُوْ يِ نَه پَسِ حَضْرَتِ عَلِي رَضِ سِرِه
اَوْ بِيَا دَا خِلَافَتِ مِلَا وِيْدِ اَوْ سِرِه حَضْرَتِ مَعَاوِيَه رَضِ تَه اَسْپَا لِي شُوْءِ
بِيَا دَا اَنْدَلَسِ تَه اُرْسِيْدَه بِيَا دَا مَرَاكَشِ دَا رِالسُلْمَنْتِ مَفَاسِ اَنْدَا رْسِيْدَه
رِ تَارِيْحِ اَدْرَا يَسِي تَذَكْرَه المَصَاحِفِ بِيَا پَه خَه طَرِيْقَه مَدِيْنَه مَنُوْرَه تَه
اُرْسِيْدَه پَه رُوْمِي جَكِ عَظِيْمِ كِنِي دَمَدِيْنِي كَوْمِ نَزْفَخْرِي پَا شَا نُوْرُوْتِي كَوَالِ
سِرِه قُسْطَنْطِيْنِيَه تَه يُوْرَه اَوْ تَرَا سَه هَلْتِيْرَه تَه دَه

مكي مصحف

مَكِّي نَسْخَه سَنَه ۶۵۴ هَجْرِي پُوْرِي پَه مَكِّي مَعْظَمَه كِنِي پَرْتَه وَه مُحَمَّدِ بِنِ
جَبْرِ اَنْدَلَسِي پَه سَنَه ۵۹۸ هَجْرِي دَعْلَتَه دَهغِي زِيَاْرَتِ كِرِي دَوَا

مَوْلَانَا شَيْبَانِي نَعْمَانِي لِيكْلِي دِي چَه دَهغَه دَا سِيَاْحَتِ پَه وَخْتِ دَهغَه نَسْخَه
پَه جَامِعِ دَمَشَقِ كِنِي پَرْتَه وَه اَوْ هَعْرِي نِي غَالِبَادِ نُو لِي سَعِ صَدِي پَه اَخِرِ كِنِي
زِيَاْرَتِ كِرِي پُوْرِي اَكْشَافِ المَهْدِي صَنَه ۱۵۴ كِنِي لِيكْلِي دِي چَه سُلْطَانِ عَبْدِ
الْحَمِيْدِ خَانِ سَنَه ۱۸۰ هَجْرِي تَرْدِيْرِ شُوْكَالُو بُوْرِي حَكُوْمَتِ كِرِي پُوْرِي وَه
زَمَانِه كِنِي جَامِعِ دَمَشَقِ كِنِي اَوْ رَا لِكِيْدِ اَوْ دَعْلَتَه نَسْخَه بَكِنِي مَسْجِدِ سُوْحَيْدَه

شامي مصحف

مُوْتَرِيْحِ اَحْمَدِ مَقْرِي سَنَه ۳۴۵ هَجْرِي دَعِي نَسْخَه زِيَاْرَتِ كِرِي پُوْرِي دَا كُوْفِي
نَه دَا اَنْدَلَسِ دَبَا دَشَاهَانُوْ بِيَا دَا سُلْطَانِ مَوْحِدِيْنُو بِيَا دَا سُلْطَانِيْنُو
بَنِي مَرِيْنِ پَه قَبِيْضَه كِنِي رَا غَلَه اَوْ جَامِعِ قَرْطَبَه كِنِي پَرْتَه وَه قَرْطَبَه وَالْوِ
سُلْطَانِ عَبْدِ المَوْمِنِ نَه وَرَكْرَه اَوْ هَم دَعِي پَه حُكْمِ اَبْنِ الشُّكُوْالِ دَمَرَاكَشِ
دَا رِالسُلْطَنْتِ تَه پَه شَوْلِ سَنَه ۵۲۸ هَجْرِي سَنَه ۵۲۸ هَجْرِي كِنِي خَلِيْفَه مَعْظَمَه
عَلِي بِنِ مَامُوْنِ سِرِه وَه اَوْ هَم پَه دَعْلَه كَالِ دَه هَرَكَلَه چَه پَه تَلْمَسَانِ
حَمْلَه اَكْرَه نُوْدِي پَه بَكِنِي مَرِ شُوْبِه دَعِي هَلَه كَلَه كِنِي دَعْلَه نَسْخَه وَرَكِ شُوْءِ
خُوْبِيَا دَا تَلْمَسَانِ بَا دِ شَاهِي خَزَانِي تَه رَا اُرْسِيْدَه دَهغَه خَا لِي نَه
يُوْسُوْدِ اَكْرَه پَه بِيْعَه وَا غَسْتَه اَوْ فَا سِ تَه رَا وِرَه چَه تَرَا وِسَه هَلْتِيْرَه تَه دَه

بصري مصحف

دَا نَسْخَه دَا مِصْرِ پَه كُتُبِ خَانِه خَدِيُوْ كِنِي پَرْتَه وَه دَا سُلْطَانِ
صَلَاْحِ الدِّيْنِ اِيُوْبِي يُوُوْزِيْرِ پَه سَنَه ۵۹۸ هَجْرِي دَا پَه دِيْرِيْشِ زِدَه
اَشْرَفُوْ وَا غَسْتَه

يماني مصحف

يَمَانِي مَصْحُوفِ دَا مِصْرِ جَامِعِ اَزْ هَرِ پَه كُتُبِ خَانِه كِنِي اَسْ هَمِ شَتَه
دَا بَحْرِيْنِ مَصْحُوفِ
دَا دَفْرَانِ سِ پَه يُوْ كُتُبِ خَانِه كِنِي پَرُوْتِ دَعِي

گوئی مصحف

ذاد قسطنطنیہ پہ کتب خانہ کچنے شتہ دے، حضرت عثمان رضی اللہ
 درے نور مصحفونہ ہم دی پہ دے کچنے دویم مصحف عثمانی دقاہرہ
 پہ جامع سیدنا حسین رضی اللہ عنہ کچنے شتہ۔ دریم مصحف عثمانی دینپہ جامعہ
 ملیہ دلی کچنے ووا کچرے د تفسیر پہ ہلک کچنے کلا و د شوعے نہ وی نو
 ہلتہ بہ پروت وی، غلور مصحف عثمانی د لندن پہ اندیا آفس
 کتب خانہ کچنے شتہ پہ دے لیکل دی، کتبہ عثمان بن عفان، دا
 د مغلوباد شامانوسرہ وو، د اکبر باچا مہر ہم پر شتہ پہ ہشتاد
 کچنے دامبجر راؤنس لہ گو تونہ و، غلو ہغہ د ایست اندیا با کتب خانہ
 تہ ور کرو۔ د دے یوسل یواتیا صفحے دی او پہ یوصفہ کچنے شادس
 کرینے دی

د قرآن محفوظو لے یو داسے حقیقت ہے، د ہغہ اقرار بحدہ د
 اسلام مخالفینو ہم کچے دے لیکن بعضے مستشرقینو مثلاً گولڈ لیٹر
 وغیرہ د مسلمانانو د یقین او عقیدے کمزورے کولو د پارے جے سورینج
 سکو نو پیدا کولو کو شش کریدے، نومونز اس د دے نہ تا سو خبرور
 د دے خلقو اصلی غرض پہ قرآن کچے گپون او بدلون راوستل دی
 دغے گولڈ لیسٹریہودی مستشرق خوبیا پہ دے د یوزور کولے دے
 پہ نقسیری مذاہب کچن ہغہ د بیشیرہ اسلامی کتابونو مطالعہ کریدے
 او دا خیل کتاب کے د علمی تحقیق پہ تو ما لیکلو لیکن بیا ہم د مستشرقینو
 د عادت پہ تو گدے دوی ہر کتاب تحقیقی او علمی شان کہ لری خو
 سیاسی شان د یوزریات لری دوی یقین دے، چہ مسلمانان د خیل
 مرکز و نور قرآن او صاحب قرآن نہ د تیکارہ سیاسی طاقت پہ ذریعہ
 لریے سائل ممکن نہ دی نو د خیل اصلی مقصد د تکمیل د پارے د جنگ

او سیاست د میدان پہ خائے علمی میدان فوراً کچے و او داستنار
 پہ زہر جنہ وسلہ دے د مسلمانانو د یقین کمزوری کولو او پہ دو کچنے
 لے د شک د زہر و خور لولو د پارہ د اسلامی تحقیق پہ نور کمزورونہ
 روپئی لگو لے او کتابونہ لیکل لے دکامیابی پہ امید شروع کر دے د کامیابی آمین نہ دای
 را، د مغربی طاقتونو سیاسی ترقی او د مسلمانانو سیاسی تنزل چہ دے
 نہ ہغوی دا پر شتونی نتیجہ را ا بیکلہ چہ پر یوتی تو موندے د غالب قومونو
 ہر قسم د غلطہ ہم خبرہ منی او پر یقین کوی:

۱) انگریزی دان یوازے نہ بلکہ تو مغرب زدہ خلق (چہ احساس
 کہتری کچنے مبتلا دی) د یورپ ہر مصنف محقق گنری او د خیل دینی
 عالمانو نہ کر کہ لری، خو بز نو ی تعلیم یافتہ خلق د دینی تعلیم نہ نا
 خبرہ د یورپی مصنفینو ہر یو خبرہ ہے تحقیقہ منی او دینی علما و تکرکے
 پہ وجہ ہد و گوری نہ چنا چہ د مسلمانانو دا قسم کمزوری د مستشرقینو
 دکامیابی باعث شوے، او مسلمانان پچھلہ د دے نہ پہ شکوک او شبہاتو
 کچنے را کبر شو د قرآن د محفوظیت پہ بارہ کچنے د دوی شیعہ اصولاً دا دی

- ① بعضے آیتونو اور وایتونو د قرآن د غیر محفوظ کیدو د لیلونہ نیول د
- ② د اختلاف قرأت او سبعا احرافونہ دلیل نیول د
- ③ د شیعہ و د روایتونو نہ حجت نیول د

موزیہ دا نیول پہ لند و نقل کو او د دے جوا بونہ بہ و ہر کو
 د بعضے آیتونو اور وایتونو نہ دلیل نیول
 د سورہ اعلیٰ آیت **سَنَقِرُكَ لِئَلَّا تَشَىٰ اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ** البتہ
 موزیہ تاتہ ا لوو نو تہ بہ ہیر نکرے خو چہ کو م
 اللہ ا خوار ی،
 د آیت نہ مستشرقینو دا نتیجہ را ا بیکلہ د چہ د قرآن خوا آیتونہ ہیر کچے

خودا غلط حکمہ دے (ا) چہ دا استثناء صوری دہ حقیقی نہ دہ، پہ علی
اصطلاح کہنے دا قسم استثناء دخیل فضل یا قدرت د اظہار د بارہ
استعمال بیڑی دے نہ دیوخیز مستثنیٰ کول مطلب نہ وی بلکہ مطلب دا
دے چہ مؤنذ بہ تا تہ قرآن داسے ا لو لو وچہ نہ بہ تے ہیر نکری نو دا
د اللہ فضل او احسان اکثرہ ددے مثال داسے دے، لکہ د قرآن
کریم پہ بل یو خائے کہنے پہ جنت کہنے د جنیا نو د ہمیشہ پاتے کید و بیان
نہ پس الا ماشاء اللہ چہ ذکر دی، او مطلب تے دا دے چہ جنت
کہنے ہمیشہ لے د اللہ فضل دے، مگوندی اللہ تعالیٰ خودا ہیٹوالے د
جنتی ژوند واپس ہم اغتے شی خود اللہ وعدا دہ چہ واپس تے نہ
اخلی رہ دہ نہ علا و کہ د امنب ہم و اغتے شی چہ نہ بہ تے نہ ہیر دے
خوہلہ کہ مؤنذہ تے ہم نہ ہیر د ل ا غوار، یعنی داستا نہ ہیر د ل
د اللہ پہ مرضی موقوف۔ نو بیا ہم ہیر د ل حکمہ ثابت نہ دی چہ
قرآن کریم پہ بل خائے کہنے صفا فرمائیلی دی، چہ مؤنذہ تے تانہ
ہیر د ل نہ غوار و بلکہ مؤنذہ دا خوبنہ دہ چہ قرآن دستاسینہ کہنے،
محفوظ وی، لکہ چہ سورہ قیامتہ کہنے دی۔
ان علینا جمعہ وقرانہ: سورہ القیامتہ رستا پہ سینہ کہنے د قرآن جمع
کول د ہیر محفوظ کول اوستا پہ ژ بہ د ہیر د لوستلو ذمہ واری مؤنذہ دہ
پہ دے سورت کہنے د استثنائی صورت جورہ تے ہیر د ل پریکرا اُس خوہلہ
د ہیر د ل بیا ہیرید لو سوال نہ پیدا کیوی۔
(۳) دہیم جواب دا دے کچرے خہ آیتونہ ہیر کپے شی نو دا بہ د ہیر د
منسوخ کید و یو شکل وی پہ دے د قرآن پہ محفوظیت کہنے ہیر د ل خیر فرق
نہ راخی یعنی کوم آیتونہ چہ د حضور علیہ السلام پہ سینہ مبارکہ
کہن اللہ تعالیٰ محفوظ اُ سائل او ہغوی اُمت تہ اُ د سؤل نو ہم دا

قرآن دے او کہ د حکمت پہ وجہ د حضور علیہ السلام نہ ہیر
کپے شونو ہغہ قرآن پاتے نشو، بلکہ خالق کائنات پچیلہ ہغہ
د قرآن برخہ جورہ نکرہ، لکہ خنگہ چہ ہر حاکم تہ اختیار وی چہ
خپل فرمان کہنے خہ تکی او جیلے لیکی او خہ تکی او جیلے تر لرے کوی دا
کار د فرمان د محفوظیت نہ خلاف نہ دے، دا خود صاحب فرمان خپل
کار دے د بل چا کار خونہ دے، چہ فرمان پریکارہ کیوی د قرآن
کریم ارشاد دے،

قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ اَمْرِ بَيْتِيْ ۗ اِنَّ اِيَّاهُ يَرْجِعُ
اَلْحَاكِمٰتِ ۗ اِنَّ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُؤْتٰنِيْ ۗ خَيْلًا حَادٍ ۗ وَهِيَ اَللّٰهِيْ ۗ كَيْفَ
رُدُّوْا اِلَيْ ۗ ۙ (سورہ یونس آیت ۶۷) : بدل نشم کولے تے خو صرف دوحی
تا بعد اری کوم:

حضرت عائشہ حدیث

عَنْ عَائِشَةَ اَنَّهَا عَلَيْهِ السَّلَامُ سَمِعَتْ
رَجُلًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ يَرْحِمُهُ
اللّٰهُ لَقَدْ كَرَّمَنِيْ كَذَا وَكَذَلِكَ اَيُّهُ كُنْتُ
اَسْغَطُهَا مِنْ سُورَةٍ كَذَا وَكَذَلِكَ اَرَوَاهُ مِنْ
حضور علیہ السلام دیشے دیوسری قرآن
واورید و نووے فرمائیل چہ اللہ د
پہ دہ رحم اگری دہ ماتہ فلا فی فلا فی
آیتونہ د فلا فی فلا فی سور تو نو
د یاد کپری دو۔

دے روایت نہ دا ثنا بتیزی چہ د قرآن دغہ آیتونہ بالکل بیکارہ اوضائع
شول بلکہ ددے سری د لوستلو ذمہ وارا نداے حضور علیہ السلام نہ دا
یاد دو، صحابہ کرامونہ ہم یاد دو۔ لیکلے شوی ہم روا صحابہ کرام پہ یوستل
لکہ خنگہ چہ دغہ سری ا لوستل، نو پہ دے وجہ ددے آیتونہ د
ضائع کید و خو خہ احتمال پاتے نشویرف دومرہ خبرہ دہ چہ د نبی
علیہ السلام توجہ ورتہ نہ دہ او دغہ سری پہ لوستو د نبی علیہ
سلا

تَوْجُّهٌ بِيَاوَرْتَهُ أُشْوَهَ دَلَسَ نَهَ چہ حضور علیہ السلام نیاکل ہیر و
دا خوب عامہ محاورہ دہ خودے سرہ ہر کلمہ چہ قرآن د لیک پہ شکل
کینے موجود دو، لکھو توتہ یاد و، نوبیا خوکسانو نہ کہ ہیر ہم شی نو دے
سرہ د قرآن پہ محفوظیت ہیخ اثر نہ پریوخی ۔

یوعامہ ضابطہ یوعامہ قاعدہ دادہ چہ داسے قسم ہر جائے
کینے بکار راخی، ہغہ دادہ چہ قرآن یہ تو اترا و
قطعی اجتماع سرہ ثابت دے د اعتراض دیارہ کوم روایتونہ چہ پیش کولے
شی ہغہ خویا ضعیف وی او یاریات نہ زیات خبر واحدی، خبر واحد
ظنی وی او ظنی د قطعی پہ مقابله کینے بیکارہ دے، نو حکم داسے بقول قسم
اعتراضونہ بالکل بے حایہ وی ۔

روایت مسعودی

مسند احمد او طبرانی او ابن حبان کینے د حضرت عبد اللہ بن مسعود
نہ منقول دہ، چہ ہغوی بہ قرآن کینے معوذتین یعنی قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ
الْفَلَقِ اَوْ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ السَّمَوَاتِ د رارہ سورہ تونہ نہ لیکل، دغہ
شان ابو عبیدہ رح پہ روایت د ابن سیرین رح د ابن مسعود رح نہ نقل
کوی چہ ہغوی بہ سورت فاتحہ پہ قرآن کینے نہ لیکلہ او حافظ
بن حجر د بخاری پہ شرح کینے دے روایتونو نہ صحیح و بیلی دی خود دے
خوجوابونہ دی ۔

د سورہ فاتحہ او د دوار و معوذتینو قرأت پہ یقینی تواتر سورہ
ثابت دے نو ظنی خبر دے مقابله کینے ہیغ نہ دے او کچے د ابن مسعود
دا انکار ثابت ہم شی نواجماع او تواتر دیو کس پہ مخالفت نہ ماتہزی کہ
داسے کیدے ہاشوے نوبیا خوب متواتر ہر ج نہ رو پاتے او دین بقول کار
بہ بیارنگ و، قاضی ابو بکر رح د ابن مسعود د انکار جواب داور کینے

چہ داد ہغہ د قرآنیت نہ انکار ندے، بلکہ پہ مصحف کینے دنہ
د لیکلونہ انکار دے، حکم چہ لیکل د ہغہ خیز ضروری دی چہ د کومود
ہیر یکتا ویرہ وی او سورہ فاتحہ او معوذتین داسے سورہ تونہ دی
چہ د دے د ہیرید و ہدو خہ امکان نہ وو، ہر دا جواب ابن قتیبہ پہ
مشکلات القرآن، کینے ور کرے دے اگر چہ پہ روایت کینے اَللّٰهُمَّ
لَيْسَتْ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ د رادوارہ د کتاب اللہ نہ نہ دی راغہ دم خو د کتاب
اللہ: مطلب مصحف وی او پورہ مطلب بہ بی د اشی چہ د دے دوارو پہ
مصحف کینے د لیکلو ضرورت نشہ ۔

(۳) ابن الصباغ رح جواب ور کرے دے، چہ دا سورہ تونہ د ابن مسعود رح
پہ زمانہ کینے متواتر دو مگر ہغوی تہ د تواتر علم نہ وور سیدے
پہ دے وجہ تے احتیاط کولو خہ وقت چہ دوی تہ د تواتر علم اشنو نو د
خپل قول نہ دے رجوع اکبر، لکہ چہ عاصم رح پہ واسطہ د ر د ابن
مسعود نہ قرأت نقل کریدے چہ دادرے وارہ سورہ تونہ کینے ثابت دی
نو دا د خپل رومی قول نہ دے د رجوع کولو دلیل دے

د دے ہولو جوابونو ضرورت ہلہ پینیزی چہ د ابن مسعود نہ دے
انکار ثابت شی، لیکن دیرو محققینو د ابن مسعود نہ د انکار تردید کریدے
او دے روایت تہ فی موضوع، باطل او غلط و بیلی دی ۔

قَالَ النَّوَوِيُّ فِي تَرْجِيحِ الْمَهْدَبِ اَجْمَعِ امام نووی رح پہ شرح مہذب کینے
المُسْلِمُونَ عَلَيْهِمْ اَنَّ الْمُعْذَاتَيْنِ وَ لیکلی دی چہ د مسلمانانو پہ دے
الْفَاتِحَةِ مِنَ الْقُرْآنِ وَ اَنَّ مَنْ اتفاق دے چہ معوذتین او فاتحہ
تَحَدَّثَ شَيْئًا مِنْهَا كَفَرُوا مَا نَقَلَ عَنْ ابْنِ د قرآن حصہ د کہ چہ خوک دے
مَسْعُودٍ رَضِيَ عَنْهُ لَيْسَ بِبَاطِلٍ لَيْسَ بِصَحِيحٍ وَقَالَ نہ انکار کوی ہغہ کافر دے او کوم
ابْنُ حَزْمٍ فِي تَدْوِجِ الْمُعْلَى الْمَجْلَى چہ د ابن مسعود نہ نقل دے

هَذَا كَذَّبَ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ وَإِنَّمَا
 صَحَّ عَنْهُ قِرَاءَةُ عَاصِمٍ عَنْ زَيْدٍ
 عَنَّهُ وَفِيهَا الْمَعْوَدَةُ تَانِ وَالْفَاتِحَةُ
 رَاتِقَانِ جِلْدًا صَدْرًا : :
 روایت دزد در عاصم قرأت داعیے ثابت دے، چہ دے بکنی مادریے واریے
 سورتونہ دی

دغہ رنگ امام رازی پہ تفسیر کبیر کین لیکلی دی پہ اتقان جلد عا مشہور کین
 تفصیل شتہ، چہ دابن مسعود الکاکر لوقہ نووی باطل ویشلی دی او ابن حن
 ورثہ دروغ او مہر ضوغ ویتلی دی

دَقِرَاتِ اِخْتِلَافِ اَوَاذِ اَحْرَافِ

مُسْتَشْرِقِينَ دَقِرَانَ دَخْرِيْفِ يُوْدَادِ لِيْلِ هَمْزٍ رَكْوِيْ اِچِه دَمَكِنِيْ كُنُو
 قِرَاءَتُوْنَهْ وَيْ رِيْعِيْ يُوْقِرَاتُ لِيْ نَهْ دَمَكِنِيْ نُوْدَادِ لِيْلِ حُكْهْ غَلَطْ دَمَكِنِيْ
 تَحْرِيْفِ هَمْزِ دَمَكِنِيْ يَهْ بَادِ شَاهِيْ دَسْتَاوِيْزِيْ كِنِيْ دَا صِلِ مَتَكَلِمَاوَدِ
 دَسْتَاوِيْزِ جُوْرُوْنِكِيْ نَهْ بَغِيْرِ بِلِ حُوْكَ زِيَا تَمَكِنِيْ اَكْرِيْ كِهْ بَادِ شَاهِ
 پُجَلَهْ دَمَكِنِيْ زِيَا تَمَكِنِيْ اَكْرِيْ نُوْحِيْجِ عَقْلَسِدْ دَمَكِنِيْ تَحْرِيْفِ نَهْ وَاقِيْ
 دَقِرَانَ پَاكِ قِرَاتِ دُوْكَ قَسْمَهْ دَمَكِنِيْ (مَتَوَاتِرَهْ اَوْرَهْ) غِيْرُ مَتَوَاتِرَهْ، دَا
 دُوِيْمِ قِرَاتِ دَقِرَانَ حُكْهْ نَهْ دَمَكِنِيْ دَا صَوْلِ اِمَامَانَ پَهْ دَمَكِنِيْ مُتَقِيْ دِي
 چِهْ قِرَائِيْتِ دَبَارَهْ تَوَاتِرُ شَرْطِ دَمَكِنِيْ، اَوْ هَمْ قِرَاتِ مَتَوَاتِرَهْ قُرْآنِ دَمَكِنِيْ
 دَمَكِنِيْ نَهْ تَحْرِيْفِ نَهْ ثَابِتِيْرِيْ، تَحْرِيْفِ دَمَكِنِيْ تَهْ وَيْلِيْ شِيْ، چِهْ غِيْرُ قُرْآنِ
 پَهْ قُرْآنِ كِنِيْ دَا حِلْ كِرِيْمِيْ اَوْ يَا دَقِرَانَ حَهْ بَرَحَهْ دَقِرَانَ نَهْ بَهْرِ كِرِيْمِيْ
 نُوْدِ قِرَاتِ اِخْتِلَافِ پَهْ دَمَكِنِيْ دَوَالِ وَ كِنِيْ يُوْهْمُ نَهْ دَمَكِنِيْ لَانُوْرِ دَا چِهْ اِمَامِ
 زِرْكَشِيْ پَهْ بُرْهَانَ كِنِيْ لِيْ كِيْ چِهْ قُرْآنِ دَا فَاظُوْنُوْمِ دَمَكِنِيْ اَوْ دَقِرَانَ
 قِرَاتِ دَا فَاظُوْدِ تَلْفِظِ اَوْ دَا طَرِزِ دَمَكِنِيْ، نُوْدِ دَمَكِنِيْ پَهْ زِيَا تَوَالِيْ دَمَكِنِيْ

دَقِرَانَ پَهْ فَاظُوْ كِنِيْ هَمْزِ كِيْ زِيَا تَمَكِنِيْ رَا حِيْ (اِتْقَانَ جِلْدًا صَدْرًا)
 اَوْهْ قِرَاءَتُوْنَهْ

پَهْ بُرْهَانَ كِنِيْ اِمَامِ زِرْكَشِيْ لِيْ كِيْ دِيْ چِهْ قُرْآنِ دُوْحِيْ هُوْ فَاظُوْنُوْمِ
 وَيْلِيْ شِيْ چِهْ حُضُوْرِ عَلَيْهِ السَّلَامِ تَهْ دَا حُكَاوِيْ يَا نُوْلُوْدِ بَارَهْ
 كُوْمِ چِهْ پَهْ مَعْجَزَانَهْ اِنْدَا زِ نَا زِلِ شُوْيِدِيْ اَوْ قِرَاتِ دَمَكِنِيْ تَلْفِظِ اَوْ
 دَا اَطْرَنْ تَهْ وَيْلِيْ شِيْ، اَوْهْ قِرَاتِ نَهْ تَرَاوُوقَا رِيَا نُوْ پَهْ تَوَاتِرُ ثَابِتِ
 دِيْ، اَوْ يِيَا دَمَكِنِيْ اَوْ اِمَامَانُوْنَهْ تَرَحُضُوْرِ عَلَيْهِ السَّلَامِ پُوْرِيْ سِنْدِ
 دَقِرَاتِ پَهْ كِتَابُوْنُوْمِ كِنِيْ مَوْجُوْدِ دَمَكِنِيْ، چِهْ يُوْلَاوِيْ دَبَلِ نَهْ نَقْلِ كِرِيْمِيْ
 لِيْ كِنِيْ پَهْ اِتْقَانَ كِنِيْ دَا بِنِ جَزْرِيْ نَهْ نَقْلِ دَمَكِنِيْ چِهْ حُضُوْرِ عَلَيْهِ السَّلَامِ پُوْرِيْ
 هُمْ دَا اَوْهْ قِرَاتِ مَتَوَاتِرِ دِيْ :-

وَ قَدْ نَصَّ عَلَيَّ تَوَاتِرُ ذَلِكَ كَلِمَةً : دَا صَوْلُوا مَامَانُوْبِنِ كَارَهْ بِيَا نِ كِرِيْمِيْ
 اَنْتُمْ اَلْاَصُوْلُ كَقَاضِيْ اَبِيْ بَكْرٍ : چِهْ اَوْهْ قِرَاتُوْنَهْ سِرَاسِرِ وَ حُضُوْرِ
 غِيْرَهْ وَ هُوَ الصَّوَابُ لِاِنَّهُ اِذَا : عَلَيْهِ السَّلَامِ پُوْرِيْ مَتَوَاتِرِ دِيْ
 ثَبَتَتْ تَوَاتِرُ اللَّفْظِ ثَبَتَتْ تَوَاتِرُ : نُوْ هِرْ كَلَهْ چِهْ فَاظُوْمِ مَتَوَاتِرِ شُوْنُوْدِ
 هَيْئَةً اَدَا بِيْ لَانَ اللَّفْظِ لَا يَقُوْمُ : هَمْزِ تَلْفِظِ اَوْ اَدَا هُمْ مَتَوَاتِرَهْ شُرْهْ
 اِلَّا بِيْهْ وَلَا يَصِيْحُ اِلَّا بِجُوْدِ : : حُكْهْ چِهْ تَلْفِظِ اَوْ اَدَا فَاظُوْسِرْ تَرِيْ
 رَاتِقَانَ جِلْدًا صَدْرًا : : دِيْ رَحَانَ لَهْ دَمَكِنِيْ وَ جُوْدِ نَشْتِهْ

صَحَابَهُ رَمَقَارِيَانَ

هَمْزِ قَارِيَانَ اَوْهْ دِيْ كُوْمُوْ چِهْ نِيْغِ پَهْ نِيْغِهْ دَحُضُوْرِ عَلَيْهِ السَّلَامِ وَ السَّلَامِ
 نَهْ قِرَاتِ زِدَهْ كِرُوْ، دَقَارِيَا نُوْ پَهْ نُوْمِ مَشْهُوْرِ شَوْلِ، دَرُوْسْتِ نُوْقَارِيَانَ
 اَسْتَاذَانَ اَوْ شِيُوْخِ دِيْ اَوْ دَمَكِنِيْ قِرَاتِ پَهْ نُوْلُوْ سَلْمَانَ مَلِكُوْنُوْمِ كِنِيْ
 خُوْرِ شُوْحِيْ چِهْ تَرَاوُوسَهْ دَا شْتِهْ (ا) حُضْرَتِ عَفَّانِ رَمَقَارِيَانَ حُضْرَتِ
 عَلِيِّ رَمَقَارِيَانَ (ب) اَبِيْ بِنِ كَعْبَرِ رَمَقَارِيَانَ (ج) زَيْدِ بِنِ ثَابِتِ رَمَقَارِيَانَ (د) عَبْدِ اللَّهِ بِنِ مَسْعُوْدِ

(۶) ابوالدرداء رضی عنہ ابو موسیٰ اشعری رضی عنہما اهل العرفان جلد

ص ۱۰
اَوْ قَرَأْتُوهُ

زل ابن عامر رحمہ چہ نومئی عبد اللہ بحصبی دے
 بحصب ذحیر قبیلے ذیوشاخ نوم دے دا ہفتہ
 منسوب دے، ابو نعیم و ابو عمران نے کنیت دے، تابعی دے، ذہ
 ذمغیرہ بن ابی شہاب المخزومی نہ قرأت حاصل کرے و واو ہفتہ
 حضرت عثمان رضی عنہ او ہغوی ذر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ، دا
 عامر بہ ستلنہ ہ کینے پہ دمشق کوفات شو۔

(۷) ابن کثیر۔ نومئی عبد اللہ بن کثیر دارمی، ابو محمد یا ابو عبدتی
 کنیت دے، داد مکہ معظمہ قرأت امام و ودوی ذمجاہد نہ قرأت
 حاصل کرے و ہغوی ذابن عباس رضی عنہما دوی ذابی بن کعب نہ اوبی
 بن کعب ذر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ حاصل کرے و ذابن
 عامر دودہ بالواسطہ شاگردان ہشام او ابن ذکوان مشہور دی او
 ذابن کثیر دودہ بالواسطہ شاگردان النبزی او قبیل مشہور و، دا
 ابن کثیر رحمہ پہ ستلنہ ہ کینے پہ مکہ مکرمہ کینے وفات شو۔

(۸) عاصم، عاصم بن ابی النجود نے نوم، پہ قرأت، فصاحت او خوش
 آواز نے کینے مشہور و۔ دوی ذر بن حبیش او ہغوی ذ عبد اللہ بن
 مسعود رضی عنہما او ہغوی ذر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل
 کرے و۔ یہ ستلنہ ہ کینے پہ کوفہ کینے وفات شو ذدوی بہ خاصو
 (بلواسطہ) شاگردان کینے شعبہ بن عباس رحمہ او حفص بن سلیمان رحمہ
 زیان مشہور دی۔

(۹) ابو عمرو مازنی بن العلاء عمار البصری، دوی ذسعید بن جبیر رضی
 او مجاہد رضی عنہما او بیا دے دوارو ذابن عباس رضی عنہما او ہغوی، ذابی بن کعب

او ہغوی ذر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و
 ذیزیدی پہ واسطہ ذہغوی مشہور شاگردان دودہ ذی زان ذکورای
 ابو عمر حفص بن عمر المقری العزیز البغدادی المتوفی ستلنہ ہ
 ابو شعیب صالح بن زیاد المتوفی ستلنہ ہ

(۱۰) حمزہ بن حبیب بن الزیات الکوفی مولیٰ ذعکرمہ بن ربیع الیمنی دوی داغش ذہغوی رضی
 وثاب نہ ہغوی ذر بن حبیش نہ او ہغوی ذ عثمان، حضرت علی رضی
 عبد اللہ بن مسعود رضی عنہما او بیا دوی ذر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 نہ قرأت حاصل کرے و۔ دے ذعربیت ذعلی قرآن و ذعلیم حدیث
 ماہر و وہ ستلنہ ہ کینے پہ حلوان کینے وفات شو، ذابو عینی ذواسطہ
 ذدوی دودہ مشہور شاگردان سلیم بن عیسیٰ الکوفی خلف المتوفی ستلنہ ہ
 او خلا المتوفی ستلنہ ہ و واو ذدوی ذقرأت سلسلہ پہ دوارو روانہ
 شوے و۔

(۱۱) نافع بن عبد الرحمن بن ابی نعیم المدنی، دوی ذابو جعفر القاری
 او دنور و یا ذابو یعنونہ قرأت حاصل کرے و، کومو چہ ذابن عباس
 او ذابو ہریرہ رضی عنہما او دے دوارو ذابی بن کعب نہ او ہغوی ذر رسول اللہ
 علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و، ذنافع ہم کنیت ابو ریم دے ذدوی
 ذابو قالون ابو موسیٰ، عیسیٰ بن منیا النخوی، ذقالون معنی کرا ددہ قرأت
 ذیر کرا و ذحک و ذرتہ قالون ویلے شی المتوفی ستلنہ ہ اور ذوہش
 نوم نے عثمان سعید المصری دے، پہ قرأت او خوش آواز نے کینے بیثالہ
 و وہ مصر کینے ستلنہ ہ کینے وفات شو ذدودہ ہفتہ مشہور شاگردان دی
 کومو چہ ذدہ ذقرأت سلسلہ چلیدے دے۔

(۱۲) الکسائی، ابو الحسن علی بن حمزہ الکسائی النخوی پہ احرام کینے بیث
 کساء (خادر) رنگ) آغوستو حکم پہ کسائی مشہور شو، پہ نومر بیت

اوپہ قرآن کتے بمثالہ دو سئہ ۱۸۶ م کتے وفات شو۔
پہ لشوقاریا نو کتے نور درے دادی۔

۱۸۷ ابو جعفر یزید بن القعقاع ددوی دقرات سند د ابن عباس
او ابی ہریرہ رض ددے دواپر وہ ابی بن کعب رض نہ او دگرسول اللہ
علیہ وسلم نہ دے المتوفی سنہ ۳۰ م۔

۱۸۸ روح یعقوب بن اسحاق الحصری ددوی دعام ابو عمر بن الملاء
قرات حاصل کرے وو المتوفی سنہ ۲۰۵ م۔

۱۸۹ ابن خلف بن ہشام بن ثعلب، کنیت ابو محمد دے دعام بالواس
شاگرد وو المتوفی سنہ ۳۳۹ م رطبقات القراء لابن الجزری و

منہل العرفان جلد ۱ ص ۲۹ تا ۴۵ م

أحرف سبعة | پہ آو و آحر فو د نزول قرآن حدیث د بولین
صحابونہ روایت شوے دے ابو عبید بنکارس کرے

چہ دامتواتردی، اتقان جلد ۱ ص ۳۳ پہ صحیحینو کتے د ابن عباس رض درو
الفاظ دادی چہ حضور علیہ السلام انما نزل چہ جبرئیل علیہ السلام ماتہ

یوحرف اولو لولومانذر ہم غریبتہ نوھغوی بہا نریا نول
نزدے چہ او تہ را ارسیدل ددے حدیث پہ شرح کتے امام سیوم

پہ اتقان جلد ۱ ص ۳۵ کتے خلونیت اقوال او علامہ آلوسی
المعانی کتے اوہ اقوال نقل کریدی، غوریزہ خیرہ دادہ چہ داوود

مطلب د عربو قبیلو او لغتہ دی، گوہر د دیر و فیض او و قبیلو و
دادی را قوش ۷۲، ہذیل، ۷۳، تیسر د ارد ۷۴، ربیعہ ۷۵، ہوازن

سعد بن بکر دا غورہ قول دے حکم چہ ابو عبید، ثعلب، زہری او
علم او بلکہ عطیہ ہم دے تہ مختار غورہ و ییل دے او بیہقی پہ شہ

الایمان کتے سنہ صحیح و ییلی دی، اتقان جلد ۱ ص ۳۳ و روح المعانی

پہ دے قول امام سیوطی ددے اعتراض کرے دے، چہ دا اولہ قرأتہ
یوازے دقریشوو، حکم چہ د عمر او د ہشام دقرات پہ جکرے کتے حضو

علیہ السلام دواپر تہ صحیح او ییل حالانکہ دا دواپرہ قریشیان وو، داے
ابوقتیبہ او ابو علی الاہوازی ہروائی، خو حو بنز پہ خیال کتے دا اعتراض

صحیح نہ بنکاری، حکم چہ کیدیشی چہ د نبی علیہ السلام زہغہ یو
صاحب دیوے قبیلے پہ قرات او دویم صاحب د بیلے قبیلے پہ قرات او ییل

وی نہ دا چہ کیوازے دقریشو دا اولہ قرأتہ لغاتہ وو۔
دا وواحر فو حکمت | پہ شروع کتے دا وواپر ولغاتو قرات

او بیاصرف دیولغت قرات مقرر و لو حکمت
دادے روا اللہ اعلم د قرآن بنکارہ بیان دے بلسان عربی مبین

چہ قرآن پہ عربی تہ بہ کتے نازل شوے دے، خو پہ بعض مخصوص الفاظو
کتے د عربو قبیلو اختلاف و ولکہ خنگہ چہ کوی او لکنو پہ اردو کتے

یا د پینورا و د قند ہار پہ پستو کتے۔
وما از سلنا من رسول الا بلسان قومہ، موبن زہر، سول د ہغہ دووم

پہ شہ کتے جو کرے وو
بنکارہ خبرہ دا چہ د حضور علیہ السلام خاص قوم قریش و وانعام

قوم نے عرب وو د عربو قبیلے پہ تعصب کتے دو مراد ریاتے وے چہ
ڑبے پہ خاصو تگو پہ خاص طرز او تلفظ بانہے بہتہ مرکو نہ کول

نود اللہ تعالیٰ حکمت دا ووجہ اسلام پہا بتداء کتے کچرے دوی تہ
یوازے دقریشو لغت مخصوص او مقرر کریشی، نو کیدے شی چہ

ددے تعصب پہ ووجہ د عربو ہغہ نورے قبیلے دقرآن تہ فیض
وا نخلی نوھریو قبیلے تہ پہ دے غرض پہ خیل لغت کتے دقرات

اجازت حکم و کرے شو چہ یو خو بہ دقرآن تہ فیض یاب شی

او بل بہ ذخیل محرومی پہ سبب د تعقب اوضد بنکار نشی د
 عثمانی رض جمع قرآن پہ وخت کئے ہر گلہ چہ اسلام دیر خور شو د
 قبیلو خصوصیتو نہ او حان حانی ختمہ شوہ تول مسلمانان یورونرہ
 شول کوربے وغیرہ ہیچ فرق بہ دوی اثر نشو غور زولے نو پہ مصحف
 عثمانی کئے صرف د قریشو پہ لغت د نبی علیہ السلام پہ ہومی حکم
 او یا د مذکور علت او سبب ختمید و پہ وجہ انفا ا کرے شوہ لکھنک
 چہ مؤلفۃ القلوب پہ زمانہ د نبوت کئے د زکوٰۃ مصرف وو لیکن فاروقی
 زمانہ کن د اسلام د طاقت اغستو پہ وجہ دا علت او سبب پاتے نشو
 حکمہ دوی بیام مصرف د زکوٰۃ نہ خارج کرے شو د اسے نور ہم دیر
 احکام امام زرکشی پہ برہان کئے نقل کریدی چہ د علت او سبب
 ختمید و پہ وجہ ہغہ ختم کرے شوی دی ۔

د قرآن تحریف نا بتولو د پارہ مستشرقینو دا وہ حرفو نہ یا ا وہ
 لغثونہ ہم دلیل جو کریدے ، خود ا حکمہ صحیح نہ دے لکھنک
 موبن و ہاندے ذکر کرل چہ تحریف د بل چا زیاتی کمی نہ ویلی شی
 کچرے متکلم د ملتہ اللہ پاک پخبلہ پہ خپل کلام کئے کے زیاتے خہ
 مصلحت د پارہ ا کری نو دے نہ تحریف نشی ویلے لکھنک چہ د
 باد شاہانوا و دنور و حاکمانو پہ حکمونو کئے د ایو عام معمول دے او
 دغہ رنگ د تیر شوی مصلحت پہ بئیا دا ول پہ او و قرآنو نو د قرآن
 دلوسے اجازت او بیاداموقوق کول او پہ یو خاص لغت (د قریشو) د
 قرآن قرأت تحریف نہ دے بلکہ دا تصرف الہی پہ خپل کلام رقرآن
 کئے دے چہ پہ دے حق د بتولور و غو خلفوا اتفاق دے چہ پخبلہ خبرہ
 یا حکو کئے متکلم زیاتے کم کو لے شی ، دغہ رنگ منسوخ التلاوۃ
 د د رجم ایت ہم ا گلرہ چہ اول د قرآن برخوہ او بیاد قرآن

نہ ددے تلاوت ا بشکل شو ، نو دا تصرف پہ قرآن کئے د قرآن دنازلو ککر
 پخبلہ وو نہ چہ د بل چا لکچہ فرمائی ۔
 قبل ما یکنون لی ان ایدیکہ من تلقای نفسی ان اتبع الامایوتی
 الخ (یونس آیتۃ عا) دہغے تا بعداری کوم کوم چہ ماتہ
 وحی کیزی ۔

دغہ رنگ د خلغ سورت چہ ا بی پہ مصحف کئے وو او بیامنسوخ
 التلاوت شو نو دا تصرف الہی وو د بل چا نہ بے سرہ سرہ دا ہم
 حقیقت دے چہ پہ اعجاز کئے منسوخ التلاوت آیتونہ د قرآن حکم
 مستقل آیتونو سرہ ہرگز برابر نہ دی بلکہ کم دی حکمہ خو معلومیزی
 چہ د رو جے نہ ددغے آیتونو د مستقل پریندو اللہ تعالیٰ ارادہ نہ
 و ا او ا قرأتونہ

دا و و حرفونو د حدیث دویمہ تشریح او کہ متواتر قرأتونہ دی ، د
 تحریف اعتراض پہ دے ہم حکمہ نشی کیدے چہ د ا وہ وارہ قرأتونہ
 ہم قرآن دے پہ قرآن کئے دے سرہ ہیچ کئے زیاتے نہ راجی ، پہ دے
 صورت کئے دا و و حرفونو مطلب د تلفظ اوہ طرڈونہ دی ، د حرف ، مجزی
 معنی ، مطلب نہ دے بلکہ لغوی معنی مطلب دہ ، چہ معنی اے او کہ
 قرأتونہ دی ، قرأتونہ خود او و نہ زیات دی او پہ حدیث کئے اوہ
 یادیزی ، دا ولے ،

د دے جواب یو ہغہ دے کوم چہ اتقان د جزری نہ نقل کریدے
 ہغہ وائی چہ ما د صحیحو ، شاذ او د ضعیفو بتولو قرأتونہ چانہ
 ا کر و نو معلومہ شوہ چہ آخر کین دا بتول د او و نہ بھرنہ دی راتقان
 جلد ع ص ۱۱ کچرے د او و نہ زیاتی ہم وی ، نو د دے ہم خہ پروا

حکے نشہ چہ داؤ نہ مطلب مشہور قرأ تو نہ دی اوبل داچہ لفظ
 داؤور (سبح) دحصر د پارہ نہ دے، دویم دا حدیث د نبی علیہ السلام
 رومیہ دے، او اؤ قرأ تو نہ بیار ستو ظاہر شوی او تصنیف شوی
 دی داخنکہ چل دے، نو د دے جواب دادے چہ اؤ واپہ قرأ تو نہ
 د نبی علیہ السلام پہ وخت بکنے وو، حکے خود ہغوی نہ دا تول داؤو
 مشہور و قاریا نورضہ پہ ذریعہ روایت شوی دی، صرف د دے
 کتابونہ رُستو جو رہ شوی دی۔

دریم اعتراض دادے چہ ہر ایت بکنے خواؤ قرأ تو نہ، نہ جاری
 کیزی، نو جواب دے دادے چہ پہ ہ تول قرآن بکنے داؤو قرأ تو نہ
 وجود بنود لے بنوے دے نہ چہ پہ ہر ایت بکنے۔

د اسلام مخالفینو پہ مصحف عثمانی خوا اعتراضونہ کریدی
 چہ پہ ہغے کین مشرقین پیش پیشی دی۔ مرنبر اس ہغہ نقل کو وادوار
 پہ وار بہ د ہغے جواب ورکوو۔

① رومیہ اعتراض دادے چہ خہ وخت حضرت عثمان رضی اللہ
 تعالیٰ نہ مصحفونہ ویراندے کریشونو ہغوی افرمائیل، اِن فی
 القرآن کُنَّا سَتَقِيمُهُ الْعَرَبُ بِالسِّنْتِهِمْ رُوح المعانی جلد ۱ ص ۲۵
 پہ مصحف عثمانی بکنے دا سے غلطی دی چہ عرب بہ ئی پہ خپلوڑ بودرے کرے
 ہم داشان پہ فوز الکبیر بکنے دی، نو اول جواب دے دادے لکہ چہ علامہ
 آلوسی لیکے، لَمْ يَصْحَ عَنْ عُثْمَانَ أَصْلًا، رچہ داروایت د حضرت
 عثمان رضی اللہ عنہ بالکل ثابت نہ دے۔

② دویم جواب دادے چہ پہ مصحف عثمانی د صحابہ و اجماع دہ
 اور رسم عثمانی ہم وحی سرکہ ثابت دے، نو پہ غلطہ خنکہ اجماع کیدے
 شی، (۳) دریم جواب دادے، چہ حضرت عثمان د مصحف عثمانی

کاتبانوتہ پہ جمع شابا سے ورکرووے فرمائیل، أَحْسَنُ وَأَجْمَلُ
 ناسو دیربنہ اوبنا شتہ کارا کر وئو صحابی پہ غلط کار خنکہ شایب سے ور
 کوے شی، بل داچہ ابو عبیدہ د عبد الرحمن بن ہانی تہ نقل کریدے
 وائی چہ خہ حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ سہ اؤم کاتبانو چہ دغہ
 مصحف حضرت عثمان تہ ویراندے کروو نو ہغوی قلم دوات طلب
 کروو، او د دے غلطیا نے ئے در سے کہے (۱) کَمْ يَتَسَنَّ تُمْ لَمْ يَتَسَنَّ
 کروو (۲) لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ ئے لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ، کروو، اور (۳) ”
 أَهْلِي الْكُفْرَيْنِ ئے مَهْلِي الْكُفْرَيْنِ کروو، ر تفصیل ویراندے ہم ذکر
 شوے دے (۴) دا سے ورے د کتابت غلطی ہر کلمہ چہ حضرت عثمان

در سے کرے نو نورے غنہ غلطی بہ ئے پہ بکنے خنکہ پرینوے ۴۰
 خلوڑم داچہ دل تہ د لحن ”معنی غلطی نہ دہ بلکہ د قرآن ہغہ صحیح
 الفاظ دی پہ کوموچہ دغہ وخت د عربوڑ بہ نہ چلیدہ او د ہغوی
 د خبرو پہ طرنا نہ وو، نو حضرت عثمان رضی اللہ افرمائیل چہ عرب
 بہ ئے پہ بیابیان تلاوت قابو کرے اوڑ بہ نہ ئے پروا ڈری، دے کینے
 نشہ چہ د لحن دوہ معنی دی، (۱) غلطی (۲) طرز کلام د حضرت عثمان
 پہ روایت بکنے دا ددیہ معنی مرادہ دہ کومہ چہ امام د لغت راعب رح پہ
 مفردات القرآن بکنے لیکلے دہ خود سے تہ لحن محمود و ییلے شی لکہ د
 عربو شاعروائی: خَيْرُ الْحَدِيثِ مَا كَانَ كُنْزًا رِبْهَ خَبْرَةَ هَفْهَ وَي
 چہ پہ بنہ طرز او ییلے شی) ہ او ہم دغہ معنی د قرآن پہ ”
 وَلْتَعْرِفْنَهُمْ فِي دَلِيلِ الْقَوْلِ“ بکنے استعمال دہ لَعَلَّ يَعْصِمُ الْخَنْ
 بِحَجَّتِهِ د دے مطلب دادے، چہ د مقدمے یو فریق د فصیح طرز کلام
 ماہروی، نو خہ د ہغوی پہ خبرہ فیصلہ کوم کچرے دا خیر واقعی
 د ہغہ حق نہ وی نو دا دگری بہ د ہغہ پہ حق بکنے دا اور یو کچرہ وی

دے حوالہ، مطلب داچہ د لحن نہ یوازے غلطی نہ مرادہ
بلکہ یو خاص طرز تلفظ مراد دے :-

پنجم داچہ د لحن مطلب درسم الخط لحن دے مزید تشریح نے
دادا کہ چہ پہ مصحف عثمانی کینے خہ رسم الخط د تلفظ سرہ مطابق
نہوی، لیکن د ژبے (عربی) والا پہ نے پچھلہ درسنہ کری، لکہ خٹکہ
چہ پہ انگریزی کینے دیر داسے لیکل دی، چہ د تلفظ مطابق نہ دی خو
دے ژبے والا نے پچھلہ درست کوی :-

د تحریف پہ بارہ کینے دابن عباس رضی اللہ عنہما

مستشرقینو دابن
عباس رضی اللہ

خہ روایتونہ نقل کریدی بلکہ روضی رَبُّكَ پہ حائے ووضی رَبُّكَ
او د مثل نُورٍ پہ حائے مثل نُورِ الْمُؤْمِنِ : دداسے روایتونہ
نہ خود قرآن پہ معنی خہ خاص فرق نہ پرپوئی خوبیا ہم صاحب
د مباحل العرفان ددے خو جوابہ ورکری دی :-

رَبُّكَ هَذِهِ رَوَايَاتٌ ضَعِيفَةٌ : داضعیف روایتونہ دحضرت عبداللہ
لَمْ يَصِحَّ شَيْءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ ثابت نہوی
روایتونہ دقرآن دقراء متواترہ نہ خلاف دی حکہ پیکارہ دی
عام جواب دابن عباس رض نہ داسلام مخالفینو خومرہ روایتونہ چہ نقل
کریدی دھے بتولو عام جواب دادے چہ ابن عباس رض پہ قرآن
اوپہ قراءت کینے دزید بن ثابتؓ او دابی بن کعبؓ شاگرد دے اودادوار
حضرت دھے کمیٹی ارکان دی کہہ چہ حضرت عثمان رض دقرآن دجمع
دبارہ مقررہ کرے وہ، نو ددہ دے دوارو استاذانوا نو رولویو صحابہ
چہ دکوموا الفاظو دقرآن سرہ اتفاق کرپوی، نو ابن عباس رض دھے
ہیچرے مخالف کیدے نشی نو داروایتونہ اول خوضعیف او بے اعتبارہ

دی کہ ثابت ہم نشی نو دقرآن دمتواتر و الفاظو مقابله دیوکسی بیان
نشی کو لے لکہ چہ بغداد بنا زپہ تواتر ثابت دے کہ یوکسی ددے خلاف
بیان ورکری نو ہفہ اعتباری او دمنلو نہ دے، اصلی خبرہ دادہ
چہ خوگ صحابہ کرامونہ داسے کچہ خبرہ منسوب کوی نو دادے
دلیل دے چہ دانسبت کوونکے کچہ سرے دے اوددہ خبرہ داعتبار
کولو او دمنلو جو کہ نہ دہ :-

شیعہ او دقرآن تحریف

مستشرقین پچھلہ دقرآن پہ تحریف ثابت لو کینے پاتے راغلہ نو داہونہ
نے خوشی کرل چہ دمسلمانانو یوغتہ فرقہ (شیعہ) دقرآن دتحریف
قابلہ دی اواندا زے ودرلہ ہفہ کینو دکوم چہ دا بنائی چہ دشیعہ و
منلے عقیدہ دہ چہ قرآن کینے تحریف ستہ خودا حکہ غلط دی چہ د
شیعہ و ہم ہفہ عقیدہ دہ کومہ چہ دسُنیا نو دہ ہفہ داچہ قرآن
پورہ او مکمل محفوظ دے پہ دے کینے دیو حرف کینے زیاتے نشتہ د
شیعہ و ددیروکتا بونحوالے دادی :-

۱) شیخ صلوق ابو جعفر محمد بن علی ہابویہ پہ رسالہ اعتقاد یہ کتبیکی
مَابَيْنَ الدُّفْتَيْنِ لَيْسَ بِأَكْثَرَ مِنْ كَوْمِ قُرْآنٍ چہ ددے ددو دقاویہ
ذَلِكَ وَمَنْ نَسَبَ إِلَيْهَا أَنَّهُ أَكْثَرُ : مینخ کینے دے ددے نہ نورزیات
فَهُوَ كَاذِبٌ : : نشتہ او خوگ چہ موبز نہ دے

نہ دزبات منلو نسبت کوی نو ہفہ ددو غٹن دے،

۲) پہ تفسیر مجمع البیان دابوالقاسم علی بن الحسین الموسوی کینے دی
إِنَّ الْقُرْآنَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ : قرآن دنبی علیہ السلام پہ زمانہ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مَجْمُوعًا : کینے ہمد غسے جمع وولکہ چہ
مُؤَلَّفًا عَلَى مَا هُوَ الْآنَ وَذَكَرَ أَنَّ مَنْ : اس دے او کوم امامیہ یا حشویہ

خَالَفَ مِنَ الْأَمَامِيَّةِ وَالْحَشَوِيَّةِ لَا؛ چه دے خلاف کوی نوپ هغه
يُعْتَبَرُ بِخِلَافِهِمْ لِأَنَّهُمْ قَبِلُوا الْأَخْبَارَ؛ حکم اعتبار نشتہ چه هغوی
الضَّعِيفَةَ؛ ضعیف خبر و نہ قبول کریدی :-

سید مرتضے شیعہ لیکي

إِنَّ الْعِلْمَ بِصِحَّةِ الْقُرْآنِ كَالْعِلْمِ؛ داسی قرآن دصحت علم داسے
بِالْبُلْدَانِ وَالْوَقَائِعِ الْكِبَارِ؛ یقینی دے لکہ دشہوور بنا رو نو
دموجود گئی او یا دلویو لو بو تا دینی واقعاتو علم :-

قاضی نور اللہ الشوستری شیعہ پہ مماثلہ النواصب کن لیکي

مَا نَسَبَ إِلَى الشَّيْعَةِ الْأَمَامِيَّةِ؛ کومہ خبرہ چه امامیہ شیعہ قوتہ
بِفُتُوْحِ التَّغْيِيرِ فِي الْقُرْآنِ لَيْسَ؛ منسوب شوے دہ چه هغوی پہ
بِمَا قَالَ بِهِ جُمُوهُورُ الْأَمَامِيَّةِ وَأَمَّا؛ قرآن کہے تحریف متی دا دلولو امامیہ
قَالَ بِشَرِّ ذِمَّةٍ قَلِيلَةٍ مِّنْهُمْ لَا؛ قول نہ دے بلکہ ددوی دیورڈو کی
اعْتَدَا دَبَّهُمْ، وَقَالَ الْمَلْأَصَادِقُ؛ تولى قول دے کوم چه بے اعتبارہ وی
فِي شَرْحِ الْكَلْبِيِّ يَبْطُرُ الْقُرْآنُ؛ او ملا صادق پہ شرح کلینی کن لیکي
بِحَدِّ التَّرْتِيبِ عِنْدَ ظُهُورِ الْأَمَامِ؛ چه قرآن بہ ہر یہ دے ترتیب دولہم
الثَّانِي هَسَمًا؛ امام مظاہر دی :-

محمد بن حسن البحر العاملي دامامیہ شیعہ دلونے محدث پہ خیلہ رسالہ کن
لیکی کومہ نے چه دخل زملنے دیو عالم پہ رد کن لیکلہ دہ چه
ہر کہے کہ تتبع اخبار و فحوص تواریخ و آثارہ چاہم چہرہ اخبارو، آثارو اونوارینخولتو
نہورہ بعلم یقینی میداند کہ قرآن درغایت؛ اگر و هغه یقینا پوہیہی چه موجودہ
درجہ نواثر بودہ و آلاں صحی بہ ضبط؛ قرآن پہ انتہائی نواثر سرہ ثابت دے او پہ
ونقل کردہ و آن درعمر رسول اللہ مجروح و؛ زرگونو صحی بہ کرامو هغه نقل کرے او
مؤلف بودہ؛ ضبط کریندے او هغه دحضو علیہ السلام پہ زمانہ کن یوحثے شوے او جمع شوے :-

فروع کافی کتاب الروضة مشکن حضرت علی رضی نہ روایت دے

هُوَ كِتَابٌ كَرِيمٌ فَضْلُهُ وَفَضْلُهُ وَ قُرْآنٌ يُوْعَزُّمَنْدَ كِتَابٍ دے کوم لہر
بَيْتُهُ وَأَوْضَحُهُ وَأَعَزُّهُ وَحَفِظَهُ اللهُ تَعَالَى فَضِيلَتِ أَوْ بَزْدِ كِي وَر كَرِيدِ
مِنْ أَنْ يَأْتِيَهُ الْبَاطِلُ بَيْنَ يَدَيْهِ أَوْ هَفْدِ دَبَاطِلِ دَكُونِ نَحْفُوظِ كَرِيمِ

شیخ صدوق دسالہ عقائد کینے لیکي،

الْقُرْآنُ الْمُنْتَرَلُ وَمَا بِيَدِي التَّاسِ؛ نازل شوے او دخلقو پہ لاسرو نو
وَاحِدًا لِأَزْيَادِهِ فِيهِ وَلَا نُقْصَانَ؛ کہنے موجود قرآن یودے چه پہ
هغه کن کے زیاتے نشتہ

دشیعہ و ددے مستند وحوالونہ پس داحقیقت بناکارہ کیری چه دیوخو
بے اعتبارہ خلقو نہ سواپہ شیعہ وکن ہم پہ قرآن کن دتحریف یادگی زیاتی قائل ددی
نور تفصیل دنعمان آلوسی پہ کتاب الجواب التیسج لما لفقہ عبد المسیح،
کہنے اگوری قرآن حکیمہ دتخریر او دماغ پہ دلور او خونو محفوظ دے او د
قرآن الفاظ او مطالب دوارہ معجز دی :-

دبائیل تحریف

ددے پہ عکس دبائیل نہ تاریخی بنیاد شتہ او نہ علی دانجیلونو خو
داحال دے چه راع اصل انجیل یوو او اوس خلوردی، او بخار پہ قصص
الانبیاء کہنے لیکلی دی چه دیورپ محققین دامنن چه روم بودے
صدور کہنے دسکو نہ زیان انجیلونو، چه خہ مودہ پس دہغه نہ خلور
انجیلونہ دے نایسیا پہ کلیسا کہنے دیو فال پہ بنا چورن کرے شو و نورا انجیلو
پرینوے شو :-

دپورپ سگتس دزرے کتب خانے نورا انجیل برنابا آراؤ توجہ دسورت
صریم پہ مطابق دحضرت مسیح پیدائش او زبرے پہ پیغمبر اسلام مشتمل :-

د یو پ خاص شاگرد (فرامرشو) چه دا ایدو نوملمان شو دا
 انجیل المنار، پریس کئے چاپ شو دے دے د یورپ محققین په دے متفق دی
 چه په دے انجیلونو کئے یو هم د حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دے او
 نه د هغه ترجمه دے او نه د دے هغه سند شته، د مسیحیت مشهور
 دشمن پولوس دامشهوره کړه چه ماته صیح علیه السلام لاس
 را اړه دے، حکم چه هغه غور زید لے و ونه هغه او و نیل چه اُس بد
 صیح په هدایت د مسیحیت د دشمنی په خائے د هغه د تبلیغ کوشش
 کوم هغه او سینت پال مسیحیت گپ و د کړه د آثره المعارف مسیحی
 مصنف البستانی لیکي چه لوقا خود مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال
 نه مسیحیت راغسته دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او خنزیر
 حلالوالے په مسیحیت کئے شامل کړو او د ائے د خرابو یو مجموعو
 جوړه کړه

انجیل متی د زرو نصاریٰ و اتفاق دے چه دا اصلی انجیل نه دے
 او نه د هغه ترجمه دے کچرے ترجمه لے وی نو د ترجمه
 زمانه او د مترجم نوم نه دے معلوم، متی دا انجیل سنه ۳۰ کئی په بیت
 المقدس کئے کینا ستراو و لیکلو دے خود حضرت عیسیٰ علیه السلام
 صحابی هم ندے، زوین بغانی دا لیکلی دی:

مرقس پطرس گوانا کو په مروج الاخبار کئے لیکي چه مرقس یهودی
 و و د رومیانو په غوښتنه هغه دا انجیل غالباً سنه ۴۰
 کئی لیکلو :-
لوقا مستر کمال په رساله الهام کئی لیکي چه د لوقا انجیل الهامی
 حکم ندے چه د پخپله د دے په سر کئے لیکلی دی چه هغه
 دا انجیل شاه فیلس سره د خط و کتابت په پنا لیکل دے، لوقا په انطاکیه

کئے طیب وو، د مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال نه مسیحیت راغسته
 دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او د خنزیر حلالوالے په مسیحیت
 کئے داخل کړو،
انجیل یوحنا کیتھولک هیرالد جلد ۷ کئے پرو فیسریق نمونقول
 دے چه انجیل یوحنا د سر نه تر نیجه د اسکندر لیکلی دی

طالب علم تصنیف دے (الفاروق باچه زاده ص ۳۲)
تثلیث د دایرة المعارف مسیحی مصنف البستانی لیکي چه مسیحیانو
 د تثلیث لفظ د یو لونیرو و چه د سینت پال او پولوس ندوا
 وړید و کوم چه متعصب یهودی و او هغه مسیحی تو حید پر بشک کنده
 کړو او د کامیابئی سائے واغسته په دے صنم پرستانه عقیده کئی
 مسیحی صداقت ورک شو :-

ختنه او د جنابت غسل نصاریٰ منی چه ختنه ټولو پنیغرانو
 علیم السلام کړیدله، علیه علیه السلام
 سنت و پولوس یهودی د کتاب په مخالف سنن ټول بند کړه چنانچه
 (۱) وَلْيَحْتَضِرْ كَلًّا ذَكَرَ رَهْرًا رِينَ د سنت کړیشتی) توبت تکرین
 (۲) قُلْ لَهُمْ فِي يَوْمِ الثَّامِنِ يُحْتَنُّ الصَّبِيُّ رَدْوِي تَدَاوَا يَهْ چه په اتمه
 ورځ د ماشوم سنن ټولے شئی رسفر الاخبار باب ۱۷۱) او حضرت صیح
 فرمائی چه لَا أُغْتَرَمُ شَيْئًا فِي التَّوْرَانَةِ رچه هه به په تورات
 کئے هېڅ تبدیلی لکوم (متنی باب ۷)

(۳) کوم سری نه چه منی اوری تو ټول بدن د په ابرو دینجی او
 حائضه د هم دا لیکلی دی
 (۴) خنزیر حرام د سفر الاخبار (باب ۷۱) د دے ټولو حوالو ند
 معلومه شوه چه دا انجیلونو او د هغوی د احکامو تحریف تر کوم حد شو دے

دبا ئیبل دتخریف داخلی شهادت
 کچرے تاریخی شہادتوں اور یورپ د محققینوا قرار و نہ شانہ اُتو لے
 شی نو بیا ہم بائبل کن چو نہ نہ دا سے مضامین موجود دی چه د هغه نہ
 ددے تحریف پے بنکارا د اول ظاہر بیزی حکم چه دین مذہب کنے
 بنیادی مسہل درے دی :-

① د اوهیت تصور ⑦ د نبوت تصور ③ د عملونو د بدلو تصور یا
 آخرت د ہر مذہب دا بنیادی اصول دی :-

① د اوهیت پر تصور کن د الله تعالیٰ عظمت، پاکی او تزییہ ضروری دہ
 خکہ چه انسان د هغه صحیح معرفت بیا موندے شی او زرا د هغه د
 جلال او جمال پہ شان رنرا او آباد کیشی،

② د نبوت تصور پہ دل سے یواند از کن پیش کوشی چه د انسان زرد
 او دماغ د نبی د عظمت او عصمت پہ وړاندے ہیبت شی او د هغه د
 فرمانبرداری عشق د هغه پہ درہ کس پیدا شی :-

③ د بدلو تصور او د عملونو د جزا نقشہ د دا سے جورا وی چہ انسان
 د نیکی نہ بلی او بدی نہ و و رله کرکه او ویرا پیدا کوی او د عملونو د
 نتیج دینی تصور د هغه پہ فرمانبرداری کولو تیاروی او د گناہ نہ وضع
 کوی، خکہ چه د نیکی د نتیج ویرے او د بدی د نتیج ویرا ویرا ویرا مقصد د
 انسانی شخصیت اصلاح او د جماعتی ژوند پاک و پاک، پہ دے تلہ اُس
 مؤبذ د بائبل تعلیمات او هدایات تلو چه هغه د درے وار تصور
 مقصد و نہ ترکوے پورا کوی :-

د اوهیت تصور او بائبل ① خد او ند، پہ زمکه د انسان پہ
 پیدا کولو پشیمانہ او د لکیر شو

(نورات پیدا ائشی درس ۴۵) ② پشیمانہ پشیمانہ کیدو

سترے شور کتاب پر سیا باب ۷ درس ۷) د خط کشید الفاظ
 نه د خدائے تعالیٰ جاہل کیدل - غمزن کیدل او ستری کیدل ثابت بیزی
 چه هچرے د الله د شان سره سمون نخوری :-

③ نه په بیشکه هغه زمکه ته ا نه د سے، د کوے په بابت چه ما قسم
 خو رے دے، چه خه په هلته ستا د استو گنے بند و بست کوم رتولیت
 گنتی باب ۷ آیت ۷ بیا په آیت ۷ کن دی) تا ته به حما وعدا
 ما تکل معلومه شی، د قسم وعدا ما تکل یو شریف انسان سره
 نه بنائی تو خالق کا منات سره به خنکه ا بنائی،

④ تر صبا صادق پورے یعقوب خدائے سره پر زو نے کولے او سحر
 چه خه وخت تلونو یعقوب پڑ هغه نه پریشو تر خو چه برکت ہے تر
 وانغستور پیدا ائش باب ۷ آیت ۷ :-

⑤ خدائے پاک به د هغه پلاندا سمان د بیخه را ا یاسی ر کتاب یسعیا
 باب ۷ آیت ۷ :-

⑥ خدائے د خیم په دروازه ولا د هغه د خله نه اور او سپیر موند
 لو رے را اوتو او سور شو او مندا ککره - خلق موسیٰ او هارون ۴ سره
 خدائے په گرسی ناست ا لید او خورل سبیل ہے ا کره، د هغه جاے
 د وارے پشان سپینے او د هغه د سرو لیسته ستره او د هغه پشان و و لاول
 سلاطین باب ۲۲

⑦ خونی خدائے یهودا پیدا شور عبرانیون باب ۷ آیت ۷

⑧ د خدائے کم عقلی د خلق د عقلمندی نه او د خدائے کم زوری
 د خلق د زور نه زیات دہ، اته خما خو ئے ا ومانه نن پیدا شوے :-
 ر اعمال باب ۷ آیت ۷

د دے خوالو نه تا سو د خدائے بائیلی تصور اندازہ کرپی، د دینه

نوره زیاتہ دَخْدَائے بیعزتی خہ کیدیشی، بیاد قرآن دا حکم چہ ،
لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ اَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ بنہ اگورئی چہ دَخْدَائے هستی
دخہ پہ شان ندہ اونہ دہغہ خوک سیال شتہ

بائیبیل اوک نبوت تصور

۱۶) نوح شراب اُخنبیل او بدامستہ شو، دہغہ ستر بر بندہ شو خود
ہغہ خامنوپت کپور پیدائش باب ۷۱

۱۷) لوط علیہ السلام شراب اُخنبیل او خپلو نو نروسرہ ئے زنا اکرہ
او معاملہ دوہ کرتہ اُشوہ : (پیدائش باب ۷۲)

۱۸) حضرت یعقوب علیہ السلام د بزے د بچو خرمن د لاسہ تاؤ کپہ
اودر و غ ئے اُوئیل او خپل پلار تہ دوکہ و د کولوک پارہ ئے خپل نوم
عیص اُبنودور (پیدائش باب ۷۳)

۱۹) د جہور خوئے سکم د حضرت یعقوب اور وساسرہ زنا اکرہ :
(پیدائش باب ۷۴)

۲۰) د موبہی علیہ السلام پہ غائبید و ہارون علیہ السلام دخلقوپہ وینا
د کالوہت جوہ کپرو او پہ خلقوئے د عبادت اکر لو او د ہغہ د پارہ
د قربانی و د کولو حکم و کپرو او وے وئیل چہ داستاسومعبودے
چہ د مصر د مکہ تہ ئے تاسورا اویستی د خروج باب ۷۵)

۲۱) داؤد علیہ السلام پہ چت اُختودحتی اور یا بنجہ ئے پہ لمبا لیدہ
نو پیر عاشق شورا وے بللہ او زنائے ورسرہ اکرہ چہ د ہغہ خیتہ
شوہ نو د ہغہ خاوند ئے پہ مکر او ژ لور د سموئیل دویم کتاب باب ۷۶
۲۲) حضرت سلیمان علیہ السلام د ممانعت باوجود موآبی او عمومی
بت پرستہ خپلے نیکے جوہے کرے او نفسانی خواہش ئے دومرہ پہ
چپوشو چہ او د سرو بیگمو او درے سوو خر مو تہ ئے خبرہ ارسیدہ

بیا پہ دی دومرہ عاشق اوزن مرید شو چہ بتولی تہ مائیل شواوپہ
آخری عمر کجے تہ ایمان تہ ہم سلام اکر وراول سلاطین باب ۷۷
۲۳) موبنزا ایمان ناؤر وچہ تہ خدا ئے نہ راوتے ئے، یعنی یسوع :-
د یوحنا باب ۷۸ آیت ۷

۲۴) یسوع اُوئیل چہ د آسان اوز مکے تپول اختیار مالہ را کپیشو
د متی باب ۲۳ آیت ۷ :-

۲۵) مانہ چہ خمورہ ورا ندے راغلی دی ہغہ تپول غلہ او پاکوان
دی، د یوحنا باب ۷ آیت ۷ :-

۲۶) امت د پارہ نبی د عمل نمونہ وی آیا د نبیا نو د اشان د نبوت
مقصد پورہ کولے شی

بائیبیل او دعوا نو بدلہ

۲۷) خمورہ خلق چہ پہ شریعت تکیہ کوی، ہغہ تپول لعنت لاندے
دی (کلیتون باب ۷ آیت ۷)

۲۸) خدا ئے د چا عدا التونہ نہ کوی ہغہ د عدالت تپول کار خپل جوئے
تہ اُسیار لور (یوحنا باب ۷ آیت ۷)

۲۹) کوم مسیح چہ خمونز د پارہ لعنتی جوہ شو ہغہ موبنزا پہ بیوعہ
اغسینوا و د شریعت د لعنت نہ ئے خلاص کپرو :- (کلیتون باب ۷
آیت ۷)

۳۰) ہغہ یوازے خمونز د گنا ہونو گفارہ نہ دہ بلکہ د تپولے د نیا
گنا ہونو ہم د یوحنا و جے عام خط باب ۷ آیت ۷ :-

۳۱) یاد دیا نو تہ د گناہ مجبستلو اختیار دے د چا گنا ہونہ چہ تا سو
بخشئی نو ہغوی اُبخیلے شو او د چا گنا ہونہ چہ قلکے پریز دئی نو
لکے اُسائے شوے (یوحنا باب ۷ آیت ۷)

آیاد بدے داسے تصوّر نہ پس دنیکی کولو اوڈ گناہ نہ بچ کید جڈن بہ پاتے کیدے شی، دے نہ معلومہ شکرہ، چہ دا توتل تخریفات دی،

شپیزم فصل

مکی او مدنی سورتونہ اوڈ ہفے شمیر اوڈ آیتونو کلو اوڈ حروف نو شمیر پہ بیان کینے

د مکی او مدنی متعلق درے اصطلاحات دی

راں کوم سورتونہ چہ د ہجرت شروع کید وڈ زمانے نہ ورا ندے نازل شوی دی، ہفہ مکی دی او کوم چہ دے نہ رستون نازل دی ہفہ مدنی دی (راں کوم سورتونہ چہ پہ مکہ کینے نازل شویدی ہفہ مکی دی، خود مکہ نہ مطلب خود مکہ اوڈ ہفے خواؤ شا علاقہ دہ، لکہ مثنی، عرفات اوحدیبیہ او کوم چہ مدینہ کین نازل شوی دی، نو ہفہ مدنی دی خود دلته ہم خود مدینہ اوڈ ہفے خواؤ شا علاقہ مراد دہ لکہ بدر، احد، سلح، رس کومو آیتونو کین چہ خطاب اہل مکہ نہ دے ہفہ مکی او کومو کینے چہ اہل مدینہ نہ خطاب دے، ہفہ مدنی دی، خو مشہور ہڈو قول دے، د مکی او مدنی پیژندل د صحابہ کرامولہ اقوالو معلومیری لکہ چہ ابو بکر بن عربی پہ «انتصار» کین لیکلی دی پہ دے بار کڈ نی علیہ السلام شیخ قول نہ دے نقل شوے پہ مکی او مدنی معلومو کینے دا فائدہ دہ چہ پہ نزول کین د ورا ندے رستو سورتونو پتہ لگی او دے سہ، د شیخ او تخصیص مسئلہ پہ آسانہ حل کیدے شی ابو بکر بن الحصار نہ منقول دی چہ شل خو پہ اتفاق سرہ مدنی سورتونہ دی دوسو سورتونو کینے اختلاف دے، اونور توتل بیا مکی دی، لیکن ابی بن کعب اوہ ویشٹ سورتونہ مدنی بنائی اونور توتل مکی، زیان تفصل اتقان جلد ۱ ص ۱۹۱ کتے شی،

قرآن د سورتونو شمیر د قرآن د سورتونو پہ شمیر کینے دوا مشہور اقوال دی،

د قرآن سورتونہ یوسل خوا رس دی، مطلب دا چہ انفال او براءۃ خان لہ خانلہ سورتونہ دی،

دویم دا چہ سورتونہ یوسل او دیارلس دی مطلب دے داشو چہ انفال او براءۃ دوارہ پہ یوسورت حسابیری،

د قرآن پہ سورتونو کین د تقسیمولو یوشو حکمتونہ دی ہر یوسورت مستقل معجزے پہ شکل کینے ورا ندے کول،

د سورتونو کو او یاد و نکوتہ یوقسم تسلی خوشحالی او ہمت ورکول پہ یوسورتہ ختمولو سہ ہفوی د قرآن یو مستقلہ برہنہ ختم کپہ

متناسب مضمونونہ یو خائے کول (اتقان جلد ۱ ص ۶۶) نت کار یوہ فائدہ د مکی مدنی سورتونو پیژندل یوشو ضابطے،

د کوم سورت کینے چہ «کلا»، لفظ راغلی دے ہفہ مکی دی، د رکلا غظ درے دیرش خایہ پہ پختل سورتونو کینے راغلی دے چہ توتل د

رات پہ آخری نیمہ حصہ کین دی کو آخری نیمہ حصہ زیانہ مکی خو استیات پکین مدنی دی،

پہ کوم سورت کین چہ سجدا د تلاوت دہ ہفہ مکی دے، سواد سورت بقرة او آل عمران دنور کو مو سورتونو پہ سر

چہ حروف لہجی دی ہفہ مکی دی، مفصل یعنی د قرآن آخری او مہ زیانہ برخہ مکی دہ رطلاق،

دویم او سورت نصر مدنی دی، پہ کوم سورت کینے چہ حد و دا و فرا ئض دی، ہفہ مدنی دی، پہ کوم سورتونو کینے چہ د جہاد بیان دے ہفہ مدنی دی،

۱) پہ کومو سورتونو کینے چہ دے مُنافقانویان دے ہخہ مدنی دی
رناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۹۰-۱۹۱

دَقْرَان دَا ایتونو شمیر

د حضرت عائشہ رضہ د شمیر مطابق د
قرآن ایتونہ شیرزہ شمیر سوہ او

شیر شیبہ دی

دقرآن د کلمو شمیر

د حضرت مجاہد رضہ د شمیر مطابق د شمیر
زرہ او دوہ نیم سوہ دی

دقرآن د حروفو شمیر

د حضرت ابن مسعود رضہ د شمیر مطابق
د ادرہ لک دوہ ویشتر زرہ شمیر سوہ یوازی

زورونہ پنچہ خلویبیت زرہ دوہ شیوہ او درے خلویبیت دی (۲۳۳ ۲۳۵)
زیرونہ یو کم خلویبیت زرہ پنچہ سوہ او دوہ اتیار (۳۹۵ ۳۹۵) دی :-

پیشونہ آتہ زرہ آتہ سوہ او خلور (۱۱۰۳) دی :-

نقطے (۲) یولک پنچہ زرہ شمیر سوہ او خلور آتیا دی

رتاریخ القرآن ص ۱۱۹ او فنون الافنان م د ابن الجوزی

د مختلفو سورتونو مختلف نومونہ

سبع طوال اده ابدہ سورتونہ (۱) بقرہ (۲) ال عمران (۳) نساء (۴)

سورہ مائدہ (۵) سورہ انعام (۶) سورہ اعراف (۷)

سورہ انفال سورہ د سورہ توبہ :-

صیین

داہغہ سورتونہ دی، پہ کومو کینے چہ سل یا بزریات آیتہ وی
سورہ یونس نہ تر سورہ فاطر پورے :-

المثانی

داہغہ سورتونہ دی پہ کومو کینے چہ د سلونہ کما ایتونہ وی
د سورت یسین نہ تر سورت قی پورے :-

مفصل : د ذرو بیلو بیلو سورتونو نوم دے د سورت قی نہ داخل د

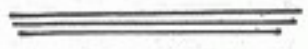
قرآن ترا خردہ پورے، یعنی د شیر ویشتمے سپارے ددریم پاؤ نہ روستو
واخلہ ترا خردہ قرآنہ پورے :-

طوال مفضل : بیادرے قسمہ دی :-

اوساط مفضل : د سورت بروج نہ تر سورت لم یکن ربینہ پورے
بصار مفضل : د سورت ربینہ (لم یکن نہ تر والناس پورے،

بعضو علماؤ پہ نزد طول مفضل د سورت قی نہ تر والمرسلت پورے
واواساط مفضل د سورت نبأ نہ تر لکھنی پورے، او قصار مفضل

ذالم نشرح نہ تر والناس پورے :-

دَقْرَانِ مُہِمَّات

اول فصل: دَباری تعالیٰ جلَّ مجداهُ ہستی

انسانی تاریخ سرہ دَباری تعالیٰ جل مجدہ دثبوت عقیدہ راوا نہ
تول قومونہ او ملکونہ پہ اکثریت پہ دے مسئلہ کنس اتفاق لری
اگرچہ پہ نور و خیز و نو کینے اختلاف شتہ پہ ہرہ ذمہ نہ کنس خص
پہ دے زمانہ کینے دَخداکے نہ مُنکر خلق ہر وی، خود اپہ شہ دلہ
یا علم ارا نرہ نہ لری بلکہ د بے علمی نتیجہ دہ، د ملحدانود اورو کے
تولے وائی چہ موبز د سائنس او د محسو ساتو پہ احاطہ کنس خدار
ا نہ موندو بعضہ کم عقل خلق دے تہ علم بالعدم وائی خود اسے
بلکہ داعدم علم دے۔

دَباری تعالیٰ ہستی ہر کلمہ چہ د محسو ساتونہ بھزدہ نو پہ دے کن
خدائے خنگہ بیاموندے شی خود دے دامطلب ہر نہ دے چہ خدا
ہدو شتہ نہ او کہ خوک بے عقلہ دے دامطلب واخلی نویا بہ دے
شی لکہ خوک وائی ہر کلمہ چہ پہ اوچہ مھے نشی موندے، نو پہ
دریاب کینے بہ ہر نہ وی، یا پہ دریاب کینے سمسرہ ا نہ دینی نو وائی
چہ پہ اوچہ ہم سمسرہ نشتہ، موبز چہ خنگہ ا لیکل ملحدان پخیلہ
ہم دے اقرار کوی پروفیسر لیٹیر (CETAE) چہ د ملحدانوسر
پینچ دے او ددی غت عالم دے لیک، چہ موبز دکائنات تو د اول
اخرتہ ناخبرہ یونو موبز دکا رندے چہ دیوانلی یا ابدی ہے
انکار ا کرو لکہ خنگہ چہ موبز دکا کار ہر نہ دے چہ دا ہستی ثابت
مادی مذہب خپل خان د عقل اول وجود د بحث نہ جگد

ساتی، خنگہ چہ ہغوی تہ ددے ہیج علم نشتہ۔ موبز د حکمت الہی خو
مُنکریو ا ونہ تے تا بتوونکی موبز کار بالکل د نفی او اثبات تہ میل وی
لیکن د سائنسدانانو اکثریت د خدائے د ہستی قائل دے را کلام
حصہ دوم ص ۱۱

۱) ایزک نیوتن لیک چہ دکائنات پہ بر خو کنس کوم جو رخت او تناسب
چہ سرہ د زرگونو انقلاباتو د زمان او مکان دے دا بغیر دیو ذات نہ
قائم ساتل مکن بندی کوم ذات چہ اول دے او د علم او اختیار
خاوند دے،

۲) ددے زمانے د تلو نہ لوکے ہو بنیاس سائنسدان ہر برت پسند
وائی، دکومورازونو او پتو خیزو نوچہ دا حال وی چہ موبز پر خومرہ
زریات غورا و فکر کو و ہومرہ ہغہ نور ہمداسے پتیز ی، دینہ یقینی
ثابتیز ی چہ انسان نہ پور تہ یوانلی او ابدی دا سے یو طاقت شتہ
چہ ہغہ نہ قول خیزو نہ صاوری ی،

۳) دفرانس یو فاضل کیمل فلا مریاں وائی، چہ تول اُستادان پہ دے
خبر پو ہید و نہ عاجز دی چہ جو د موجود کیدل خنگہ ا شو او خنگہ
جاری دے پہ دے بنا دداسے یو خالق خا مفا اقرار کول دی چہ ہر وخت
د ہغہ موثر کیدل ہیشہ قائم دی۔

۴) پروفیسر لینی لیک چہ قادرا و دانا خدائی خما پہ ورا ندے خپلو عجیب
غریبہ کار یگرو سرہ دل سے جلوہ گر کیزی، چہ خما ستر بے وازے
پاتے شی او خہ پاکل شم ہر خیز کینے خواہ ہغہ خومرہ وروکے وی
د ہغہ خومرہ عجیبہ قدرت، خومرہ عجیبہ حکمت او خومرہ عجیبہ
ایجاد موندے شی،

۵) فونٹسل پہ انسا ٹیکلو پیڈیا کینے لیک، چہ د علوم طبعیا تو مقصد

یوازے دانہ دے، چہ خمونبزہ عقل تندہ دمانہ کبری بلکہ دہے
لوئے مقصد دادے چہ مؤنبزہ دخل عقل نظر خالق کائنات تہ و پروردہ
کرو، او دہغه پہ جلال و عظمت عاشقان شو،

۔۔۔ ر الکلام ص ۳۹۰

دَنوی فکر پہ رنراکس د باری تعالی ثبوت

دَنوی فکر خاوندانوتہ د معرفت الہی پہ لارکینے دہے شیخ
خندان جو ر شوی دی، د خدائی دانکار سہ پیسج د امریکہ یومشہور
ملحد دا شبہ پلش کوی،

① د یقینی علم ذریعہ یا جس دے او یا وجدان یعنی جس باطنی (خو
پہ دے دواہرولارود باری تعالی وجود نہ ثابت پیری،

② د باری تعالی ذات او حقیقت د تصور نہ پور تہ دے او د کوم چیز
چہ حقیقت نامعلوم وی، نو ہغہ بہ خنکہ ثابت ا منلشی،

③ کچرے د خدائے ہستی ا منلشی، نو پہ د نیا کینے موجود شر
د ہغہ د حکمت نہ خلاف دے لہذا داسے کائنات چہ ہغہ کینے شر

ہم شامل دے دغہ ذات تہ نشی منسوب کیدے،

د دریمے شبہ جواب | د دریمے شبہ جواب دادے چہ باری
تعالی پہ وجدان رحسی باطنی سرہ

خنکہ ثابت دے چہ انسانی اکثریت د وجود د خدائے اقرار کوی کچرے
دیو شو کسا نولہ دے انکار دے نو د ہغہ وجہ دادہ چہ د ہغہ وجدان

صحیح ندے، لکہ خنکہ چہ ظاہری حواس کینے نقصان راتلے شی دغہ
رنگ پہ وجدان یعنی باطنی حواس کینے ہم نقصان راتلے شی کچرے

د ستریز و نظر درست نہ وی نو خدورتہ نہ بشکادی دغہ رنگ کچرے
وجدانی بینائی خرابہ شی نو د وجدانی امور و احساس ورتہ نہ کیری
مؤنبزہ بویجے ہم و بیلی دی چہ ظاہری جس سرہ خدائے خنکہ نشی
معلومیدے چہ ہغہ ددے احاطے نہ بکھر دے، کبر یا ہر خوک
خائنآ زور لگوی، نو د ہغہ بہ د مطلب وی، چہ ہغہ خوب او تریح پہ
ستریز و معلوم مول غواری، حالانکہ ہغہ ددے احاطے نہ بہرہ دمبصراتو
پہ خائے دم د وقتو پہ احاطہ کین داخل دے، نو د باری تعالی ذات
د ظاہری محسوساتونہ بالاترک وجدانیا تو او معقولا نو پہ احاطہ
کینے راجی،

د دریمے شبہ جواب

د دریمے شبہ جواب دادے چہ د در
خیزو نو حقیقت معلوم نہ وی خمونبزہ

مٹو، نو د خدائی پہ منلو کینے د اشکال و لے وی، لکہ چہ شیخ ندیم الحبر د
خپل کتاب رفیضۃ الایمان بین الفلسفۃ و العلم و القرآن پہ ص ۳۰ کین

نیک چہ سائنس دانان مادہ، روح او حیات مئی او حقیقت لے ورتہ معلوم
نہ دے، دغہ رنگ د عقل حقیقت او ادراک حسی سرہ د ہغہ جو پخت

ہم معلوم نہ دے، لیکن سر ددے، داخومی نو د خدائے لہ ہستی پہ
دے بناء انکار کول و لے ڈی چہ

د دریمے شبہ جواب

د دریمے شبہ جواب دادے، چہ
را کچرے کائنا تو کینے د شر داسے

واقعات شتہ کوم چہ حکمت خد او ندی سرہ اُس خمونبزہ علم
کینے سمون نہ خوردی، خو کیدے شی چہ ر ستوخہ وخت ددے سمون

خمونبزہ پہ علم کینے راشی، پہ دے خبرہ اُس خمونبزہ علم نہ راتلے ددے
دلیل نہ دے، چہ بل وخت بہ ہم علم نہ راجی، لکہ خنکہ چہ د ابو حقیقت

دے چہ زکوٰۃ کالہ ویراندے انسان تہ ذہر و قوانین قدرت
 علم نہ و واوڑ ستور تہ دے علم شو،
 (۲) د عالی واقعات کو کرمی چہ موبز تہ شر بنکاری دھے وجہ
 داد چہ موبز تہ کہولو واقعاتو در تخریر علم نشستہ کچرے داسے
 کیدے شوے، نودا بنکاری و نکے شر بہ موبز تہ خیر معلومیدو،
 (۳) ابن سینا پہ شفا، کئے جواب و رکھے دے، چہ د دنیا درے حالت
 فرض کو لے شی، (۱) خالص خیر (ب) خالص شر (ج) پر خیر او
 بز شر، د قدرت پہ ویراندے داد ریوار لا صور تونہ وو، پر ہومی
 صورت عمل کیدے شو، دویم صورت حکہ نشو کیدے، چہ قلات
 داسے دنیا دہ پیدا کرے چہ تہول و شر شروی، دریم صورت
 کئے خبرے شتہ لکہ دا خبرہ چہ قدرت لہ داسے عالم پیدا کول،
 مناسب و وجہ پہ ہھے کئے خیر زیات او شر کم وے، کہ د شہے
 بالکل کت کرے وے، نو تہول بہ خیر خیر پانے شوے وو، خود اسے حکہ
 نشی کیدے چہ د دغہ بز شرکت کو لو پہ وجہ بہ دنیا د پر خیر نہ
 محرومہ وے، لکہ چہ اور د سوخو لو پہ وجہ شر دے بدن، جامے آبادی
 سوخوی، کہ د بز شان شر نہ وے، نو پچھے کرمول اونور، پیرد فائدے
 کارونہ بہ ہرور سرہ ختم و دنیا بہ خنکہ چلیدہ، یا لکہ او پہ چہ د
 شر اہخے (سلیاب وغیرہ) پیر کم دے مگر د خیر اہخے د پیر زیات
 دے د دنیا د پیر و خیز و نوژ و ند دے سرہ ترے دے اونور بیشہ پیرہ
 خیرونہ پکینی دی، یا لکہ ہوا چہ د شر اہخے (طوفان او بیابان
 اونے د بیخہ را گزایدل) کم او د فائدے اہخے د پیر زیات دے
 پہ دے د ا بونہ زیات د پیر و خیز و نوژ و ند و لا دے، اونور
 پیر خیرونہ پکینی، نو قدرت داسے ا کرہ چہ بز شرے د پیر

خیر د پارہ پکن پرینبو، اور بہ بیا اور نہ و وجہ پچھے کولے شوے
 او جماعتے نشوے سبز لے دے خوبہ بیا پچھے ہم نشوے کولے اونہ
 بہ پکینے داسے گرمی و کہ چہ پہ پچھنی کینے پیر خان کرم کرے وے
 (۴) ابن رشد دے شرے دا جواب و رکھے دے، چہ د دنیا کئے
 تہول شر و نہ خان لہ ندی بلکہ خیر سرہ د تابع پہ وول تہدی
 لکہ غصہ بدہ خودہ لیکن کہ دانہ وے، نو چاہہ ہمہ د قابل مقابله
 نشوے کولے اونہ بہ شے د خپل مال او عزت حفاظت پہ ہغہ وخت
 کئے کولے شو کو م وخت چہ چاہے دے حملہ کولے، شہوت خراب
 دے خوبنکارہ غنہ فائدے داہم دہ چہ دنیا تیرا یاد دہ او تہول
 السانی نسل ہم پہ دے قائم دے د ملحدانود شہو لریے کولونہ
 پس موبز د نوی فکر پہ نہرا کئے د باری جل مجدہ د اثبات دلائل
 پیش کو،

اول دلیل

د عالم وجود بہ یاری تعالیٰ تہ منسوب وی یا بہ مادے او دھ حرکت
 تہ بے لہ قصد او ارادے او یا بہ مادے او ارادے تہ منسوب وی خو
 سرہ د قصد او ارادے، د دے دریم صورت ہیچوک قائل نشستہ نہ د
 خدائے منونکی او نہ ناصونکی حکہ چہ مادے تہ پہ دے متفق دی چہ مادہ
 ارادہ نہ لری اُس صرف دویم صورت د بحث د پارہ پانے شو چہ عالم
 د مادے تہ بے لہ قصد او ارادے اتفاق طور منسوب وی، لیکن داصر
 ہم قطعاً باطل دے حکہ چہ عالم کس حکیمہ نہ ترتیب موجود دے
 او پہ دے د قدرت قوانین دلیل دے، پہ عناصر و امرکیا تو کئے تہ
 شتہ، د پتاتاتو او حیواناتو پہ تخلیق کئے مرتب نظام شتہ د موسونو
 او د شہر و رتھے پہ تبدیلی کو کئی د سیار و پہ حرکات کو کئی یو خاص ترتیب
 دے، چہ د مادے یا دھے د حرکت مسادفہ یا اتفاقیہ نتیجہ نشی

کیدے حکم کچرے کاغذ پہ لسو جڈا جڈا تکرود تونہ ترلسو ہند سے
 ا لیکلے شی بیاپہ یونہیلہ کنس واچولے شی او یونا بینا ما شوم تہ او نیلے
 شی چہ دے نہ یو یو تکرہ را ابا سہ نوکہ ہغہ کرو رو نہ واره دا پرچے
 بیاسا ابا سی ہچرے بہ پہ ترتیب را و کئی، دغہ رنگ کہ دیو قسیدہ
 پیلے پیلے جیلے او تکی پہ یو بوجنگئی کینے واچولے شی او بیاد غسے یو
 اشوم نا بینا تہ دھنے د را و ستوا و نیلے شی نو ہچرے بہ د قسیدے
 پہ اصل ترتیب را و کئی اگرچہ پہ کرو رو نو واره دغہ پیلے پیلے پرچے
 را ابا سی نو د د نیادا مرتبہ سلسلہ بہ دیونا بینا او بے شعورہ مادہ نہ
 بے لہ قصد او ارادے خنکہ ظاہرہ شی، ددے نہ دامعلومہ شوہ
 چہ د عالم متعلق رو مے صورت د چہ داد یو حکیم خدا تے پہ قصد
 او ارادہ ظاہر شوے دے، صحیح او معقول دے (قصۃ الایمان بین
 الفلسفۃ و العلم و القرآن لابن ندیم المبرص ۲۶۷ ح)
دویم دلیل توے اوزرہ فلسفہ پہ دمتفقہ دہ چہ د عالم مادہ
 علم، شعور او ژوند نہ لری او پہ کائنا تو کن دادر
 واپہ خیزو نہ موجودی، پہ ژوندی خیزو نو کن ژوند شتہ انسان
 علم او شعور لری پہ خنا و رو کن شعور شنہ نوے تحقیق خوداوائی
 چہ بعض اونیو بو توجنہ ہم شعور شتہ، نو دا خنکہ کیدے شی چہ دا
 خیزو نہ خود د مادے یا د ہغہ د حرکت نہ پیداوی او پچیلہ د مادہ
 د علم، ژوند او شعور درے واپہ و نہ تشہ وی، حالانکہ د نفی محض
 نہ د اثبات، وجود ناممکن دے، لہذا کائنا تو سر چشمہ ہغہ ذات
 کیدے شی چہ ہغہ کینے ذاتی ژوند او علم وی داسے ذات صرف ہغہ
 خدا تے کیدے شی چہ اصل ژوند دے علم او حکیم دے،
دسایم دلیل دانسانیت جوہر فکر او ادراک دے ہغہ چہ پہ

ا نیو بو توجنہ اودہ و و پہ خنا و رو کن دے رخ واپہ لو او پہ انسان
 کن ساوین شو او یو اوچت مقصد تے ا غو بنسوا س د خا عفا د دے ترقی
 سبب وی د علم الحیات مشہور ماہر د اکثر لائیڈ مارکن لیکے چہ دے
 ترقی ظہور د دے خبرے دلیل دے چہ د کائنا تو د تخلیق اصل
 او بنیاد شتہ چہ خدا تے دے حکم چہ ارتقاء ترقی، د پارہ
 د منزل وجود ضروری دے، د علم تقاضا دادہ چہ د کوزنی علم
 رازو نہ پہ برنی علم کن حل شوی وی، د طبعیا تو د پتورا نہ و نو کن بہ علم
 الحیات کینے او د دے د پتورا زونو حل بیاپہ علم النفسیات کن ددے
 د پتورا زونو حل بیاپہ علم تحلیل او تعلیل منطقی کینے او بیاد د دے علم
 د پتورا زونو حل پہ مقاصد روحانی کن وی۔

خلوہم دلیل

دانسانی عقل دا خصوصیت دے چہ ہغہ فیڈیت
 نہ کلیت را آخلی او تجر بیڈت او تصوریت پیدا کوی
 مثلا انسانی اشخاصونہ نفس انسانی، حیوانا تونہ نفس نباتی او بیاد
 عالی کنروالی نہ د عالم نفس کئی را آخلی، دانفس کئی روحیت اللہ
 دے چہ ہنول کنروالی ہم پہ دہ ختمیزی د مطلب دا چہ دا آخری
 وحدت دے دے نہ پس بل وحدت نشتہ مترجم

د باری تعالیٰ ثبوت د سلفی دلائلو پر نرا کن

دویم دلیل

دے رومی دلیل نہ مونبر دلیل غرق، حکمہ واپہ چہ
 امام جعفر صادق رح نہ چا د اللہ د وجود دلیل ا غرتو
 نو ہغہ ورتہ ا فرمائیل چہ دریا ب کن ستا کشتی د وہ شی تاسہ د ہغہ
 تختہ قدرے نہ وی اولامبو ہم نہ د سخی نو ستا بہ د بیچ کید و خہ امیدای
 نو سائل او نیل چہ و لے نہ، ایامام موصوف او نیل چہ د بیچ کید و
 ظاہری اسباب نشتہ بیام ددے امید لری د چا پہ آ سراخوب وی

دغه آسرا خدا دے، نو داد باری تعالیٰ کہ هستی نفسیاتی دلیل دے
دویم دلیل دے دویم دلیل تہ مؤنبر دلیل ٹلکی حکمہ و ایوچہ امام
 ابوحنیفہ رحمہ یوسائل تہ بہ ثبوت باری تعالیٰ دادلیل
 پیش کرے وو، چہ بو بیروی پخبلہ دیوے غارے نہ کہ دریا ببلے غارے
 تہ نشی راتے نو کہ تول عالم دادومرہ غتہ بیروی بہ پخبلہ خنگہ چلیزی
 درے عالم کہ غتہ بیروی پہ انتظام چلیدل کہ دے دلیل دے چہ دے
 چلوونکے شتہ چہ ہنہ خدا دے دے،

دریم دلیل دے دریم دلیل تہ مؤنبر دلیل ثوقی حکمہ و ایو
 چہ امام شافعی رحمہ اللہ کہ اثبات باری تعالیٰ دیارہ
 پہ دے طرہ پیش کرے وو چہ کہ ثوت پانہے چہ بزہ ا حوری نو پچے
 کوی چہ کہ رینمو چینیجے ا حوری نو دینم تر جوری شی او کہ شہد و
 چنی چہ ا حوری نو شات تر جوری نو دیو خیزہ درے مختلف خیزونہ
 جو ریدل دے اقرار تہ مؤنبر مجبور وی چہ داد ہنہ قادس مطلق کار
 دے کوم تہ چہ مؤنبر خدا دے و ایو :-

خلورم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل صوتی و ایو، حکمہ چہ امام مالک
 دادلیل داسے ور کہے وو چہ ہر کلمہ کہ یوانسان
 آواز بل سہ نہ ویلاویزی اودغہ رنگ شکل ہمہ نو معلومی چہ دا
 اختلاف دیو عظیم قوت کار دے کوم تہ چہ مؤنبر خدا دے و ایو :-

پنجم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بیضی داسے و ایو چہ کہ چرکے
 آگئی نہ پچے را اوچی اود آگئی ہنہ مضبوطہ قلعہ
 ماتہ کرمی اود پچی کہ را و تو نروختہ چرکہ ہمہ اسے پہ آگونا ستہ وی،
 چرکہ کہ دے کینا ستو پابند و ل کہ پچی کہ جو رید و وخت معلومول
 کہ آگئی کہ ماتول وخت معلومید دا بتول الہامی کارونہ دی چہ خداوند

تعالیٰ پہ الہام چرکے او پچو تہ ا بنودل، دے نہ کہ اللہ هستی ثابتہ نشوہ
شپنم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بنیاتی و ایو ا بنو نواس کہ سما قسم
 ا بنو بروتہ ہنہ کہ سما قسم پانہرو میو و او کلو تونہ
 کہ اللہ تعالیٰ پہ هستی داسے دلیل بنوے دے چہ دے ہونوما دہ
 یوہ دہ یعنی اوبہ او خاورہ اوبیا دے نہ عجیبہ مختلف قسمہ خبرونہ
 پیدا کیدل دا بنیاتی چہ کہ دیو عظیم قوت کار نامہ دہ کہ چہ
 خدا دے و بیلی شی،

دا قول دلیلونہ امام رازی رحمہ تفسیر کبیر جلد اول کین نقل کبیدی
 مؤنبر نور ہنہ واضح بیان کرہ : سعدی رحمہ فرمائی :-

برگ درختان سبز در نظر ہوشیار	ہر ورقے دفترست معرفت کبر دگار
------------------------------	-------------------------------

اوم دلیل دے تہ مؤنبر لسانی داسے و ایو، چہ پہ دنیا کینہ
 دے وخت گزے ژ بے شتہ دا ژ بے اولاد کہ مو
 پلا سربا د خپل ماحول کہ خلقونہ از دہ کوری دی اودا سلسلہ تراخو
 تلہ دہ تردے چہ کہ اول انسان کہ دنیا پہ بارہ کین دا جواب ختم
 شی چہ آخر ہنہ کہ چانہ ژ بہ زدہ کرہ چہ بغیر کہ دہ نہ بل ہیشوک
 دغہ وخت کین نہ وو، نو دا بہ مجبوراً منلے شی، چہ دہ ژ بہ الہامی
 وہ اود دغے الہام کوونکی نو مر خدا دے دے، اس مؤنبر باری تعالیٰ
 پہ ثبوت فلسفی او کلامی دلیلونہ پیش کوو :-

دبازی تعالیٰ کہ ثبوت کلامی او فلسفی دلیلونہ
 ا دلیل حدوتی کہ کائنات او عالم ددو و خیزونہ نوم دے، یا بہ
 جسم وی یا بہ پہ جسم ا اشرہ بل خیز داد و اہ خیزونہ

بالذات وی، او کہ بالواسطہ لہ دوو حالتو بہ خالی نہ وی حرکت
 او سکون، کچرے جسم یا پہ دے ادا نرہ نور خیز و نہ پہ دوو
 وختو کین پہ دوو خالیو کین وی نو دامتحرک دے، او کچرے پہ دوو
 وختو کین پہ یو خائے وی نو ساکن دے بیاداد وارہ دیوبل ضد وی
 چہ حرکت راشی نو سکون ختم او سکون چہ راشی نو حرکت ختم
 شی معلومہ شوہ چہ دو وارہ حادث (نو پیدا) دی، دغہ رنگے جسم
 او جسم سرہ تری نور خیز و نہ لہ دے دوو حادث حالتو نو خالی
 نہ وی بلکہ دا بہ ور سرہ نسبتی وی نو جسم او جسم سرہ تری خیز و نہ
 ہم دے پہ وجہ حادث شو، حادث دپارہ محدث رپیدا کوونکے
 ضروری دے کچرے ہغہ پخیلہ ہم حادث وی نو ہغہ دپارہ بہ بل محدث
 ضروری وی او دے نہ بہ تسلسل رد پیندا نے قصہ جور شی داسے
 کیدے نشی نو ضرور دالمحدث بہ قدیم وی چہ ہغہ خدائے دے او
 دے نہ د خدائے وجود ثابت شوہ

۲: دلیل امکانی

دھر خیز درے حالتہ فرض کو لے شی مستح
 الوجود چہ دکید و جو کہ نہ وی لکہ دوہ پہ دوو
 کین پنٹہ واجب الوجود چہ دہغہ وجود ضروری وی، یا ممکن الوجود
 چہ کیدل او نہ کیدل لے دو وارہ ضروری نہ وی لکہ ا بہ چہ رنگ دارے
 ہم کیدے شی او بے رنگ ہم اُس عالم مستح الوجود ٹھک نہ دے
 چہ دا موجود دے، او واجب الوجود ہم ٹھک نہ دے چہ دیر خیز و نہ
 پکین ختم شی او اخر بہ بتول ہم ختم شی دا خوشہ موبز بہ ستریز و
 او پینواوخر پہ قیاس معلومو، نو عالم بیامکین الوجود شو دے
 وجود ہم ضروری نہ دے او عدم وجود ہم ضروری نہ دے لکہ ا بہ
 چہ د ہغہ رنگ ضروری نہ دے کہ راغلو پکینے نو د ہغہ وجہ بہ

بہر نی وی حکہ چہ دا خیل ہنچ رنگ نہ لری داشتن د عالم وجود
 ضروری نہ وو، کہ موجود شو، نو د اد بہر نی علت نتیجہ دہ دا
 علت کہ ممکن وی، نو ہغہ دپارہ بہ بل علت پکار وی او دا سے بہ
 تسلسل (د پیندا نے قصہ) جور شی، چہ محال دے نو فیصلہ دا
 نوہ چہ داعلت بہ ممکن الوجود نہ بلکہ واجب الوجود وی چہ دا
 نور د خدائے دے چہ دہغہ وجود دا سے ضروری وی چہ د
 بہر نی علت نتیجہ نہ بلکہ ہم دہغہ دککات دا سے تقاضا دہ چہ د
 عقل د رک پکین نہ لگی :-

دلیل قاسمی

دیو خیز بل تہ چہ نسبت اشی نو دادوہ
 قسمہ دے یا بہ دادویم ترے خیز اصل خیز سرہ
 درخت وی تیر بہ نہ جد اکیزی، لکہ دا اور نہ گرمی او تاؤ دے تہ بہ
 بالذات، ویلے شی مطلب بہ لے دا وی چہ دا اور ذات دا غواری
 گرمی او تاؤ دو سرہ خامخاوی، یا یا بہ دویم دگرومی خیز لازم نسبتہ
 وی کلہ بہ وی او کلہ بہ نہ وی دے تہ رما بالعرض، ویلے شی لکہ
 دسرہ گرمی چہ کلہ پکین پہ بہر نی علت (اور، ضرور غیرہ) راخی
 لکہ پکین نہ راخی پہ دے رما بالعرض) خیز کین د علت تپوس
 لکہ بہ و لے گرمی وی او پہ ما بالذات کین د علت داسے تپوس نشی کیدے چہ اور و لے گرم دے
 قاعدے مطابق دکائنا تو وجود او پہ ما بالعرض، ٹھکے کچرے پکین یو خیز وی کلہ پکین نہ وی کلہ ریک
 بہ وی کلہ نہ وی، نو دلتمہ داسوال خامخا کیزی، چہ دکائنات
 موجود دی دے جواب بہ دا اور کو لے شی چہ د اد داسے ذات
 نامہ دہ چہ ہغہ واجب الوجود دے وجود دہغہ ذاتی او ضروری
 دے، او ہغہ تہ رب العالمین ویلے شی دلتمہ بیابل سوال رچہ اللہ
 موجود دے داسے ختم شی لکہ دا سوال ختم شی چہ اور و لے

اور تہ لکھو

گرم دے، نوپہ دے دلیل د باری تعالیٰ ک ذات اوصفات د وارو
ثبوت کیزی، مثلاً انسان او ک انسان ژوند، علم، لیدل، آوسا یدل،
قدرات، کلام او ارادہ بتول "ط بالعرض" دی، چہ ک دے فیضان ک
پارہ درما بالذات م او ذاتی سر جسٹے ضرورت وی، نو ک انسان بلکہ
ک بتول عالم ک وجود ک پارہ وجود ک باری تعالیٰ او ک صفا تو ک پارہ صفا
د باری تعالیٰ سر چشمہ او خزانہ دہ چہ ہفہ "ما بالذات" او واجب
الوجود ک

۴ دلیل اتقانی

پہ کائنا تو کینے حکیمانہ قوانین شتہ، چہ ک
ہفہ پہ زور علنو نو نہ ک معلول اتوا و اسبابونہ
ک مسیبا نو علم مراحی، دا حکیمانہ قوانین دومرہ و سبع دی چہ ک مان
نہ تراوسہ ک سائنسی پہ ذریعہ خممرہ قوانین معلومہ شوی و
ک ا د ہفوقا نینوپہ نسبت چہ تراوسہ لا معلومہ ہم نہ دی دیرک
دی، بلکہ ک دے معلومہ قوا نینو نسبت نا معلوم قوا نینو سرہ دہ
دہ کہ دیو خا خکی چہ سمند سرہ دے ہمدغہ وجہ دہ چہ پہ
سائنسی قوانینو کین ترقی لا ترا نہ دہ کچرے دا حکیمانہ قوانین کم و
نو سائنسی ترقی پہ تپہ ولا رہ کہ حکہ چہ سائنسی ک قدرت ک قوا
معلومول او بنکارہ کولو نو م دے، دا بنکارہ خبرہ دہ چہ دہ
حدہ او بیجسا بہ حکیمانہ قوانین ک قادر مطلق حکیم کیدے شی
ہفہ خدائے دے، دا ہچرے ک مادے کار حکہ نشی جو پیدے چہ
پچلہ ک علم، شعور، حیات او حکمت نہ نشہ دہ،

۵ دلیل حبی

د شاہ رفیع الدین نور اللہ مرقدہ، ک آس
الحبہ، نوے رسالے مطابق ک بتولو کائنا
پہ خہیرا کین محبت آخلے شوے دے؛ او خصوصاً پہ انسان کین

دیر خریات محبت شتہ بیا ک دے محبت دوہ قسمہ دی :-

۱) یوم محبت ناقصہ :- (۷) دویم محبت کاملہ :-

دویم قسم کمال اولاد محبت دے، او دویم قسم ک اللہ محبت دے
بتول مذہبونہ ک اللہ پہ محبت قائم دی دے نہ معلومیزی چہ محبت
الہی پہ فطرت کین داخل دے، محبت ک موجود سرہ کیزی، مثلاً
مؤنبر خیل ذات یا مال اولاد سرہ محبت حکہ کوو چہ دا موجود دی
نیشٹ سرہ محبت خرمعنی نہ لری ک محبت ناقصہ دا حال شو
چہ ک ہفہ محبوب د موجود وی نو ک محبت کاملہ د لے محبوب
موجود نہ وی؛ ضرور موجود دے دا ہم دو وجود باری تعالیٰ دلیل
شو، او ک اللہ محبت تہ کامل حکہ و پیلہ شی چہ د محبت ناقصہ بتول
محبوبات لکہ مال اولاد وغیرہ پہ محبت الہی قریا نو لے شی :-

۲: دلیل التجائی

دنیاطلم نہ ک دہ، او پہ ہرہ زمانہ کینے ک
مظلوما نو شیر ک ظالما نو نہ دیر خریات
وی، نو انسانی فطرت ک ظاہری بتولو اسباب او ذریعہ نا امیدئی کینے
د خیل زرہ مضبوط لو ک پارہ او دغنا امیدئی پہ امید کین بد کو لو پارہ
یوغیبی قوت سرہ ک رابطے او ترون پید او لو کوشش کوی چہ ہفہ و
ک بتولو نہ بالا اوقادیر مطلق وی او حالات بد لول و ک ہفہ پہ قابو
کین وی دا سے قسم التجا کانے ک ما کانے اوزاری پہ بتولو مذہبونو
کینے شتہ چہ ک ذات الہی ک وجود دلیل دے :-

۳: دلیل ترقیبی

بتول کائنات پہ ترتیب دی، یخنی گرمی
شپہ ورخ، سپر لے او خزان، دستر
حرکت ک حیوانا تو اونباتا تو نشو کما بتول پہ ترتیب دی، دا بتول ک
یوحکیم ذات ک موجودیت حکہ دلیل دے چہ ک ہر ترتیب

ترتیب و رکوع کے وی، ادیوان حافظ کالفاظ ترتیب دابنائی چہ
 دے ترتیب و رکوع کے شتہ الفاظ پچیلہ یوہل سرہ ترتیب نحو
 ہمد عیہ دکائناتو داغت او حیران کن ترتیب دکواہی و رکوی چہ
 دلتر یو عظیم ترتیب و رکوع کے شتہ چہ اللہ دے اوہم داد اللہ
 تعالیٰ دہستی دلیل دے،

۸: دلیل شعوری

دا جہان یولوئے عمارت دے چہ دے
 ہرہ پُرزہ د حکمت دکہ دہ اودا دلیل
 دے چہ دے بانی او معمار عقل او شعور خاوند دے نویا
 دے نسبت بے شعورہ مادے کو دا سے نامعقولہ دے لکہ درہ
 کسان پہ یو بیابان کینے یو بنا سستہ کوتہ بیاموی ہفتہ دوارہ ور
 نوئی ہر شے پکینے موجود پہ ترتیب پروت وی اس دا دوارہ
 کسان پہ دے خیل خیال بنکارہ کوی یووائی چہ دا ہر خہ پچیلہ
 شوی دی کچہ خستہ پچیلہ جورے شوے بی پچیلہ پچے شوے اوس
 پچیلہ ماغلو، بل شو خستہ پچیلہ ورفلے پچے شوے پچیلہ بی یوحائے
 شوے دیوالو نہ چتو نہ وغیرہ پچیلہ جورے شوے قالینو نہ پچیلہ جورے
 شوے دکند و بزور نہ پچیلہ وری را او تہ یوحائے شوے پچیلہ رنگ اوتہ
 رائے دا پکینے پچیلہ رنگ شوے اوبوتی کلونو پر پچیلہ اوشو او
 قالین تریار شو، اوبل وائی چہ دا سے نہ دہ دا تبول پچیلہ نہ دی شو
 کا دماہر انجنیئر او کار یگر دپوہے او فکر نتیجہ دکہ دے چہ د عمارت
 نقشہ کے پہ ذہن کن تیارہ کرہ، بیائے ضروری خیزونہ اوسامان
 راجع کر و او پہ ماہرانو او کار یگرانو کے نقشہ پہ مطابق جو رکڑ
 اس دے دوارو بیان چہ عقل پہ عدالت کینے پیش شئی نو فیصلہ
 بہ دا وی چہ ر و عیہ سرے لیونے دماغ خرابہ دے اودویم

سرے عقل مند دے ڈرومی بیان چوت غلط اودروغ او کدویم بیان
 بالکل رشتیا او صحیح دے دغہ رنگی د جہان د عمارت بارہ کینے د مادہ
 پرستو بیان ڈرومی کس پہ شان دروغ او غلط و کدویم اودمومن او خدا
 پرست بیان بالکل صحیح اورشتیا حکیمانہ او عقلا نہ دے، لہذا عقل
 پہ موجب د جہان د عمارت دکپارہ د خدائے وجود چہ ضروری
 دے او پچیلہ د جہان د عمارت د خدائے ذات، صفات او کما لونو
 ثبوت یوغت دلیل دے

۹: حیاتی دلیل

پہ دنیا کین ژوند مؤنر وینو کور، وچہ شتہ
 مؤنر ژوندی یوچہ یر نور خیزونہ ژوندی
 دی، نو دا دلیل دے خبرے دے چہ دنیا عالمی حیات رٹاوند
 دکپارہ یوڈ ژوند سرچشہ او بنیاد شتہ چہ دا حقیقی او اصلی
 ژوند دے ذات ہم کرب العالمین دے،

۱۰: ذکری دلیل

دا اللہ پہ ذکر کن کامل خوندا، د انجذاب
 انبساط او ذرہ د اصلاح بننے شتہ، د
 نیشٹ پہ ذکر کن خوندا خولا خہ کوے د سرکہ ذکرے وی نہ، نو
 دینہ معلومیری چہ د اللہ ذات موجود دے

۱۱: د اطلاق دلیل

دا قانون دے چہ ک ہر مفید دکپارہ د مطلق
 وجود ضروری دے محکمہ چہ د تقیید او
 تحدید مطلب د وسیع او مطلق خیزونہ یو محدود او مفید خیز حاصلول
 دی، مثلاً د مکہ حد بندی ہلہ کیری چہ وسیع زمکہ موجودی
 دکائناتو تبولو وجود محدود دے چہ زمان او مکان پہ حدود کینے
 مند اورا کیر دے دے دکپارہ د حدود، قبول او د مکان او زمان
 نہ بالاترہ یو ہستی ضرورت دے او دا صرف درب العالمین ذات دے

رَسْمٌ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدْ دَرَكَهُ تَقْدِيرًا
 لَا تَبْدِيلَ لِمَخْلُوقِ اللَّهِ ط
 كُنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۝
 ہنخ تبدیلی نشی کیدے د خداے پہ طریقہ کس بہ تہ ہنخ تبدیلی نہ
 موے

خداے پاک ہر یو خیز جو
 کرو، او بیائے د ہنخ یواند ازہ منہ
 کرے د خداے پہ پیدا او بنت کئے

پہ دے آیتو لو کس قرآن د جہان د دے صفتہ بیان کریدی راکامل
 او بے نقصانہ دے (۲) پہ ترتیب او مناسب دے (۳) دد سے اصولو
 اوضوا بطو پای بند دے چہ خو ک ئے ما تہوے نشی ہر
 ن چہ تحقیقات آخری حد تہ سیدلی دی او دکا ثنا تو پہ سو نورالو
 بنکارہ شو، لوئے لوئے فلسفیان او حکیمان پہ دیر شور او فکر سرہ د
 خداے د ثبوت ہم دا اسناد لال پیش کوی ہر
 ارسطو د خداے د وجود، د ہنخ د توحید او د تیامت قائل وور ملل
 و نخل د شہرستانی جلد ۳ ص ۳۹

راکملین ایڈ و ردوائی چہ انسان ہنخ وخت حق دق شی چہ دا سے
 خلق او بینی چہ ہنخ داوائی چہ د ناطق او مکرم مشاہد او غور
 عجائب تو پہ لید و ہم داوائی چہ دا صرف د بخت او اتفاق رچپلہ د پیدا
 کیدو نتیجہ دہ، د افرضی احکام لو نہ او عقلی کمرہائی کو مولہ چہ خلد
 د علم محسوسات، تو مریبے دے دے لورہ علم حقیقی یا لکل باطل کوی
 دے پہ فزیکل سائنس پوہیدونکی ہنخ دے پہ دے یقین نشی کولے،
 (۲) ہر برت اسپنس لیکر دارازونہ چہ ورخ پہ ورخ تو دہ پاریک، کیرہ
 ہر کلہ چہ موبز پہ ہنخ زیات بحث کرو، نو دا بہ خامتا منل شی چہ
 انسان د پاسہ دا سے یوازی او ابدی قوت موجود دے چہ د ہنخ
 موجب دا ہول خیزو نہ موجو دینی،

۲) پروفیسر لینہ وائی، کومر لوئے خداے چہ آزی دے، د تو لو
 خیزو نو عالم دے پہ ہر خیز قادی دے، د خیلو کار یگرو پہ ذریعہ
 حیا پہ ویراندے دا شان جلوہ گردے چہ حیران او بیخودہ شم
 (الكلام جلد ۲ ص ۵۲ و ۵۳)

دیاری تعالیٰ توحید

پہ کومر لاٹلو چہ د خداے د وجود یقین را حئی ہم ہنخ د خداے
 دیووالی دلائل ہم دی، عالم دیرے برنخے بنکاری خو حقیقت کس ہنخ
 یو خیز دے، لکہ خنکہ چہ د انسان اندامونہ مثلاً ستریزے غویرونہ
 خو پہ لید و دیر بنکاری لیکن ہنخ حقیقت کس یو خیز رانسان دے
 اس ددے پیدا کوونکے او چلوونکے ہم یوزات دے دودہ ندی نو دیکو
 نہ بہ زیات خنکہ وی، خنکہ چہ یو خداے انتظام چلوے شی، نوبل خدا
 بیابکارہ شو او بیکارہ خداے کیدے نشی او کچرے دوارو ہم انتظام
 نہ شو چلو لے نو دوارہ خدا یان خنکہ نہ شو چہ دوارہ بہ ہے دسوی
 او بے وسہ خداے موبز چر نہ نہ دے لیدے، کچرے دوارہ مختلف
 نظامونہ چلوی، نو عالم بہ تس تس شی او کچرے دوارہ یونظام
 چلوی نو بیاهم عالم خنکہ بہ گما و د او ختم شی چہ د عالم حقیقت
 یو دے او چلوونکی د یو حقیقت دودہ یازیات خنکہ نشی کیدے چہ د
 وجود او دات پہ مینخ کس دا سے نسبت وی، لکہ د ظرف او مظروف مثلاً
 پنرہ اونخہ، اس کچرے یو خداے یوزات تہ یو وجود و رکوی او بل
 خداے ہم دغہ ذات تہ بل وجود و رکوی، نو دغہ یوزات پہ دینخ
 ختم شی، لکہ چہ یو پنرہ کس دودہ خیر و اماندے نو ہنخ شلیزی
 او پنرہ پاتے نشی، دغہ رنگ ددوارو خدا یا نو پہ دخل و رکولو د
 عالم تباہی دہ او کچرے بل خدائی پکین دخل نہ و رکوی نو داسے بیکارہ

او عاجز خدائی نہ وی بل داچہ د اتفاق ضرورت ہلتے وی کوم خائے
 کین چہ د اختلاف نہ ضرر پیدا کیری کچرے دواپہ خدا یان وی نو
 ضرورت او حاجت د اتفاق بہ ورتہ نہ وی
 نہ بہ ورتہ د ضرر ویرہ وی، حکم چہ دادواپہ کمزورئی د خدائی
 خلاف دی، نو دواپہ خدا یان بہ خائفا پورہ تصرف کوی او کامل
 دخل بہ ورکوی، نو اس موبز و نیلی دی چہ کچرے دوی دواپہ مخالف
 تصرف کوی نو ہم عالم نس اس او کچرے موافق کوی نو ہم عالم
 تباہ بریاد لکے چہ دواہ منیزہ بوجئی کین دواہ ننه خان خان لہ
 دواہ دومنہ غلہ آجوی نو ہفتہ بہ پرق اشلیزی، دادلیل قرآن

داسے بیان کرے دے :-
 لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا ۚ كَچرے زمکہ آسمان کینے دیر
 سُورَةُ انْبِيَاءِ آيَةُ ٢٢ ۚ : : خدایان وے، نو دواپہ بہ بریاد
 شوی وو
 ہم دغہ وجہ دہ چہ دعوی د توحید پہ ہتو لومذہب نو کین شتہ مشرک
 قومونہ ہم یو ذات فادر مطلق منی :-
 وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ ۖ كَچرے د مشرکانونہ تپوس
 وَالْأَرْضِ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ طر سورہ ۲۱ : اکہے، چہ آسمانونہ اوزمکہ
 لقمن آیہ ۲۱ : چا پید اکری دی نو خائفا بہ داوائی چہ اللہ پید اکری
 عیسیان رمشرکان منی درے خدایان خووائی، چہ دادرے واپہ یودی
 خبرہ غلطہ دہ خو بیاہم حقیقی گنروالے ہغوی ہر نشی برداشت
 کوے، باری تعالی سرہ پہ صفتونو فعلونو او عبادت کین دوی نور شیونہ
 ہم شریک کرے : حکم د کامل توحید نہ محروم شولہ، پہ ہتو لومذہب
 کینے بوازے اسلام داسے مذہب دے چہ ہفتہ د باری تعالی توحید

دھر قسم شرک د بوئینونہ پاک کرو :-
د شرک مذمت

① شِرْكٌ دَمَغْفَرَاتٍ جَوْكُهُ نَهْ دَعَى، اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ
 وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَاءُ سوره النساء آیہ ۴۸
 ② پہ مشرکانونجنت حرام دے، اِنَّهٗ مَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ
 عَلَيِّهِ الْجَنَّةَ وَمَا وُجِهَ النَّارُ ط
 ③ د مشرکانونو لے نیکی بر باد دی: وَلَقَدْ اَوْحٰى اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ
 مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَنْ اَشْرَكَتَ لِيُحِبَطَّنَ عَلَمُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ
 سورة الزمر آیت ۲۵ :-

④ د مشرک د پارہ د بخینے د عاجز نہ دہ، مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ
 اٰمَنُوْا اَنْ يَّسْتَعْفِفُوْا وَاَلِ الْمَشْرِكِيْنَ وَاَلِ الْكَافِرِيْنَ اَوْ لِىْ فُرْقٰنٍ مِّنْۢ بَعْدِ مَا
 تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنْهٗمْ اَصْحَابُ الْجَحِيْمِ سوره التوبہ آیہ ۳۷
 مشرکین ہم د اللہ پہ ذات او دعالم پہ خالقیت کین دہ سرہ پہ شریک
 نہ منلو متفق دی، لکہ چہ شاہ ولی اللہ رم بنکارہ فرما نیلی دی
 : مشرکانونو صفاتی، افعالی او عبادتی شرک کپیدے،
 مطلب داچہ د اللہ پہ صفاتو او پہ فوق الاسباب افعالو او عبادت کین
 تے ورسرہ نورے مقدرے ہستیانے شریکے کپدے خود اسلام او
 قرآن کوئے خصوصیت دادے چہ دوی د باری تعالی توحید د ہر
 قسم شرک د بوئنی نہ پاک کرے تزدے چہ دما فوق الاسباب نفع
 اوضرہ مرکزے بوازے د رب العلمین ذات کرے، ولو، قُلْ لَا
 اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ط سورة اعراف
 حاضر او ناظرے یو ذات خداوندی اگردہ ولو، و هو معکم
 ایتما کنتم ر سورة الحديد آیہ ۱۷ :-

علم غیب نے صرف ذات خداوندی سرہ خاص کرو، قُلْ لَا يَعْلَمُ
مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ طرسورۃ النمل آیت ۲۷
دھشکلا تو حَل کر لو د پاره ئے بلل هر هغه سره خاص کرکړه :-
فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا طرسورۃ الجن آیت ۱۶ :-

هر قسم عبادت او ما فوق الاسباب مدد دغو بنیتل ئے هم د الله
ذات سره خاص کرکړه :- اِيَّاكَ تَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ طرسورۃ
الفاحه آیت ۱۶ :-

تر دے چه سجده تعظيبي ئے هم الله سره خاص کرکړه کومه چه
نور و دینو تو کین د غیر الله د پاره جائز وکړه اِنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ :-
سورۃ الجن آیت ۱۶

نذار لغیر الله، قسم بغیر اسم الله، طواف لغیر بیت الله ئے بند کړو
او داسه د شاک توله دروازے بند کړه، حقیقت دا دے چه
د خدا ئے د اقرار نه په زړه چه کوم اخلاق اشر غور زیزی هغه بغیر
د دے توحید کامل نه نشی کید دے، دا طاعت، النقیاد، اِحیات،
خشوع، استقلال، توکل او اِخلاص حالت په زړه هله طاری
کید کیشی چه دا خیال او اعتقاد ئے وی چه خمون بن د ټولو حاجتو نو،
ضرورتو نو، امیدو نو، غرضونو او مقصدونو هم یو مرکز دے،
دا شان د آزادئ، زړورتیا او بے نیازی صفتونه د دے توحید کامل
نه بغیر نشی پیدا کید دے کوم کس چه د یو ذات نه یو بل څوک
حاجت روا کړی د هغه سر په هره آستانه د تیبیتید و د پاره تیاروی

نبوت

د نبوت لغوی بنیاد کچرے (نبی) خبر وی، نو د نبی شرعی او عرفی
معنی په د الله له طرفه خبر و د کونکے وی، او کچرے د نبوة په معنی د

۱۹۳
رفعه نه منقول وی نو د نبی معنی به د ټولونه لوړ او اوجت شان
والا وی، او کچرے د نبی بمعنی طریق، نه منقول وی، نو مطلب به ئے
دا وی چه پیغمبر عم الله ته د رسید و لار او وسیله ده، په رومبی
صورت کین مهموز اللام او په آخرو دوو صورتونو کین به معتل
اللام وی، د د آ شاعره و نه د موافق، شارح د نبی، شرعی او اصطلاحی
تعریف د نقل کړه دے،

مَنْ قَالَ لَهُ اللَّهُ أَرْسَلْتُكَ إِلَى قَوْمٍ، نَبِي هغه څوک وی، کوم ته
أَرْسَلْتُكَ إِلَى النَّاسِ جَمِيعًا :- چه الله د افر ما ټیلی وی، چه
نه ما یو قوم یا ټولو خلقوته پیغمبر لیر لے ئے:

د نبی رومبی دوه لغوی معنی امام راغب رحمه الله په مفردا تو کین
لیکلی دی، د نبی یو څو خصوصیات دی چه په هغه د غیر نبی نه جدا کړی
د نبوت خصوصیتونه

① یوانسان د نبوت د عهد د پاره چو نر کول د الله کار دے، د
عهد و هبی ده کسبی نه ده، الله تعالی په ظاهر یا ظن په حال او مستقبل
پوره خبر دار دے چه هغه کوم انسان ته د نبوت فرض په غاړه کوی
نو د دغه فرضو د ا کولو په هغه کین کامل قابلیت او استعداد موجود وی
اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رَسُلَهُ طرسورۃ الله بنه پوهیږی چه د پیغمبرئ
منصب چاله ور کول په کار دی :-

② د نبی علوم هم و هبی وی کسبی نه وی، هغه د زکے د کوم ا ستاذ نه
زد کړه نه وی کړی، بلکه د آسانی ا ستاذ نه به د آسانی علومو
زد کړه کړی وی، او د زکے په تعلیم کین هغه ا رمی ر نالو سته وی
امام غزالی رح د احیاء العلوم په رومبی جلد کین د عقل د مرتبو
د فرق دا یسے بیان کړه دے چه د خلقو د عقل مرتبه مختلفه دی

بعضے دیر غبتی وی چه په بنود لوهم زد کړه نشی کولے، او بعضے
تیز د ماغی وی چه په بنود نه زد کړه کولے شی او بعضے هغه
حضرات دی کومر چه د انسانی بنود لے نه بغیر د خپل زړه په رانوا
علومر حا صدوی، دا پیغمبران علیهم السلام دی،

۳ په شکل و شباهت او په خوئے خصلت کبش دنورو نه ممتاز وی
بخاری وغیره کبش دی :-

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : نَبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِه صُورَتِ
أَحْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا وَ خُلُقًا : اوسیرت کبش له یتولو خلقو
بهتر و :-

۴ په علم او عمل دواړو کبش کامل وی، د علم کمال ته د اده چه
کبش غلطی نه وی او د عمل کمال ته د اده، چه کنا ه توهمه کبش
او د عبادت الہی د حد نه تیریدال دده په عمل کبش نه وی، نبی د امت
د پاره د عمل نمونه وی :-

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ : نوڅکه د کنا ه نه پاک
وی او د خپل عمل غلطه نمونه نه ورکوی، لکه انسان چه د خپل کبش
د پاره درزی ته غلطه نمونه نه ورکوی، الله تعالی چه نبی د عمل نمونه
را لیر له نو په هغه کبش د غلطی او کنا ه څنکه امکان کبش شی :-

۵ نبی علیہ السلام د علم او عمل تکمیل کوی، مطلب دا چه څوک
د هغه تربیت کبش راشی نو هغوی په علم او عمل کبش کامل جوړ شی
د هغوی د علم او عمل شان د نورو یتولو خلقونه بلند او ممتاز شی :-

۶ د نبی د تعلیم او عملی ژوند نه دا بشاره معلومبزی، چه دده
اصل مقصد عام مصالح دی یعنی دده په وړاندے، د یوکس یا د
بهر او یتولی د فائده په خائے به عمومی فائده وی :-

۷ د نبی اومر خصوصیت دادے، چه د نبی معاشی ژوند او اخلاقی
کړدار د بے مالئی او مالدارئی په دواړو صور تو نو کبش یو شان وی
کوم خوراک سینا ک استوگنه او آغوستنه چه د بے مالئی په

حالت کبش ته وی هم هغه ته د مالدارئی په حالت کبش وی، کومه
عاجزی او خاکساری چه د بے مالئی په حالت کبش وی هم هغه ته
د مالدارئی په حالت کبش وی لکه چه د حضور علیہ السلام او نورو
پیغمبرانو علیهم السلام، د انبوت د تاریخ په پا نرو کبش محفوظ دے
کویا که پیغمبران علیهم السلام په عوامی مفاد و خپل ذاتی مفاد :-

قربا نوی، او د غلبه او حکومت حاصلولو نه پس هم د هغوی د مجزو
نیاز د بندگئی د شان او د هغوی په تواضع هیڅ اثر نه پریوزی،
د پیغمبرانو علیهم السلام د زړه او روح خدا داد پاکي او صفائی د
هیڅ ماحول نه خراببزی او کنا ه کبش نه دده مطلب دا شوچه
عامو انسانانو نه د هغوی فطرت مختلف دے :-

۸ د نبی په ژوند کبش د تصنع تکلف، نمائش، خپلے لویئی او د خان
بشاره کولو هیڅ نېنه نه وی، او د هغه محبت او بغض د خپل ذات
د پاره نه بلکه د رب العلمین د ذات د پاره وی، هغه خود
خپل خان حق معاف کوی، لیکن د الله حق نه معاف کوی :-

۹ نبی د الله د فرمانبرداری عملی نمونه وی، هغه په بشاره او پته
په دننه او بهر دو ستانواو د شمنانو سره، په قهر او په خوشحالی
کبش بلکه په هر حالت کبش د رضائے الہی د لارے نه یو دزه هم نه اوږی
د کبشے حالات او خائی کیفیات د هغه په استقامت کبش څه نقص
نشی راو یتے کویا کبش د الله رضا او د شرعے تابعداری د هغه په خبیر
آخلے شوی وی،

۱۰) کہ غنہ پہ ذریعہ دے دے دیا رہے عجائبات اور معجزات ظاہریزی
 چہ دہ غنہ دے نبوت تائید پر اوشی۔ پہ شرح مواقف کینے دے معجزے
 اوہ رہے شرطہ لیکلی دی۔

راج دابہ دے خدائے فعل وی رہے عادت خلاف بہ وی، (۳۲) دے ہفتے مقابلہ
 بہ نشی کیدے (۳۳) دے نبوت دعوی دار نہ بہ ظاہریزی رہے دعوے
 موافق بہ وی (۳۴) بل نبی تہ بہ دروغون نہ داتی رہے دعوے کو لو نہ بہ ورنہ
 وی (طبع نو لکھنور ص ۲۷ تا ۲۸)

د معجزے اصولی قسمونہ دے دی راج معنوی معجزہ دے خاصا نو دیا
 (۳۵) جسی معجزہ چہ عوامو دے پارہ وی دے حضور علیہ السلام معنوی
 معجزہ قرآن دے، او جسی معجزہ تے شق القبر، تکثیر طعام و میا ہ
 ریغے خوراک خبناک زیا تہول او دے خوار و خوار و او نو بو تہ خبرے
 کول دی۔

پہ معجزے، کرامت اور کربن پیلٹون

معجزہ او کرامت دوا رہے دے اللہ کارونہ دی، معجزہ کہ پیغمبرانو
 او کرامت لہ ولی، ظاہریزی دوا رہے اختیار ہی نوی پہ اکتساب
 حاصلو لے نشی، بنود نہ اوز دے کہ تے نوی، دے دے دوا رہے سبب
 صرف دے اللہ الادہ وی، پہ خلاف دے سحر چہ دے ہفتے دے لغت امان
 او مفسرینورم دا بیان کریدے، مَا دَقَّ مَا أَخْلَعَ وَ لَطَفَ، یعنی کوم
 فعل او عمل چہ پہ مخفی اسبابو بناوی ہفتہ سحر دے، دے سائنس
 بعضے موجودہ مصنوعات ہم دے سحر پہ تعریف کین داخلیدے شی، جکہ
 چہ دانسانی فعل دے، دانسان پہ اختیار کین دے پہ بنود نہ اوز کرے،
 کسب او اکتساب، پہ مشق او تجربہ حاصلیری دے نہ علاوہ عادی
 اوردی دے دے اسباب لکہ دے عام کار کسب دا سے بشکارہ او ظاہری

چہ عام خلق پر ہم پوہیزی، کچرے لہ دے دروغون بنی یو خلاف
 عادت کار ظاہرشی نو دابہ معجزہ نہ وی، بلکہ پہ استدراج او سحر
 کینے بہ حکم داخل وی، چہ دے ہفتے مخفی ہفتہ اسباب موجودی کوم چہ
 مادی وی او کہ غیر مادی وی، خو تعلیمیاتہ او مشق کوونکی خلق
 تے استعا لوی، عبد اللہ المقنع یا زردشت نہ کچرے دا سے کارونہ
 صادر شوی وی، نو ہفتہ ہم پہ دے قسم کین داخل دی، لکہ چہ دے شیخ
 الاشراف او سکاکی نہ ہمداسے امور بشکارہ شوی دی چہ دے نبوت
 دعوی تے نہ لولہ زتاریج کین شتہ دے درنگ دے ابو الطیب المتنبی او دے نو
 متنبی نو نہ ہمداسے کارونہ ظاہر شوی دی دا تہول سحر، استدراج
 تجربو، او تعلیم سہ تعلق لری مثلاً دے شیونکی پہ لاس اچو لو دے شیخ الاضر
 لاس دے او بے نہ را بیکیدل او دے شیونکی تک نہ پس بیالاس جو رہیدل چہ
 پہ حقیقت کینے لاس نہ و بلکہ رومالو، اولکہ دے سکاکی چہ بھدا کین او دے
 دا سے بند کرو چہ یونغرے ہم نہ بگیدو، دے طاش کبری زادہ روحی نہ نقل
 دے رجمالہ مسلمانوں کا نظام تعلیم و تربیت گیلانی جلد ۱ ص ۱۸۱ عاشرم ابن سینا
 پہ آخر دے اشادات پہ یو باب کین اگر چہ دے خوارق دے خلاف عادت خیزونو
 طبعی اسباب ہم بیان کریدی او پہ تفہیمات کین شاہ ولی اللہ رح دے
 إِنَّمَا الْمُعْجَزَاتُ وَالْكَرَامَاتُ أُمُورٌ أَسْبَابِيَّةٌ غَلَبَ عَلَيْهَا السُّبُوحُ
 فَيَأْتِيَتْ سَائِرُ الْأَسْبَابِيَّاتِ، او خوارق تے پہ متازا سبایا تو کینے
 شمیر کریدی لیکن دے ہفتہ مقصد خوارق پوہے تہ تزدے کول او دے
 مقصد تہ دے چہ دے درجہ دے عامو سبایا تو پہ شان کسبی او
 مشقی دے

دنبوت حقیقت

دے نبوت حقیقت خو اللہ تعالیٰ پیٹرنی یا پخپلہ نبی لیکن دے شکل

پہ ذہن کتب را وستود پاره امام کا زوی رحمہ اللہ پر مطالب علم لیکر
 کچھ چہ خہ لیکلی دی دھے خلاصہ دادہ . چہ انسان کین دودہ طاقت
 دی ، (۱) د خیر او شر معلوم قول (۲) او دویم د خیر د عمل کو لو او د شر
 د بچ کید و طاقت ، د رومی طاقت نوم قوت نظری دے او د دویم
 طاقت نوم قوت عملی دے دے دوار و قوتو نو پہ لحاظ د انسان
 دے قہ دی ،

(۱) یو ہن خلق چہ پچھلہ پہ دے او صافو کین ناقص وی :-
 (۲) بل ہن خلق چہ پچھلہ خو کامل وی لیکن د ناقصا نو تکیل نشی کو
 (۳) بل ہن خلق چہ پچھلہ ہم کامل وی او ناقصان ہم کاملان کو لے شی
 دکمال بیا مختلفہ درجے دی دے آخری حد دادے چہ قوت نظری
 دومرہ کامل وی چہ ددہ پہ خہ علم راشی نو ہن د بالکل صحیح وی او
 غلطی امکان ہدیو پکین وی نہ او د قوت عملی دکمال آخری حد دادے
 چہ ہن تہ د داسے قوی ملکہ حاصلہ وی چہ پچھلہ تر بنہ کارونہ صادر
 او بدئی د صادرید و امکان تر بنہ وی ، کوم یو انسان تہ چہ د نظری
 او عملی کمال دا انتہائی درجہ حاصلہ وی ہم دغہ پیغمبر او نبی وی
 (۴) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ ، پہ (معايير القدر) اور (المنقذ من
 الضلال) کین د نبوت پہ حقیقت د پوھے لہ پاره چہ کوم تقریر کو
 دے دھے خلاصہ دادہ چہ انسان د پیدائش پہ وخت جاہل وی
 د بتو نہ رومی پہ ہن کینے د مس قوت پیدا کیری چہ پرگرم ، یخ
 او سخت پیڑنی ، بیا پہ کہ کین قوت حاسہ او باصرہ پیدا شی چہ پہ
 رنگ او مقدار پیڑنی بیائے د آوری و او حکلو قوت پیدا شی چہ پہ
 ہن آواز او مزے پیڑنی او پہ دے د محسوساتو حد ختم شی
 بیا یوہ نوے د تیز دور شروع شی چہ پہ ہن دے دھے خیز و نوے

صدا ، چہ پہ کوموددہ لاس نہ رسی دا دور پہ او ممال د غیر
 شروع کیری کیری دے دور کین دے خیل ، پردی د خوراک خاک قابل
 بزونہ او پیڑنی ، بیا د عقل زمانہ راشی چہ پہ ہن انسان کین ،
 مال ، صحیح او غلط پیڑنی اُس دے نہ ویراندے یو بلہ داسے رجب
 د عقل رسائی ہغلنہ نشتہ لکہ خنگہ د حواسو چہ د عقل د رجبے تر سا
 نہ ، دے دے رجبے نوم نبوت دے چہ دھے پہ وجہ دوحی پہ رہنما
 ہن ہنہ علوم او معلومات حاصلیری د کوموددہ کوندا و نہ چہ عقل

جز دے :-
 د نبوت تا بتو لو د پاره د امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ ، دویم طریقہ
 دے چہ نہ بول کارونہ د کولو دی ، اونہ د نہ کولو ، بلکہ بعضے
 کولو دی او بعضے د نہ کولو ، اُس دا سوال پیدا کیری چہ د کولو او
 نہ کولو د کار و نو فرق ہر انسان کو لے شی ، او یائے ہن شوک نشی
 یائے شوک کو لے شی او شوکے نشی کو لے رومی دوارہ احتمالونہ
 رابا بطل دی ، یوازے دریم احتمال داسے پائے کیری ، چہ بعضے انسانان
 چہ ہنوی دا حد و نہ متعین کو لے شی چہ فلا فی عملونہ د کولو او فلا فی د
 اولو جو کہ دی دغہ حضرات پیغمبران او صاحب شریعت دی :-
 (۱) د احقر پہ خیال کین د بعضے لطیفو خیزونو مثلاً د ایمان ، کفر د طلعت
 عصیت تا ثبات د عقل د حد نہ بہر دی ، لکہ خنگہ چہ معقولات د حواس
 نہ بہر دی نو ددی علم د عقل پہ ذریعہ حکہ نشی حاصلیدے مگر د
 د تاثیراتو علم د یرنیات ضروری دے ، حکہ چہ د کثیفو خیزونو
 د تریا قوا و زہر و نفع نقصان معمولی دے لیکن روح سہ د
 پہ وجہ د لطیفو خیزونو اثر قوی وی ، مادیا تو کینے لطیف اشیا
 الاثر وی ، لکہ ستیم چہ دومرہ قوی الاثر دے چہ ریل کا دے

پر مہدے وہی، لہذا آدمی انسان فلاح دے خیزونو د نفع و نقصان
 یوازے رب العلیین حکم کو لے شی چہ ہفہ پچیلہ لطیف او خیر دے
 انتہائی مشرف او عظیم دے او انسان بے حدہ کمزور ہے او ذلیل
 پہ دوارو کئے ہیچ جو رخت نشو نا تے لہذا دے د پارہ یو واسطہ دے
 چہ خہ قدرے نسبت تے د اللہ، وہ وی او خہ د انسان سرہ چہ پہ
 طریقہ د اللہ فیض انسانا نو پورے را ا ر سبوی اودا واسطہ د نبوت
 شی ددے واسطہ بہ داسے مثال وی لکہ داورا و ابو یوحانے کولو د پارہ
 چہ د اور پشان گرم اولطیف ہم نہ دے او د ابو پشان یخ او بنید ویکے
 د اور فیض رگرمی) بیغ پہ بیغہ حکم ابو تر نشی منتقل کو لے چہ ددے
 سینخ کنی جو رخت نشہ ہر کلہ چہ د پچکے واسطہ شوہ نو دا اور فیض
 ہلہ ا د سی او ہفہ کرے شی، دغہ حال د محبت الہی اود نبوت د علوم
 چہ د نبی پہ ذریعہ امت او عامو انسانا نو تہ منتقل کو لے شی د روحا
 او ملکیت پہ اعتبار د نبی ذات اللہ سرہ نسبت لری اود بشریت
 انسانیت پہ اعتبار انسانا نو سرہ نسبت لری اودغہ رنگے دیو
 پہ تو کہ د نبی مناسبت مفیض د اللہ) او مستفیض د انسان) د
 سرہ دے :-

رہ) شاولی اللہ نور اللہ مرقدا، پہ حجتہ اللہ کنس د نبوت پہ انسا
 کوہ کلام کریدے د ہفہ خلاصہ حادہ چہ پہ نیاتا تو کن دہر یو
 جدا خاصیتونہ دی دغہ رنگ د حیوانا نو د ہر قسم خان خان لہ
 دی، داہول خاصیتونہ ددی د صور نوعیہ و فطری غوبنتنہ د
 نوعیہ پہ موجب حیوانا تو لہ چہ د ہغوی د ژوند د پارہ فطری
 عنو، نہ علاوہ بوبل قسم ادراک ہم در کرے شوے دے چہ ہفہ
 اکتسابی او نظری و پیلے شی اودا پہ تجربہ، غور، فکر او پہ ترتیب

بقدماتو حاصلیزی، ددے پہ ذریعہ انسان، تجارت، کار کسب او
 بلوم او فنون حاصلوی، خود اتول علمونہ د انسان بدنی حالت
 ترون لری، ددے نہ بغیر انسان تہ یوبل قسم ادراک ہم در کرے
 دے چہ د ہفہ د روحانیت فطری خصوصیت دے، او ہفہ تہ
 ملکیتہ ہم رو پیلے شی ہم ددے قوت پہ اثر ہفہ د کائناتو پہ کارخانہ
 کو ی چہ داخہ لہ جو رہ دہ، خہ چا پید ا کرے یم، شوک مالہ روزی
 ی، او خہ د پارہ تے پید ا کرے یم، او ددے سوا گونو پہ جو ا بر تو کئے
 د یو دیر لو تے طاقت اقراری شی، او د ہفہ پہ ویراندے د زاری،
 زنی تہ توالی او د تا بعد اری آداب پہ خائے را ژبری خود مہ ا مود
 پہ یو قانون الہی موقوف دے، چہ د ہفہ د رضائو لے مقرر ہے
 ددے صورت د اجوز کری چہ لہ دیر و مود و پس خپل منظور نظر
 انسان پیدا کرے کوہ چہ ددے فطری غوبنتنہ (د فرما نبرداری
 تون) د ظہور سبب جوہ شی دانی وی، پہ اصل مضمون موندے د پارہ
 ضافہ ا کرے، چہ عام فہم شی،

د قانونی دلیل د اللہ جل جلالہ، ددے صفتونہ نول قومونہ او

فیونہ منی، ① حاکمیت ② قدرت ③ حکمت
 او بار و صفتونو تقاضا د ادہ چہ خپل رعیت او انسانی مخلوق باندا
 قانون ا جلوی حکم چہ بے قانونہ حکومت ہسے شرم دے، قدرت
 حکمت ہم بے قانونی نہ منی، نو دا ضروری شوہ چہ د حاکم اعلیٰ او د
 العلیین د ذات یو قانون و موجودوی اودا ہم ضروری دہ چہ انسان
 قانونہ خبردار کریشی حکم چہ بے اعلانہ او بے خبرہ قانون بیکارہ

د قانون د اطلاع دوه صورت کید بيشی، یو عمومی او دویم انتخابی او عمومی داچه الله رب العلمین هر کس ته ځان ځان له په هر ملک زمانه کښ ددے خبر ورکوی، خودا د الله د شان او عظمت نه ځکه خلاف ده، چه یو حقیر انسان امیر یا بادشاه هم داسه نه کوی چه کور په کور دگرزی او هر هرتن ته د خبر ورکوی، نو دویم صورت اوس داسه مناسب دے چه الله تعالی یو غوره انسان اټاکي او د هغه واسطه د خپل قانون خداوندی نه خبر کړی چه د خلقو دین دنیا بشی، او عدل او انصاف قائم شی، او د خیر او شر د عملونو د نتیجونه خبر شی د داسه منتخب او نمائنده حاکم اعلی هستی نوم د شرع په اصطلاح کښ ښی اور رسول دے :-

(۶) د جې د لیل د انسان په فطرت کښه د جسمانی ضروریاتو لکه خوراک، شیناک، نکاح وغیره) محبت هم پروت دے، او د روحانی ضروریاتو (د الله) محبت هم، په دنیا کښه د بتولو قومونو او مذاهبونو د ایشمیر، عبادت کا هونو ددے، صحیح یا غلط مظاہر دی، د عبادت طریقو وی او که غلطه خو مطلب ته الله سره د محبت ثبوت دے، هر که الله پاک د ټولو خلقو محبوب دے او د محبوب، ضالبتول هم فطری غوښتنه ده خود ارضایو پټ خیز دے چه د هغه اظهار به په کلام نه چه په قیاس او انکل دغه کلام د الله کوم پالک او اعتباری ذات چه بنکاره کیری هغه ته ښی اور رسول وینلے شی، او په دغه کلام د اخوښی او ناخوښی متعین حدود و د شریعت په اصطلاح کښ خو باطله عقیدے، بښه او خراب خوښونه او نارا و عملونه وینلے (۷) عدلی دلیل، انسانان د خپل ذات باقی ساتلو د پاره د خیزونو محتاج دی، خوراک، شیناک، او ځان خاښیکه، او د

نوعه د باقی ساتلو د پاره ددنه علاوه د نکاح او د ښه هم محتاج وی دا خلوس ضروریات ټول انسانان غواری او طلب کوی، هر کله چه هر انسان پرخپل شهوانی او په نزوی قوت د ضروریات لټوی نو ځان خاښیکه به جگر ږی او کشمکش پیدا کیری او هر یو به خپل غضبی قوت غوښتلی کوی، ددے جگر و او شر ختمولو د پاره د انصاف قانون په ښکار دے چه د هر انسان خپل خپل حق محفوظ کړی اوس به دا قانون د چا وی (۸) دیو انسان یا د گنرو انسانانو ر پار لیمنت او یا به ته خدا ته جوړی، په رومبی د ژوو صورتو کښه د عدل مقصد نه پوره کیری، ځکه چه د عدل قانون جوړولو د پاره دا خیزونه ضروری دی :-

- ۱) کامل علم او کامل حکمت چه د خیر و شر حد نوم متعین کولو کښه غلطی ا نشی :-
 - ۲) رحمت او شفقت چه د بعض او عناد په وجه د قانون په جوړولو کښه بے انصافی ا نشی :-
 - ۳) پیره داری به، پکښه نه وی چه د قانون په جوړولو کښه د خپل قوم د خپلو وطن دارو لحاظ ا نشی او د نور و حق ا نه و هله شی :-
- انسان کښه د درې واړه صفتونه نشته دده علم مکمل نه دے ددے پوره شفقت نشته او نه د پیره جښه نه پچ کیدے شی، خود خدا ته په ذات کښه د دريو واړه صفتونه پوره درل نشته، دده په علم کښه غلطی نشته د دنیا ټول انسانان دده پیدا شوی بندگان دی دے د ټولو یوشان معبود دے، نور رحمت او شفقت ته هم په یوشان دے او پیره جنیه، پکښه هم ځکه نشی راتلے چه الله یو قوم قبیلے یا وطن سره هڅه تعلق نه لری دده شان دے تصور نه هم اچت او بالادے، قانون جوړولو هم ددے ذات حق دے او دا قانون د کوم پرگزیده بنده، معتمد

اور منتخب نمائندہ پہ ذریعہ چہ لیری دابئی اور رسول عم دے ۔
 رہے تو وسطی دلیل ، بتول مذہبوں ، دا خبرہ مئی چہ انسان ہندہ
 خدائے پیرندگی اور عبادت کو لے شی چہ ورتہ دہندہ ہنما ئی
 لیکن عامو انسانا نو او د خدائے پہ مینج کئے دمرتبہ پہ لحاظ ہیج مناسب
 نشستہ ، عامر انسان دیرلانداے او د دنیا خالق انتہائی بلند دے مزی
 شوہ چہ انسانا نو کین کا اللہ د فیض حاصلو لو دا سے بزرگ زید واسطہ
 دی چہ بیا دغہ فیض عامو انسانا نو تہ ہفہ اُر سوری ، یو طرف تہ
 د بشریت پہ واسطہ انسانا نو سرہ ترے وی او بل طرف نہ د روحانی
 پاکیزگی او بلندی پہ برکت اللہ جل جلالہ سرہ مناسبت لری دے
 پہ حقیقت کئے د فیضان الہی واسطہ وی چہ د دی پہ ذریعہ د خالق
 کائنات فیض انسانا نو تہ ر سبزی مثلا موز د اور فیض د گرمی او تو
 س رسول عوار وچہ د ہفہ نہ چائے یا پخ کرے جو کرے ، خود او بو
 او اور جو رخت نہ راجی یو گرم دے بل بیج یو اوج دے بل گوند یو واسطہ
 دیکھے بکار دے چہ د ہفہ پہ ذریعہ د اور گرمی اُبو کئے نوزی او مقصد
 حاصل شی یا داسے لکہ شاہ ولی اللہ رحم فرمائی ، روح انسانی رچہ لطیفہ
 ربانی دے دیر لطیف دے او انسانی بدن کثیف دے دے دوار و جو رخت
 بشور اتلے اللہ د جو رخت را وستو د پارہ چہ د روح انسانی فیض بدن
 انسانی تہ اُرسی واسطہ د روح طبی ر ہفہ براس چہ وینے نہ پیدا گیزی
 نہ پیدا کرے چہ د انسان پہ بدن کئے خوڑ وی ، ہمدغہ رنگ پیغبران
 علیہم السلام د اللہ او د عامو بندگانو پہ مینج کین واسطہ دی ، د رُشد
 او ہدایت دا شکل د اللہ د عظمت سرہ بنائی لکہ د نصاری و د عقیدے
 مطابق اللہ پہ شکل د عیسی علیہ السلام یا د ہندوانو د عقیدے مطابق
 اللہ پہ شکل د رام بشن مہادیو او اتل غلط او د فطرت خلاف دی ۔

اول دا چہ لا مجدود خدائے د انسان پہ شکل کئے محد و کیدل د عقل
 خلاف دی ، دویم :- خدائی د انسان پہ شکل کیدلو سرہ خیلہ خدائی
 قائمہ نشی سالتے او بل دا محمدائے پاٹ کین بہ ہم د بشریت حاجتوںہ
 او ضرورتوںہ راشی ، بیا بہ خدائے پاتے نشی ، دسریم :- دا چہ د انسان
 پہ شکل سہی خو خدائے پخیلہ ہادی شو اُس بہ چہ دے کوم عمل
 کوی ہفہ بہ د خدائے عمل گنرے شی ، نو انسان بہ د ہفہ تابع
 پہ دے عمل کین ٹکے نشی کو لے چہ ہفہ بہ دا عذر لری چہ انسان
 د انسان پشان عمل خو کو لے شی مگر د خیل خالق او خدائے پشان
 عمل کو ل ناممکن دی ،

خلو رم : دا چہ پہ انسانی جامہ کین د خدائے را تلل مفید نہ دی
 حکم ہفہ د چار عیسی یا رام چندس پہ شکل کئے چہ را شی نو بتول
 تعلق بہ ئے ہم دے سرہ براہ راست وی ، او نور و انسانا نو سرہ بہ ئے
 بالواسطہ وی ، ٹکے چہ ہر انسان کین خوبہ د دغہ عقیدے مطابق
 خدائے نشی نتو تے ، لہذا پہ خائے دے چہ خدائے تعالی د انسانی
 تشکل ذلت پہ سر واخلی ، او پخیلہ د فیض واسطہ شی دا خبرہ دیرہ
 معقولہ دے چہ یو غورہ کرے انسان د فیض واسطہ جو رہ کری
 چہ د ہفہ عمل د انسانیت ر بشریت پہ وجہ د نور و انسانا نو د پاسرہ
 نمونہ جو رہ شی یو انسان بادشاہ پخیلہ کوخہ پہ کوخہ نہ گری او نہ
 د بل چاہہ شکل کین گری ، صرف خیل ہونمائندہ وزیر وغیرہ مقرر کری
 چہ ہفہ د نہ احکام او قوانین نورو تہ ر سوری :- د اسلام د نبوت تصور
 د ہولونہ زیات معقول دے ہفہ د فطرت سلیمہ او د دنیا د روش
 بالکل مطابق دے ،

نہم :- دا چہ پہ شکل د بل ر عیسی یا رام چندس کین د را تلو مطلب دادے

چہ پہ ہننے ظاہر شوے دے نو دا خبرہ حکم غلطہ دہ چہ د خدا
 جلوت گاہ او مظہر د دنیا ہر یو خیز دے :-
 دے تقدیسی دلیل : خداوندی احکام پیر بندل د ہننے منل او کول
 دے واپرہ ضروری، دا حکامو پیر بندلو او پوہ د پارہ د معلّم د ہننے
 منلود پارہ د تقدس رپا کئی، او د کولو د پارہ د مقدّسے رپا کے،
 نونے ضرورت ری، چہ د تعلیم، تسلیم، او تعیلل پہ ذریعہ دین
 الہی باقی پاتے شی، کہ دا سے نہ وی د دین سلسیلہ بہ کت شی او د
 دین جاری سانلو د پارہ د دے ربط او ترون دا سے یو محسوس شخصیت
 سرہ ضروری دے چہ د ہننے عظمت، تقدس، محبوبیت، پہ زہرو
 کتے دا سے مضبوط وی، چہ کلہ ہم تر جہ اوزی او د احیثیت ہم د بنی
 کیدے شی، حکم د بنی تصور دین د پارہ ضروری دے چہ د ہننے
 محبت او تقدس د دین د شیعو رو بنائے سانلو د پارہ د تیلو کارو کئی

ختم نبوت

د ختم نبوت مسئلہ د اسلامی تاریخ پہ یو دور کن ہم د شک شیے
 جو کہ نہ دہ پاتے شوے او نہ پہ ہننے د بحث کولو خہ ضرورت کنولے
 شوے دے، لیکن د پاک او ہند پہ برصغیر کن انگریزی حکومت
 د خپلو مفاد او د تاریخی اسلام د شنئی د تکیل د پارہ د اسلام پہ
 دے مرکزی عقیدہ گذار کول ضروری اکنول د پارہ د دے چہ د مسلمانان
 یوولے ختم شی د دے سازش پورہ کولو د پارہ د پنجاب د ضلع کور،
 داسپور نہ انگریزانو تہ دا سے یو سرے پہ گوتوراضے چہ د دے
 مقصد پورہ کولو د پارہ د مناسبت وو، ہننے د انگریزانو پہ حمایت

خپل یو امت جو رکرو او د نوی نبوت بنیا دے اکنولو دیر کتا بونہ
 اکیل چہ د ہننے بنیا دی مقصد و نہ درے دی :-
 ① پہ خپل شخصیت او دعو و زور د رکول :-
 ② د قرآن تحریفونو تہ معارف و تیل :-
 ③ د مسلمانانو پہ د شنئی او د انگریزانو پہ دوستی زور لکول :-
 د دہ بتولہ کاروائی ہم د غہ خلاصہ لری، لکہ اقبال مرحوم وائی :-

سلطنت اغیار را رحمت شمر د	رقصہائے گرو کلیسا کرو مرد
---------------------------	---------------------------

ترجمہ د غیر قومونو د انگریزانو حکومت تے رحمت اکنولو د گریے خوانگ
 کد اکلے اکرے او مر شو :-

د نا خبرہ مسلمانانو د ایمان بیچ کولو د پارہ پہ ختم نبوت خہ بیان کول
 ضروری دی، د اسلام مثال د یو عمارت دے او د اہم عمارت درے
 نقشے وی چہ انجنیر تے جوڑ وی :-

① ذہنی او فکری نقشہ ② تحریری او کتابتی نقشہ ③ خارجی نقشہ
 اسلام د عقائد و اخلاق و عبادا تو یو عمارت دے د ہننے پورہ نقشہ پہ
 علم الہی کن محفوظ دہ، بیاد انفسہ د کتاب او سنت پہ شکل کن جوڑ
 شوے چہ دا د عمارت اسلام یو تحریری نقشہ اکنولے، بیباخوار لس سورہ
 کالہ د مسلمانانو جاری عمل د دے نقشے او عمارت اسلام یو بہرے
 وجود و دادر سوا پہ یو بل سرہ کدی یو خائے واخلی دی د اللہ پہ علم
 کتے د اسلام حقیقت ہو بہو د قرآن او حدیث پہ شکل کن بناکارہ شو
 او قرآن و حدیث کن د اسلام چہ کو م حقیقت و وہم ہننے د مسلمانانو
 پہ ذہن او فکر کن پر لہ پسے نسل پہ نسل منتقل کیدو، د اسلام پہ

بنیادی امور و کتب مسلمانانوا اختلاف انکرو اگر چه په نور و امور و
 کینے اختلافا و، هم دغه وجه ده چر په اسلام کینے دیرے فرقی پیدا
 شوے خو ترینه هغوی د ختم نبوت په بنیادی حقیقت کین شمسیم
 اختلاف انکرو البته د کتاب الله او سنت نبوی نه د بھر و تو په چل
 انکار کیدے شو او همدغے ا شو، په دے مسئله په دوؤا بڅونو، بحث کوو
 ۱ عقل ۲ نقل : په نقل کین به په درے خیزو نو بحث کیری
 ۱ کتاب یعنی قرآن او ختم نبوت ۲ حدیث او ختم نبوت ۳ اجماع
 او ختم نبوت، او د دے نه پس به د ختم نبوت په عقلی اړخ بیان کوو :-

۱: قرآن او ختم نبوت

د قرآن حکیم د سلو آیتونو نه زیاتو
 کینے د ختم نبوت مسئله بیان شوید
 خود کوتاه والی په خیال مونږ یو خوا ایتونه را جو نړ کوو، رو هه په سوت
 اجزاب کین دے :-

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ابًا أَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ : محمد صلی الله علیه و سلم ستا سو په سر و
 وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتِمَ النَّبِيِّينَ ط و کان : کینے د چاپلا نه دے لیکن د الله رسول
 اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ : او په ټولو نبیانو مهر دے، او الله په

هر خیز خبر دار دے :-

د آیت با بالخصوص په ختم نبوت دلالت کوی، یعنی د نبی علیه السلام په
 تشریف آوری سره د ټولو نبیانو په سلسله مهر ا لگیدو، ا س به چاته
 هم نبوت نشی ور کولے، چاته چه ملا ویدا و هغه ملا و شو او هغوی د
 نبوت دور د ټولو نه حکم ر ستو کیشودے شو چه دان نبوت به ترقیامته
 چلیری په آخره زمانه کین به حضرت مسیح علیه السلام د دوری د امتی په
 حیث ر اخی، ټول پیغمبران ا س هم په خپل خپل ځانکے پیغمبران دی مگر
 د نیا کین صرف د محمد د نبوت عمل جاری او ساری دے، او الله ټول

خیزو نه پیژنی تردے، چه دا هم پیژنی چه زمانه د ختم نبوت او
 ځانکے د ختم نبوت کوم یود دے په «خاتم» کینے د دت، په زیر د و پرو
 قاریانو قدرت دے، او د دت، په زور د حسن او د عام قرات دے،
 د لړیومی قدرت یعنی خاتم د خاتم النبیین معنی د ټولو نبیانو
 ختم ویکله او د دت، په زور خاتم معنی د ټولو نبیانو مهر و خوک د و اړ و
 قرأ تونو مطلب یود دے هغه دا چه هغوی صلی الله علیه وسلم آخری
 نبی دے او د دوری نه پس د نبوت دروازه بنده شوه، حکم چه د مهر
 معنی د نبوت بندیز، دا یو بلیغ انداز دے، چه پر قرآن سنت او عربی
 لغت متفق دی، د کومو کافرانو په نصیب کین چه ایمان نه وو، د هغوی
 په باره کین د ایمان بندیز په لفظ د مهر بیان کرو، فرمائی.

ان الذین کفروا ساء علیهم عا نذار تهم ا هم کم تنذرا هم لا یؤمنون ۰ ختم الله علی قلوبهم و علی سمعهم و سورا البقرة آية ۷۰	یقینا څه خاص خلق د ا س کافر دی چه نه هغوی ویزو دے او که نه ویزو دے هغوی به ایمان نر ل وړی حکم چه د هغوی په زړونو او غوږونو مهر لگیدلے دے
--	--

کچر دے دلته د مهر معنی د ایمان دروازه بندیدل وی نو په خاتم
 النبیین کین هم د مهر معنی به ځانکاه د نبوت بندیز وی، لکه صاحب
 قرآن پخپله دا تفسیر کړې دے په مسلم کین د ابو هریره او په
 ترمذی او ابو داؤد کین د ثوبان رض نه مرفوعا روایت دے چه
 قیامت نه وړا ند دے به د جالان او دروغ ثر نان د نبوت دعوا کړی
 وَاَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، حالانکه ده خاتم النبیین یم ځا
 نه پس چاته نبوت نشی ملا ویدے هم دا الفاظ د حدیث یفرض
 نه طبرانی او احمد مرفوعا نقل کړیدی په روایت د ابو هریره رض

پہ بخاری او مسلم کین د نبوت تشبیه داسے یو کورسره ورکریده
 چه د هغه تعمیر د نبوت د خستو شوه وی دهرینی د نبوت مثال
 بے دیو خسته ورکریده، او په دغه عبارت کینه صرف دیو خسته
 خائے خالی وی نو حضور فرمائی چه **ختمهم هغه**، **فانا هذیه المینه وانا**
خاتم النبیین؛ د ابوهریره رض نه مرفوعاً حضور علیه السلام شپن
 خصوصیات ذکر دی چه په هغه کین شپن خصوصیت **وختیم بی**
النبیون یعنی په ما د پیغمبری سلسله ختمه شوه رداه **مسلم**
فی الفضائل په فتنه الدجال کین د ابو امامه رض نه مرفوعاً روایت
 نقل ده، **وانا خیر الانبیاء واکتم خیر الامم** یعنی **ختمه** آخری نبی
 یم اوتاسواخری امت یمی، دغه رنگ په صحیحینو کینه حضرت علی
 ته د حضور علیه السلام د فرمائیل **انت منی بمنزله هارون**
من موسی الا انه لا نبی بعدی، یعنی ستا تعلق ماسره هغه ده
 کوم چه د هارون علیه السلام د موسی علیه السلام سره رو بسواد
 ده چه هارون علیه السلام پیغمبر وادخمانه پس پیغمبر نشی کیده
 دغه رنگ د صحیحینو د روایت چه **رکم یبق من النبوة الا انبیا**
 د نبوت هتج پاته نشو سواد رشتینی خوبونو پاس تیر شوی د ختم
 آیت په باره کین پخپله صرنا په **را ناله او هام** ص ۲۵۲ ۲۵۳ کین داسه
 لیکي رمگردار سول **ختم کونکے د نبیا نودے**، د آیت چه **ختم نبی**
 نه پس به بل نبی د نیاکنه نه لاجی په رحامة البشری صلا کین لیکي،
الم تعلم ان الرب الرحیم المتفضل بسعی نبینا صلی الله علیه وسلم
خاتم الانبیاء بغير استثناء وفسر نبینا فی قوله لا نبی بعدی
بیان واضح لفظ لیبین، په ایام الصلح صلا کین لیکي **ختم نبی**
 صلی الله علیه وسلم د **خاتم النبیین** تفسیر په **لا نبی بعدی** سره افرایشلو

چه خمانه پس به بل نبی نه وی او د حق طلب کوو نگو له پاره دا
 خبره بنه بنکاره ده په حدیث **لا نبی بعدی** کین **ررلا**، ونقی
 عام له پاره ده د کتاب البریه) **صلا کین لیکي** آنحضرت صلی الله
 علیه وسلم بیا بیا فرمائیلی دی، چه **خمانه** پس به بل هتج یو نبی نه لاجی
 او حدیث **لا نبی بعدی** داسه مشهور ووجه چاهم دده. په
 صحت کینه خبره نشوه کولے او قرآن شریف رچه لفظ **تقینی** ده
 په خپل آیت کریمه **ولکن رسول الله و خاتم النبیین** سره هم
 دده تصدیق کوی، چه په حقیقت کین **ختم نبی** په نبی باندے نبوت
 ختم شویده، په تریاق القلوب ص ۳۴۵ کین لیکي:۔

هست او خیر الرسل خیر الانام	هر نبوت را برود خداختام
-----------------------------	-------------------------

دده تصریحاً تونه پس په دے خبره کین هتج شک شبه نه پاتے کیزی
 چه ذکر شوه آیت په **ختم نبوت** کین د قطعی الثبوت کید و نه
 علاوه قطعی الدالات هم ده،

د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت

- ① په روح المعانی کین دی چه **خاتم** (ما یختم به) ته وییل شی لکه
 خنکه **رطایع** (ما یطبع به وییل شی،
- ② په مفردات د امام راغب کین دی، **وخاتم النبیین** لانه **ختم النبوة**
- ③ **وفي المحکم لابن سیده** و **خاتم کل شی** و **خاتمته عاقبه** و **آخره**
- ④ **وفي التهذیب**، **للاذهدی** و **خاتم النبیین** ای **آخرهم**؛
- ⑤ **وفي لسان العرب** و **خاتمهم** و **خاتمهم** **آخرهم**،
- ⑥ **وفي تاج العروس** **الخاتم بالفتح** و **الکسر** من اسمائه

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الَّذِي خَتَمَ النَّبُوَّةَ بِمَجِيئِهِ :
 ﴿٤﴾ وَفِي مَجْمَعِ الْبَحَارِ، وَخَاتِمٌ بِالْفَتْحِ بِمَعْنَى الطَّالِبِ أَيْ شَيْءٍ يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي :
 ﴿٥﴾ وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ الْخَيْرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ أَيْ الْخَيْرُ مِنْهُمْ
 ﴿٦﴾ وَفِي كَلِمَاتِ أَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ لِأَنَّ خَاتِمَ الْقَوْمِ الْخَيْرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفِي الْأَعْمَ يَسْتَلْزِمُ نَفِي الْأَخْصِ :
 ﴿١٠﴾ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحُهَا كَلْمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ لَهُ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

دخاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام

دا صحابہ کرامونہ دم مرزا تر زمانے پورے یا دہکنہ رستو پورے دقرآن حکیم چہ خومرہ تفاسیر یا ترجمے شویدی تولو دخاتم النبیین تشریح دا کردیدہ چہ دخضور علیہ السلام نہ پس بل چاتہ نبوت نشی ملاویدہ لیکن خہ وخت چہ گوروا سہوری د نبی جورید و عمم ا خور و نو پہ اول کینے خونہ بلکہ پہ اخر کینے دختم نبوت خپلہ عقیدہ او خپلہ تشریح دے د پارہ بدلہ کپہ چہ پخپلہ ہم نبی جور شی او پہ دے کین د امید خلاف کامیابی دہ تہ ا شوعہ ،

دہفہ خپل بیان دے چہ خما داکمان ہم نہ و چہ مسلمانان بہ د نبوت جاری پاتے کیدل قبول کپری، لیکن انگریزی تعلیم اودم نگریری حکومت حمایت اوددین د پوھے او عظمت ختمید و دانہ کیدو کک کار کیدو کک کپرو، اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَيْهِ رٰجِعُونَ ﴿١﴾ تردے چہ دے مصنوعی نبوت د یوکامیابے او فاکہ منہ دے فیکترئی شکل اختیار کپرو او مردن سازی لہ د تبلیغ اسلام پہ نوم د فیکترئی پہ آمد نئی کتے بنہ زیاتے ا کپرو،

اوبل طرف تہ ددے نبوت پہ مونی کو د عہد واد تھوا کاناو بان اودورین دا نو پہ دے دوی محسوسہ کپہ چہ دا بتول ہر خہ پہ دے خود ساختہ نبوت دایمان دا ورو برکت دے، یا پہ نور تو کو کین د مرزا معجزہ دلا د کو دے د چہ اکثریت د مسلمانانو جو مردے، کچرے د حال اتو یا خونی د غفلت دار فتار و نو عجیبہ ندہ چہ د مسلمانانو پہ سہریو بل اسہریو بل سورشی اودغہ وخت بہ بیابھیغ تدا بیر خہ کار نشی کولے ع

دیده مردم شناسے با بدت	کشورے محکم اساسے با بدت
سیر مرگ و زندگی بر ما کشاد	مُرشد رومی حکیم پاک زاد

ہر ہلاک اُمت پیشین کے بود : زانکہ بر جندل گمان بُردند عود :
 (اقبال مرحوم)

د امام المفسرین ابن جریر طبری پہ خپل تفسیر کین فرمائی :
 وَاللّٰهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ الَّذِي خَتَمَ النَّبُوَّةَ فَطَبِعَ عَلَيْهَا فَلَا تَنْفَعُ لِاحِدٍ بَعْدَهُ اِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ وَبِحُجُوْلِ الَّذِي قُلْنَا قَالَ اَهْلُ التَّائِيْلِ
 یعنی دوی د الله ہفہ رسول او خاتم النبیین دی کوم چہ نبوت ختم کپرو او پہ ہفہ مہر انگولواو دہفہ نہ پس بہ ہیچا د پارہ ترقیامتہ نشی پرائتے کیدے او ہمدغہ

دک د تفسیر امامانو، صحابہ کرام و اتا بعینوا فرمائیل
 ﴿١﴾ د حضرت علی بن حسین نہ ابن جریر نقل کوی
 كسر التَّاءِ مِنْ خَاتِمِ النَّبِيِّينَ بِمَعْنَى : خَاتِمِ النَّبِيِّينَ ذَاتِ، پہ زیر چہ معنی
 نہ ختم النبیین الے قولہ وقرء : بہتے داوی چہ ہفوی بتول انبیاء
 ذٰلِكَ فَيَمَآئِدُ كُرِّ الْحَسَنِ وَالْعَاصِمِ ختم کپل پہ قامیا نو کین د حسن روح

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ بِفَتْحِ التَّاءِ مَعْنَى : او عاصمہ نہ درت پہ زور خانہ
 أَنَّهُ آخِرُ النَّبِيِّينَ رَجُلًا عَصَمًا : نقل دے پہ دے معنی چہ دے آخری
 پیغمبر دے،

(۳) تفسیر ابن کثیر کہن دی :-
 فَهَذِهِ الْآيَةُ نَصٌّ فِي أَنَّهُ لَا نَبِيَّ
 بَعْدَهُ وَإِذَا كَانَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ فَلَا
 رَسُولَ بِالطَّرِيقِ الْأُولَى لِأَنَّ
 مَقَامَ الرِّسَالَةِ أَحْضُ مِنْ مَقَامِ
 النَّبُوتِ فَإِنَّ كُلَّ رَسُولٍ نَبِيٌّ وَلَا
 يَنْعَكْسُ وَبِذَلِكَ وَرَدَتْ
 الْآحَادِيثُ الْمُتَوَاتِرَةُ
 مِنْ حَدِيثِ جَمَاعَةٍ
 مِنَ الصَّحَابَةِ (ابن کثیر جلد ۸ ص ۸۰)

یولوئے ہولی حضور علیہ السلام نہ نقل کریدی، ورنہ دے لیکہ :-
 لِيَعْلَمُوا أَنَّ كُلَّ مَنْ ادَّعَى هَذَا : دے کپارہ چہ امت پہ دے خبر
 الْمَقَامَ بَعْدَهُ فَهُوَ كَذَّابٌ أَفَّاكَ : شی چہ حضور علیہ السلام نہ پس
 دَجَالٌ رَجُلًا (جلد ۸ ص ۸۰) : خوک چہ دے مقام نبوت (دعوے کوی ہفہ
 دروغ و غزن، دروغ تیوٹکے اودجال دے،

(۴) تفسیر کشاف کہن دی :-
 خَاتَمَ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّايِعِ : خاتم دے پہ زور معنی (مہر)
 وَبِكَسْرِهَا بِمَعْنَى الطَّايِعِ وَقَائِلٍ (پہ زیر معنی کے مہر لکونے
 الْحِجْمِ وَتَقْوِيهِ فِرَاةً عَبْدَ اللَّهِ بْنِ : اود دے معنی تقویت قرآن دے
 مَسْعُودٍ رِضْوَانٍ لَكِنْ تَبَيَّخَتْ النَّبِيِّينَ : اللہ بن مسعود رضی اللہ را ولی چاہے

فَإِنْ قُلْتَ كَيْفَ يَكُونُ آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ
 وَعَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ آخِرَ
 الزَّمَانِ قُلْتَ مَعْنَى كَوْنِهِ آخِرَ الْأَنْبِيَاءِ
 أَنَّهُ لَا نَبِيَّأُ أَحَدًا بَعْدَهُ وَعَيْسَى مِّنْ
 نَّبِيِّ قَبْلِهِ - زمانہ کہن دے آسانہ ر کوزہ بیری نوجواب دے دادے چہ دے
 حضور علیہ السلام نہ پس بہ بل خوک نبی نشی جو رو لے اوعیسوی علیہ
 السلام خود ورنہ دے نہ نبی جو رو دے،

(۵) پہ تفسیر روح المعانی کہن دی :-
 وَالْمُرَادُ بِالنَّبِيِّ مَا هُوَ أَعَمُّ مِنَ الرَّسُولِ
 فَيَلْزَمُ مِنْ كَوْنِهِ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ كَوْنُهُ
 خَاتَمَ الْمُرْسَلِينَ، وَالْمُرَادُ بِكَوْنِهِ
 خَاتَمَهُمْ انْقِطَاعُ حُدُوثِ وَصْفِ
 نَبُوتِهِ فِي أَحَدٍ مِنَ الثَّقَلَيْنِ بَعْدَهُ
 عَلَيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا فِي هَذِهِ النَّشْأَةِ
 لَا يَقْدَحُ فِي ذَلِكَ مَا جُمِعَتْ
 عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَاشْتَهَرَتْ فِيهِ
 الْأَخْبَارُ وَلَعَلَّهَا بَلَغَتْ مَبْلَغَ التَّوَاتُرِ
 مَعْنَوِيٍّ وَنَطَقَ بِهِ الْكِتَابُ عَلَى
 نَوْلٍ وَوَجِبَ الْإِيْمَانُ وَكُفْرُ مُنْكَرِهِ
 فَلَمَّا سَفِيَتْ مِنْ نَزُولِ عَيْسَى عَلَيْهِ
 السَّلَامُ آخِرَ الزَّمَانِ لِأَنَّهُ كَانَتْ
 تَقْبَلُ لِحَقِّ تَبَيُّنِ النَّبُوتِ فِي هَذِهِ
 النَّشْأَةِ : ایمان پہ ہفہ واجب دے، اود دے منکر فلسفیان کا نرسول

دنی مطلب دے رسول نہ عام
 دے نوھر کلہ چہ حضور علیہ
 علیہ السلام خاتم النبیین شونو
 خاتم المرسلین خاتما شواو
 دختموونکی مطلب داچہ نوے
 نبوت پہ تقیثوور بیرون پیادہ
 کہنم شوھر کلہ چہ نبی علیہ السلام
 پیغمبر شواو اودختم نبوت دے
 عقیدے خلاف نہ دے پر کوے
 چہ امت اجماع کریدہ اوپہ ہفہ
 کہن مشہور احادیث وار ددی
 اوکیدے شی چہ دے تواتر معنی
 درجے نہ رسیدلی وی اوپہ
 کوے چہ قرآن تصریح کریدہ او
 اود دے منکر فلسفیان کا نرسول

(یعنی نزول د عیسیٰ علیہ السلام پہ آخرہ زمانہ کن) حکمچہ دے
حُبُونِز د نبی علیہ السلام نہ وہا ندے نبی شومے دے

(۷) پہ تفسیر مدارک کن دی،
خَاتَمَ النَّبِيِّينَ يَفْتَحُ السَّامِيَّ قِرَاةً
عَاصِمٍ بِمَعْنَى الطَّابِعِ أَيِ الْخَيْرِ هُمْ
لَا يُنْتَبَهُ أَحَدٌ بَعْدَهُ وَعَيْسَى مِنْ
نَسَبِ قَبْلِهِ وَغَيْرُهُ بِكَسْرِ السَّامِيَّ
بِمَعْنَى الطَّابِعِ فَأَعِيلَ الْخَيْرِ وَتَقْوِيَةٌ
قِرَاةً أَبْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

السلام نہ ورا ندے پیغمبر شومے دو: او د عاصم نہ بغیرد تلو قاریا نو
قرأت دہے پہ زبردے چہ معنی نے ختم کورنگے او مہر لکونکے دے او
د ابن مسعود قرأت ددے تائید کوی

(۸) پہ ذرقانی شرح مواہب کن دی رخاتم النبیین، ای الخیر ہم
د خاتم النبیین معنی آخری نبی (جلد ۳ ص ۲۶) بہ ہم دا پہ
تفسیر د بحر المحيط جلد ۱ ص ۱۳۳ او ابوالسعود پہ حاشیہ د تفسیر
کبیر جلد ۳ ص ۱۶۱ کن لیکے

(۹) شفاء قاضی عیاض رح پہ تفسیر د آیت رخاتم النبیین کن لیکے
رطبع بریلی ص ۳۷۲ :-

مِنْ أَدْعَى مِنْهُمْ أَنَّهُ يُوعَى إِلَيْهِ : چہ خوک د رحی لا تلو خیل خان نہ
وَأَنَّ لَمْ يَدْعَى النَّبِيَّةَ إِلَى أَنْ قَالَ : دعوی لری اگر چہ دعوی دے دینے
فَهُوَ لِأَعْلَاهُمْ كَقَارٍ مُكْدٍ بُونَ : کے نہ وی خود اتول کا فردی نہ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهُ : علیہ السلام نہ ددو غو نسبت
أَخْبَرَ أَنَّ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَلَا نَبِيَّ : کوونکی دی، حکمچہ ہفتہ خیر

بَعْدَهُ وَأَخْبَرَ عَنِ اللَّهِ أَنَّهُ خَاتَمُ
النَّبِيِّينَ وَأَنَّ أُرْسِلَ إِلَى كَافَّةِ
النَّاسِ وَأَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ عَلَى حَيْلِ
هَذَا الْكَلَامِ عَلَى ظَاهِرِهِ وَأَنَّ مَقْبُومَهُ
الْمُرَادُ بِهِ دَرَنُ تَأْوِيلٍ وَلَا تَخْصِيصٍ
فَلَا شَكَّ فِي كُفْرِهِ هُوَ لِأَنَّ الطَّوَائِفَ
تَطَعًا جَمَاعًا وَسَعًا :

کفر کن ہیج شک نشته کور چہ بلہ معنی ددے خِلان کوی :-
(۹) امام غزالی رحمہ اللہ لیکے :-

أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ تَأْوِيلٌ وَلَا تَخْصِيصٌ وَ
مَنْ أَوْلَهُ بِتَخْصِيصٍ فَكَلَامُهُ مِنْ
أَنْوَاعِ الْهَدْيِ يَأْتِي لَا يَنْتَعِ الْكُفْرَ
بِنَكْفِيهِ لِأَنَّهُ مُكْدٌ لِهَذَا النَّصِّ
الَّذِي أَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ أَنَّهُ غَيْرُ مَا وُلِّ
وَلَا تَخْصُوصِ (الاقْتِصَاد) :- :-
تأویل او تخصیص پدے کن نشته

دشہ رنگ د تفسیر وہ تلو کتا بونو کن د رخاتم النبیین، ہم دامعے
بیان شویدے او پہ آنا روکن د غلور شپیتو صحی بہ کرامونہ د ختم نبوت
ہم دا معنی مغقول دہ :-

د سَلُونَهُ زِيَاتُوا يَتَوَلَّوْنَ قُرْآنَ كُنْ بِه عموی انداز د مسئلہ ثابتہ دہ چہ د
حضور علیہ السلام نہ پس بل چاتہ پیغمبری نشی و رکولے چہ ہفتہ موز
س د شعونا نا تو پہ ذیل کن بیا تو خود دے نہ ورا ندے د قادیانیا نو
بو شو تخریفونہ او شیطانی و سوسے لرے کول غوار و چہ د خاتم النبیین
آیت سرہ تعلق لری :-

رُومِہ تخریف

کچرے د خاتم النبیین معنی آخری نبی وی نو
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزول د دے خلاف
 دے دے جواب تیر شوچہ د ختم نبوت معنی دنوی نبوت کرور کیدو بندیز دے دے زور
 پیغمبر نہ پیغمبری واپس اغستل نہ دی، مراد، پہ دور محمد بنی د عیسیٰ
 علیہ السلام را تلل داسے دی لکه یوگور نو د صوبے د بل گور نو صوبے تہ
 پہ دے حیثیت را شی چہ د دے صوبے دا حکام و دلانڈے بہ وی، بلکہ پہ
 غورا و ژور کتلو سرہ معلومیزی چہ د عیسیٰ علیہ السلام را تلل
 د ختم نبوت دلیل دے، کچرے آئندہ کنی د نبوت سلسلہ ختمہ نژدے
 نو د تیر شو و پیغمبر انونہ یوازے د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د راوستو
 شیخ ضرورت نہ کو، د تیلونہ دیو پیغمبر عیسیٰ علیہ السلام راوستن
 د دے خبرے دلیل دے، چہ د انبیاء علیہم السلام شمیر د حضور علیہ
 السلام پہ نبوت ختم شو، لہذا د تیلونہ ہم دغہ یو پیغمبر حکم مخصوص کریشو
 د خاتم معنی مہر دے یعنی د حضور علیہ السلام
 نہ رُستو کچرے پیغمبر جو را یدا نو دودہ علیہ السلام
 پہ مہر او تصدیق سرہ بہ جو ریزی، نواول خود جن داتپوس کو دچہ
 چہ دامعنی د عربی لغت پہ کو مکتاب کنی لیکل دے او پہ کو م حدیث کنی
 دے او پہ کو م تفسیر کنی دا تشریح شویدہ؛
 پہ قرآن متواتر حدیثو او اجماع امت کنی خود مہر معنی بندیز راغلی د
 لکہ ختم اللہ علی قلوبہم۔ او الیوم نختم علی اتواہیم۔ نو د دے
 تیلو پہ خلاف د مہر معنی جاری کول کله کید نشی، حکمہ چہ بچیلہ
 ہم د مہر معنی بندیز کیدلا، او کچرے جاری کول مراد وی، نو پیغمبر
 د حضور علیہ السلام خہ خصوصیت شوچہ د نور و پیغمبر انونہ پس نبوت او د حضور
 علیہ السلام نہ پس ہم جاری او کچرے دے نہ مطلب نبوت جاری ساتل وے نو پہ دے

خوارس سو و کالو کنی کم ناکم سئل نبیان خوبہ راغلی و وکتہ چہ د
 حضور علیہ السلام کمال خوبینہ بنکارا شوے وے کتہ، او کچرے نبوت
 د حضور علیہ السلام پہ تا بعد ازنی ملا ویدے، نو بیابہ د کسبی
 وے وھبی بہ نئے کتہ، د دے نہ علاوہ پہ دے صورت کتہ بہ داہم
 مثل پکاروی، چہ پہ دے خوارس سوہ کالہ کنی د پیغمبر اسلام صلے
 اللہ علیہ وسلم، داسے یو کا مل متع پیدا شوچہ دھغہ پہ بدل کنی
 مفرتہ نبوت ور کچرے شوے وے، پہ دومرہ زمانہ کنی ہیله د
 نگریز پہ مہر بانئی یوازے پہ آدیہ ورت کنی ہم یو پیدا شوچہ د
 مفرتہ آخرہ بچیل نبوت کنی شک وو، کلا افرار او کله بہ انکار
 نژدے چہ دھغہ منونکی پہ د تیلو کنی تقسیم شو۔

درایم تخریف

پہ آیت د خاتم النبیین کنی در النبیین
 الف لام ذھنی یا عہد خارجی دے

چہ مطلب ہے صرف تشریحی انبیاء دی گویا کہ حضور علیہ
 السلام د تشریحی انبیاء و خاتم دے، جواب دادے چہ عہد
 خارجی د پارہ پہ تیر شوی کلام کنی د تشریحی انبیاء و علیہم السلام
 کو ضروری دے خود لتہ نشنہ او عہد ذھنی د پارہ دا ضروری
 ہ استغراق هلنہ میکن نہ وی لکہ آ کلہ الذیئب۔ او اشتر اللحم
 منذ عامۃ اهل الاصول، والعربیۃ۔ لام التخریف سؤل و دخلت
 المفرد او اجمع تفسیر الاستغراق الا اذا كان معہودا
 فیات ابی البقاء ۳۷۷) و فی الکشف رجاصتہم و ان دخلت علی
 جمع و فی المرضی ج ۱ ص ۱۳ فاذا کم یکن للبعضیۃ لعدم دلیلیہا
 رجب گونہا لیل استغراق :-
 علوم تخریف خاتم النبیین کنی الف لام استغراق حقیقی

د پارہ نہ دے بلکہ د عرفی د پارہ دے، یعنی تشریحی انبیاء مراد دی
 نہ چہ مطلق انبیاء لکہ رَوِیْقُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ کہ بن چہ صرف بعض ہفت
 انبیاء مراد دی چہ کہ بنی اسرائیلو پر زمانہ کن وور، جواب تے دا دے
 چہ استغراق عرفی ملتہ آغستے شی کوم خائے چہ استغراق حقیقی
 ممکن نہ وی لکہ رَجِعَ الْأَمِيرُ الصَّاعَةَ حکہ چہ دتوے دنیا د
 ندر کوا نورا جمع کول د عرف او عادت پہ لحاظ ممکن نہ دی، لیکن
 پہ رخاتم النبیین کہ بن بے تکلفہ استغراق درست دے، او
 یَقْتُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ کہ بن استغراق ممکن نہ دے، صوبز تپوس کور
 چہ وَلَکِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِیِّیْنَ
 دارنگ ووضوع الکتاب و جاتیسی بالنبیین، وَاِذْ أَخَذَ اللَّهُ
 مِيثَاقَ النَّبِیِّیْنَ کہ بن استغراق حقیقی مراد دے اوکہ عرفی بہ

نَحْمُ تَحْرِيفٍ د خاتم معنی د کونے غم دے چہ مطلب
 تے زینت رہناشت) دے یعنی حضور علیہ

السلام د انبیاء علیہم السلام بناشت دے، جواب تے دا دے چہ حقیقی
 معنی مراد اغستل تر هغه حال نہ دکا نزخوچہ مجازی معنی مراد اغستل
 صحیح نہ وی او دلته خو حقیقی معنی مراد اغستل صحیح دی اد لغت
 حدیث، او اجماع دامعنی متعین کہ یدہ لہذا دلته مجازی معنی اغستل
 غلط دی کہ داسے نہ وی نوبیابہ د قرآن د یولفظ معنی ہم نشی
 متعین کیدے او هر لفظ بہ د مجاز انوا نوا ویلا تو کابہ جو رہہ شی
 او حقیقت بہ ورک شی، د صوم، صلوة اور کوا تہو لومعنی بہ بدے شی
 د خانم النبیین آیت نہ پس مؤنبر د قرآن حکیم خونور نبی نہ پیش کور
کمالی دلیل :- دویم آیت، **الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَانْمَعْتُ**
عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا لِمَنْ هَدَا آيَةَ عَم

پہ دے آیت کن د دین دکمال اعلان اُشود بخاری د حدیث پہ موجب
 هغه ورخ د عرفی د مظهری کن دی چہ دے نہ پس حضور علیہ السلام
 یوا تیا ورخے ژوند دے وور، ابن کثیر د دے آیت پہ بارہ کن لیکي چہ دا آیت
 پہ امت د تبولونہ لوئے نعمت دے، **حَيْثُ اكْمَلْتُ لَهُمْ دِينَهُمْ فَلَا**
يُخْتَلِفُونَ اِلَى دِينٍ غَيْرِهِ وَلَا اِلَى نَبِيٍّ غَيْرِ ذِي بِيْعَةٍ وَ لِهَذَا جَعَلْنَا خَاتَمَ
الْاَنْبِيَاءِ وَ بَعَثْنَا اِلَى الْاِلْسِ وَالْحَنِ

امام رازی د دے آیت پہ تفسیر کن لیکي، **اِنَّ الدِّينَ مَا كَانَ تَأْقِصًا**
الْبَيْتَةَ بَلْ كَانَ اَبَدًا كَمَا كَانَتِ الشَّرَائِعُ النَّازِلَةَ كَانْفِيَّةً فِي ذَالِكَ
الْوَقْتِ اِلَّا اِنَّهُ تَعَالَى كَانَ عَالِمًا فِي اَوَّلِ وَقْتِ الْبَعْثَةِ بِاَنَّ مَا هُوَ
كَامِلٌ فِي هَذَا الْيَوْمِ لَيْسَ بِكَامِلٍ فِي الْغَدِ وَلَا يُصَالِحُ فِيهِ لِاجْرَمٍ كَانَ
يُنْسَخُ بَعْدَ النَّبُوْتِ وَ كَانَ يَزِيْلُ بَعْدَ التَّحْكِيمِ وَ اَمَّا فِي الْاٰخِرَةِ مَا يَنْ
الْبَعْثَةِ فَاَنْزَلَ اللهُ شَيْعَةً كَامِلَةً وَ حَكَمَ بِمَقَانِيهَا اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
فَالشَّرْعُ اَبَدًا اِذَا كَانَ كَامِلًا اِلَّا اَنَّ الْاَوَّلَ كَمَا اَنَّ اِلَى يَوْمٍ مُّخْصُوْصٍ وَ
التَّانِي كَمَا اَنَّ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلِاَجْلِ هَذَا الْمَعْنَى قَالَ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ
لَكُمْ دِينَكُمْ :- دا آیت پہ لاندینو و جھو پہ خیر نبوت دلالت کوی
 (۱) د دین کمال پھیلہ د دے دلیل دے چہ د حضور علیہ السلام بعثت
 د تبولونہ آخر کن ا شوچہ د نبوت پہ فہرست کن ہیٹوک سبی
 باقی پاتے نشو :-

(۲) د نبی ساتگ پہ دین کن د پاتے نقص لرے کولو د پارہ، یا خروخت
 پورے د چلیدہ نکو احکامو د تسخ د پارہ یا پہ دین کن د کرے شوی
 تحریف لرے کولو د پارہ وی لیکن قرآن او دین اسلام کمال دے
 پہ دے کن نرمیم او تسخ نشی کیدے او پہ (۱) انا نحن نزلنا الذکر و
 انا له نحفظون (ط) کن د قرآن د الفاظوا و معنوبلکہ د تلفظ د

دَحْفَاظَتِ اِعْلَانِ دَعِي لِهَذَا اَدَّ تَحْرِيفِ لِرَعِي كَوْلِهِمْ ضَرُورَتِ نَشْتِه
 بَاقِي دَعِي اِدَا وَتَبْلِيغِ كَارِ اِتِّهَلِ اُمَّتِ نَهْ يَهْ جَمْعِ وَرَكْبِي شَوْبِدِي اَلَكِه
 فَرَمَائِي كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجْتُ لِلنَّاسِ تَامُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ
 تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ط . نُوْحَكِه دَعِي بِلِ نَبِي ضَرُورَتِ پَانِي نَشْوِي
 (رِس) كَجَرِي نَبُوْتِ جَارِي وَي نُو دِي نِ اِسْلَامِ بَه نَاقِصِ پَانِي شِي اَوْدَا سَلَامُ
 اِتِّهَلِ اِحْكَامِ بَه فَضُولِ ثَابِتِ شِي حَكِه چِه خُو پُو رِي مَسْلِمَانِ بَه دِه
 نُو يِ نَبِي اِيْمَانِ رَا وِ نَبِي نَبِي ، نُو يَه قُرْآنِ ، حَدِيثِ اَو يَه اِتِّهَلِ اِسْلَامِي
 شَرِيْعَتِ دَاوُلِ نَه تَرَا خِرَا دَا اِيْمَانِ رَا وِ رُو بَا دُجُو دِ بَه كَا فِرَا وِ هِمِي شِه
 جِهَنَمِي وَي . نُو دِي نِ كَمَالِ بَه يَه دَعِي نَبِي اِيْمَانِ رَا وِ رُو بَا نَدِي فِضْهِي
 اَو يَه هَفِه بَه دَا اِيْمَانِ رَا وِ رُو نَه بَغِي رِي نِ نَا مَكْمَلِ بَلَكِه كَا لَعْدَامِ وَي ،

مِيثَاقِي دَلِيلِ

اَيْتِ دَا وَاذَا اَخَذَا اللهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّنَ لَمَّا اَتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَ
 حِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُوْلٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهَا وَ
 لَتَنْصُرُنَّهَا : يَعْنِي خَه وَخَتِ چِه اللهُ تَعَالَى دَنْبِيَا نُو عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَه
 وَعَدِه وَاغْتِه چِه حَه بَه تَا سُو تِه كِتَابِ اَو حِكْمَتِ دَر كُو مِ اَو دِه هَفِه نَه
 رُسُو تُو دَا اِيْعِ رَسُوْلِ رَا شِي چِه سَتَا سُو دَا سَمَائِي كِتَابُو نُو تَصْدِيْقِ كُو يِ
 نُو تَا سُو بَه يَه هَفِه اِيْمَانِ رَا وِ رُو يِ اَو دِه هَفِه مَدَدِ بَه كُو يِ — دَا دَاتُو لُو
 اَنْبِيَا وُ عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَه يَه عَالِمِ اِرْوَا حِ كِيْنِي وَعَدِه اَغْتِه شُو بَه وَا
 يَه دَعِي اَيْتِ كِيْنِي رُسُوْلِ كُو رَا سُوْلِ ، نَه حَضْرَتِ نَبِي كَرِيْمِ صَلِي
 اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرَادِ دِه اَو دَعِي دَاتُو لُو اَنْبِيَا وُ نَه رُسُو تُو شَرِيْفِ
 رَا وِ رُو لِ ثَابِتِي رِي چِه دَعِي خَبَرِي دَلِيْلِ دِه چِه مَشِيْتِ اِلْهِي كِيْنِي
 خُو مَرَا اَنْبِيَا عَلِيْهِمُ السَّلَامِ چِه مَقْدَرَا وُ ، نُو هَفِه اِتِّهَلِ دِه كَحَضْرُو
 عَلَيْهِ السَّلَامِ نَه وِرَا نَدِي ، مَبْعُوْتِ كَرَلِ اَو دَعِي عَلَيْهِ السَّلَامِ دِي دِي

نَه يَه اَخْرَكِيْنِي رَا لِيْرُو دَعِي نَه دَا هُمُ مَعْلُوْمِه شُو اَهْ دَعِي بَعْتِ دَا
 بِنْدِي زِ بَا عَثِ نَه بَلَكِه دَاتُو لُو يَه اَخْرَكِيْنِي دَعِي عَلَيْهِ السَّلَامِ مَبْعُوْتِ كُو لِ
 دَاللهِ بِهَا مَشِيْتِ كِيْنِي مَقْدَرَا وُ ،

دَلِيْلَتِ عُمُو يِ دَلِيْلِ

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُوْلُ اللهِ
 اَلْبَاكُمُ جَمِيْعًا اَلَّذِي لَكُمْ مَلِكٌ
 السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ جِ دَلَا عِرَافِ اَيَّةِ عَمَلِ اَو تَبْرَكِ اَلَّذِي
 نَزَّلَ الْقُرْآنَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُوْنُ لِلْعَالَمِيْنَ نَذِيْرًا (سُوْرَةُ الْقُرْآنِ
 اَيَّةِ عَمَلِ) اَو وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِيْنَ (رَسُوْمَةُ اَلْاَنْبِيَا
 اَيَّةِ عَمَلِ) دَا اِتِّهَلِ دَلَالَتِ كُو يِ چِه دَنْبِي كَرِيْمِ صَلِي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْتِ تُو لُو
 قُو مَرُو نُو اَو زَمَانُو دِ پَا سَرَا وُ نُو قِيَا مَتِه پُو رِي اِنْسَانَانِ دَعِي عَلَيْهِ السَّلَامِ
 يَه اُمَّتِ كِيْنِي شَامِلِ دِي ، دَا دَلِيْلِ دِه چِه دَعِي عَلَيْهِ السَّلَامِ نَه پَسِ بَه بِلِ
 خُو كِ نَه مَبْعُوْتِ كِيْرِي ، اَو دَعِي عَلَيْهِ السَّلَامِ يَه مَوْجُو دِ مَشِي كِيْنِي دَاتُو لُو
 نَبِي رَا نُو ضَرُورَتِ حَكِه نَشْتِه ، چِه دَعِي عَلَيْهِ السَّلَامِ رَا كَمَلِ اَلْاَنْبِيَا
 دِي ، لَكِه چِه نَهْرِنَه پَسِ دَا دِي وِي بَلُو لُو اَو دِرَا يَابِ نَه پَسِ دَا پَرِخِي ضَرُورَتِ
 نَشْتِه ، يَه مَا كَانِ مَعْمَدًا اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ كِيْنِي رُو جِهِي دَحَضْرُو
 عَلَيْهِ السَّلَامِ دَنْسَبِي پَلَارُو اَلِي نَفِي اَشُو اَو يَه رُو لِيْنِ رَسُوْلِ اللهُ وَ
 خَاتَمِ النَّبِيِيْنَ كِيْنِي دَرُو حَانِي اَو دِيْنِي پَلَارُو اَلِي نَفِي ثَابِتِه مَعْلُوْمِه
 شَرِه چِه دَحَضْرُو عَلَيْهِ السَّلَامِ يَه دِيْنِي پَلَارُو اَلِي كِيْنِي دَاتُو لُو چَا شَرَكِتِ
 نَشِي كِيْدِي لَكِه خُنْگِه چِه يَه نَسَبِي پَلَارُو اَلِي كِيْنِي دِرَا سَرَا هِي خُو كِ شَرِي كِيْدِي
 نَشُو ، حَكِه چِه دِي وِ سَرِي هِي چَرِي دُو اَهْ نَسَبِي پَلَارَانِ نَشِي كِيْدِي .
 نُو دِي وَا مَّتِ دُو اَهْ رُو حَانِي پَلَارَانِ خُنْگِه كِيْدِي شِي ، هِي چَرِي نَشِي كِيْدِي
 دُو حِي قَبَلِي دَلِيْلِ : يُوْمِيْشُوْنَ بِمَا اُنزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنزِلَ مِنْ
 قَبْلِكَ (سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ اَيَّةِ اَيَّةِ عَمَلِ) وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُوْلٍ

إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ آتَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ، رِسْوَةَ الْأَنْبِيَاءِ آيَةٌ ۲۵
 رَسْمٌ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ
 لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَالزُّمَرِ آيَةٌ ۲۳
 وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنْهُمْ لِيَاكُلُوا الطَّعَامَ
 سُوْرَةُ الْفُرْقَانِ آيَةٌ ۲۱

۲۵) وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِمَّنْ قَبْلِكَ رِسْوَةَ الْأَنْعَامِ آيَةٌ ۲۴
 ۲۷) قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ رِسْوَةَ آلِ عِمْرَانَ آيَةٌ ۱۸۳
 ۲۸) وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
 سُوْرَةُ فَاطِمَةَ آيَةٌ ۳۱

یہ دے، ایتوں مبارک کو کہنے اور یہ دے اور آیتوں مبارک کو کہنے دوحی الہی
 کا سے ذکر دے، چہ ہفتے پہ قید (قبلت) سرہ مقید کرے شوے
 دے، کچرے ما بعد کن خرومی بانوت وے نودا قید) دگمراہ کولو
 سبب و، حکہ چہ بیابہ د "ما قبل" دوحی سرہ د "ما بعد" دوحی ہم
 ذکر کول ضروری و اور مَصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ سرہ بہ دَرْمِنْ خَلْفِهِ
 ذکر ہم ضروری وے او کم ناکم، وحی، خوبہ لئ (مطلن) پر بیے و
 چہ دما بعد دوحی گجائش پکن ہم پانے وے،

وَعَدَىٰ دَلِيلٌ ۱
 قَالَ الَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا
 النُّوْرَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

سُوْرَةُ الْأَعْرَافِ آيَةٌ ۵۷
 داسے بول آیتوں پہ کوموکن چہ صرف د الله اور سول پہ اطاعت د
 جنت او فلاح وعدا شوے دے، نودا دنوت د ختمید و دلیل دے وے
 کہ بل نبی را قی ظنی وے او کہ بُرُوزِي، نوجنت او فلاح بہ د هغه پہ
 منلوهم موقوف دے، نوبیا بہ د داسے آیتوں مضمون دُست نداء وے،

بہر کیف دے نہ ہم معلومی چہ وحی بندہ دے

حدیث او ختم نبوت

(۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ۚ ذَكَرْتُ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَرْفُوعًا أَن مَثَلِي وَمَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِي كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى بَيْتًا فَأَحْسَنَهُ وَأَجْمَلَهُ إِلَّا مَوْضِعَ لَبْنَةٍ مِنْ زَاوِيَتِهِ فَعَمَلَ النَّاسُ يَطُوفُونَ بِهِ وَيُعْجَبُونَ لَهُ وَيَقُولُونَ هَذَا هَلَّا وَضَعْتَ هَذِهِ اللَّبْنَةَ قَالَ فَاِنَّا اللَّبْنَةُ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ ۚ
 روایت دے، چہ خما او خما نورا بہ
 د انبیاء علیہم السلام مثال داسے دے
 چہ یوسرے، کور جو بر کوی او هغه
 بنا آسنہ کوی مکرہ یو خنتے خائے
 پہ یو گوپ کنی پریدی، خلق هغه
 سرہ تیریزی او خوشحالی پریدی او
 وائی چہ دا یو خنتے تی وے نہ دے

النَّبِيِّينَ ۚ
 ایسے! نووے فرما نیل، چہ دغہ آخری خنتہ خہ یم او خہ خاتم
 النبیین یم :
 إِنَّ لِي أَسْمَاءَ أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحْمَدُ إِلَى ۚ خَمَادِيرُ نَوْمُونَهُ دِي زَا مُحَمَّدِيَم
 قَوْلِهِ وَأَنَا الْعَاقِبُ وَالْعَاقِبُ الْكِنْدِيُّ ۚ اوزہ احمدییم نردے وینا مبارک
 لَيْسَ بَعْدَكَ نَبِيٌّ رِجْزَارِي وَمُسْلِمٌ ۚ ۚ ۚ چہ زہ عاقب یم او عاقب هغه و
 چہ د هغه نہ پس بل بنی نہ وی رنجاری مشکوٰۃ شریف باب ۷۷

۳) لَوْ كَانَ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عَمْرُؤُا يُخَطِّبُ ۚ کچرے خما نہ پس بل بنی وے
 نو هغه بہ عمرون وور مشکوٰۃ مناقب عمرون انالہ او هار مشکوٰۃ ۲۳۷۲

۴) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ ۚ حَضْرَةُ عَلَيْهِ السَّلَامُ نَرَابِلُ عَلِيٍّ
 أَنْتَ مِثِّي عِزَّةً لِهَرُونَ مِنْ مُوسَى ۚ الْإِنَّ ۚ تَه ۚ فرما نیل چہ تہ خما داسے
 لَا يَنْبِيَّ بَعْدِي رِجْزَارِي وَمُسْلِمٌ ۚ لَکَ هَرُونَ عَلَيْهِ السَّلَامُ چہ موسیٰ
 باب مناقب علی ۚ و و صرف دوصرہ دہ چہ خما نہ پس بل نبی نشتہ

رہی گانت بنو اسرائیل تسوسہم
 الانبیاء کلماً هلك نبي خلفه وانه
 لانبي بعدى و يكون خلفاء فيكثرون
 بخارى شريف جلد ۱ ص ۴۱۹ و مسلم
 نہ پس بل نبی نشئت عنقریب کخلفاء
 کتاب الایمان

کرامو سلسلہ بہ شروع شی چہ کنو بہ وی

مرزا الیک چہ وحی اور سالت بہ ختروی مکرولات ، امامت او خلافت بہ کلہ
 نہ ختمیزی (مکتوب مرزا استشید الاذہان جلد اول ص ۷)

۷) اِنَّ الرِّسَالَةَ وَ التَّبْوَةَ قَدْ انْقَطَعَتْ : سالت او نبوت ختم دے دے
 فلا رسول بعد ولا نبي (ترمذی و صحیح) : نہ پس نہ نبی نہ رسول وی ،

تحفہ بغداد مرزا ص ۱۰۷ و مرزا ازالہ اوہام کتب لیک چہ اس او نبی وحی اور سالت
 نہ قیامتہ ختم دے ، پہ آئینہ کمالات ص ۳۳ کن لیک ردا سے بہ ہجرے انشی

چہ اللہ تعالیٰ خمونہ نہ نبی علیہ السلام نہ پس بل خوک نبی کوی او وہ لیزی
 او دا بہ ہم انشی چہ سلسلہ نہ نبوت ختمیدو نہ پس بیا جاری کوی ، پہ

ہیامۃ البشری ص ۳۳ کن لیک ، چہ نہ حضور علیہ السلام دو فالت نہ پس
 وحی ختمہ شوہ او اللہ تعالیٰ پہ دہ علیہ السلام نہ نبیا نوخا تہہ کہ

حقیقہ ص ۳۳ ضمیمہ عربی کن لیک اِنَّ رَسُوْلَنَا خَاتَمُ النَّبِيّينَ وَ عَلَيْهِ
 انْقَطَعَتْ سُلْسِلَةُ الْمُرْسَلِيْنَ

۱) عَنْ اَبِي مُوسَى مَرْفُوعًا اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَنَا اَحْمَدُ وَاَنَا الْمُتَّقِي رَدِوَالِ مَسْلَم
 جلد دوم ص ۲۶۱ قال التَّوَدِي الْمُتَّقِي الْعَاقِبُ ، یعنی زہ آخر الانبیاء ہم

۲) اَبُو بَعِيْرٍ فِي الْحَلِيَّةِ عَنْ اَبِي ذَرٍّ مَرْفُوعًا : نَبُو هِيَ نَبِي اَدَمَ عَلَيْهِ السَّلَام
 يَا اَبَا ذَرٍّ اَوَّلَ الْاَنْبِيَاءِ اَدَمُ وَاخِرُهُمْ مُحَمَّدٌ ، او آخر محمد صلی اللہ علیہ

و مسلم دے ابن ہجر بہ فتح الباری کن دے حدیث نہ صحیح و بیلی وی ،

مرزا پہ حقیقۃ الوحی ص ۱ کن لیک ، او کہ تولونہ آخرے محمد مصطفیٰ
 صلی اللہ علیہ وسلم پیدا کرو ، چہ خانم الانبیاء او ختم الرسل دے
 ۱) عَنْ اَبِي اُمَامَةَ مَرْفُوعًا اَنَا اَخِرُ : یعنی زہ آخر الانبیاء او تا سو
 الانبیاء وَاَنْتُمْ اَخِرُ الْاُمَمِ : آخر الامم یعنی (ابن ماجہ)
 ۲) عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى

مَرْفُوعًا لَيْسَ يَبْقَى بَعْدِي مِنَ النَّبُوَّةِ : یعنی خاتمہ پس بہ سوا کہ رہنمایا ہونو
 الا الترویا الصالحۃ (نسائی و ابوداؤد) : بلدیچ برخہ پاتے نشی ،

دارنگ رانا آخر الانبیاء و مسجدی آخر المساجد مسلم جلد
 اول ص ۳۳ و فی البراز و مسجدی آخر مساجد الانبیاء ، یعنی زہ

آخری بنی یم او خاتمات انبیاء علیہم السلام دجما تو نوخا تہہ
 دارنگ د دو سو و نہ زیات احادیث نہ ختم نبوت بارہ کن موجود کہ

او پہ دے عقیدہ قائمہ شویدا ، کہ قرآن پہ ہجرت آیت او کہ احادیث پہ
 ہجرت حدیث کن نہ نبوت نہ سلسلہ جاری کولو خبر نہ دے و رکبے شوے

نہ دے صحابہ کرام و نہ نہ تا بعینا و تبع تا بعینور ، نہ دے وی نہ پس زمانہ
 سوا کہ مرزا دچا کہ عقیدہ پاتے شویدا ، پہ دا سے صورت کن بعض

قیاس نہ غلو او نوی ترا شلی تا ویلوسہا نہ نبوت جاری کولو عقیدہ
 پیدا کول کہ عقل او دین نہ نہ محرومی خورہ غت دلیل دے ،

اَللّٰهُمَّ اَحْفَظْنَا مِنْ هَذِهِ الشَّقَاوَةِ :
 ختم نبوت او اجماع امت

ابن خلدون لیک ، چہ پہ دے امت کن رو مبئی اجماع ، نہ نبوت
 دعویہ کولو پہ وجہ نہ مسیلمہ کذاب پہ کفر او قتل انبیا او دے ہفہ

نورے خرا بنی صحابہ کرام و نہ نہ دے ہفہ نہ قتل نہ پس معلومہ شوے
 او دفعہ رنگ بے اختلا فہ اجماع صدی پہ صدی کن نبوت دے دعویہ

پہ کفر، ارتداد اور قتل باندے جاری دہ اوپہ دے کیں د تشریحی
 اوڈ غیر تشریحی نبوت ہیج تفصیل نہ دے پینتے شوے۔ خاتم النبیین
 للشیخ الأئود ص ۳۰۳، علامہ قاری شرح فقہ اکبر مجتہباتی ص ۱۰
 کہنے لیکے دَعْوَى التَّبَوُّةِ بَعْدَ بَيِّنَاتِ الْكُفْرِ بِالْإِجْمَاعِ، دغہ رنگ د تفسیر پہ
 عاموکتا بونو، د حدیثو پہ شرحو اوڈ حلیمہ کلام پہ کتا بونو کیں د مدعی نبوت
 پہ کفر د اجماع اُمت نصریح شوبدہ :-

ختم نبوت اور دلالت

د اللہ نہ بغیر د ہر خیز شروع او ختم بدل دواہ ہ وی د نبوت ہم
 شروع او ختم بدل ضروری دی، د انسانی ژوند د و مبی زمانہ د ماشوم والی
 وک، رور و انسانی عقل کینے اضافہ کیدلے لکہ خنک چہ د ماشوم والی دوخت
 لباس د ماشوم د بدن و دے پہ جو رہ بد لیزی۔ د خاتم الانبیاء علیہ
 السلام زمانے پورے د انسانی عقل او شعور دہ مکملہ شوہ نو د غروخت
 انسان تہ د کامل شریعت او نبوت غونداے نعت عطا کولو ضرورت و
 چہ قرآن پہ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ سرہ د شریعت کاملہ عطا
 کولو اعلان اکرو، اَوَاكَا مَخْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ كَرِيْمًا لَّهٗ لِحْفِظُوْنَ سرہ
 د دین او شریعت د حفاظت ہم اعلان اُشودے لہ پارہ چہ انسان د بل
 نبی ڈرا تلونہ پہ مستقبل کیں بالکل بے طبع شی، حکم چہ تکمیل دین او
 حفاظت دین دواہہ شوبدی د کوم د پارہ چہ د نبی ڈرا تلو ضرورت وی
 تبلیغ خود اُمت اوڈ علماء کرامو کار دے چہ د ہف د پارہ د نبی ضرورت
 نشتہ لکہ قرآن کیں دی، كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُوْنَ
 بِالْمَعْرُوْفِ وَنَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، اَوْ لَتَكُنَّ مِّنْكُمْ يَدٌ عُوْنٌ اِلَى
 الْخَيْرِ وَيَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ او د مثال پہ دل
 اُمت د تبلیغ فریضہ پہ قول د اکثر سمنیہ یوازے شیخ معین الدین

نوی (۹۰۰۰۰۰) لکہ ہندوان مسلمانان کول، اد اکرہ ر نقش حیات
 تاریخ اسلام د دے کواہ دے چہ حضور علیہ السلام د خپل وصال نہ پس
 تقریباً یوںک یا پاؤ باندے لگ مسلمانان پرینی و و اون نوی کرورہ
 (۹) مسلمانان دی، چہ د اُمت پہ تبلیغ مسلمانان شول، نو دا خود
 با معقول کار دے چہ اُمت پہ کوششونو او تبلیغ سرہ د نوی کرورہ مسلمانان
 پہ دینا کینے موجود وی لا تبلیغ جاری دے او پیا د ہم د کوم یونہی تلل
 ضروری وی چہ دے کرورہ و نو مسلمانان نو تہ کافر اوائی او یوازے یو شو
 خریدانو او چیلہ کانو تہ مسلمانان اوائی گو یاد دہ ر اقل د کافرانو،
 سلما نا نو کول د پارہ نہ بلکہ د مسلمانانو کافر نو د پارہ دی فِقِيْمُو فِقِيْمُو

د مرزائی و سوسو جواب

د نبوت مسئلہ دا سے بنیا دی دہ چہ د کفر او ایمان پہ منج کینے د فوق
 او ستونکی پو لے کار ڈر گوی، ہر کله چہ مرزا ایا نوڈ نبوت جاری سانو
 د مسئلہ د قرآن، حدیث، اجماع اُمت، صحابہ تابعین، فقہاء، متکلمین
 و د محمد ثبوتہ خلاف بیاموندہ نو خپلو پینورا تپنکولو د پارہ لے دیو شو
 کشفینور چہ مبہمو عبادا نو نو دا نرہ اکرہ اگر چہ پہ نور و حا یونو کیں
 لے ہمدغہ مصنفینور پہ خپلو صریحو عبار نو نو دا حقیقت صفا بنکارہ
 رے دے خوشودا پورہ کول ہم یولو لے مرض دے چہ ہف نہ د خلاصید و
 اس د چانہ رسی نو دا و سوسے او دلیونہ مؤینو بنکارہ کوڈ اوور سرہ
 دے جو ابونہ ور کوڈ :-

پہ حضرت عائشہ مرزائی افتراء

مرزبان وائی چہ حضرت عائشہ رضی فرمائی لیلی دی مَوْلُو اِنَّہٗ خَاتَمُ
 النَّبِيَّاتِ وَلَا تَقُولُوْا لَآ نَبِيَّ بَعْدَہٗ، د احادیث پہ ڈر منشور کیں د خاتم
 نبیین د آیت تشریح د پارہ، اوڈ مجمع البحار پہ قلمہ کیں پہ مست

شسته خواصی عبارت بل شان دے چہ مرزا یا نو بکین ددو کے د پار
گپ گوت کرے دے، دالفظ صدیقہ رضہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام یہ
سلسلہ کن ارشاد فرمایے دے رَا صُكَّهَا فِي حَدِيثِ عَيْسَى أَنَّهُ يَقْتُلُ
الْحَيَّزَيْرَ وَيَكْسِرُ الصَّلِيبَ وَيَزِيدُ فِي الْحَلَالِ أَنَّهُ نَزِيدٌ فِي حَلَالِ نَفْسِ
بِأَن يَتَزَوَّجَ وَيُولِدُ لَهُ وَكَانَ كَمْ يَتَزَوَّجُ قَبْلَ رَفْعِهِ إِلَى السَّمَاءِ
فَزَادَ فِي الْهَبُوطِ فِي الْحَلَالِ فَحَسِبْتَنِي يُؤْمِنُ كُلُّ أَحَدٍ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
وَيَتَّقِنُ أَنَّهُ بَشَرٌ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ وَ
تَقُولُ إِلَّا نَبِيَّ بَعْدَكَ، ددے پورے عبارت نہ معلومہ شوے چہ
صدیقہ رضہ فرماتے چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ خستہ
نہ ورا نہ دے نکاح نہ وو کرے آسمان نہ را کوزیدانہ پس بہ نکاح
اولاد بہ لے ہم کیسری او بہ حلالو کن د اضافے مطلب ہم دادے د
خوردی او صلیب پرستی خاتمہ بہ اگری او بتول اهل کتاب بہ ددہ بہ
او بشریت ایمان او یقین را وری نو پدے وجہ حضور علیہ السلام تہ
الا نبیاء وائی لیکن لا نبی بعدک کہ دے بنیاد دے وایٹی چہ حضرت
علیہ السلام د آسمان نہ دراکوزیدانہ انکار اگری، د هغوی، بنکار
مقصود اورو، چہ حضور علیہ السلام خاتم الانبیاء ہم دے او د هغه نہ
بل نوے نبی نشی جو رہے دے درومی جو رہی حضرت علیہ السلام د
رانلود انکار دہا زہ دالفظ ماہ استعمالی، حکم چہ صدیقہ رضہ
د نوی نبوت د نفی قائلہ دہ مسند احمد جلد ۱ ص ۱۲۹ کن صدیقہ
حضور علیہ السلام نہ مرفوعا روایت کریدے (لا یبقی بعدی من النبوة
إلا المبشرات والرؤیا الصالحة، جو روایت د عائشہ رضہ مجهولہ
ہم دے

پہ حضرت علی دروغ تہل

داچہ حضرت علی د حسنینو استاد ابو عبد الرحمن السلی نے و میلی روایت

روایتہ رخا نہ، پہ زور لولوہ۔ ددے جواب بنکار دے چہ حضرت علی
بہ یزد راجح قرأت د زور والہ و او موزو ہا نہ دے پہ دیلو نو بیان کہ
دے چہ دے معنی بہ لحاظ د فتح او کسرے فرق نشتنہ پچیلہ حضرت علی رضہ
نبوت د بندیز د حدیث راوی دے، بخاری او مسلم کہنے شتہ چہ أنت
نبی بمرک لہ هرون من موسی الا انه لا نبی بعدی
پہ شیخ اکبر د دروغ تہل
داچہ شیخ اکبر د ولی د پارہ نبوت ثابت کریدے، جواب دادے چہ د
موفیاً ورم پہ اصطلاح کن د نبوت لغوی معنی ائبائے عن الغیب
مطلقاً وحقاً او الہاماً، هغوی وحی نہ شرع او الہام نہ غیر شرع وائی
روندی ہے خوشی اکبر د دامنی چہ د شرعی نبوت دروازہ بندہ دہ کہ
پہ فتوحات مکہ جلد ۲ ص ۲۵۶ کن لیکے: ان الرئی یا جزء من أجزاء
النبوة فبقی للناس فی النبوة هذا وغیرہ ومع هذا الا یطعن اسم
النبوة ولا النبی الا علی المشرع راجح صاحب الوحی خاصہ او متہ
لیکے، فما تطلق النبوة الا لکن النصف بالمجموع فذلك النبی
تلك النبوة حجرت علینا وانقطع، او ہر ددہ نہ پہ البواقیت
مصرکہ طبع مصر کن نقل دی، هذا باب اخلق بعد موت محمد صلی الله علیہ
وسلم لا یفخ لاحد الی یوم القیامة لکن بقی للاقریاء وحی الالہام
الذی لا یشریع فیہ

پہ امام غناب دروغ تہل

داچہ پہ مجد المحيط جلد دریم ص ۲۱۳ امام غناب پہ حوالہ داخبرہ
موجودہ دہ چہ پہ ار باب اطاعت کن بہ نبی د نبیا نو سرہ شامل وی
جواب دادے چہ دے نہ مراد رومبئی انبیاء علیہم السلام وی حکم
پہ امام موصوف د ختم نبوت نصیرم کریدے کہ چہ د ختم نبوت مطلب

داعیہ بیا نبوی، اَنَّهُ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لِأَنَّهُ خَتَمَ النَّبُوَّةَ أَيْ تَمَّتْهَا بِحَيْثِيَّةِ
پہ جلال الدین رومی دروغ تزل: قولی،

فکر کن در راه نیکو خد متے

تا نبوت یابی اندر امتے !

دے نبوت مقصد ہنغہ قُربِ الہی دے چہ کہ نبوت دنیض نہ
حاصلیزی اصل نبوت تیر مطلب نہ دے حکم چہ رومی پچھلہ کہ
ختم نبوت قائلہ دے، لکہ دفتر پنجم کتب بیکی: ع

بارسول الشدرسالت راتمام

تو نمودی پچھو شمس بے غمام

اوپہ خلورم دفتر کتب لیکی ع

این ہسمہ افکار کفران زادشان

چون در آمد سید آخر زمان

پہ علامہ قاری دروغ تزل

پہ موضوعات کبیر مشہ کتب دا حدیث، لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ لَكَانَ
نَبِيًّا قُلْتُ مَعَ هَذَا أَيْ الضَّعْفُ لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ وَصَارَ نَبِيًّا وَكَذَا
لَوْ صَارَ عُمَرُ نَبِيًّا لَكَانَ مِنْ أَنْبَاءِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَعِيسَى وَخُضْرَاءَ
وَالْيَاسِينَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَلَا يَنْتَاقِضُ قَوْلُهُ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ إِذَا مَعْنَى
لَوْ يَأْتِي نَبِيٌّ بَعْدَهُ لَا يَنْسُخُ مِلَّتَهُ وَكَمْ يَكُنْ مِنْ أُمَّتِهِ،

دے جواب دادے چہ کہ ابراہیم او عمرہ نبوت کہ دے،

ہم نوڈ حضور علیہ السلام پہ وخت کتب بہ وونہ چہ کہ حضور علیہ السلام

نہ دُستور مانہ کتب کچرے عیسیٰ، خضر او الیاس علیہم السلام را حی
نوغہ پخوانی (رویان دینی) پیغبران دی نوبی ندی او چہ را حی نوڈ امتی
پہ حیثیت بہ را حی، پچھلہ علامہ قاری رحمہ اللہ تعالیٰ پہ شرح شمائل
باب اول ص ۳۳ کتب فرمائی ملی دی،

أَنَّهُ خَتَمَهُمْ أَيْ جَاءَ الْخَيْرُ هُمْ فَلَا نَبِيَّ بَعْدَهُ أَيْ لَا يَنْبَأُ أَحَدٌ بَعْدَ فَلَا
يُنَافِي نَزُولَ عِيسَى مُتَابِعًا لِشَرِّعَتِهِ مُتَمَدًّا مِنَ الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ
رَوَقَالَ فِي الْمُرْقَاتِ جَلَدُهُ ص ۳۳ الْمَقْفَعُ مَنْ قَفَا شَرًّا إِذَا نَسَعَهُ
يَعْنِي أَنَّهُ أَخَذَ الْأَنْبِيَاءَ الْأُولَى عَلَى الْخَيْرِ هُمْ لَا يَنْبَأُ بَعْدَهُ وَقَالَ
فِي شَرْحِ الْفِقْهِ الْأَكْبَرِ الْمُجْتَبَأِ ص ۳۳ وَدَعَا نَبُوَّةَ بَعْدَ نَبِيِّنَا
كُفْرًا بِالْإِجْمَاعِ،

دغہ رنگ حدیث در کوعاش ابراہیم لکان نبیًا دا بن ماجہ روایت

دے چہ یہ پکنی ابوشیبہ ابراہیم بن عثمان ساقط راوی دے رتہذیب

التہذیب صحیح حدیث د بخاری داعیہ دے کوفصی ان یتکون بعدا

محمدا نبی عاشر ابنتہ ولیکن لا نبی بعدہ:

پہ امام ربانی مجدد الف ثانی باندروغ تزل

دا امام ربانی پہ مکتوبات جلد ۷ مکتوب ۷ کتب د الیکل

حصول کمالات نبوت مرتابان را بطریق تبعیت و دراشت بعد از بعثت خاتم الرسل

علیہ و علی جمیع الانبیاء و الرسل الصلوٰۃ و التحیات منافی خاتمیت اونست،

لَا تَكُنْ مِنَ الْمُتَرَدِّينَ ۵، مرزا یانود دے عبارت نہ دے تا بتولو کوشش کریں

چہ امام ربانی رد کہ نبوت جاری پاتے کید و قائل دے، خود سے نہ دے

مغوی مطلب کہ بعضوا جزاؤہ نبوت کمالات حاصلول دی، نہ چہ قول

کمالات کہ نبوت، یعنی نبوت شرعی، حکم چہ امام موصوفہ پچھلہ دویم دفتر

۳۳ اومہ حصہ مکتوب ۷ کتب د اهل السنن د عقائد او پہ بارہ کتب بیکی

و خاتم الانبیاء محمد رسول است و عیسی علیه السلام که نزول خواهد نمود عمل بشریت او خواهد کرد و بعنوان اُمت او خواهد بود، او در نزوم حصه ششم ص ۳۵ و ۳۶ مطبوعه امرتسرختی کلان کینے یکی، اول انبیاء آرم علیه السلام و آخر ایشان خاتم نبوت نشان حضرت محمد رسول اللہ است و عیسی علیه السلام که از آسمان نزول خواهد فرمود متابعت شریعت خاتم الرسل خواهد نمود، دا بتول بیان دیمزنا ایت خلاصہ دے، د خاتم نبوت نہ علاوہ اپہ دے کن د حضرت عیسی علیه السلام نزول د آسمانہ ذکر دے، او د یوحنا د متعلق مرزا پخپلہ پہ "شہادۃ القرآن کن لیکي، داوینا چہ مجہد د بانندے ایمان را و پرل فرض نہ دی او پر بدل دی انحراف) حکمہ چہ الله تعالی فرمائی،

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ
 پہ شاہ ولی اللہ دروغ تزل

پہ تفہیمات الہیہ جلد دویم ص ۲۴۵ تفہیم شاہ صاحب لیکي ختم بہ النبیین آئے لا یوجد من یا مرہ اللہ سبحانہ بالتشریح علی الناس، دے عبارت نہ مرزا یا نو دا مطلب را ا بشکلو چہ دے علیہ السلام نہ پس صرف شرعی (تشریحی) نبوت بند دے، حالانکہ د تشریح شاہ صاحب در پخپلہ پہ تفہیمات جلد دوم ص ۲۴۵ کن کرپہ فرمائی، وَ صَارَ خَاتَمَ هَذِهِ الدَّوْرَةِ لَا يُبْکِنُ أَنْ يُوجَدَ بَعْدَ نَبِيِّ، اویا جلد ۱ تفہیم ص ۲۴۵ کن لیکي، مُحَمَّدٌ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ وَ دَعْوَتُهُ عَامَّةٌ لِجَمِيعِ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ وَ هُوَ اَفْضَلُ الْاَنْبِيَاءِ بِهَذِهِ الْخَاصَّةِ وَ بَعَثُوا اٰخَرِي وَ قَالَ فِي حُجَّةِ اللّٰهِ فِي حَيْثُ بَدِءَ هَذَا الْاَمْرَ نُبُوَّةَ اَلْفِ قَالِ نُبُوَّةٌ اِنْقَضَتْ بِوَفَاةِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ اَلْخِلَافَةُ لَا سَيْفٌ فِيهَا يَمْتَلِكُ عُثْمَانُ وَ اَلْخِلَافَةُ

بِشَهَادَةِ عَلِيِّ كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ وَ خَلِجُ الْحَسَنِ، او پہ دے فارسی ترجمہ د خاتم النبیین کن بیالیکی، نیست محمد پدربیش کس از مردمان شما و لیکن پیغمبر خدا و محمد پیغمبران یعنی بعد از اوے هیچ پیغمبر نباشد،

پہ مولانا محمد قاسم دروغ تزل

مرزا یا نو مولانا محمد قاسم رح نہ د ختم زمانی انکار منسوب کریدے حالانکہ ہغوی، پخپلہ فرمائی، کچرے اطلاق او عموم شتہ نو خاتمیت زمانی ثابت دے کچرے دا سے نہ وی نو د خاتمیت زمانی لزوم منل دلالت التزامی خاتمیت ثابت دی، بل خوا د نبی علیہ السلام دا قسم تصریحاً دَأَنْتَ مَتِي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى اَلَا اَنْتَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، چہ پہ ذکر شوی، طرز د لفظ خاتم النبیین، نہ ما خود دی، پہ دے بآب کن کافی دی، حکمہ چہ دامضمون تو اثر نہ رسیدے دے او پہ دے دامت اجماع ہم دے، اگرچہ الفاظہ "لَا نَبِيَّ بَعْدِي"، پہ سند متواتر منقول نہ دی، نو د الفاظو دا عدم تواتر باوجود التواتر معنوی پہ دا سے دی، لکہ د فرضو د رکعاتو نو د شمیر تواتر چہ منکرے کا فرد دارنگ د دے، "لَا نَبِيَّ بَعْدِي"، منکرہم کا فردے، پہ تحذیر الناس ص ۲۴۵ کتب خانہ امداد یہ، او پہ مناظر عجیبہ ص ۳۵ کینے لیکي خاتمیت زمانی خپل دین او ایمان دے البتہ د ناحق تہمت خہ علاج نشتہ

پہ مولانا عبدالحی دروغ تزل

مولانا موصوف پہ "دا فع الوسوس فی اثر ابن عباس" ص ۳۲ کن لیکي دی، د اہل سنت علماء ہم دا خبرہ ہنکارہ کوی، چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کر، سالت کن ہیشوک نبی خاوند د نوی شریعت نشی کیدے کوم نبی چہ پہ د زمانہ کنس داعی، نو ہفہ بہ د شریعت محمدی تابع دی نو پہ ہر تقدیر بعثت محمدیہ عام دے، جواب دا دے چہ دا

مضمون دترمیکہ ک نور و طبقوا و ک هغوی د انبیاء متعلق دے لکہ کدے
وضاحت پہ «ر زجر الناس» صکتہ کن چہ دوی کرے دے، ختم نبینا
حقیقی بالنسبة الے انبیاء جمیع الطبقات یعنی آتہ لکم نعت النبوة
لاحد فی طبقہ، او مجموع الفتاوی جلد اول ص ۹۹ کن مولانا مصروف
لیکی «قال ابو سکر فی التمهید اعلم ان الواجب علی کل عاقل ان
یعتقد ان محمدا کان رسول الله والآن هو رسول الله وکان
خاتم الانبیاء ولا یجوز بعدة ان یكون احدا نبیا ومن ادعی النبوة
فی زماننا یكون کافرا» دداسے بناکارہ خبر و کولو با وجود ک
داو تیلی شی، چہ دے دے د ختم نبوت منکر و!!!

ختم نبوت د علامہ اقبال رح پہ نظر کن

۱) لیکی چہ «قادیانیت د یهودی مذہب چر بہ دے، خما پہ
نزد بھائیٹ د قادیانیت نہ زیات مخلص دے، حکمہ چہ بھایان
بنکارہ د اسلام مخالف دی، لیکن قادیان د اسلام خواہم اصول
ظاہری طور قائم ساتی مگر پہ پتہ د اسلام د روح او مقاصد
مہلک دی، د قادیانی فرتے د خدا ئے داسے تصور چہ ہفہ حایس
دے، او ہفہ سرہ د دشمنانو د پارہ بيشمیرہ زلزے او بیماری
او دوی د نبی پہ بارہ کن داتخیل چہ ہفہ مجوسی وی او دوی
عقیدہ چہ ک مسیح روح کن تسلسل دے رہ ہرہ زمانہ کن بیل بیل
صبح راتے شی د آیونہ و وچہ بس ختم شو (العیاذ باللہ مترجم)
داتولے عقیدے داسے دی چہ د یهودیت عناصر لری گویا کہ دا تخیر
یہودیت طرف تہ واپس بوتلل دی، حرف اقبال رح ص ۲۲۳ مرتبہ
لطیف احمد شروانی

۱) پہ اسلامی ایران کن د مؤبدانہ اثر لاندے ملحدانہ تخریک

اوجت شول او هغوی د بروز، حلول او ظل وغیرہ اصطلاح کانے
دے لہ پارہ روانے کرے چہ پہ کن دتناسخ تصور پت کرے شی،
د دے اصطلاح کانورڈا نول، پہ دے وجہ ضروری و وجہ د مسلمانانو
پہ زرو نوا اول وارید انہ لگی تر دے چہ د مسیح موعود اصطلاح ہم
اسلامی نہ دہ بلکہ اجنبی دہ چہ شروع ئے ہم د دے مؤبدانہ تصور نہ
شویدہ، حکمہ چہ د اصطلاح کانے مؤبدانہ د اسلام د ہومی دور
پہ تاریخی او مذہبی کتابون کینے نہ ملا دیزی»

رحرف اقبال، ص ۲۲۳ و ۲۲۴

۳) قادیانی تولے د اسلامی یووالی د دشمن دے مسلمانان د ہفہ تخریک

پہ معاملہ کن دیر حساس دی، کوم چہ د هغوی د یووالی د پارہ خطرناک
وی، چنانچہ ہر یودا سے مذہبی جماعت چہ پہ تاریخی طور، خود
اسلام سرہ تہری وی، لیکن خپل نبیاد پہ نوی نبوت ابردی، او دوی
پہ الہامو تو اعتقاد نہ لرونکی ہول مسلمانان دوی کافر یولی دا
خو مسلمانان د خپل یووالی د پارہ خطرہ کنری حکمہ چہ اسلامی یووالے
پہ ختم نبوت مضبوطی پزی: (رحرف اقبال ص ۲۲۳) مرنرا محمود
خلیفہ دوم پہ آئینہ صداقت ص ۳۵ کن لیکی، ہر ہفہ مسلمان چہ د
حضرت مسیح موعود پہ بیعت کن شامل ندے نو ہفہ کافر دے د اسلام
د دائرے نہ بھر دے، اگر چہ ہفہ د مسیح موعود نوم ہفہ نہ وی اور پتہ
(۲۴) خہ پہ دے ہفہ شک شبہ نہ لرم چہ دا احمدیان د اسلام
او د ملک دوار و غدا ان وی رد اقبال رح خط د جواہر لال پہ نوم، خما
زارہ خطونہ، حصہ اول ص ۲۹۳ مرتبہ جواہر لال مطبوعہ جامعہ ملیت
نویں چیلے اندیاں

۵) خما پہ رائے کن د قادیانیا نو صرف دوا لارے دی چہ با خود

خیلو روبرو تقلید اُکری او یا د ختم نبوت تا ویلونه پریزیدی او هغه د خپل پوره مفہوم سره قبول کړی، کدوی دانوی تا ویلونه صرف په دے غرض دی چه ددوی شپږ د اسلام په حلقه کښی وی چه سیاسی فائده واخلی ر حریف اقبال ص ۱۳۶-۱۳۷

۶) خما په رائے کښ حکومت د پاره بهترینه طریقه کار به دا وی چه هغه قادیانیاں یو بیل بوتلے اُمینی چه دا به د قادیانیا نو د پالیسی عین مطابق وی او مسلمانان به هم دروا دارئ داسے معامله کوی که څنگه چه پورو مذهبونو سره کوی، اودا د قادیانیا نو د پالیسی مطابق څکه دی چه د دویم خلیفه مرزا بشیرالدین پخپله خطبه په حواله د الفضل اخبار ۲۱ اگست ۱۹۱۷ حضرت مسیح موعود فرمائی، چه د هغوی (د مسلمانانو) اسلام بیل او څو بنز اسلام بیل دے، د هغوی خدا ښه بل او څو بنز بل دے، د هغوی بل او څو بنز صحیح بل دے دغه رنگ څو بنز په هره خبره کښ اختلاف دے، :

۷) د علامه اقبال انگریزی حکومت ته مشوره، په نوی دستور کښ د اقلیتونو د تحفظ خیال ساتلے شوے، دے خما په خیال کښ قادیانیاں به د حکومت نه د جدا کید و په مطالبه کښ وړاندے والے نه کوی خوملت اسلامیہ د دے مطالبے پوره حق لری چه قادیانیاں د جدا کړے شی، کچرے حکومت دا مطالبه نه منله نو د مسلمانانو به شک وی چه حکومت د دے نوی مذهب په جدا کولو کښ ډیل کوی، حکومت په ۱۹۱۹ د سیکمانو د جدا کید و د مطالبے انتظار اُ نکرو اُس د قادیانیا نو د دے مطالبے ولے انتظار کوی حریف اقبال ص ۱۳۷ باندے علامه اقبال لیکي، په غوغ کښ قطع تعلق په نکاح او نورو معاملو کښ د مسلمانانو نه بائیکاټ او د ټولونو ډیر زیات دا اعلان چه د نیائے اسلام کافر ده، اودا د اسلام نه دومر

زیات لری ده څومره چه سیکمان به د هند وانو نه لرے نه وی څکه چه سیکمان او هندوان خو خپل منبج کښ و دونه کوی، هر کله چه قادیانیاں په مذهبی، معاشرتی معاملو کښ ځان جدا کړی، نو په سیاسی ډول مسلمانانو کښ د شامل پاتے کید و د پاره ولے پریشانوی ارفخرا اقبال ص ۱۳۷

۸) پابندی په باغی جماعت لگول پکاردی، علامه اقبال انگریزی حکومت نه لیکلی دی، کچرے دیو تو مریو والے په خطر ه کښ وی نو هغه د پاره سواد د بل علاج نشته چه هغه د عنادی ټولونو په خلاف مدافعت اُ کړی، اُس سوال دادے چه د مدافعت طریقه د څر وی! هغه دا ده چه اصل ټولی ته د دوا دارئ تلقین اُ کړی حالانکه د هغوی یو والے په خطر ه کښ وی او باغی ټولی ته د هغه تبلیغ پوره اجازت وی کوم چه دروغو کښ کښولونه دک پک وی ا ر حریف اقبال ص ۱۳۷

زلا وایم چه د مرزا دایو کښل د کورونو کښولونه زیات دی کوم چه هغه په ایښه کمالات ص ۱۳۷ کښ لیکلی دی چه څوک مانه مښی او خما د دعوے تصدیق نه کوی او ایمان پر نه را و لری نو هغه ټول د زنا اولاد دی،

قیامت، معاد او مجازات د اعمالو د قیامت نومونه

د کوم څیز نومونه چه گنړی نو دا د هغه د لوڼے والی دلیل دے، دا لله تعالی نومونه گنړدی دا هم د الله تعالی د لوی شی دلیل دے، امام سیوطی رح پښه ورسا فرقة فی امور الاخره، کښ د قیامت آتیا نومونه ذکر کړیدی رصت مطبوعه کاشی رام لاهور) موبز په هغه کښه بنکاره مشهور نومونه ذکر کوو

۱- السَّاعَةُ

قیامت دانومله دُوُو و جهودے، یوله دے و جھے چه قیامت به ناگهانہ لائی، لکه چه یو کینتہ تیریدون

پس ناگهانہ چه دویمہ کینتہ لائی، او دویمہ له دے و جھے چه قیامت کنی داوینوا آخرینو حساب به پہ لبز وخت مثلاً یو کینتہ کنی ختم شی اوهم دامعنی دَرَسْرِبِ الْحَسَابِ دے اوهم دامعنی دَحَضْرَتِ عَلِيِّ رَضِيَ

منقول دے، إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ آتَى عَنَ الْفِيَاةِ كُلِّ نَفْسٍ دَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِا سوره ال عمران آية ۱۸۱ دے نوم و چه دادا چه ددے معنی ادریدال دی، او په دے ورخ به بتول خلق ملائکے او روح به د الله په ممکن ترهغه وخته ولا پروی تزکومے چه

الله تعالی جل شانہ اُغوا ری۔

۲- الْقَارِعَةُ

قرع زبره درزدلواو پچولوتہ ویلے شی، ددے ورخ دویرے نه به هم زهرونه دکر زبیری او کچیزی

الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ دَادْحَقٌ نَه مَأْخُودٌ ددے نوم مطلب دابنودلی چه دا ورخ حفرده او په دے کن د شک شی خه

كُنْجَانُشْ نَشْتَه مَا الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ دَادْرُوقِعُ نَه مَأْخُودٌ دے مطلب دا چه ددے بواقع کیدو کنی هخ شک نشته بلکه دا خائخا واقع کیدو کنی

حقیقت دے رَاذَلَوْ قَعَتِ الْوَارِعَةُ لَيْسَ لَوْ قَعَتِهَا كَاذِبَةٌ دَغَشِيٌّ معنی پتبول دی، ددے ورخ له هیبت به زهرونه پت شی او خلق به اوترشی هَلْ أَتَتْكَ

۳- الْغَاشِيَةُ

حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

۷- الزُّرْفَةُ

در آنرف معنی نزدی کیدل رَا زِفَ الشَّيْءُ قَرِبَ، اودا ورخ د حقیقت په اعتبار سه لا نزدی ده حکه چه

خائخا راتلونکے خیز نزدی وی او تلوونکے خیز لری وی، بله دا چه مرگ د قیامت دروازه ده او مرگ نزدی دے دَا زَفَتِ الزُّرْفَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ

۸- يَوْمَ التَّغَابُنِ

غبن تکی اودو کے ته وائی، پیدے ورخ به دا بنکاره شی چه په دیا کن کوم خلق په دو که کنی

چه د عمر عزیز قیمتی برخه تی په کومو مفیرو خیزو لوکنی تیره کره اود کومو قیمتی صلونونه محرومه وو، ذَلِكِ يَوْمِ التَّغَابُنِ

۹- خَافِضَةٌ

ذليله کوونکے ورخ چه دین نه آوری دالی خلق به په دے ورخ په جهنم کنی په دیرلانده ذلت کنی وی

۱- رَافِعَةٌ: اُجْتُوونکے ورخ کومو خلقو چه دد نیا په ژوند کنی د دین غمخوری کربیده هغوی به په دے ورخ د جنت په لور و اچنور د شهنشاهیت مقامونو کنی وی، خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ

۱۱- الظَّامَةُ الْكُبْرَى

ددے معنی لویه هله کله ده او د قیامت نه بله نریانه هخ هله کله نشته چه په دے

کنی به دتولوا انسانانو د قسمت ابدی فیصله کیری، فَا إِذَا جَاءَتِ الظَّامَةُ الْكُبْرَى، قیامت او حشر لشر د انسانی ژوند دیره ضروری خائکه ده چه په دے خائمی خوشحالی او تبا هئی دارومدار دے

اود قیامت په باره کنی دره خیزونه د غور فکر جو که دی، د قیامت وجود چه دامو بنزد قیامت صورت نه وایو،

د قیامت مقصد یعنی د عملونو بدل چه دامو بنزد قیامت نوم ته وایو

در آنرف معنی نزدی کیدل رَا زِفَ الشَّيْءُ قَرِبَ، اودا ورخ د حقیقت په اعتبار سه لا نزدی ده حکه چه

خائخا راتلونکے خیز نزدی وی او تلوونکے خیز لری وی، بله دا چه مرگ د قیامت دروازه ده او مرگ نزدی دے دَا زَفَتِ الزُّرْفَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ

۸- يَوْمَ التَّغَابُنِ

غبن تکی اودو کے ته وائی، پیدے ورخ به دا بنکاره شی چه په دیا کن کوم خلق په دو که کنی

چه د عمر عزیز قیمتی برخه تی په کومو مفیرو خیزو لوکنی تیره کره اود کومو قیمتی صلونونه محرومه وو، ذَلِكِ يَوْمِ التَّغَابُنِ

۹- خَافِضَةٌ

ذليله کوونکے ورخ چه دین نه آوری دالی خلق به په دے ورخ په جهنم کنی په دیرلانده ذلت کنی وی

۱- رَافِعَةٌ: اُجْتُوونکے ورخ کومو خلقو چه دد نیا په ژوند کنی د دین غمخوری کربیده هغوی به په دے ورخ د جنت په لور و اچنور د شهنشاهیت مقامونو کنی وی، خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ

۱۱- الظَّامَةُ الْكُبْرَى

ددے معنی لویه هله کله ده او د قیامت نه بله نریانه هخ هله کله نشته چه په دے

کنی به دتولوا انسانانو د قسمت ابدی فیصله کیری، فَا إِذَا جَاءَتِ الظَّامَةُ الْكُبْرَى، قیامت او حشر لشر د انسانی ژوند دیره ضروری خائکه ده چه په دے خائمی خوشحالی او تبا هئی دارومدار دے

اود قیامت په باره کنی دره خیزونه د غور فکر جو که دی، د قیامت وجود چه دامو بنزد قیامت صورت نه وایو،

د قیامت مقصد یعنی د عملونو بدل چه دامو بنزد قیامت نوم ته وایو

رسد قیامت تفصیلات مثلاً قیامت کیفیت، وزن و اعمال، حوش کوثر، پل صراط، نور، جنت اور دوزخ اور اسے نور دیر، دتو لوند روچھ بہ موہنہ، قیامت اور معاد صورت ذکر کو اور دے عقلی اور نقلی دلیلونہ بہ پیش کوو،

د معاد اور قیامت نقلی ثبوت

۱) بتول آسمانی دینونہ پہ قیامت قائمید او پہ دوبارہ ژوندون متفق دی اور بتول آسمانی ملتونہ دامینی، پہ شرح مواقف جلد ۱ تم ۲۹ کتب دانتقل موجود دے، اَجْمَعُ أَهْلَ الْمِلَّةِ وَالشَّرَائِعِ عَنْ خَيْرِهِمْ عَلِيٌّ جَوَارِيَةٌ وَرُؤُوسُهُمْ: یعنی بتول ملتونہ اور شریعتونہ متونکی خلق و حشر اجساد پہ جواز اور وقوع بانندے متفق دی۔

۲) بتول پیغمبرانو علیہم السلام قیامت خبر و رکول کریدی د کوثر چہ زیات رشتینی خلق پہ بنیاد موکبن نشته قرآن پورہ تفصیل سرہ د قیامت بیان کریدے او بیا دے پہ بارہ کتب، مَصْدِقٌ لِمَا مَعَكُمْ فرمائیل دے ثبوت دے چہ قرآن د تیر شرو و آسمانی کتا بونو داصولو او عقائد و تصدیق کوی نو حکمہ داک ثبوت، قیامت اور مجازات اعمال وغیرہ پہ بارہ کتب دے و مبنو آسمانی کتا بونو ہم تصدیق کوی، د قیامت نہ بی د آخرت ژوند دے نیا د ژوند نہ دیر زیات او پائیدار دے و الْأٰخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى، د آخرت ژوند بہتر او پائیدار دے او بیائے اُفْرَمَائِيلَ، اِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُولٰٓئِ صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوسٰى دامضمون د حضرت ابراہیم اور حضرت موسیٰ علیہما السلام پہ صحیفونکے موجود دے۔

د فلسفیانو د انکار تردید

فلسفیانو د حشر اجساد نہ انکار کریدے د عملونو بدلہ ہغوی ہم مہنی

خو بعضے د سعادت اور شقاوت روحانی اور بعضے دے دتا سچ پہ صورت کتبہ موہنہ بہ دے تر دید کوو، خوا اول داوا لوجہ د فلسفہ د قوانینو پہ مطابق ہم د انکار د منلو جو کہ نہ دے، حکمہ چہ دوی ہر ممکن د قدرت اور طاقت لانندے مہنی اور اظاہرہ دہ چہ حشر د اجساد د ممکن حکمہ دے چہ د حشر یوجزء انسانی روح دے، دویم د بدن ڈرے، اور دیم د بدن جو رہنت، دادرے وارہ خیزونہ ممکن دی چہ پر قدرت الہی شتہ دادرے وارہ خیزونہ د مرگ نہ و ہانندے د اللہ پہ ایجاد موجود شوی وو، کچرے دانا ممکن او متنہع وے نو اول و خل بہ ہم نہ و موجود شوی دوبارہ ژوندی کیدل خوا اس عقل نہ دیر نزد دے دی د منلو د بارہ د قرآن بیان کریدی، وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْنَا وَكَهٗ الْمَثَلُ الْاَعْلٰی، رسورۃ الروم ایتہ عین یعنے د انسانی قدرت د قاعدے مطابق دوبارہ پیدا کول دے و مہنی خل پیدا کولونہ زیات آسان دی ہر کلمہ چہ اللہ دیر لوئے دے نو ہغہ نہ دے دوار و تخلیقونو کتب ہنخ فرق نشتمہ

دنیشیت د شتہ کولوشبہ

فلسفیان بل انکار پہ دے قاعدہ کوی چہ نیشیت سرہ خیزونہ بدلیزی مطلب د اچہ اول خیز یو وارہ ختر شئی نو دویم وارہ ہغہ شے بیانشی موجودیدے کہ وی نو ہغہ بہ بل خیزری، نو دا غلطہ دہ چہ پہ قیامت کتب بہ ہو بہو ہر ہغہ انسان بیا دوبارہ ژوندے شی، د اشبہ بالکل باطلہ دہ حکمہ چہ د اول وجود نہ مانہ یوہ او د بل وجود زمانہ بلہ نو د اولے زمانے وجود ختم شواو پلے زمانے کتب بیا موجود شتو ختر شے بدلندے او ہم ہغہ شے دے، کو مچہ روجہ و مطلب د اشوجہ دلہ نشی کیدے چہ پہ یوزمانہ کتب یوشے ختر شئی او ہر پہ دغ زمانہ کتب ہم دغہ شے بیا

موجود شی نودہ کن ہیج اشکال پاتے نشو چہ پہلہ زمانہ کنے دیو خیز
 بعینہ وجود کیدی ایشی او پور تہ ذکر قاعدہ ک فلسفیا نو غلطہ دہ، دا اعتراض
 خود خندا اور دے چہ اولہ زمانہ داول شخصیت جزو و، بلہ زمانہ بہ د
 بل شخصیت جزو وی ہم دہ و مہی شخصیت نہ حکمہ چہ زمانہ ک شخصیت
 جزو ہیچرے نشی کیدے ہفہ مُشخصہ نذا کہ داسے وہ نو دن سرے
 بہ ہفہ پڑونے حکمہ نہ وو چہ زمانہ بدلہ شویدا، دپوہ دپارہ یو آسان
 مثال، یوانسان پہ یوزمانہ (رڈ نیا) کن موجود مر (معدوم) کیدو سرہ
 پہ برزخ (بلہ زمانہ) کن ورگ او پہ قیامت رپہ ریبہ زمانہ کن ہم دہ انسان
 داسے مثال لوی لکہ چہ یوسرے دلاہور نہ کراچی تہ لا رشی، زمانہ بدلہ
 شوہ مقامات بدل شو او سرے ہم ہفہ دے اول وار لا ہو کت موجود وو
 رڈ نیا) چہ روان شو نو نہ لاہور کن وو او نہ کراچی کن وو معدوم شو
 (برزخ) او کراچی نہ چہ اُرسید و نولا ہو رکن نہ وو ر آخرت) دادرے
 زمانے بکالے شوہ یوانسان معدوم شو او بیا موجود شو، خو ہمد غر
 انسان دے او بالکل بدل نشو، نو دا اعتراض بالکل غلط شو چہ زمانے
 پہ بدلیدوسرہ شخصیت بدلیزی کچرے داسے وہ نو مکان پہ بدلیدو
 بہ شخصیت بدلیدو کوم سرے چہ پہلا ہو رکن وی نو ملتان تہ پہ تلو
 آو سیدو بہ دہفہ شخصیت بدل شہ و و حالانکہ داسے نہ کیزی،
 دویم دا چہ دیو والی دار و مدار داصلی اجزا و او د رُوح پہ یو والی دے دے
 نہ بغیر کچرے بل چہ فرق راشی نو پہ شخصیت خہ اثر نہ غور زوی، مثلاً
 کچرے دیو سری رنگ محکب سپین وو بیا گرم ملک کن پہ ہر کن کار
 کولو سرہ دہفہ رنگ کہ تور ہر نشی نو سرے ہر ہفہ دے بدل نشو
 دغہ رنگ کہ د پنٹلسو کالو یوسرے د ویر شو کالو شنی نورنگ او قد او
 غب والی کن فرق راتلو سرہ بہ ہم دا ہفہ سرے وی کوم چہ واپا و

پو حکومت ہم دہفہ د نو کروی تنخواہ ور کولونہ پہ دغہ بنیادا نکار نہ
 کوی او دغہ توالی او او و دوالی پہ وجہ یو عدالت چرے
 دچامقدمہ نہ دہ خارجہ کچرے چہ تہ اُس بل سرے تے، دغہ رنگ
 کہ د نیک یا بد عمل پہ وجہ کچرے شکل اور نگ کن شہ فرق پہ آخرت کن
 ہم شی، اصلی اجزاء تے ہم ہفہ وی کوم چہ د نیا کن وو نو دا بہ ہم ہفہ
 سرے گنرے شی کوم چہ د نیا کن وو،

د معاد پہ بارہ کن مذہبونہ

د رُوح متعلق دوہ رائے دی، اول دا چہ جسم لطیف دے، دویم دا چہ
 مجرد غیر مادی دے ددے اختلاف پہ بنیا د معاد پہ بارہ کن د شرح موافق
 مصری جلد آتم ص ۲۹۷ د نقل مطابق پنچہ اقوالہ دی :-

- ① معاد صرف جسمانی دے، حکمہ چہ بدن اور رُوح دوارہ جسمونہ دی
 (صرف دکثافت اولطافت فرق دے) نور عا دہ ہم د جسم اُشوا د ا د اکثر و
 متکلیب نو د اسلام قول دے چہ رُوح جسم لطیف امنی :-
- ② معاد صرف رُوحانی حکمہ دے چہ د جسم اُعادہ ک نشترہ یوازہ پہ طرح
 د سعادت او شقاوت دار و مدار دے، د لؤ یونان د فلا سفٹر الہین قول دے
- ③ معاد جسمالی اور روحانی دوارہ دے، دنیا جسم اور رُوح دوارہ حویارہ موجود شتہ دا قول حنی، اقوالہ
 یو بدلیدوسرہ داعی، معمرہ دقاخرینو امامیہ دوا کترو صوفیا و دے دا قول حضرت رُوح تہ مجرد غیر مادی
- ④ معاد بہ نہ جسمانی وی او نہ رُوحانی، دا قول د یونان تہ طب د حکیمان
 د معاد د کیدو او نہ کیدو ہیج فیصلہ نذا نشوے توقف دے، چہ
- ⑤ دا قول د جالینوس دے دہ تہ د اشک پریوتے دے چہ رُوح د ہفہ
 مسزاج نوم دے کوم چہ پہ سر ہی ختم شو او کہ د ہفہ جوہر نو م دے چہ مرگ
 نہ پس ہم باقی وی دا پنچہ اقوالہ د انسان د بدن اور رُوح سرہ ترو ن لری خو
 یو شبکم قول د تناسخ ہم شتہ چہ ہفہ د حکماء ہندا و د یونان د بعضے

حکما و اود بعض منسوب الی الاسلام خلقود ے مثلاً احمد بن حابط چہ
د ابراہیم نظام شاگرد ے ابو مسلم خراسانی، محمد بن زکریا، طیب
رازی او قرا مطر:

د مجازاة درے شکله

د آخروالے د پارہ د ابن حزم مثل مثل جلد، طابعت اکوری
د مجازاة اعمال درے شکله دی۔

را د جثو حشر بہ د بعث بعد الموت پہ شکل کینی اود مجازاة اعمال بہ د
جنت اود دوزخ پہ شکل کینی وی، دانائے د اهل اسلام اود آسمانی
مذہبوں نو اولوودہ۔

(۲) د جثو حشر نہ بغیر صرف روح د نیکی اوبدنی اثر (خوندا اود بدی)
محسوسوی، د اقسام مجازاة د حکماء الہیین قول دے،

(۳) د نیک اوبد عملونو پہ بدلہ کینی د یو انسان روح بل انسان تہ بداید
تناسخ بجانااة اعمال دے، بعض حکماء د یونان اواکثر حکماء د ہند د اقول
گوی،

تتقید

د ادوارہ آخیری قولونہ د انبیاء علیہم السلام د اجماع اود آسمانی
کتا بونونہ خلاف دی اود عقل او فلسفہ پہ بنیاد ہر غلط دی، یوازہ روحانی
مجازات خو خک غلط دے چہ اعمالو کینی بدن اود روح دوارہ شریک دی او
بدلہ بہ یوازہ روح تہ ملاویزی اددے مثال دلے اگنہی، لکہ یوشل
اوبوند د انارو غلا کوی، روت کچہ او پوخ انار نہ پیژنی اوشل اناروتہ
رسیدے نشی دوی، د ایسے مشورہ اگری چہ روت لاندے نشی او
شل پہ اوبڑہ سور کوی انار را اوشو کوی د باغ مالک د ادوارہ عدالت تہ
وراندے کوی دوارہ د خان خلاصولو خپل خپل د لیلونہ اوائی پوند
وائی چہ زہ وینہ نہ نو غلا خنک کولے شم پوخ او کچہ انارم خنک ا پیژندل
اوشل بدوائی چہ خہ اناروتہ رسیدے نہ شوم ما غلا خنک اگری

نوشکارہ خبرہ دہ چہ غلا خوشوے دہ بلکہ دوارہ سرہ پہ موقع
پولے شوے دہ نو د علالت فیصلہ بہ ضرورتا وی چہ غلا دوارہ کوی
دوارہ پہ فلا کین شریک دی نو سزا بہ ہر دوارہ و تہ و کولے شی، ہم
امثال د روح اوبدن دے ہر یو یوازہ یوازہ نیک اوبد عمل نشی
پہ ہر کھلہ چہ نیک اوبد عمل پہ شریک دوارہ کوی نو جزاء اوسزا دوارہ و تہ
شریک پکار دہ:

دے نہ علاوہ یوازہ، د روحانی مجازاة حقیقت د خوب دے چہ شوکت
د فائدے خوب اوبنی نو ہضہ تہ صرف پہ خوب کینی خوندا اوارام وی او کہ
پہ خراب خوب اوبنی نو پہ خوب کینی ورتہ بے خوندا او تکلیف محسوس
نودا قسم جزا سزا لو بے توتے دی د اعمالو پایدارہ او خو چندہ زیادہ
پکار دہ چہ انسان د ہضم پہ طمع خہ بنہ عمل اگری شی د خوب د مزد
طبع ہچوک بنہ عمل نہ کوی اودے سرہ ہچرے د انسان اصلاح نشی
دے د بنہ عمل شوق پیدا کولو، بدکہ دلے پکار دہ چہ د دنیا د فائدے
پہ خو چندہ زیادہ تہ فائدہ پہ آخرت کینی ملاؤ نشی اوبیا پایدارہ
وی، لکہ یومر کید ویکے سرے خپل یتیم کید و نکی خوئے د پارہ
یوسری سرے لس زردہ (.....) روٹی امانت کیزی، د خوب دنا پایدارہ
رما صلولو پہ خاطر دغہ سرے کہ دغہ یتیم تہ دغہ خپل امانت پہ
یا کینی و کوی نو کور عقل او پائیل بہ خک بنکارہ شی چہ د لسوز و روپو
بقی فائدہ د خوب او تصور پہ فائدہ بیلل دھو بنیام اوروغ سری
دے اودا باہت د امانت سپار لو ہم نشی چوریدے د امانت سپار
د ہضم بد لہ کار و کولے شی کومہ چہ دے نہ پہ خو چندہ زیادہ تہ وی
میدارہ او حقیقی وی لکہ پہ آخرت کینی د لسوز و روپو امانت سپار لو
نقصان کولو او قریبائی و کولو پہ بدلہ کینی چہ دہ تہ جنت یا د آخرت

نور لعنتونه و رکبیشی : دتناسخ رد

را دتناسخ په شکل کښ د عملونو بدله و رکول د عقل په موجب په
 د و جهود درسته نه ده ،
 را دتناسخ له انصافه خلاف حکم دے چه په عمل کښ بدن او روح
 دواړه شریک دی او دتناسخ په شکل کېدله صرف روح ته ورکولے شی
 مثلا د یو جرم انسان روح د مرگ نه پس په یو ذلیل چوری کښ یا په
 ذلیل خاړوی او غنا ور کښ ولجوے شی نو سزا به یوازے روح ته ورکولے
 (بله د خندا خبره دا چه د بداسری د بدن په خائے به سزا د جوړ
 باد ذلیل خنا وراو د خاړوی بدن ته ورکولے شی ، نو دا خود خریه خائے
 کلور دا غل شو بله دا چه دے خائے نه به دا روح د بدله دپاره
 خواغی او بل بدن ته چه لار شی ، نو دا بدله دچا گڼرے شی د ټولو نه
 که ورسره د نژدے څه خیال اکر څه نوده د غت اړید او جنجالی اشک
 جوړیږی نو ځکه دے بس کومر دتناسخ قائل کېدل په تصور خان با
 دی مترجم دلته دا خیال هم غلط دے ، چه بدن صرف د عمل
 ځکه دا په مجازاۃ اعمال کښ بشریکول اته ی پکار او دے ته سزا
 ورکول به دا یے وی لکه د یو قاتل ټوپک ته سزا ورکول او یا د یو مسافر
 او ځکار تیشی او کړندی ته جزا ورکول کومر چه جومات یا خانه کې
 جوړه کړی وی ، دا خیال ځکه غلط دے چه بدن آله نده بلکه پخپله
 او کوونکے دے آله خود فاعل نه جدا وی د هغه جزء نوی لکه یو
 توره لیکن روح او بدن چه یو خائے شی نو هله څوک بڼه یا بدن
 شی نو اصل فاعل بدن دے چه د روح په ادا نړه یو عمل کولے شی
 چه د روح د بدن په هرا ندام کښ ننوتے وی نو بڼکاره شوه چه
 آله ځکه دے چه دا د روح په غم او خوشحالی کښ خائے شریک

نو ټوپک د قاتل ، او تیشی کړندی د خانه کې د معیار په غم او خوشحالی
 کښ هچرے نشی شریک دے .

د تناسخ د پاره دا دلیل باطل دے چه انسان د حیوانا تونه چه
 را آخلی یا د غریبه کورنی یو ذلیل انسان چه مصیبتونو کښ مبتلا شی ،
 دے بڼیا د د ا دے ، چه یو انسان بد عمل کړیوی ، نو د هغه روح په ذلیل
 فنا وریا ذلیل بل انسان کښ ننوزی او دارنگ هغه وړاندی کس ته
 خپل عمل بدله د خنا وریا د انسان د ذلت په صورت کښ ملاو شی
 اطل ځکه دے چه د خاړو و فطری تقاضا د ا دے چه انسان تر کار واخلی او د
 د پاره د جرم سابق هېڅ ضرورت نشته ځکه چه د دنیا نظام چلوو د
 ا دے د حکمت الهی تقاضا او ظهور دے ، کچرے انسان دے د کار نه ا هڅے
 نو د خاړو و وجود به لغو او بے فائده و د ا هم د حکمت الهی د شان
 خلاف دی ، دغه رنگ د بڼیا د مو خوشحالی او بد حالی د هغوی فطری
 تقاضا دے چه غنی د د فقیر نه کار واخلی ، فقیر د اجرت محتاج او غنی د
 هغه د کار محتاج دے په دے احتیاجونو د انسانی تمدن ربط قائم دے
 د دنیا نظام پر چلیږی که دتناسخ تصور ټپکښ راغلونو انسانی تمدن
 به بالکل د بے وړے شی د انسا فانونو معیبتونه او غمو نه هم د حکمت
 الهی نه خالی دا یے نه دی چه د صحت او خوشحالی په حالت کښ د شکر د بڼه
 د و مرض او د بد حالی په حالت کښ د صبر د بڼه انسانی کمالات بڼکاره
 وی او په دے د الله لړے او نژدے بڼدگان پیژند دے شی .

په تناسخی مجازات کښ د جرم علم نه وی

تناسخ په نامنلی صورت کښ یو حیوان او انسان ته دا علم نه وی چه
 هغه د کوم جرم په بدله کښ عذابولے لکی ، یو انسانی عدالت کښ خو جرم
 نوردے شی په هغه د تا بتولو خاړی اکر یشی هله پس ته سزا

ورکولے شی، لیکن تناسخ پہ صورت کنی دالله عدالت دلو بو تو قونبکال
 کولے شی کوم کنی چہ نہ تحقیق وی، نہ مقدمہ چنول وی اونہ مجرم نہ
 دخیل خیل جرم پتہ وی چہ داسزا ہفہ نہ کوم جرم پہ بدلہ کنی
 ورکولے شی العیا ذباللہ، نو حکمہ دتناسخ داعقیدہ د عقل نہم خیل
 دمرک او پیدائش شمیرکنی دجورخت نشولے دتناسخ تردید داسے
 دتناسخیانو پہ خیال کچرے د حیوانانو پیدائش دانسانانو دبداعیلو
 د پارہ د بدلے پہ نتیجہ کنی وے نو پکارادہ چہ کبدوانسانانو دمرک
 پہ مناسب شمیرکنی ہو مرہ خنا ورا و حیوانات پیدائش کولے خولے
 حکمہ نہ دہ چہ موئز وینو مثلاً یورخ کنی یو لگ انسانان مری چہ پہ
 ہفہ کنی نیم خہ بلکہ نیات مجرمان او بدکار وی، خوبل خوانور حیوان
 ہم پہ دغہ ورخ کرور و نہ اوارگونہ پیدائش کنی نو معلومہ شوہ چہ دجور
 پیدائش د مجرم نو خونو دتناسخی جنجال نتیجہ نہ دہ بلکہ دابدائی تحقیق
 پہ دہ دل دالله تعالیٰ د حکمت پہ جو پیدائش کنی حکمہ دتناسخ عقیدہ باطلہ
 دتناسخ د تردید یو غتبہ وجہ داہم دہ، چہ دتناسخ پہ صورت کنی پہ
 منل ضروری وی چہ د مجرمانو انسانانو د حیوانانو خونو یودی حال
 موئز وینو کور چہ دجد اجدادی انسانانو خونو کنی عقل او نطق
 لیکن حیوانی روحو نہ داہم ندی یا مثلاً پہ پیشو کنی کچرے کر انسان روح داہم
 وے د انسان روح پہ فطرت کنی د مریے نہ کرکہ پر نہ دہ دا ہیچرے
 نشی کیدے چہ پیشو کنی راننو نہ فوراً پس فطرت داہم بدل شی چہ
 مریے پس منہ کگری داہم نیسی او پہ خوندے اُخوری ہر کلمہ چہ د فطرت
 فوراً بد کیدل نامعقول دی د انسانو حیوانی روحو فطرتو نہ جفا
 جنادی پہ دے وجہ دتناسخ عقیدہ سر: تردیابہ نامعقولہ دہ
 ہر کلمہ چہ د مجازات اعمال دوہ صورتہ زیوارے د روح معاد دتناسخ

اونامعقولہ ثابت شو، نو دسے جوف یو صورت باقی پاتے شو ہفہ داچہ
 د مری بدن اورکوح دوارہ ژوندی کریشی او د حساب کتاب نہ
 پس دجنت اودوزخ پہ شکل کنی پہ دہ قانون مجازات نافذ کریشی، داخبرہ
 یوازے پہ آسمانی شریعتونو او دانیائے کورامو علیہم السلام پہ تو اشتر
 ثابتہ نہ دہ بلکہ عقل او فلسفہ ہم داموزون او معقول گنری، پہ ظاہر
 خودا دیرہ گرانہ بنکاری لیکن حقیقت کنی ہیچ گرانہ نہ دہ
 د معاد جسمانی حقیقت پہ دژوقاعد و مبنی دے، یو داچہ دامرک دے
 او محال نہ دے، بل داچہ دا دتخریب او تعمیر الہی نتیجہ دہ :-
د جسمانی معاد رو وجہ دلیل | د مجازات اعمال پہ خاطر روح
 سرہ د جسم دویم بارہ ژوندی
 کیدل میکن دی او محال نہ دی، د محال دوہ معنی دی، یو غرتی چہ مطلب
 گران والے او سخت والے وی لکہ یوسری نہ داو نیل چہ راخہ لاہو ہاتہ خو
 ہفہ خدر اگری چہ شتم تلے دا بل ور پورے اُبلنی چہ خانجا بہ تے نو ہفہ
 اوائی چہ ناممکنہ (محالہ) دہ نو دے مطلب بہ داوی چہ تلل راتہ گران
 دی، خو کہ روان کرے تے وے پکت ہر خہ تے ورتہ بر کرے وے د ہفہ
 ارادہ شوے وے نولا ہو، نہ تلل ناممکن او محال نہ ژور او بل د فلسفہ
 ناممکن او محال دے معنی تے داچہ نفی اثبات یو خانے کیدل چہ ہیچرے
 نشی کیدے لکہ یوسریے یو کمرہ کنی پہ یو وخت شتہ ہم او نشتہ ہم یا لکہ
 دوہ پہ دو کئے پنچہ چہ تولہ دنیاد دے ضرب حاصل ہفہ خلو، بنائی
 چہ پنچہ نہ وی، نو خلاصہ مطلب بہ تے داوی چہ پنچہ نہ دی خو پنچہ دی
 نو قیامت او معاد پہ دے معنی محال نہ دے او کچرے محال پہ معنی د مشکل
 او د سخت واخلو نو ہفہ بہ وی خورا انسان د پارہ چہ د ہفہ بول کارونہ
 پراسبابو بنادی او اللہ تہ پہ دے معنی ہم محال حکمہ ندے چہ، اِنَّمَا امْرُؤُکَ

اذا اراد شيئاً ان يقول له كُنْ فيكون، اوله داچه متواتر خبر صادق ددے تصدیق کرے دے، نوخک دا صحیح دہ، چہ دیو ممکن تواتر سرہ تصدیق اُشی یا اعتباری ذریعہ سرہ دا ثابت شی نو دھنے پہ واقع کید وکین ہیج شک شبہ نہ پائے کیری، مثلاً تیرشوی وخت کنی دجا پان ہیرو۔ شیما پہ ایتم ربم تباہ کیدل یو ممکنہ معاملہ وہ ہرکھ چہ اعتباری ذریعہ سرہ ددے تصدیق اُشونو بتوے دُنیا اُمثلہ، دغہ رنگ د موجودہ دُنیا پہ شپیل کراسر نیل علیہ السلام رچہ ایتم ہم نہ پہ اربونو ددے زیاتہ قوی دے تباہ کیدل ممکن اُمر دے اور سرہ ددے تصدیق آسمانی کتا بو تو اود انبیاء علیہم السلام غوندے رشتینو هستو پہ پرلہ پے شہاد تو نو کرے دے نو بیاد دے یہ واقع کید وکین ہیج شک شبہ نشی کیدے۔

د جسمانی معاد دویم دلیل د معاد جسمانی حقیقت ورا نول او جوریہ ول دی مطلب

داچه دد نیا نظام ورا نہ دل او د آخرت نظام جوہ ول د معاد جسمانی حقیقت دے دا بہ اللہ کوی نرگوانہ خک نہہ کچرے انسان مے گرانہ گنری نو ہغہ کمان تگوری او پہ دے قیاس کوی لکچہ شل مند آتی اُچتوے، شی او میرے مے نشی اُچتوے حالانکہ دوارہ حیوانات دی خالق او مخلوق خوبرا کیدے ہم نشی اللہ داسے قوی دے چ نسبت مے د مخلوق سرہ کول ناممکن دی نو ہغہ نہہ دا ہچرے گرانہ نہ دہ چہ ہغہ خپل جوہ کرے تعمیر رز نبیا ورا ن کوی او دھنے پہ خائے بل تعمیر آخرت اُکری، حکم چہ داسے خور انسان لگیا دے کوی یو عمارت ورا نوی او بل دھنے پہ خائے جوہ وی، نو خک اللہ تعالیٰ چ بے انتہا قوی دے، یقیناً داسے کولے شی چہ عمارت دد تبا ورا ن کوی

او عمارت د آخرت پیر آباد کوی، او ہمدغہ معاد جسمانی او قیامت دے چہ دھنے در ستولے اور شتیوالے پہ عقل ثابت شرہ،
د قیامت او معاد جسمانی دریم دلیل خالق کائنات انسان

تہ روجہ ژوند ور کہور لیدلے کنط شی) پہ ہغہ وخت چہ ددہ نور و نشان ہم نہ وو، هل آتی علی الا نشان چین من اللہ ہرکم یکن شیبا صد کوراً، سورہ دہرآیہ علی او بیاب تی پہ قیامت کنی د مجازات اعمال د پارہ ژوندے کوی، انسان تہ روجہ حل بے نمونے پوٹے جوہ کول دیر گردن دی نمونہ چہ پیدا شی نو بیاد ہغہ پشنہ فقہ ہم جوہ ولے شی، روجہ د انسان ہیج نمونہ نہ وہ خدائے بے تکلیفہ پیدا کرونو دے قوی ترین هستی نہ دوبارہ پیدا کول د انسان خک کہ گردن کیدیشی لکہ فرمائی:

لما بدأنا اول خلق نعیذک و وعدا، مؤمنون انسان روجہ حل جوہ کر و علینا انکنا فعلین رسو انبیاء دویم حل بے ہم داسے جوہ کر و ایہ عنک، دا کورن ہغہ وعدہ ددہ مؤمن بہ ضرور داسے کوہ، و ضرب لنا مثلاً ونسی خلقک قال: انسان پہ مؤمن مثال خیر وی من نخی العظم وھی رمیترہ قل: چہ دا ورا ستہ ہدوکی بہ خوک یجیب ما الیدی انشاها اول مکرہ: ژوندی کوی، رھغہ چہ خپل سورہ یس ایہ عنک و، پیدا اشی ہیر کرونوم نہ ورتا وایہ چہ چار و جہ ورا پیدا کرے و رھغہ بے دویم وار ہم ژوندے کوی، بلکہ دویم ایت شریف کنی دی:

وهو اھون علیہ: دا دویم بارہ پیدا کول د روجہ وی ورا پیدا کولنو دیر آزیات آسان دی

دے خبر و سرہ قیامت پہ عقلی رنگ کب ثابت شود آسانی نے پہ انسانی نسبت ا خود
گوندی اللہ تہ دوارہ پیدا کول یوشان دی ،

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى : (دالہ د پارہ اعلیٰ کمال دے)

دمعاد خلو رم دلیل

یود رزی چہ کویت او شیروانی جوہ ولے شی نوہغه بہ خادر پہ
چہ آسانہ شکہ جوہ ولے شی چہ دایو کار کندی (دے دغه رنگ
پیدا کول د آسان چہ اللہ کریدے نودویم بارہ پیدا کول د ورتگی
غوندے رہ نسبت د آسمان انسان پیدا کول خوبیا دیر آسانہ
شکہ چہ کار (پیدا کول) یوتے ،

وَ أَنْتُمْ أَسْنَدٌ خَلَقْنَا أَمْ السَّمَاءُ بَنَاهَا : آیاستا سو پیدا کول گران دی کہ د
رَفَعَ سَمَكًا فَسَوَّاهَا سُرَّةَ النَّزْعَاتِ ایتہ آسمان چہ اللہ جوہ کر وادویر
پہ اوچت خائے ہغہ کیستودو :

یعنی آسمان تہ چہ اگورے نوک ہغے پہ نسبت انسان دیر ورتگی دے
ہرکہ چہ اللہ تہ د آسان پیدا کول کین ہیج تکلیف نہ ورتد انسان پہ
پیدا کول کین بہ ورتہ شکہ تکلیف دی ، پنا پہ دے د انسان دوبارہ ژوند
د عقل نہ خلاف نہ دے ،

دمعاد او مجازات اعمال پنجم دلیل

سواد انسانہ کل کائنات د انسان د خدمت او فائدے لپارہ
پیدا شوی دی رَوَسَخَّرْ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ : د آسمان و نوا
د زہکے کول کائنات اللہ تعالیٰ ستا سو پہ کار او خدمت کین لگیا کریدی
خو انسان نے د طاعت او عبادت خداوندی لپارہ جوہ کریدی
وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَهُ : مؤنبر پیر یان او بنیا دم د
خدا کے د عبادت د بارہ پیدا کرئی او د عبادت نتیجہ دے فائدے دی

کچوے قیامت دوبارہ ژوند ، مجازات اعمال ، جنت او دوزخ ہیج نہوی
نود عبادت ہیج فائدہ بنکارہ نشوے ، لہ دے وجہ د انسان پیدا کول
عبث شو ، او پہ دے پنا د کائنا تو پیدا کول ہم عبث شو او پہ دے دول
بہ (العیاذ باللہ) د اللہ د اتول کار و نہ عبث ثابت شی ، چہ د اللہ تع
د حکمت لہ شأنہ خلاف دہ د اللہ تعالیٰ حکمت دادے چہ د انسان د
عبلو نو پورہ نتیجہ دہ قیامت بنکارہ شی د حکم چہ د نیا کین داہے نشی کین
رمونبر و رواندے تفصیل سرہ بیان کریدیے ، چہ د اللہ د عمل د کارخانہ
عبث ثابتہ نشی او د دے او د انسان پہ پیدا کول کین د اللہ حکمتونہ ہم
بنکارہ شی ، پہ دے خبر و د قیامت عقلی ثبوت راخی

دقیامت او مجازات اعمال شپنم دلیل

اللہ پاک انسان بیکاری د پارہ نہ دے پیدا کرے : « اَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ
أَنْ يَتْرُكَ سُغْدَى ، الْقِيَامَةِ آيَةً عَرَّآ يَادِ السَّانِ د اخیال دے چہ دے
پہ بکارہ برینودے شی دغه نشان ، اَيَحْسَبْتُمْ اَنْ مَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَ
اَنْ كُمْ اَيْنَا لَا تَرْجِعُونَ ○ سورة المؤمنون آية ۱۱۷ : آیاتا سو
گمان کوئی چہ تا سو مؤمن بن عبث پیدا کرئی بیئی او د علونو نتیجہ مؤنود
پارہ بہ قیامت کین مؤمن نہ بیرونہ راخی خود نیا کینہ بنہ او بد دوارہ
قسم انسانان شتہ ، شوک ظالم شوک منصف ، شوک نا فرمانہ شوک
فرمانبردار ، شوک متقی ، شوک فاجر و غیرہ ، د نیا کول قومر نہ د
اللہ د عدل او انصاف متتہ کوی د دے پہ جوہ د اللہ تعالیٰ سلوک د
تولو سرہ یوشان نہ دے بکار حکم چہ د اللہ عدل بہ بنکارہ نشی
لکہ یو انسان با د شاہ چہ د افرق کوی وفادار او باغی سرہ یوشان سلوک
نہ کوی وفادار لہ انعام و رکوی او باغی لہ سزا و رکوی پہ دنیا کینہ
داہے نشو کیندے رو باغی تفصیل سرہ بیان شوے دے :

نوڈ انسان دویم ژوند دے اللہ دے قسم انصاف کولوک پارہ ضروری شو
 هدا قیامت دے اود مجازات اعمال ورخ ده چه دک عقل له ا کچه ضروری
 ثابته شوه او قرآن ددے بیان دلعه کپیده :
 اَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۖ اَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوا اذْكُرْ نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ ۖ اذْهَبَ اللّٰهُ سَيِّئَاتِكُمْ ۖ وَغَفَلَ عَنكُمْ ۖ اِنَّ اللّٰهَ لَغَفَّارٌ ۝ نیکوکاره خلق مفسدانوسره برابر سا تو او خدا ترسوسره
 برده بکار د اروه په شان سلوک کوو، ر هچرے نه

د قیامت او مجازات اومر دلیل

دا ضابطه شته چه هر مرکب لاصلی یا مصنوعی د باره مفرد ضروری
 دے لکه انسان چه دخا وره ابره هور او دنا اصل مرکب دے نوخان خان
 له ددے مفردات هم شته خالصه خاوره، خالص اور وغیره وصغری
 مرکب ر شربت شنجبین د او بوسه سه کے او چينو نه جور دے ددره واره
 خالص خبز و نه خان خان له هم موجود دی دا ضابطه په امیانو، اعراضو،
 جواهر و او اوصافو بنو بانده حای دکه مثلا د یوزر وک رنگ چه
 تور او سور رنگ نه مرکب وی، نو د ادا پره خان خان له خالص هم
 شته، د نیاکین غم او خوشحالی یو مرکب دے چه هرا انسان کین دا
 دواړه جمع وی، دا په انسان په د نیاکین نشته چه مکمل و خوشحالی له وی
 او هیچ غم و درد سره نه وی، او دا په هم نشته چه یتول د غم وی او خوشحالی
 هلو وی نه نوک تیر شو په قاعدے په جوی د خوشحالی او غم نه مرکب
 د پاراه خالص مفردات خان خان له پکاری چه خوشحالی خان له یواک
 موجود وی لکه جنت کین د نیکانو د پاراه او غم و خان له یوازے موجود وی
 لکه دوزخ کین د بدانو د پاراه، او هم ددے نه د قیامت مجازات اعمال
 اود جنت اودوزخ ثبوت کینکے ؟

د قیامت او مجازات اعمال اتم دلیل

په د نیاکین بنه خلق هم
 شته او بد هم، دا په
 اگنره لکه یتول انسانان یو دا په مجموعه وی، چه
 اگله علی اوقیعتی اجزاء
 هم وی، خسیس او کله درجه والا اجزله پکین همدی لکه د غنوبوتی
 کین یو اعلی جزء د غنودا نه رغلم ده او بل ادنی جزء د دوزخ او بوس
 دی دا نه دے د بنیادم خوراک ده او بوس د نگر و خوراک ده ددے بیلول
 پکاری چه هغه د پاراه په د من کین ددے غوبلول او لوزول پکاری
 غله په د انسان معدے نه حی او بوس په د نگر و معدے نه حی، د غه
 رنگ میدان حشر درمن اگنره چه هغه کین د نیکانو او بدانو بیلول
 مقصد دی و امتاز د الیوم ایتها المجرمون سوریه آیه عه
 (دے مجرمانو د نیکوکارو نه بیل شی)

اِنَّ یَوْمَ الْقِیَامِ کَانَ مِیْقَاتًا لِّلنَّبِیِّ اَیَّدَعْلَاج د نیکانو او بدانو د بیلولو ورخ
 تکل شوه ده، نیکان به خپل فطری خالے جنت نه لاره شی گویا کینر جنت
 انسانی معدده شوه او بدان به خپل فطری مقام دوزخ نه لاره شی گویا کینر
 دا دوزخ حیوانی معدده شوک، او دا په شوه لکه نیکان غله او غم وی
 او بدان لکه بوس او روحه چه د حیوانانو خوراک شی یا سوزله شی په
 شونو وغیره کین

د قیامت او مجازات نهم دلیل

د انسان په فطرت کین د خالص
 آرام او خوشحالی تقاضا پرته
 ده انسان د فرد په شکل کین وی که د قوم یا د وطن په شکل کین وی او آر نوا
 تقاضا دده په فطرت کین خا مخا وی اُس دا آر و پوره کیدل ممکن لکه
 وی چه مؤنر و رانده تفصیل سره بیان کین یس چه نامیکین شها هشت
 او آر و بانده یتول د نیامتیقه کیده نشی لکه د نسا ه غسنتونه بکیر د

ژوندی پاتے کید و خواہش، هرکله چه دخالص راحت او خوشحالی
 د تمنا پوره کید و امکان ثابت شو نو په دنیا کین د دے پوره کولو انتظام
 یو خوله دے و چه نشو کیدے چه دنیا اوزمکه تنگه دایول انسانان
 پکین په یوخل نشو جمع کیدے او بل داچه خالصه خوشحالی او راحت پدینا
 کین شکله نشی کیدے چه یو بادشاه چه دیر خوشحاله او آرام کین بکاری خو
 ذرکود غمونه ورسره وی لکه د حکومت اوری و ذرعیت بغاوت او مرض
 بیماری د خپلو خپلوانو مرگ د بل ملک حمله وغیره، اوس عقل رایتین
 لری چه قدرت د دخالص راحت او خوشحالی غوندے فطری خواهش
 پوره کولو انتظام کړی وی لکه چه د نور و ټولو فطری خواهشا تو انتظام د
 حکم کړیدے چه په فطرت کین د اغرنی خواهش د پوره کولو انتظام د
 قدرت ذمه داری دایه ده چه هغه حکیم او عادل دے دایه خواهش
 په فطرت کین نه ورختیوی کوم چه نه پوره کید و ښکته وی او انسان پرین
 تزیزی، اوس دے پوره کید و نکي خواهش د پاره د یولو د بل جهان ضرورت
 دے چه هغه پوره دیر وسیع اولو دے وی او دانسان د فطری خواهش د
 جنت په شکل کین پوره شی، لا خوف علیهم ولا هم یحزنون د رسوره
 البقره آیه ۶۴ نه به (په جنت کین) د چاغم وی او نه به دویرے اندیشه
 و لکم فیها ما تشئونی انفسکم و لکم فیها ما تداعون سورة حم
 السجد آیه ۲۱ رتا سوکاملو انسانانو له پاره به په جنت کین هغه خیزونه
 وی کوم چه ستا سوزر، غواری یا دے تا سو په ښکاره اغوا لری هلته
 به خوانی وی لود او ب به نوری، صحت، غذا به وی او مرض او محتاجی به
 نوری، دے خبر ورسره قیامت او جنت خوعقلا ثابت شو مگر په دے
 بنیاد دوزخ د دے ثابت پدی چه دا د جنت ضد دے او معرف الاشیاء
 یا ضد ادها، هرکیز په خپل ضد پیژندے نشی، شپه هله پیژندے نشی چه

دوخ پیژنی، سپین به هله پیژندې نشی چه تورا پیژنی گرم به هله
 پیژندے شی چه یخ پیژنی په دے قاعده دوزخ هم ضروری شو چه هغه
 نه بدان یعنی د نیکانو ضد مجرمان لار شی، جنت به همیشه وی ټول
 آرام او راحت به وی دوزخ به هم همیشه وی، ټوله بے آرامی او تکلیف
 به وی د الله د انصاف تقاضا ده چه ټول جنت ته نه بوئی نوجهنم
 خکه ضروری شو، کوم قوم چه د جنت اقراری دے هغه دوزخ هم منی
 دے کینه خه اشکال نشته، خکه چه جنت او دوزخ د دنیاوی عملونو نتیجه
 ده د نیا کین بنه او بد عملونه او خلق و ونو قیامت کین هم د دے نتیجه
 په دغی فرق پکار وه چه د الله تعالی انصاف او عدل پوره ښکاره شی

د قیامت او مجازات اعمال لسم دلیل

د بشر اصلاح د نیا ټول قومونه دایه خوبنوی چه هغه د خدای
 او نذ بنیاد موصوف ضائع کوی چه انسان ژرند په اطمینان امن او خوشحال
 کین تیر شی هر پر دے اوانه هر قوم په هر دور کینه د بشری اصلاح د پاره
 انتظامونه کړیدی مختلف ادارے جو په کړی مگر زه پوره اصلاح نشو
 د اصلاح عقلی اسباب در دے دی:

- ۱) تعلیم
 - ۲) قانون حکومت
 - ۳) او عقیده د مجازات اعمال
- په تعلیم خود نیک و بد عمل نه واقفیت راشی لیکن د عمل کولو باعث
 کیدے نشی،

دویم سبب قانون هم په اصلاح بشری کین پوره کامیاب نشو خکه چه
 جرمونه روح کوی تزکومه چه روح کین پاکیزگی او انقلاب نه وی راغله
 نو د جرمونو سلسله نه ختمیوی قانون په دے د جهو مجرم نه په سزا و
 کولو کین پوره کامیاب نه دے، هرکله کینه د قانون حکومت نشی کید
 په غیر علا تو کین نه قانون نشته او نه حکومت، کچونه قانون او

حکومت وی نوبیا هم مجرمان دا سے خائے او دل سے وخت کنی جرم
 کوی چه هلته خوک گواہ نه وی په ده بنا هغه د سزانه بیج شی او د
 اصلاح کارنا مکمله پاتے شی،
 بعضه خائے کنی گواہ خووی لیکن ربتیا گواهی نه کوی ده
 بعضه خائے کنی گواہ کواهی کول خواری مگر د مدعی علیه له ابره هغه
 ته خه مالی لالچ یا ویره ورکول هغه د گواهی نه بند کوی،
 بعضه خائے کنی ربتیا گواهی اشی لیکن د مخالف فریق د وکیل په جرحه
 دغه گواهی مستکو که اده اثره شی، او مجرم د سزانه بیج پاتے شی،
 کچرے جرح سره هم گواهی صحیح ثابت ه شی نو فیصله د حج په لاس کنی
 ده هغه غلط هم کولے شی با مخصوص هغه وخت چه په زپه کنی نه
 رحم او خدا ترسی نه وی، نور شونت او سفارش فیصله په بل مخ واری او کچر
 سزانه بیج شی،
 کچرے سزا و او کولے شی نو هغه به د جرم په جوب هومره سخت نه وی خو
 چه جرم سخت وی، دا شیو نه چه وی نو قانون جرمونه نشی بند کولے
 همدغه وجه ده چه قانون او سزا گانه خورشته مگر جرمونه زیاتیر
 او قیدیان ربتیا یان م ورخ په ورخ دیماد دیریزی، بنا په ده اصلاح
 بشری کار د زره ر ضیم نه ده اعه شروع کول پکاری چه اول خود کچر
 انشی او بیبا که اشی نو د سزانه بیج نشی، د ده صورت دا ده چه
 په زره او صبر کچه د مجازات اعمال، او قیامت د اعه پخه عقیده ده
 چه هغه نه سر ی ساره دا فکر پیدا شی چه هر گناه او حق تلفی کول خپل
 خان په آخرت کنی تبا ه کول دی او د خوور خو فانی فائد و په بدل کنی د
 آخرت هغه د اسی فائدے بیلا دی چه دیو عقلمند سزانه کار نه ده
 دا هغه عقیده ده کولے چه غله او د اکوان (عرب د جاهلیت) فربت

خوئی جوړ کول او د ده عقیده د پوځ والی په وجه د هغوی زړونه او
 په ماغونه دا سے رو بیا نه شو چه د هغوی نه د جرمونو، ظلم او حق تلفی
 نوم نشان ورک شو د بشری اصلاح همدغه یو کچر به نخه ده کولے چه د
 جرمونو او مشاهدو په بنیاد خپلواصلی اثراتو نه د نیا واقفه کړه هم
 دغه یوه ادا نشی چه د بشر مکمل اصلاح پر کیده شی، هغه ده د
 مجازات اعمال، اقامت پخه عقیده او دارنگ قیامت او مجازات
 اعمال عقلا تا به نشی

د قیامت او مجازات یو لسم دلیل

انسان د کائناتو یو قیمتی جرم ده خو عمر او ژوند ته لند ده آسمان
 نه مکه او غرونه د دیرے موده را سے دی لیکن د انسان ژوند لکه د
 لیس د مرگ په یو چپه ختم شی لکه د چا کور کچه د خاوره لوڅه وی،
 او د سرور و هم نو خاورین په زر تر زره ختم شی او دغه قیمتی د سرو
 لوڅه په دیرے موده پاتے وی خکه چه قیمتی خیز خوک خان نه نه لریه
 کوی، دغه نه معلومیزی، چه د قیمتی انسان سره مناسب بل قیمتی
 اورد ژوند د کوم کنی چه ده ته به د عملونو په ملا ویزی او دا به
 نا بتول غواری چه د حسبو شیونو په مقابله کنی د قیمتی انسان عمر
 د هم دیر زیات وی وراق الدار الاخره لیه الحیوان، د انسان اصلی
 ژوند د آخرت ده، چه د قاعدے پنا شو په فرق د حسبیس اذنه
 او د قیمتی اصلی پوره بشکاره شی، دغه ده قیامت دغه ده مجازات
 اعمال او دغه ده آخرت به

ده مجازات او قیامت دو لسم دلیل د نوی سائین

د اکتر خزاندا لیکي، چه د نوی دنوا په جوړ کړ انسان شخصیت په
 د دغه خیزو نو په کاره کیزی: (۱) نیت (۲) قول (۳) فعل

را نیت د انسانی نفس لاندے پر شعور کن محفوظ دے چه هغه يو
 خيال هيركهي خوب كبن ئے اگوري او بيا ورنه را يا د شي .
 ۲) او قول د هوا په چپو كچے محفوظ دے چه په ريدي يائي نظام بوخوا
 بل خوا نه وے را ابر وے شي ددے رفتار په يو سيكنه كبن يولاك
 او شپك اتيا زره (۱۸۶۰۰) ميله دے ، ټول احوال په فضا كبن محفوظ دي
 خو يو بل سره كچې وچې داسے آله لاندے پيدا كومه چه د يو بل نه را بيل
 كوي كيدے شي چه ر ستو پيدا شي ، په خلاف دريډ يائي نظام نه چه
 په اوكدالي دريډيو ستن په مختلفو لاندو نورو بوا برو لوسره مختلفو
 خايونونه آوازونه را كاري او يو بل سره كچې وچېزي نه حكه چه د كو
 چه په اوبد والي كبن بيلے دې دغه رنگ هر فعل په فضا كبن بو حرارت
 پريزي چه په نژدے وخت كبن په نوي علمونو معلو موے شي ، ليكن
 په ډير وخت تيريد و سره داسے آله لاندے نه ده ايجاد چه
 هغه د فضا نه بيرته را واخلې كيدے شي چه ر ستو داسے آله هم پيدا شي
 دے تقريبنه د اخرت وجود درست ثابتيزي چه په هغه كبن د نيت
 قول او فعل (چه محفوظ دي) نتيجه مرتبه شي ،
 دے نه علاوه د ماهرين ارضياتو د تحقيق مطابق د زكے په خيسته
 كبن ديارلس سوه (۱۳۰) درجے كرمے شته حالانكه داو بويشولو د پاره
 سل درجے كرمي كافي ده . ددے نه علاوه هر كال د زمكے نه په نژدگونو
 زلزله پيدا كيږي د بعضې پته اگني او د بعضې اڼه لگي داد هغه كرمي
 نتيجه ده كومه چه د زمكے په خيسته كبن پرته ده ادا ټول او د سمندار
 دا بو تر مخو لے ددے خبرے دليل دے چه جهنم د زمكے او سمندار د
 لاندے اودا ټول د جهنم اثرات دي .

د قیامت تفصیلات

د قیامت کیفیت | د قیامت حقیقت دوه خیزونه را یو د دے
 جهان ورا ټول او د بل جهان را خرت جوړ
 داداره الله دود ټوكوسه تړلی دی ، اول ټوكل تخريب د پاره دی او
 دویم ټوكل د تعمیر د پاره دی تخريب په حقیقت كبن د دنیا مرگ دے
 نامر عادت دا دے ، چه مرگ نه ورا نیدے هغه مرض اورغ وی هغه
 چه په علاج بنه نشي نودغه رغ د طبيبانو په خيال كبن لا علاج او
 هلك وي ، نو هغه رنجور تر هلاك شي ، ټول انسانان مجموعه يو
 جسم اگنره هر كله چه هغه رنجور شي نو ددے قاعدے مطابق علاج
 ئے كوله شي كه علاج ئے ممكن نه وي نو لا علاج شي او هلاكت نه نژدے
 شي او بيا د الله قانون د هلاكت په ده ناند شي او هلاك شي ، د
 نسان د پاره نود ټول كائنات خادمان دي هر كله چه انسان نوي نو
 ياد دے ټولو نودو كائناتو هېڅ ضرورت پاتے نشونو حكه د انسان هلا
 سره دا ټول كائنات اترپے شي او هلاك شي نودغه قیامت دے
 ددے نه ورا نندے حالت د دنیا ددے مرض موت اگنره چه د شريعت
 په اصطلاح كبن دے ته ا شرایط الساعة يا د قیامت نشانے وييلے شي لكه
 چه يو سړي كبن د مرگ نه ورا نندے د مرگ نښانے ښكاره شي تر مرگه
 بړه شان وقفه وي دا خو وركو ئے انسان دے خود ټول عالم د مرگ
 حالت حكه مختلف دے چه دا د يو انسان په نسبت ډير لو ئے شے دے
 نو دده د مرگ او نښو د مرگ كبن به ډيره وقفه وي ددے نښے د
 مرگ علامت كبري دي كوے چه شريعت بنودلی دی .

عالمی مرض موت یا قیامت نینے

د خلقو ایمان او هغه سہا تری ضروری خیزونه عالم د پارہ لکہ
 د ژوندکو روح مثال لوی، دے کن چہ ثومره کموت راجی هومره عالمی
 صحت د پارہ مرض دے د امرض چہ عالمگیر شکل اختیار کمری نودا
 بہد عالم هلاکت او د قیامت د پارہ بہ غتے نینے وی اودے ر نثر تبه
 مھلک وسیع شی لکہ چہ احادیثو کنی دی :-

(۱) د ابن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت ہے چہ قیامت بہ پہ شریرو
 انسانا نواقعی دی (مسلم شریف)

(۲) حضرت انس رضی اللہ عنہ و حضور صلی اللہ علیہ وسلم بہ نقل کوی چہ خور
 پورے اللہ اللہ و گوئی مؤمنان دی، نو قیامت بہ نہ قائمی دی،

(۳) حضرت حذیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت شریف نقل کرے دے چہ قیامت
 بہ نہ هغه نہ قائمی دی خور پورے چہ د دنیا اقتدار د بدترینو خلقو لاس
 کنی رانشی رترمذی شریف)

د احادیث بنائی چہ هر کله بدی عالمگیره ندوی نو قیامت بہ نہ کیری اودا
 د هلاکت عالم نینہ ده او کچرے لہذا ایماندا خلق پاتے وی نو یہ مسلم
 کنی د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا روایت مطابق اللہ بہ دیر بنا نسته هو ارا لیزی
 او پ دے بہ د مؤمنانو د حورنہ قبض کمری او قیامت بہ یوازے پہ بد خلقو
 قائم شی بنا پہ دے قیامت قائم لو کنی پورپ چہ اہم کردار ادا کریدے
 ددوی تو لو علمونو ایمانی عقیدے او ایمانی عملو زخم کوی دیلونہ
 دادی :-

د کامیکہ دم جنسیت پرستانو یعنی د لواطت د حامیانو د انجمن
 د رپورٹ دروز نامہ جنگ ۲۰ اپریل ۱۹۶۶ سنہ کنی روح دے، پہ مطابق دامیکہ
 فوج کنی پوکور او یا لکہ (۱۷۰۰۰) ہم جنسیت پرستان یعنی لواطت

کوونکی دی اودا امریکے پہ عامو خلقو کنی هر خلورم سہ پہ لواطت
 کینے بوخت دے :-

یوازے پہ برطانیہ کنی خوارس لکہ (۱۳۰۰۰) هغه حرامیان وارہ دی
 د کو موخمر ونہ چہ شپا رس یا اولس کالہ دے :-

هر کال د حرامیانو ورو پیدا نش او یازرہ دے د حمل غور د لو او د
 پیدا نش بند و نونہ علاوہ دی او سطا هر خوار لسم کس حرامی وی سنہ ۱۹۶۶
 د رپورٹ مطابق پہ سلو کنی نوی امریکنیا پہ زنا کنی او او یا پہ سلو کنی

پہ لواطت بوخت دی، ددوی اندازہ ده چہ سنہ ۱۹۶۶ پورے بہ هر پنجم
 پیچے حوامی وی د رپورٹ د ترجمان اسلام ۴۴ مئی سنہ ۱۹۶۶) مغربی

تہذیب چہ کومہ خونریزی کویده پہ هغه ورا ندینے جنگ عظیم
 موجوده جنگونہ او ایتمی د سلع استعما لوی، د خداکے او داخل
 نہ انکار دے سود او شراب ددوی د ژوندیو غتہ بر بنہ ده پہ ریدکا تو

او اخبار د نو دروغ خبرے خور ول د کامیاب سیاست نینہ گتے شی
 او تعجب دادے چہ د اگنا هم نشی گنہ لے، لکہ انگلستان او کنیدا چہ د
 لاسونو پہ پر قار کنی د لواطت د جواز قانون پاس کرو،

د شیلی پوک

د جمعے پہ ورخ بہ د سرافیل فرینتے پہ ذریعہ شیلی
 پوک وھلے شی پہ دے کینے بہ د جلالی تجلود و ممره

زیات طاقت وی چہ د هغه خدائی اثر نہ بہ د اتول عالم درے و رہے شی

دا پوکل بہ پہ حقیقت کنی د اللہ د مسمیت د صفت مظہری چہ هغه نہ
 بہ پہ هر چیز برنی او کورنی، باندے موت او فنا طاری شی، د قرآن بیان
 وَ نَبِّحْ فِي السَّمَوَاتِ فَتَسْمِعُونَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ؛ شیلی بہ ا پوکل شی نو د آسمان
 وَ مَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ مَسْرُورٌ؛ اوزکے کائنات بہ هلاک شی
 زم آیت ۶۷

سوا دهنو چہ اللہ نے ہلاکول تہ غواہی :

کہ ہلاکت نہ داخل ہونے مستثنیٰ دی رہے اور دوزخ کار کو نکلی ضربتے رہے
حبت اور دھن خورے غلمان حکمہ چہ ددوی، پیدا ایش د بقاوت د بار
دے فنا د پارہ نہ دے، (۳) خلود مقر بے فریبے (۴) اور مدثرات
الامر کو موند چہ کارا غستل وی، د شہیدان و روحونہ چہ ہغوی سرہ
ہمیشہ ژوند و عودہ دہ، ر بد و السافرہ فی امور الآخرۃ اکین - د
مستثنیات د حدیثونہ ثابت کیری، ہم پہ دے کتاب کن د بیہقی
پہ روایت د مقائل منقول دی چہ د شیلی د دائرے فراخی
د آسمانونو او د زمکو د فراخی برابر دہ

دویم پوکل

قرآن شریف کن دی رکن نفع فیہا اُخریٰ فی اذہا
قیام ینظرون ہ سورۃ الزمر ایت ۱۰

دو بارہ شیلی پوک و ہلو سرہ بہ سرہ انسانان او حیوانات بتول
ژوندی شی ہم دا د ابن عباس رضی اللہ نہ پہ بدور السافرہ "کن منقول
دی، طبرانی مقدم رض نہ پہ حسن سند نقل کیری چہ د بچی نہ تر بوم
پہ تول را ژوندی شی، کوم حمل چہ د وخت نہ ویا نندہ غور زید
وی کچرے د ہفہ اندامونہ پورہ وی او ساہ پکن را غلی وی، نو ژوند
کولے بہ شی کہ داسے نہ وی نو نہ بہ شی ژوندے کولے، د بتولو بہ
درے دیرش کالہ وی،

د پوکل بہ د اللہ د "محمی" صفت مظهر وی، د قرآن د ذکر شوی، د
آیت ترجمہ دادہ چہ د دویم بارہ بہ، شیلی پوک و ہلو شی نو نہ
صری بہ ولا روی او کوری بہ) پہ دوار و پوک و ہلو کن بہ د خلوینت
وقفہ وی، د بخاری) پہ دے خلوینتو کالو کن بہ خلوینت ورخے دے
نہ د چکہ سپیناؤ بو باران کیزی چہ د سرو پہ خاورین قالب بہ ورین

اودا بہ پہ انسانی شکلونو کن بدلی پری، پہ بدور السافرہ "کن د ابو الشیح د
روایت مطابق پہ شیلی کن د بتولو و حونو پہ شہر سوری دی ہفہ
کن بہ د غدر و حونہ وی پہ پوک و ہلو بہ بتول خیلو خیلو قالبونو،
راوا لوزی او پکن بہ داخل شی، د بدن د ڈر و جمع کولو عمل بہ د زلف
پہ ذریعہ وی، لکہ قرآن وائی دران زلزلة الساعة شئی عظیمہ
د سورة الحج ایت علی ہر کلمہ چہ ڈر نہ د کالبوت شکل پخلہ یا د
مدبرات الامر فریبنتو پہ ذریعہ جو رہی، نو عرش بہ ہفہ سپین
آپ حیات خلوینتو ورخو پورے پیر و کیری،

پہ دے بہ دغہ خاورین قالب د کالبوت پہ غوہنیں قالب د کالبوت کن بدلی
شی، او بیا بہ دا ہچرے نہ بدلی پری او نہ فنا کیری، د انسان بوجہ و جو
درماء القناء او دز کے د اوبونہ وو، او دا وجود بہ درماء الحیات او
د عرش د اوبونہ وی،

او ابو ہریرہ رضی اللہ د حضور علیہ السلام نہ نقل کیری دے چہ دے تہ
(د ماء الحیات) حضور علیہ السلام فرمایلی دی، پہ دویم پوک بہ
دغہ تیار و قالبونو (د کالبوتونو) کن د حونہ منتقل شی او ر و حونہ بہ را پاسی

د پوک و حکمت بیان

د دنیا نظام پہ مادی اسباب و روان دے، نو پہ دنیا کن پیدا کیدل ہم
پہ وار وادی، او مرکز ہم، نہ بتول خلق یوحائے پیدا کیری او نہ تول
خلق یوحائے مری، بلکہ پیدا و ہست او مری کیدل پہ وار واد او ر وادی،
لیکن د آخرت جہان د معنیو یا تو اود جلال او د تدارت جہان دے دے تہ
عالم د فعیات ر پہ یوخل فوراً) ہم وکیلے شی، نو د دنیا بتول الہی
اور انسانی آبادی بہ پہ یوخل ختم کیری، اور پہ دویم حل پوک و ہلو
باندے بہ پہ یوخل سمداستی بتول مری را ژوندی شی، لکہ چہ فوج پہ

پہ یوشیلی جمع کیری اوپہ یو خود بیزی، انسان پہ رومی ژوند
رد نیابن دمور پہ خیمتہ د بنیاد صود قابونور کالبونور (برابز کولو
کار رمد بترات الامر، فرشتونوز وغستواو دغه رنگ روح قبض
کول اومره کول تے هم ددغه فرشتو پہ ذریعہ کول ۱

وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوْا اَيْدِيْهِمْ : فرشتے ذروح قبض کولو د پارہ لاس
قُلْ يَتَوَكَّلْ عَلَىٰ مَلِكِ الْمَوْتِ الَّذِي ذُوُّوْا يَه چہ ستا سوروح
وَكُلُّ بِيْكُمْ رسوہ السجدہ آیہ ع : ہغہ فرشتے قبض کوی کوے چترتاسو
مقردی

دے آیتونو پہ صوجب د فرشتو پہ ذریعہ پہ د نیابن اللہ تعالیٰ انتظام
د ژوند اومرگ اچلولو، دے نہ د اللہ تعالیٰ احتیاج او کمزوری نہ بلکہ
خپلہ باد شاہی بنکارہ کول وو، دواپہ پوک وهل بہ حضرت اسرا قیل
علیہ السلام کوی حکم چہ در اسجدوا لادم، د تقاضا مطابق د مکی
قولونو خادمانہ حیثیت پورہ بنکارہ شی، تردے پورے چہ جنت اودوزخ
پورے قول انتظام اوجہمت د انسانانو بہ فرشتے کوی، د جہنم انتظام
فرشتے چلوی او جنت کین د اسلام اچولو فرض بہ ہم د فرشتو پہ سپرد
وی قرآن کین ذکر دی، پہ رومی پوک وهل بہ اللہ تعالیٰ تجلی د امانت
پہ کانا توور خود زوی اور پہ دویم پوک وهلوسہ دہ د احیاء و ممرو
ور خود زولے شی، دورا نولو پہ پوک وهلوکین بہ ہم نظر اوباقاعدک دی
شروع بہ د علویاتور آسمانوی نہ کیری، لکہ اذ السماء انشقت
الانشقاق آیت علی وکومر تشقق السماء، بنائی چہ آسمان بہ مات کد
شی کومر چہ دد نیاجت دے دغه رنگ اذ الشمس کورت ہ و اذ
النجوم انکد کت (التکویر آیت علی) پہ مطابق دکا ناتور و بنا نہ
قول تسم ستوری بہ بیکارہ او ختم کریشی رواذ البحار جرتہ رسوہ

الانفطار آیہ ع او اذ البحار سجرت رسوہ التکویر آیہ عی پہ
مطابق بتوے خوبے او ترخے او بہ یوحائے کریشی او پہ گرمی سر
بہ ختم کریشی ددے گرمی نہ بہ او واورا لگی بیا بہ غرونہ پہ گرد
اوغبار کین بدل کریشی زمکہ بہ خودہ کریشی، لکہ قرآن فرمائی، وَاذْکَا
البحار نسفت) رَوُبُسْتِ الْبِحَالِ بَسَاةٌ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنبَثَاةً رسوہ
الواقعه آیہ ع غرونہ بہ والوزولے شی، اودرہ ذرہ بہ کریشی او ترہ
خوروور گرد وغبار جو رہی، بیا بہ دویم پوک وهلونہ د تعمیر انتظام
کیری اومری قول بہ را ژوندی شی او د اللہ پہ محبتن بہ پہ قطارونو کین
ا دربی،

دمحشرن مکہ

دمحشرن مکہ بہ، دد نیادنا مکے نہ بکالہ وی،
يَوْمَ تَبْدَلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ) پہ دغه ورخ بہ د دنیا د زمکہ
نہ بدل بکالہ کرہ شی دویم داچہ صفات بہ تے بدل شی اودریم داچہ یوار بہ تے
صفات بدل شی اوبل وار بہ تے ذات بدل شی، غورہ قول دادے چہ
صرف صفات بہ تی بدل شی، د بخاری اومسلم شریف کین د سهل بن سعد
نہ مرفوع حدیث را غلے دے، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ أَرْجُلِهِمْ بِيضَاءٍ
عَفْرَاءٍ كَقَرْمَةِ النَّعِيِّ لَيْسَ فِيهَا عِلْمٌ لِالْحَدِيثِ، او پہ صحیح بخاری د ابوسعید
خدری رضی اللہ نہ مرفوع حدیث را غلے دے،
تَكُونُ الْأَرْضُ حُبْرَةً وَاحِدَةً) معنی شہ دادا چہ خلق بہ پہ داسے زمکہ
را پاسولے شی، چہ سپینہ غنم، لکہ بہ وی لکہ دمیدے ددوم دی پشان
چہ پہ دے بہ ہیخ قسم نینہ نہ وی، د ابوسعید د حدیث ترجمہ دادا
چہ دازمکہ بہ دیودوم دی پشان وی، بعض روایتونو کتے چہ دچاندی
ذکر دے، نو د هغه مطلب صرف سپینوالے دچاندی پشان دے،

بیهقی کتب دابن مسعود رضی اللہ عنہ بہ صحیح سند الفاظ نقل دی ،
تَبْدَلُ الْأَرْضُ مَنْ أَرْضًا كَأَنَّهَا فِضَّةٌ ، یعنی دُنْدُ نِیاز مکہ بہ پہ دا سے نہ مکہ
بدلہ شی چر لکہ دچاندی بہ سپینہ وی ، ابن جریر د زید بن ثابت
نہ مرفوعاً حدیث نقل کریدے ۔

إِنَّهَا تَكُونُ يَوْمَئِذٍ بَيْضًا مِثْلَ الْفِضَّةِ ، داز مکہ بہ پہ دغہ درخ لکہ د
چاندی سپینہ وی دغہ نہ معلومین چغورہ قول د صفا تو بدلید د دے ،

دمؤمن خوراک خبناک

پہ میدان حشر کین بہ نہ مکہ د کیک پشان وی او مؤمنان بہ دے نہ
خوراک کوی ، بدور الشافریہ ص ۱۱۱ کین منقول دی ، چہ مؤمنان بہ د
خپلو قدامونولہ طرفہ دغہ نہ مکہ نہ خوراک کوی ، او دگوشر ہغہ او بہ پہ
شکی کوی چہ د پیونہ سپینہ ، وارے نہ بیخے او د شاتو نہ خورے وی ،

حافظ بن حجر فرمائی ، دا دے دیارہ چہ مؤمن تہ د حشر پہ او بردہ
مردہ کین دلورے ، تندے خہ تکلیف نہ وی ، بدور السافریہ ص ۱۱۱ کین د
طبرانی معجم اوسط نہ مرفوعاً حدیث منقول دے ، چہ د عرش دلالت
بہ د اللہ لہ طرفہ بود ستر خوان خورشی ، چہ پہ دے نعمتو نہ او د خوراک
خبناک دا سے خیزو نہ او میوے وی ، چہ چاہ نہ وی لیدی ، نہ بہ تی پیر
خیال کین راغلی وی خویہ دغہ خوراجہ باندا سے پرورث تیان مسلمانان
خوراک کوی د هغوی پیژندگی بہ دا وی چہ د هغوی د خلونہ بہ دمشکو
او د کسٹوری د خوشبو نیو د کوزے خیزی ،

بیان د حوض کوثر

نُورَانِ فرمائی ، اَنَا اَعْطَيْتُكَ الْكَوْثَرَ ، ابن عباس رضی اللہ عنہما چہ دغہ
حوض کوثر مراد دے ، پہ میدان حشر کین بہ دھر پیغبر د هغہ د امت
پہ جوہر حوض وی او پہ هغے کین د حضور علیہ السلام حوض دینولونہ

لوئے وی ، دامضمون ترمذی شریف کین د سمرہ رضی اللہ عنہا د مرفوع
حدیث پہ صورت کین داخل دے ، د حضور علیہ السلام حوض کوثر
پہ میدان حشر کین کیدل د شیر پنجو سورہی حصا بہ ونہ نقل دے چہ پہ
هغے کین خلور خلفاء کرام رضی اللہ عنہم عشرہ مبشرہ هغے دی ، پہ ظا ہر بہ

هغہ حوض خلور گتیز وی ، او خلور وارہ غا پے بہ پے یواننا ازہ وی
چہ خلور وارہ بہ یوازے یوازے د یو یومیاشت پہ منزل او بردے وی
د هغے لویتے او کلا سونہ بہ د آسمان د ستور د شیر نہ هغے نیاتے وی
خود هغہ ستور کوم چہ مؤمنان او عواموتہ پہ نظر بنکاری د او بورنگ بہ
د پیو پشان سپین د شاتو نہ زیات خوراک او د وارڈ نہ بہ بیخے وی دا
بہ هغہ خلق خبئی کوم چہ د مؤمن نہ علاوہ د سنت نبوی نابعدار
وی ، بدعتیا نونہ بہ دگے و رکولے او دے نہ بہ لرے کولے شی دا بدعت
لکہ د خوارجو ، روافضو او معتزلہ اعتقادی وی او کہ عملی وی ، ظالمان
بہ ہم دے نہ شرے شی دا بتول ، و آیات د حدیثو د بدور السافریہ ص ۱۱۱
نہ ترمذی اکثے شی ، حوض کوثر پہ حقیقت کین د سنت نبوی یا د کتاب
اوسنت جسمانی صورت دے چہ دے نہ بہ یوازے پہ کتاب اوسنت عمل
کوونکی فائدہ اگتے شی حکم چہ آخرت کین بتول اعمال بہ جسمانی صورت
اختیاری بد عملونہ بہ د مضر شیونوار نیک عملونہ بہ د فائدہ مند شیونوار
صورتونہ اختیاری وی ،

عمل نامے

پہ قرآن کریم کین ذکر دے

كَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابًا بِحَمِيْمَةٍ فَنَسُوْفُ : چا تہ چہ پہ بنی لاس عملنا مہ
يَحْسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا وَيَنْقَلِبُ اِلَى و رکوریشی نو هغہ بہ آسان حساب
أَهْلِهِ مَسْرُوْرًا ○ دَامَا : و رکوی او پہ خوشحالی بہ جنت کین بچل

مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَأَى ظَهْرَهُ فَسَوَى: اهل وعیال تہ را اُرسی او چاہتہ
یَدْعُوا كِبْرًا أَوْ يَصَلُّوا سَعِيرًا سورة: چہ دے سالہ طرفہ عملنامہ ور
الانشقاق آیت ۳۷) کہے شی نوہغہ بہ ہلاکت ہلاکت چغہ
او پہ دوزخ کن بہ اغورزیری:

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِرَيْبِنِهِ فَيَقُولُ: چاہتہ چہ بہ نبی لاس عمل نامہ
هَذَا مِرْأَةٌ أَوْ كِتَابُ كَذِبٍ إِنَّي عَلَىٰ آلِيٍّ مِنَ الْعَالَمِينَ: نوہغہ بہ دوشغہ
مَلُوقٍ حِسَابِكُمْ: نہ نوردتہ بنائی چہ اگوری خما عمل نامہ خما پہ دنیا
یقین ووجہ پہ دے ورخ بہ اللہ تعالیٰ سر لاخما ملاقات وی:

رسورہ الحاقۃ آیت ۳۹

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ: اوچا تچہ پہ چپ لاس کن عملنامہ
يَلْبِسُنِي لَمَ أُوْتِيَ كِتَابِيَهُ سورة: ورکریشی نوہغہ بہ افسوس کوی
الحاقۃ آیت ۳۷) چہ دا عملنامہ خوماتہ نہ دے واکرے شوسہ
اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ: هرکس تہ بہ دے خدائے تعالیٰ حکم
حَسْبًا رِبِّي اسْمًا بِلِآئِي عَمَلٍ: وی چہ خپلہ عملنامہ اگولہ اوتہ
پخپلہ دخیل حساب لہ پارہ کافی تہ:

بدورالسا فرہ صکتا تا ۱۰۹) کن دآحادیثو پہ بنیاد بیان کہے شوسہ دے
چہ تولے عملنامے بہ دلوج محفوظ نہ عرش تہ را ورے شی کوم بہ چہ پہ دغہ
ورخ میدان محشر کن وی او جمع بہ کریشی نوالہ تعالیٰ بہ بیاد خاص ہوا
پہ ذریعہ هرکس تہ خپلہ خپلہ عمل نامہ دہغہ دعمل پہ مناسب لاس کن
ورکری او دہرے عملنامے رومی الفاظ اَقْرَأْ كِتَابَكَ بہ ددہ اوددہ
دے پلار نوہم سرہ آواز کولے شی او حکم بہ ورتہ کولے شی دا عمل نامہ بہ
لوسنی او نالوسنی بول لوسنی شی، پہ دے وجہ حدیث شریف کن دی چہ
د اولاد ہنہ نوہم بن دئی، چہ دچا نسب ثابت نہ وی نوہغہ بہ دے

د مور پہ نوم بلل شی، داد عقل خلاف نہ دے چہ نالوسنی بہ ہم خپلہ
عملنامہ لو بستے شی، کوم علم چہ خدائے پاک دآ ستاد پہ ذریعہ بنوردے
شی، ہغہ بغیرا ستاد ہا پہ الہامی طریقہ ہم بنوردے شی لکہ دا نبیا وعلیم
السلام علوم اور حیوانا تو علوم لکہ دجولا د خپلے جالے جوہر ووعلم، دشا تو
دچختی دخیل کین جوہر ووعلم میں رتہ داجتماعی امور و علم کوم چہ
پہ علم حیوانات کن بیان شویدی، دے زمانہ کن رندو تہ دپر سید لو
حروفو پہ ذریعہ تعلیم وکولے شی ما پہ مشرق پاکستان کن پخپلہ لیدائی

گواہی

ا- دانبیاء علیہم السلام او دعلماء کرام گواہی

دجرم تا بتولود پارہ د مضبوطا و اعتباری خلفو گواہی ضروری وی
انسانا تو دتولو نہ روجہ دانبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ حق خبرے
او دخدائے تعالیٰ حکم و رسیدنی دی پہ دا سے خلقو بہ پخپلہ پیغبران
علیہم السلام گواہان جوہریری او کج رہ دا د پیغبران و انوار تا نور علم کو
دسولوی وی نوہم دوی بہ پر گواہان جوہریری، قرآن کریم فرمائی
وَجَاءِي بِالنَّبِيِّنَ وَالشَّاهِدِ اءِ اَوْرَ كَيْفِ اِذَا جُنَّا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدٌ
وَجُنَّا بِكَ عَلٰی هُوَ لِاٰءِ شَهِيدًا رَسُوْلًا آیت عنک

۲- دکرام کا تینو گواہی،

دویم داچہ داحکام و خدائے نہ دانسانا نوخلاف کول او نہ کول
بہ خنکہ بشکارہ کولے شی، پہ دے بہ درے قسمہ گواہی پیش کولے شی
دا دکر اما کا تین گواہی کولے چہ بیگناہ فرینتے دی ر کوم یقوم الا شہاد
ای الملئکة، او اذ ایتلقى المتلقین عن الیمین وعن الشمال
قَعِيدٌ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ

جَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ۝ كَوْمِ وَخْتِ چرک انسان
عملونه دوه مراغستونکی فر بنتره را اخلی او کینرا و چپ طرف نه
ناستوی خه لفظ د خولے نه و توسره شیش لگوونکے تیاروی اوهر
کس به دایه راخی چه یو فر بنتره به فی راوی او دویم به فی گواهی وی، که
دُر مشور په حدیث مرفوع کن دی چه دادوه فر بخت به هم هغه
وی کوموبه چه نیکی او بدی لیکله به

۳- د اندامونو گواهی

کوماند امو نوچه عمل کرے وی د هغه به هغوی پخپله هم گواهی کوی
اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا ۝ مَن رَّزَقَ بِهِ مَرْنَبَ دَدُوۡی په خولو مهر
اَیۡدِيهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوۡا ۝ اَلۡكُوۡۤا وَاَدۡرُوۡۤا لَسُوۡنَۤیۡۤه مونس
يَكۡسِبُوۡنَ ۝ ر سوره یس آیه ۳۵ ۝ : سره خبره کوی او ددوی پینه به
هم د هغه عمل گواهی ورکری کوم چه دوی به کول -

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتُرُوۡنَ اَنۡ تَشْهَدُوۡۤا ۝ او تا سونشی بیج کیده چه به تا سو
عَلَيْكُمۡ سَعۡتُكُمۡ وَاَلَاۤ اَبۡصَارُكُمۡ وَاَلَاۤ اۡكۡرۡی ستا سو فور و نه سترکے
جُلُوۡدِكُمۡ رَحِمَ السَّجۡدَةِ اٰیة ۷۷ ۝ او خر هغه -

وَقَالُوا الْجُلُوۡدُ هِمۡ لِمَ شَهِدْتُمۡ ۝ او دوی به خپلو خر منو ته وانی چه تا سو
عَلَيۡنَا مَا قَالُوا اَنۡطَقْنَا اللّٰهَ الَّذِيۡ ۝ خمو نو خلاف و لے گواهی اکره هغوی
اَنۡطَقَ كُلُّ شَيْۡءٍ وَّ هُوَ خَلْقُكُمۡ وَاَوَّلۡ مَرۡتَبَةٍ ۝ بد وانی چه مونس هغه خدایه گویا نه
قَرۡاٰیۡهٖ ذُرۡجَعُوۡنَ ۝ رَحِمَ السَّجۡدَةِ اٰیة ۲۱ ۝ : کړو کوم چه هره شے گویا نه کرے دے
او هغه تا سو و و چه وار پیدا کړی بی او هغه ته به واپس حتی -

۴- دخاله گواهی

قرآن کریم فرمائی، اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ ذٰلِكَ اَخۡبَارًا هَالِكًا اَلۡزُلۡزَالَۤیۡۤه (۱۲) ابن
عباس رضه د دے، آیت په تفسیر کین فرمائی، زمکه به د انسان د هغه

عمل خبر و د کوی کوم ته چه په دے کرے دے، دا بتول خلو ر قسیمه گواهی
شوے، د پیغمبر انوار فر بنتره علیهم السلام گواهی اعتباری ده حکه چه دواړه
گناه نه پاک دی، نوره دوه گواهی رداندا مونیوا و د خله هم اعتباری
حکه دی چه د اخلاف عادت دی دوی پخپله خبره نشی کولے الله پاک
بتر خبره را ابا سی لکه خنکه چه دوی به پخپله هم دا بیان کوی نو
والله تعالیٰ نه زیات اعتباری به بل خوک وی،

دا اعتراض غلط دے چه اندامونه او خاله ژ به زلری نو خبره
به خنکه اکری، حکه چه یو انسان جامید شتی، رکیست او تپپ ا کین
خبره محفوظ کولے شی، خه وخت چه غواری نو هغه خبره آوری،
نوالله تعالیٰ خوپه طریق اوئی دا هغه کولے شی، بله دا چه د الله کار دے ژ به
نه خبره ابا سی او که پینولا سولونه حکه چه بقول اندامونه د هغو بینه
دی اول ته ژ به نه خبره را و سته ا س د نورو اندامونو د الله پاک
قدرت او طاقت چه ا منله شی، نو داسه خبر و مسلوکین بیا هغ بیس پیش
نه وی، دے نه علاوه د نوی تحقیق به نبیاد جناداتو او حیوانانو کین د مرتبو
په جوړ ژوند همرشته او گویائی هم لیکن د انسان نه علاوه د نور و گویائی

د انسان د غوړ و لونه بچه د ده
اَیۡتُوۡنَهٗ ۝ وَاَقَالَتۡ نَسۡلَهٗ ۝ عَلٰیۡنَا مَنۡطِقَ الطَّیۡرِ ۝ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَّا یَلۡهَبُ
مِنۡ خَشِیۡةِ اللّٰهِ یَسۡبِۡحُ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَاَلَا رِضۡۤیۡۤه كُلٌّ
قَدۡ عَلِمَ صَلَوٰتَهٗ وَتَسۡبِۡحَهٗ

حضور علیه السلام سهه دکانرو او د اوسن خبره په احادیثو کین ثابته
وی دا بتول شیرونه بنائی چه هر خه خبره کولے شی خو فرق دادے
چه د اخویا انسان او ریدے نشی او یا پر پوهیوی نه، خو آخرت کین به
د دے عادت په خلاف او ریدلے شی حکه چه آخرت هم د نا آشنا

شکوہ جهان دے، ہے خوتول ہر خہ اللہ تہ معلوم دی، دکوا ہوا و د
 عملنا موضوعت ہفہ نہ نشتنہ خوبیاہم داسے اللہ دے دیارہ کوی چہ
 بنیاد م تہ پخیلہ خیل عمل لیا دشی او پخیلہ پسخان اقرار اگری او
 گواہان پر د ثبوت دیارہ پیش کریشی، چہ دانلہ عدل وانصاف بنہ
 واضح شی حککہ چہ اقرار او گواہان د مدعی ثابتولو مضبوط دلیلونہ
 دی ہم ہفہ چہ دیرہ اعتباری دی او جرحہ پر حککہ نشی کیدے چہ دوی
 غیر جانب داری لکہ پیغمبران او فریشتہ علیہم السلام، داندامونو
 شہادت یو قسم اقرار دے چہ بتولونہ مضبوط ثبوت دے،
 البتہ د خائے گواہی حککہ دیرہ اعتباری دے چہ وہا نندے بیان ا شو
 چہ داد اللہ نعل دے او پدے یو شہادت ہم جرحہ نشی کیدے
 حککہ چہ بنیادی جرحہ دوک دی یو دا چہ گواہی بے اعتبارہ ثابت کریشی
 دلند داسے ہم نشتنہ حککہ چہ پیغمبران فریشتہ مکان اواندامونہ بتول
 اعتباریان دی د علماء و تصدیق بہ ہم پیغمبران کوی، حککہ د گواہی
 ہم اعتباری شہو، اودویہ دا چہ دکوا ہا نو جانبداری ثابت کریشی دتہ
 دا ہم حککہ نشتنہ، بلکہ چہ انسان سرہ ددوی ہیخ لاندے بانندے
 ہیچر تہ نشی کیدے چہ داسے تبرکون د یو بل سرہ ا لری بکہ داندامونو
 گواہی خود بتولونہ زیاتہ اعتباری حککہ دے چہ دا پخیل خان اقرار دے
 دوی بہ پخیلہ ہم پندہ گناہ عذابیری،

د عملونو تول

قرآن فرمائی

وَلَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ موزن بہ د انصاف تہ دتہ
 فَلَا تَطْلُمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ رَيْبٍ مِنْهُنَّ؛ پہ ورجہ ابدو بیابہ پہ چاہم حکم
 حَقِيْقَةً مِّنْ حَرِّ ذَرَّةٍ اَوْ تَيْسًا اَوْ كَفَّةً بَنَّا حَسْبَيْنَہ نہ وی او کچرے د عمل وقتدار داری

د دے برابر وی ہر جہہ فی موزن نا و لو، او موزن حساب د بارہ کافی یو
 وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ؛ (د ہیامت پہ ورجہ د عملونو تکل حق دی)
 فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّا ضِيْقًا؛ چہ دچا تولونہ دل نہ
 وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمَّهُ هَاوِيَةٌ رَّسْرَبٌ؛ شو، نو ہغوی بہ زرہ
 س القادر آہ عتقے پورے کڈان کن وی، او دچا تولونہ چہ سپک
 شونو ہفہ لکاو نرہ کندہ دکہ،

داسے نور و آیتونو کمز و احادیثو و اہل سنت د علماء و اجماع
 سرہ ثابتہ دے چہ عملو، تہ بہ تلیشی، البتہ معتزلہ بتول او سلفو کن
 مجاہد، اعمش او ضحاک داوائی، چہ تکل د عملونو نشتنہ، کوم خائے چہ
 وزن لفظ راشی نو د ہفہ مطلب برابرے او عدل الہی بہ وی پورہ مطلب
 دا چہ اللہ بہ د عمل پہ برابر (زیلے کھے بہ تہ وی) د ہفہ جو کہ د انصاف
 فیصلہ کوی خود ا قول حککہ غلط مے چہ وزن او میزان پہ قرآن کنی
 دروند والی او سپکوالی سرہ موصوف دے کہ انصاف مطلب وے
 نو دے سرہ دروند والے او سپکوالے بہ ذکر تہ و وچکہ چہ انصاف دروند
 سپک نشی کیدے نو د چھوڑ رائے داسے صحیح دکہ، چہ دغرتلہ بہ جسمانی
 او حسی وی، معنوی تہ (انصاف) ترندہ مراد۔ د میزان حتی پہ
 ثبوت کنی د سلمان فارسی رض د ا مرفوع حدیث دے،

يُوضَعُ الْمِيزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلََوْ وَضِعَ تِلْهُ بِأُذُنِي شَيْ هَفَہ بہ دومر
 فِيهِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ كَوْسَعُهُ؛ فراخوی کچرے بتول آسمانونہ
 او زمکہ پہ دے کنی کینو دے شی نوز پکنی بہ خائے شی،

حافظ بن حجر رح د احادیث د بخاری د آخری حدیث پہ شرح کنی حاکم
 نہ پہ روایت د سلمان رض او ابن مردویہ تہ پہ روایت د عائشہ رض او
 بیہقی تہ پہ روایت د انس رض او طبرانی نہ پہ روایت د ابو ہریرہ نقل کرینا

او ابن المبارک رحمہ اللہ روایت پہ کتاب الزهد، ابو القاسم
 لسکائی پہ کتاب السننہ او آلوسی، پہ تفسیر سورۃ اعراف کن نقل کویدی
تلہ یوہ دہ کہ گنرے د حافظ بن حجر پہ رائے تلہ یوہ دہ
 فوکلہ کہ کججمع پہ صیغہ ذکر شی نو
 ہفہ داعمالو بہ اعتبار سرادخہ چہ اعمال گنرہی نوجمع اعتباری شوہ
 یا مژاد کجمع د سے نہ تعظیمی روی، مطلب ہے دا کہ یوہ خود کوئے
 والی پہ وجہ ددے وپردہ چہ گنرے ورتہ او بیٹے شی لکہ گڈ بت قوم
 نوح بن المرسلین، حضرت نوح علیہ السلام نے تعظیماً پہ گنرہ پیغمبران
 شہر کرو د بعضو رائے دہ چہ تلہ پہ گنرے وی، یاد ہر گس د پارہ بیلہ
 بیلہ، تلہ دہ او یاد ہر عمل د پارہ بیلہ بیلہ تلہ دہ، خوڑو وجہ قول
 غور یزدے:

دموزون لهم بیان

د جا عملو نہ بہ تلہ شی، او د چا بہ نشی
 تلہ، تسلطانی رح د امام غزالی رح نہ
 نقل کریدے چہ دد سے بڑو لو عملو نہ تلہ نشی، او د نور و تلو و مکلفو
 بہ تلہ شی، ① معصومین د گناہ نہ پاک خلق پیغمبران علیہم السلام
 خوٹھا پہ نذر دے کہس د مسلمانانو وارہ ادیبونی ہم شامل دی،
 ② بل تلوے خلوار بہ اونوی کو رہہ ر..... م م خلق دی، ③ دریم
 تلوے د کفارو تلو د پارہ مقابلہ ضروری وی پہ نہ و مہود و وکن د مقابلہ
 بد عمل نشہ او پہ دریم کن د مقابلہ نیک عمل نشہ، دارنگ پہ
 آیت فلا نقیم لهم یوم القیامہ ورنما کن د انکارہ دہ چہ د کفار
 عملو نہ بہ نشی تلہ لیکن امام بخاری رح د تلو د پارہ د عملو تلو ہم
 منی لکہ فرمائی ان اعمال بینی ادم و قولہم یوزون، چہ د تلو
 بنیاد صو قول او عمل بہ تلہ شی، او دا قول حافظ بن حجر او علامہ

آلوسی رحیمہ اللہ ہم غورہ گنرے دے نو، فلا نقیم لهم یوم
 القیامہ ورنما، کن بہ د تلو نہ مطلب قدر او مرتبہ وی، یعنی
 د قیامت پہ ورح دا اللہ پہ نذر د کفارو د عملو نو ہیچ قدر او عزت
 بہ نہ وی بلہ خبرہ دا چہ امام قرطبی د تلو د پارہ اعمال
 متضادہ ضروری نہ گنرہی د کفارو د نیکی چا بری بہ نشی وی
 او د کفر بہ ترخا مچا بہرے دروند وی، یا کچرے د کفارو صدقے
 او خیر انونہ، د عذاب د کیفیت پہ کم والی کن مؤثر ا گنرے شی نہ پہ
 کیفیت کن کچرے ہفہ پہ بل چا بری کن پراتہ ہم وی نو د کفارو
 کنا ہونو پہ مقابلہ کن د دیر کمالی پہ وجہ د کفر چا برے دروند
 پاتے شی،

دویم قول د سبکی رح پہ شرح حقاندا کن امام ما تریدی نہ منقولہ
 چہ د کفارو د پارہ بہ د تمیز او فرق معلوم تلو تلو ہی ہفہ بہ د
 معلوموے شی چہ د کو مو کفارو گنا ہونو او کفر زیات دی نو د هغوی
 بہ عذاب ہم سخت دی او د هغوی پہ نسبت پہ کفارو گناہ کن کہ کفایت
 بہ د هغوی نہ لبز شان کم عذاب وی اگر چہ ابدی عذاب کن نہ بہ
 بتول کا نران شریک وی دا فرق بہ د کیفیت زیاتوالی او کمالی وی
 حافظ بن حجر، د ابولہب او ابوطالب د قصو نہ وا دلیل نیوے د
 چہ د کفارو بعضے نیکی د کمالی د سپکوالی د عذاب باعث جوہر سے
 شی، د سورہ مؤمنون د آخرایت نہ د کفارو د عملو تلو ثابت ہیں،
 وَأَمَّا مَنْ حَقَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ هُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ
 خَالِدُونَ تَلْفَحُ وُجُوهُهُمْ النَّارُ، پہ نقصان کن غور دی روہ جہنم
 وَهُمْ فِيهَا كَالْحَمُولِ أَلَمْ تَكُنْ، کن بہ ہمیشہ وی د درخ اور بہ

اَيَّتِي تَشْتَلِي عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا بِرَهْمَنِي مَعْنُونَهُ سَوْرَتِي اَوْ حَوْلِي بِهِ
 نَكَّدًا بَوْنٌ ○ رَايَةٌ عَشْرَتَا ١٥٠ : يَكْنَى وَرَايَةَ وَي، دَوِي تَهْ بِهْ اَوْ يَجِي
 شَيْ جِهْ اَيَا تَسَوْتَهْ حَمَا اَيْتُونَهْ وَوَاوَرُوْلَهْ شَوِي جِهْ هَفْتَهْ تَا سَوْدَرُوْعْ كُنْزِ
 اَخْرِي فِقْرَهْ رَفَكْنْتُمْ بِهَا نَكَّدًا بَوْنٌ، نَهْ كَفْرٌ ثَابِتٌ شَوَاوٌ رُوْمِي فِقْرَهْ
 وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهُ، نَهْ دَعْمَلُوْنُو تَوَلُّوْ ثَابِتٌ شَوِي

دَمَوْزُون بَيَان

په میزان کین به خه تلله شی؛ په دسه کین دسه
 قوله دی اول ذابن عباس رضی الله عنہ قول دے
 چه اعراضوا و اجسامونه به جسم جوړ کړیښی او تلله به شی او داسه
 الفاظ ر یَقْلِبُ اللهُ الْأَعْرَاضَ أَجْسَامًا، قَسَطَلَانِي رَحْمَةً نَقَلَ كَرِيْدِي، او
 بدور السافرة، ص ١٥٥ اکتی د بیهقی د شعب الا بیان دا الفاظ نقل دی
 يُوْتِي بِالْحَسَنَاتِ بِأَحْسَنِ صُوْرَةٍ وَ يُوْتِي بِالسَّيِّئَاتِ بِأَفْجَرِ صُوْرَةٍ،
 یعنی نیکی به په ښه شکل او بدی به په خراب شکل کین راوړی شی،
 طبیی دمشکوة شریف په شرح کین دسه قول ته ترجیح ورکړی د د:
 دویم قول دادے چه عمل ناه به د عملونو د لزومیت په اعتبار تلله شی
 د دے دلیل حدیث در البطاقة دے او د امام ترمذی رح و عبد الله
 بن عمرو بن العاص نه نقل کړی دے او ښه رح حسن دے ورت و بیلی دی
 او ابن حبان هم په خپل صحیح کین دا حدیث راوړی دے چه الفاظ د د:
 يُوْتِي بِالسَّيِّئَاتِ وَ يَسْجَلُهَا فَتَوَضَّعُ : یعنی یوکم سل غت کتا بونه به
 فِي كَفَّةٍ وَ يُوْتِي بِالْبَطَاقَةِ فَتَوَضَّعُ : یوچا بری کین کیښودل شی، او یو
 فِي اُخْرَى فَطَاقَتِ السَّجَلَاتِ وَ : ورکوتی پرچه د کاغذ به بل چا بری
 تَقَلَّتِ الْبَطَاقَةُ : ښه کیښودل شی، نو دغه یوکم سل کتا بونه به
 سپک وی او هغو ورکوتی پرچه به درنه شی،
 د دے امام الحرمین ترجیح ورکړی د ا و بیلی دی چه دروند والی به د

اجر پداندازی، قرطبی رح هم دا غوره کسرتی د کا و ذابن عمیر قول د
 دریم قول دادے، چه هم عملونه به تلله شی چه په هغه د ترمذی او
 ابوداود هغه مرفوع حدیثونه دلیل دی او ابن حبان د دے تصحیح
 کړی پدے د حدیث الفاظ دادی:

مَا يُوَضَّعُ فِي الْمِيزَانِ أَحْسَنُ مِنْ خُلُقِ حَسَنِ رِبِّهِ مِيزَانِ كَتَبِي بِهِ ذَبْنَهُ
 خُوْكُهُ ذَبْنِيَاتٍ خَائِسَةٍ عَمَلٌ بَلْ نَشِي تَلَلٌ دَسْ لَهْ حَافِظُ بْنُ جَعْفَرٍ
 ترجیح ورکړی د دے، د عملونو تل به پخوا د عقل نه لویه خبره کسرتی
 شوه لیکن اُس خو په تهر ما میتر د بدن یا د موسم درجه حرارت
 معلومیدے شی، حالا نکه دا عرض دے، خمون به نزد د دے د دے
 واروا قوالو کین اختلاف نشته، کیدیشی چه په دره وارو طریقو
 (عمل د جسم په شکل، عمل د عمل ناه په شکل او عمل پخپله) د دے
 د باره تلله شی، چه په آخری فیصله کولو کین هغه قسم د شک شبهی
 ظاهری صورت ښکاره نشی،

امام ذهبی رح د علم په فضیلت کین د عمران بن حصین نه د رسول الله
 صلی الله علیه وسلم حدیث نقل کړی پدے چه د علماؤ سیاهی او شهیدانو
 وینه به تلله شی خو د علماؤ سیاهی به در نه دی ربه و السافره ص ١٤١

تَلْوِيْنُكُ

تَلْوِيْنُكُ د عملونو به خوگ وی، د مختلفو روایاتو په بنیاد د دے کین خلو قله
 رانا الله جل مجداه به تلویک وی، دا امام غزالی قول دے (الدرة الفاخرة
 فی کشف علوم الاخریة) او دلیلکے د قران د آیت نبولے دے، وَ
 نَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقَاسِطَةَ، یعنی موښ به اښک دوه خان ته الله تعالی نسبت
 کړی د دے د

د دویم قول دادے چه تلویک به ملک الموت وی او ویرود آنس بن

مالک نہ دے روایت کرے دے (۳) دے ہم قول داد سے چہ تلوک
بہ آدم علیہ السلام وی پہ معجم صغیر کین طبرانی د ابو هریرة
یہ دے الفاظ نقل کریدے،

يَا دُرَّ قَدْ جَعَلْتَكِ حَكِيمًا بَيْنِي ۚ اے آدم علیہ السلام مانتہ حیا او دین
وَبَيْنَ ذُرِّيَّتِكَ قَوْمًا الْيَتِيمَانِ ۚ اولاد پہ میخ کین منصف مقار کرے
حکم میزان سرکہ ادریزہ

(۳) خلورم قول داد سے چہ تلوک بہ جبرائیل علیہ السلام وی داروین
ابو القاسم الاسکافی د حذیفہ پہ روایت نقل کریدے،

حیا پہ نرد دے خلور و اولو قول کین حہ اختلاف نشته د بتول صحیح د
اللہ نہ کے تلوک پہ دے وجہ او نیلو چہ تول بہ د هغه بہ حکم کین
او عام طور حکم کونکے تہ ہم د هغه کار کوونکے و نیلی شی، پہ دنیا کین
پولیس چہ چالان اگری د هغه بیان اغسل پہ عدالت کین ضروری وی
رنگ عزرا نیل علیہ السلام د سرو چالان کریدے د اللہ تعالیٰ پہ عدالت
کین بہ کدہ بیان او موجودگی ضروری وی :-

دنیا وی عدالت کین د قانونی مشیر ضرورت وی دغه رنگ د اللہ
عدالت کین د جبرائیل علیہ السلام پیشی دے د پارہ ضروری دہ چہ
قانون رقرآن د اللہ لہ جانبہ راؤ پے دے او د قانون شکنی پہ
مقدمہ کین دہ پیشی ضروری دہ :-

د اولاد آدم علیہ السلام مقامہ پیشی دہ نودسہ پرست پہ حیثیت
حاضری ضروری دہ :-

د عملونو تلو حکمت

اللہ عالم الغیب د عملونو د ذرے ذرے نہ خبر دے، نو د اللہ
عملونو تلو کین ہیج عرض نشته خو عملونو تلو د عدالتی کاروایی

تکمیل یو ذریعہ دہ (۱) عمل کوونکے د عملناے پہ ذریعہ د خپلو
عملونو نہ خبر شی کہ ہیر کوی تے وی نور یا د بہ شی ورتہ رنگہ پہ
د اگری کتو چہ تیر شوی خیزو نہ رایا دیری (۱) او تقسیاتی طور بہ امنی
چہ د بتول درست دی پہ ڈ بہ اقرار اگری، او کہ لہ کوی، لکن
اقرا کتبتک د کفی بنفسک الیوم علیک حسیبا، چہ دے
حکمت تہ اشارہ شویدہ :-

(۲) د عملونو تلو سرہ نسبت معلومیزی چہ نیک عمل یو پوتہ
او د اللہ لہ طرفہ د هغه بدل د غرنہ ہم لوئے انسان تہ پہ دے تلو د
اللہ د فضل لوئے والے بنکار کول دی، او د بد عمل پہ سزا کین د
اللہ پاک انصاف بنکارہ کول دی :-

(۳) د انبیاء علیہم السلام د علماؤ، د فرشتو، د اندامونو، او د خلک
د گواہوتیر و لو نہ مطلب دا ظاہر ول دی چہ د بتول کار او عدالتی
کارروائی پہ حقیقت او انصاف بنا دہ :-

(۴) د دے ہولے کاروایی مقصد د ابنکارہ کول دی، چہ انسانی
اعمال د وصرہ اہم دی چہ د بتول انتظامان د هغه د پارہ ہم پہ دے
وجہ کیری چہ د کائناتو د تخلیق مقصد انسانی اعمال وو :-

د غوریز او ناغوریز پیژندل

د نیکی او بدی د چاہرو ذریند او اسپکید و پیژند لو کین دے
قولہ دی د نیا د قاعدے پشان د آخرت ہم د ا قاعدہ دہ چہ
درون چاہرے بہ بنکتہ او سیک بہ پور تہ می دا د جمہورو علماؤ
قول دے :-

(۲) دویم د دے پہ عکس دے مطلب د اچہ کوم چاہرے پور تہ می
هغه بہ درون او کوم چہ بنکتہ می هغه بہ سپک وی، خک چہ چیز

او مرکز د میلان بہ آخرت کین بدلیبری د نیکو مرکز بہ پور تروی کوم
 حائے چه جنت دے او د بند و مرکز بہ بنکتہ وی کوم حائے چه دوزخ دے
 د غنہ قول د بدرالدین زرکشی دے (البرهان فی علوم القرآن) او
 شاہ عبدالعزیز غورہ کربیدے (فتح العزیز)
 (۳) دریم قول دادے، چه د نیکو د چابری نہ بہ یونورانی سنن را اوزی
 داد نیکو د دروند والی نینہ دلا او د بند و چابری نہ بہ نوراد تیرو
 سنن را اوزی نو داد بند و دروند والی نینہ دلا، دا قول علامہ آلوسی
 د سورة قارعه بہ تفسیر کین نقل کربیدے۔

دستول مقام

حکیم ترمذی بہ نوا در الاصول کین او ابوالقاسم اللانکائی بہ کتاب
 السنۃ کین نقل کربیدی چه میزان بہ د الله پہ وپاندے ادرولے شی،
 د نیکئی چابری بہ د عرش پہ بنی اترخ او پورے بہ ترحمت وی، او بدئی
 چابری بہ د عرش چپ اترخ تروی او پورے بہ ترحمت وی،

د پل صراط تیریدل او نور

پہ قرآن کین دی

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَأُولَئِكَ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا وَإِنَّ مِنْكُمْ لَأُولَئِكَ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا
 رَبِّكَ حَتَّىٰ مَا تُضَيِّقُ ۖ ثُمَّ نَحْنِي ۖ پل صراط پہ ذریعہ بہ جہنم کین نہ والی
 الَّذِينَ اتَّقَوْا ذُنُوبَ الظَّالِمِينَ فِيهَا ۖ داد الله پرے کربے فیصلہ رہہ بیآ
 حَتَّىٰ ۖ د سورة مريم آیت ۶۱، ۶۲: بہ د الله نہ ویریتہ کونک خلق مؤمنن خلاص
 او ظالمان بہ ورتہ پہ گوچ و نور غور زور کور پکین بہ تے پوریزو:

پہ دے آیت کین د کردی چه بتول خلق بہ جہنم کین وارد پیدی، مسئلہ حمد
 حاکم سرہ د سننک تصیح او بیہقی ابو سمیہ نہ پہ اسنادد جابر رض
 صرفو عا نقل کربیدے چه د (وآرد) معنی دا خلیل دی او دارنگک

مستدرک حاکم کین ابن مسعود رض او ابن عباس رض نہ ہم منقول دی
 چه د هغه مطلب د بتولو جہنم تہ دا خلیل دی امام قرطبی رح دا
 قول غورہ کربیدے، دویم قول دادے، چه وار دیدلونہ مطلب
 د پل صراط پہ ذریعہ جہنم نہ تیریدل دی، دا خلیل دی، دا
 قول امام نووی غورہ کربیدے، دا قول پہ مستدرک احمد او ترمذی
 کین دا ابن مسعود رض نہ صرفو عا نقل دے، پہ کوم کین چه دا ہم د کردی چه
 خوک بہ د برینشا پشان تیریزی، او خوک بہ د هوا پشان خوک بہ د
 تیراس پشان خوک بہ دما غلنو پہ پشان خوک بہ د سورلی پشان
 او خوک بہ د جہنم پہ اور زخی شی او تیر بہ شی او خوک پہ پکین
 اغوریزی:

دریم قول د وار دیدلونہ مطلب نزدے کیدل او دوزخ لیدل دی چه
 حساب بہ دوزخ سرہ نزدے دی، بیآ کہ قرآن پہ دے کین غور زورے
 شی او مسلمانان بہ جنت تہ ارسولے شی، لکہ خنکہ چه د حضرت موسیٰ
 علیہ السلام پہ قصہ کین، وَكَمَا أَوَدَّ مَا عَصَايْنِ ۖ را غلے دے ددے مطلب
 پہ او بو کین سوتل نہ دی بلکہ هغه نہ نزدے کیدل او حواتہ ورتل دی،

کچرے رومی قول تہ اگورے، نوذ ہر چا جہنم تہ نتوتل بہ د عذاب
 د پارہ زوی بلکہ پہ نیکانو خلقو بہ د جہنم او ارش نہ کوی او لکہ دا براہیم
 علیہ السلام پہ هغوی بہ دغہ اور یخ او سلام، جو رہی لکہ طبرانی
 او بیہقی کین چه خالد بن معدان نہ منقول دے چه ہم منا تہ تہ پتہ
 ہم نہ لگی، نوآ بہ وائی چه موبز خور و عدے د الله مطابق جہنم تہ
 وارد نہ شونو د الله طرفہ بہ جواب ورکریشی، مگر تہم علیہا وکھی
 خامدلا، تاسو پہ هغه تیر شوی لیکن هغه مہ وو، طبرانی رح او ابن عدی
 د یعلی بن مہنہ رض نہ صرفو عا روایت کربیدے چه دوزخ بہ مؤمنن تہ وائی

تیرشہ ستا نور حیا اور مرکب و رجز یا مؤمن اظفا نورک لہی
 بدو و السافرة، ص ۳۵ و ص ۳۵۳ د پگ صراط پہ خطرناک وخت کتب بہ
 تیارہ وی، دلاس نطہ بہ نہ بنکاری، کا اعمالو پہ مناسب بہ پہ مؤمنانویان
 نور تقویٰ بعضو سرہ بہ دغر ہومرہ ر نرا وی، بعضو سرہ پہ د فحور
 داؤنہ پہ سمون او تولونہ کم د نیک عمل خاوندانوی سرہ د کتہ گوئے پہ
 سمون ر نرا وی ر ابن جریر عن ابن مسعودین دارنہا چہ او ویئی نو
 منافقان بہ مومنانو نہ خواستہ کری،

أَنْظُرُوا نَأْفِقِينَ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ : بَرِّشَانِ حِصَارِ شَيْءٍ چہ مؤمن ہم ستا
 ارجعوا ورا کما التمسوا نوراً : پد نرا کتب تیر شو نو ہغوی بہ جواب
 ور کری چہ د نیا تہ لار شئی او ہغہ نکلے نہ نرا را و کری
 حکم چہ نرا د عمل نہ حاصلیزی او دا العمل د نیا دہ آخرت نہ دے
 آخرت ر دار الجزاع دے ر بدو و السافرة مع تشریح ص ۱۶۷

د صراط حقیقت

د پل صراط رغونہ د دیلوے ستیشن د پل پشان معلومیزی، ابن عساکر
 د فضیل بن عیاض رض نہ نقل کریدے چہ د جہنم د پاسہ د پل صراط او رتو
 د پختلس زور... کالو کمنزل پر اندازہ دے دے پہ درے و بر خو کین
 یوہ بر خہ پور د تختل دی، بلہ دریمہ بر خہ را کوزیدل دی او مینحمتی د پخت
 ہوار بیغ تلل دی، ر بدو و ص ۳۵۳ بہ بقی کتب داس رض نہ صرفو عامنقول
 دی چہ ر اذق من الشعر و احد من السیف،

او دغر رنگ پہ مسلم کتب د ابوسعید خدری رض او ابن جریر کتب دا بن
 مسعودین نہ او مستدرک حاکم کتب دی چہ د بعضو د پارہ پہ د ویستہ نہ
 نہرے او تورے نہ تیرہ او د بعضو د پارہ بہ د میدان پشان فراخہ وی

پل صراط او د نور حکمت

پل صراط بانندے تلل بہ د موقف میدان حشر نہ شروع کیزی او
 دا پل د دوزخ د پاسہ دے، د کمنہ چہ تیر شئی نو د جنت حد بہ شروع
 کیزی، او بیا بہ جنت تہ داخلیدل وی، لکہ۔ خنک چہ بدو و السافرة
 کین د روایا تونہ ثابت دی، دیو قول مطابق کہ قول خلق بہ پہ جہنم د پاسہ
 تیریزی نو اہل تقویٰ تہ بہ ہیج تکلیف نہ وی خو کفار او فجار تہ بہ
 تکلیف وی، او کچرے د بل قول مطابق جہنم تہ داخلیدل ہر کس د پارہ
 ضرور تہ نو اس بزور بانداے مؤمن بیان کریدے چہ متقیانوتہ، بہ
 تکلیف او پتہ ہر حکم نو چہ د جہنم اور بہ ہغوی تہ یخ او سلام وی
 او بخیلہ قرآن کریم کتب ہم ذکر دے،

لَمْ يَجْعَلِ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَادَى الظَّالِمِينَ : بیا بہ مؤمن تقوی داروتہ د پل
 فِيهَا جِثْيًا ○ سورہ مریم آیت ۷۵ : صراط او د دوزخ اور نہ خلاصہ
 ور کمر و او کفار او فجار بہ ور تہ پر گوم وود او غوزو، پل صراط بہ ویستہ
 نہ نرے او د تورے نہ تیرہ صرف کفار او فجار و د پارہ وی د ہر چاد پارہ
 بہ داسے نہ وی، لکہ اس بزور بانداے مؤمن دامدائل بیان کریدے، ہان
 کچرے د تولو ہم دغہ یولار د پل صراط وی، نو بیا ہم د مؤمن خہ خطرہ
 نشتہ، لکہ چہ امام بدر الدین زرکشی پہ ر البرہان فی علوم القرآن
 کتب ذکر کریدی، چہ عالم آخرت کتب بہ جیز او مرکز بدلیری د دنیا
 د ستور مطابق بہ نہ وی بلکہ د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ د قول مطابق
 احکام د روح بہ پہ احکام د بدن غالب وی د کفار و مرکز میلان بہ بنکتہ
 یعنی جہنم آرخ تہ وی، او د نیکو کار او تقوی دار و مرکز میلان بہ پور تہ
 یعنی جنت آرخ تہ وی لہذا کفار بہ د تول پل زور پر پرتو پہ وجہ زنی شئی
 ارنگ دورنگ بہ شئی او درز و رگذا بہ شئی او د تقوی دار و میلان

اوزور بہ پورنہ وی دپل ہتھ بوج اوزور بہ پر نہ پر بوزی، اوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی، ددے مثال دا سے دے چھوٹک دتورے پتیرو پینہ کیر دی نو تکلیف وی، بلکہ زخمی کیری، لیکن کہ پینہ اوچتہ کیری اوپیا دتورے پہ تیور دپورنہ نہ پرے پینہ کیری، نوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی حکہ حکہ چہ دقدم میلان پورنہ آہر نہ دے، بلکہ گوزا آہر نہ دے دے، حیزا و مرکز بدلید و وجہ دادہ چہ کفار و پہ دنیا کن جہنی عملونہ کیری دی چہ دھے میلان اومائے مرکز جہنم نہ او جنتیان بہ کجنتی عمل پہ وجہ خپل میلان اومائے جنت نہ لوی باقی جہنم دکفر او گناہ مثالی صورت دے، او جنت کایمان او عبادت مثالی صورت دے، دگنا ہوو مجزاج گرم داوراوتیرے دے، او دایمان او نیکنی مزاج بیج او دتور دے کوم نہ چہ دنی علیہ السلام پہ دے دے عاکن اشارہ دے۔

اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَا عَمَاءِ النَّبِيِّ وَالْبُرْدِ، اے خدا یہ جھانگنا ہونہ دو لو او دگنی بہ او بوا وینزہ، یہ صحیحین کن حدیث دے، حُقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَايِرِ وَحُقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ، رجعت تکلیفونو کن کیر دے او دوزخ خواہشا نو کئے کیر دے،

جنت نہ تلو دپارہ دپل صراط نہ تیرید و مطلب دا حقیقت نکارہ کول دی چہ شریعت بانہ دے عمل کولو دپارہ دے خلقو ہر قسم تکلیفونہ تیر کیری دو او جنت دپارہ دے سرک تیار کرے، او دتورانی عملونو پہ وجہ ہغوی نورانی دار السلام او جنت ترا رسیدہ، او چاد شریعت پہ پل او پہ سرک بانہ دے نل پرینی وویا خہ پہ شریعت تلک او خہ پچیل طبیعت تلک حکومت پہ سرک شریعت تلک لک چہ دوی تہ پہ دنیا کن گران معلومیدل دغہ رنگ بہ آخرت کن ہم دجنت پہ سرک رپل صراط تلک دوی تہ گران وی مطلب دا چہ آخرت عالم مثال دے، شریعت لہ پہ اللہ تعالیٰ دقیامت،

پہ ورخ دپل صراط شکل ور کیری دچا چہ دے سرہ پہ دنیا کئے تعلق وو، خپل خواہشات تے پریشی وواو پہ شریعت تے عمل کولو ہر قسم تکلیفونہ برداشت کول او تیر بانئی ور کول دوی تہ دشریعت دپارہ آسان و دوی شریعت سرہ داسے خان عادت کپے ووجہ ہم پہ دے کن بہ ورنہ آمار مرزا او اطمینان حاصل وو، نوہغوی بہ پہ دیرے آسانئی فراخی اور نرا کن پہ دے تیرشی، او خپل مرکز میلان (جنت) تہ پہ ارسی کوم چہ دینکو او بنیگر و مرکز ہم دے، او کوم خلق چہ پہ دنیا کن داسے نہ و، شریعت سرہ تے تعلق نہ ساتلو پہ دے بانہ ہم عمل کولو تہ دے سا دو بہ وہ، خپل خواہشات پہ تے پہ دے غورہ کنرل، نوہغہ خلق پہ پل صراط ہم نشی تیریدے دا بہ ورنہ دتورے نہ تیرہ شی او دویینتہ نہ بہ نہ شی، لکہ خٹکہ چہ ورنہ دنیا کن بنکارید و او دے نہ دتیرید و پہ خٹکے بہ خپل مرکز میلان (دوزخ) تہ گذارشی کوم چہ دینو او گناہونو مرکز ہم دے،

دتور اسباب

الصَّلَاةُ نُورٌ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ، الصَّبْرُ ضِيَاءٌ وَالظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

پہ پل صراط بہ رنر او دنوخ، قرآن، وی او باہہ دظلم بہ نہ کولو سر خاص صبری بدور السافرہ صے

پل صراط بانہ دے تیریدل دگومو عملونو پوجہ آسان بیری
 ① کمزورے سرے د حکومت دظلم نہ پہ خپل اثر سوخ خلا، صول
 رطبرانی عن عائشہ رض

② ددین کار دپارہ جھانگنا نو سرہ تعلق لول او ہم پہ دے غرض
 جھانگنا نو تہ بیابار تلک ر بزار ی سناؤ حَسَنٍ عَنِ أَبِي الدُّدَّ دَائِی

۱۹۲) پہ خپلہ رائے پہ دین کین دزیاتئی نہ خان سائل، او دسنت تعلیم ورکول ددیلی فی الزناکبہ بد ورا سا فورا صحیح

جنت اودوزخ

داهل السنّت والجماعت په دے عقیدہ اتفاق دے، چه جنت اودوزخ پیدا دی، امام ابوالحسن اشعری په مقالات الاسلامیین و اختلاف المضلین کین ر یلفظ ما اجمع علیه أصحاب الحدیث و اهل السنّة، مطلب دا چه اهل حدیث او اهل سنّت په کوم عقیداً و چه متفق دی د هغه په تفصیل کین فرمائی: **وَأَنَّ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخْلُوقَتَانِ** (جنت اودوزخ پیدا شویدی)

امام ابن قیم رحمہ صحابہ کرام و تابعینو تبع تابعینو اهل السنّة و الحدیث فقہاء و اهل تصوف په دے عقیدہ اجماع نقل کپید (ہادی الارواح د معتزلہ و داوینا غلطہ دے چه اُس جنت اودوزخ نہ دی پیدا د قیامت پہ ورج بہ پیدا کپیری چه ضرورت بہ ئے ہنہ وخت وی، غلطہ حکمہ دے چه اُس د دوار و موجود والے عبث نہ دے بلکہ پہ دے کین فائدے دی،

د جنت اودوزخ د اُسنی موجود والی دلیلونہ

- ۱) **تولوا نبیاء و علیہم السلام** د جنت زبیرے ورکپیدے او ویر و لو تاثیر ہلہ قوی وی چه دادوار، اُس موجودی،
- ۲) پہ صحیح احادیث کین: د مرک پہ رخت او پہ قبر کین د جنت دوزخ لیدل او د هغه اثرات محسوسول ثابت دی چه داددے د اُس موجود والی دلیل دے، پہ صحیح احادیث کین داعہ ذکر دی، چه د بعضے نیکانو

لکہ شہیدانو، صدیقینو، انبیاء و بعضے مؤمنانو و حوہین لہ مرکہ د جنت د نعمتونو نہ فائدے آخلہ او بدکاراہ خلق د دوزخ تکلیفونہ تیروی د قیامت نہ ورا ندے د نیکانو او بدانو د جنت اودوزخ سربط او ارتباط دا بنائی چه اُس ہم دادوارہ موجود دی او د قیامت نہ ورا ندے ددے پیدا کیدل و اقسام فائدے لری

د جنت اودوزخ د وجود نقلی دلائل

پہ قرآن کریم کین د آدم علیہ السلام پہ جنت کین آستوکنہ او بیازمکے نہ را تلل ذکر دی، دا جنت آخرت والہ، ہفہ دارالثواب دے، (دا صحیح قول دے) د امام رازی رحمہ اللہ د اقوال د ابوالقاسم بنی معتزلی او د ابو مسلم اصفہانی نقل کول رچہ د آدم علیہ السلام د کین دوحائے د زمکے یو باغ وو، او پچیلہ د امام رازی پہ دے کین خپلہ رائے نہ بنکارا کول، یاد ببنائی داوینا چه داد آدم آسمان جنت وو، یا د بعضے صوفیانو ر داوینا چه د جبل یا قوت یو باغ وو، یا د یهود و نصاری و د باغ عدنان یا فلسطین یا اصفہان متعین کول، ہول د عقل او نقل نہ خلاف دی،

وجوہات دادی

د آدم علیہ السلام د کین و حائے آسمان د جنت وو، ہر کلمہ چه د جنت لفظ پہ لام کہ تعریف سرہ ذکر شی او پہ الفاظ کین زمکے د یو باغ مراد کولوخہ قرینہ ہم نہ وی نو جنت نہ بہ مطلب ہلندہ دارالثوابی باخصوص پہ دے صورت کین چه د قرآن الفاظ پہ دو و فرینو دا کواھی کوی چه د آدم علیہ السلام د کین، و حائے آسمانی جنت وو، یو خوب پورت طہ کین چه کوم صفتونہ د جنت بیان دی ہفہ ہم آسمانی کیدے شی کوم چه دارا لجزاء دے زمینی نشی کیدے، ہفہ داسے چه اللہ تعالی آدم علیہ

السلام نه د جنت بو تلو نه پس افرمائیل، فَلَا تُحْزِنُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ
 فَتَنْشِقُوا ۝ اِنَّ لَكَ اَنْ لَا تُحْزِنَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ۝ وَ اِنَّكَ لَاقْتَرِبْتَ
 فِيهَا وَلَا تَنْصَحِي ۝ سورة طه آیه ۱۱۹ تا ۱۲۱ د ایتحه صفتونه د دنیا
 د هیچ مقام نشی کیده. مثلاً داچه د جنت نه په و تو پس به تاته تکلیف
 وے کتن به لوبه نه وی، بر بندې بدل به نه وی، آسده به نه وی، بوغریه نه
 لکی، دا تهل خصوصیات د بکرنی جنت کیده شی د زمینی نه، د دنیا
 یو باغ کن کومه فائده چه کیده شی هغه د دنیا په بل باغ کن هم
 کیده شی چه دا اول باغ نه لا اوزی مگر نورے خلور فائده د دنیا
 په هیچ یو باغ کن نشی کیده،

دویم په سوره بقره کن وی، قُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ
 وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلَىٰ حِينٍ ۝ (سوره البقره آیه ۱۷۳)
 په دے آیت کن د جنت نه په را کوزیدو دوه نتیجې کپه اوله
 داچه ستا سواد اولاد په مینج کن به د شمنی وی لکه خنکه چه وړاندیا
 د فربتو په ژبه هم ظاهرا کپه شوه و، اَجْعَلْ فِيهَا مَنْ يَفْسِدُ
 فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَ اَجْعَلْ فِيهَا مَنْ يَفْسِدُ
 جو پدے کوم به چه فساد او خون ریزی کوی، په دے آیت کن اهبطوا
 کوزشی بیایه د جمع په لفظ افرمائیل چه ستا سواد اولاد به دیوبل
 د شمنان وی، او بل داچه ستا سواد ستا سواد اولاد استوگنه به
 تر تا کلی وخته پورے په زمکه وی اودے نه به فائده حاصلول و
 کچرے د آدم علیه السلام د کیدو و خائے آسمانی نه وے نو د الفاه
 به الله تعالی نه وے و بیله خکه چه د شمنی خود که د ژوند
 خصوصیت دے او دا به کن هم نه وے و بیله چه د کوزیدو نه
 پس به تا سوزمکه کن اسیزی خکه چه د زمکه نه د کوزیدو واد

د زمکه دیو باغ نه بل باغ په تلو دا به الفاظ هیچ معنی نه لری، زمکه
 نه زمکه نه کوزشی، د زمکه دیو باغ نه اوزی او پد زمکه کنه اسیزی
 معلومه شوه چه د زمینی باغ نه دو بلکه آسمانی جنت و لور، باطنی
 ذلت دے او بر بندې و لیک ظاهری ذلت دے، تنده باطنی کوی دے
 او د ظاهری کوی، د دے په مینج کن جو پد نه دے، د آدم علیه السلام
 د کیدو و خائے دے تلو نه پاک و،

دا دم علیه السلام د کیدو و خائے متعلق استند لال
 د حدیث استند لال | په صحیح مسلم کن د ابو هریره رضی الله او
 او د حدیث یفرد نه مرفوعاً حدیث دے چه د

قیامت په ورځ به د آدم علیه السلام اولاد د آدم علیه السلام نه جنت پیرانتو
 غوښتنه ا کوی د دے په جواب کن به حضرت آدم علیه السلام ا فرمائی
 وَ هَلْ اَخْرَجَكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ اِلَّا اَخْطِئْتُمْ اَنْبِيَاءُ، چه تا سوخو جنت نه هم
 ستا سواد پلا ر غلطی را و اسیزی بی، د کنه معلومیزی چه د قیامت جنت
 هم هغه دے کوم نه چه آدم علیه السلام ا فرمائی دے شوه و، هر کله چه
 د جنت ا سنے وجود ثابت شو نو دوزخ هم خامخا خکه موجود دے چه د
 فریق هیتوک قائل ندے،

قرآنی استند لال | د جنت په باره کن قرآن کریم فرمائی اُعِدَّتْ
 لِلْمُتَّقِينَ ۝ اُو د دوزخ په باره کن فرمائی اُعِدَّتْ
 لِلْكَافِرِينَ ۝ دواړه د ماضی صیغه دی، مطلب کن د دے چه جنت او دوزخ
 د وړاندے نه موجود دی، دریم دلیل دادے چه فرعون سره د فرعونیا نو
 هر کله چه غرقیدل نو قرآن فرمائی، اُو غَرِقُوا فَادْخُلُوا اَنَارًا ۝
 دا هم دواړه د ماضی صیغه دی چه په تیر شوه زمانه کن د فرعون
 او فرعونیا نو غرقیدو سره هغوی اور جهنم ته ننوښته شوه،

کچھ قیامت نہ ورنہ دے دوزخ وے نودوی شے تہ داخل کرے شوم
 ک آدم علیہ السلام د کبر حائے جنت وویہ دے د شہبوازل
 ک آدم علیہ السلام د کبر و خاکے جنت الخلد نہ منلو شیہی دادی
 ک جنت کین داخلہ بہ قیامت پہ ورخر وی، خواد م علیہ السلام د قیامت
 نہ ورنہ دے جنت کین خنگہ داخل شو
 ک جنت کین بہ بر بند تیا اوغونہ رائلل نہ وی، کہ دا جنت الخلد وے نو
 آدم علیہ السلام تہ دا دوارہ ہلتہ خنگہ پلین شوکن۔
 ک جنت پہ آسمان کین دے چرتہ چہ امر اونہ نشتہ اور نہ مکلف کیدال
 نو آدم علیہ السلام تہ د صغ رہی حکم خنگہ ہلتہ راغلو،
 ک آسمانی جنت تہ داخل نہ ہی ہلتہ نہ و تل نشتہ، نو بیا آدم علیہ السلام
 ہلتہ نہ و لے اویستے شو۔
 د دے خلو روارہ جواب ہم یو دے، ہفتہ دا دے چہ داخلور وارہ خبر
 ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے اودوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی اود دے تانید د قوائی آیتونو سیاق اوسباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا توار د ہفتوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کومر کین چہ داخلور وارہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہفتہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستے شوے شیطان بیا جنت تہ
 د سوسے اچولو د پارہ خنگہ لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمر چہ کرور و نومیلہ لری۔
 موہن تہ گرمی اور نزار ارسولے شی، حالا نکہ نمر جیم کشیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد وے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

نہ و و، دریم دا چہ د شیطان بندیز قاتونی دو قاتونی بندیز
 ک جرمات د بندیز خلتے نہ پہ پتہ اوغلا غلتیا تے شی، دا اللہ د پت
 ک مکیکن نہ دی لیکن اللہ د خہ حکمت د وے نہ ددہ پہ دغہ قسم
 ک کین خہ دخل ا نکرو۔
 ک مہ شبہ دادہ چہ آدم علیہ السلام پہ زمکہ خلیفہ جوہ شوہ و
 ک آسمان جنت تہ و لے بو تے شو، د دے جواب دا دے، چہ د اللہ
 حکمت ددہ پہ دغہ بو تلو کین د ایسے و لکے چہ د عیسیٰ علیہ السلام
 ک آسمان تہ پہ خیز ولو او بیا پہ زمکہ را کوز و لو کین خہ حکمت دے،
 ک آسمانی جنت کین د آدم علیہ السلام د استوگنے او د ارفے د خوراک
 ک وجہ د ہفتہ را کوز و لو کین د اللہ تعالیٰ حکمت
 ک د دے حکمت دا وجہ د آدم علیہ السلام پہ اولاد کین
 د اشعور مضبوط کریشی چہ ددوی اصل وطن
 د ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے اودوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی اود دے تانید د قوائی آیتونو سیاق اوسباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا توار د ہفتوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کومر کین چہ داخلور وارہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہفتہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستے شوے شیطان بیا جنت تہ
 د سوسے اچولو د پارہ خنگہ لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمر چہ کرور و نومیلہ لری۔
 موہن تہ گرمی اور نزار ارسولے شی، حالا نکہ نمر جیم کشیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد وے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

دویم حکمت

لکہ خنکہ چہ دے واقع نہ معلومیزی، دویم حکمت پہ دے کین د الله دنا فرمانی دانسی خطر ناگو نتیجیونہ د انسانانوویکول دی، آدم علیہ السلام د انسانا پلاسا او د خدا کے تعالیٰ محبوب او مقبول بندہ او هر کله چہ هغه په دایه کا (هغه اونے نه خورل) چہ گناه هم نه وه روکم بخدا که عزمان د نه خارج کړی شو نو د گناه نتیجی خوبه دے نه هم نایسته خدا بے وی گناه هغه نافرمانی د الله ده کوه سره چہ قصدا او اراده شامله وی قتل گواه دے چہ د آدم علیہ السلام دے فعل کین اراده دنا فرمانی نه وه خکه چہ جنت د شرعی احکامو مخائے نده چہ د هغه خلاف کول گناه ا بولی نو دا حکم تشریحی نه وو بلکه تشفیوی وو، د حکم تشفیوی د ا مطلبی وی، چہ مثلاً یوم اکثر بخورنه د پرهیز کولو مشوره په دے عرض کړی، چہ د دے په خلاف کولو کین د رنجور نقصان دے هر کله چہ بد هیزی ا کړی نو د کثیر هج لقصان ا نشورنه دے حکم عدلی ا نقصان د رنجور ا شو چہ رنجی نه نریات شو یا بل رنج بیدار یا د احکم عام وورد هذی الشجره، نه مقصد د الله تعالی دغه قس بولو او ونه بند بزو او آدم علیہ السلام دیوسه خاچه ارنه بند تریه مطلب واغستو دا غلطی اجتهادی وه او په اجتهادی غلطی عذاب نشسته سوال پیدا کیزی چہ هر کله د گناه نه وه، نو قرا فرمائی، وَعَصَىٰ اٰدَمُ رَبَّكَ فَقَوٰى) چ د دے جواب داد دے چہ حقیقت کین عصیان او غوایت نه وو بلکه په صورت د دے رو د دے ژبے د قواعد و په لحاظ هغه نیکی نه هم بدی و پیله شی کوم چہ د بدی هم شکله وی، لکه د جزو سَبَّیْنَه سَبَّیْنَه مُثَلِّهَاتُ سوره الشوری عت اَوْفَمِنْ اَعْتَدٰى عَلَیْكُمْ فَاَنْتُمْ فَاَعْتَدْتُمْ عَلَیْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدٰى عَلَیْكُمْ

وره البقرة آیه ۱۹، و مبی آیت کین دے د اشکلی په وجه د بدی د لے ته بدی او میله حالانکه بدل اغستل جائز دی، دغه رنگ د دویم آیت کین د زور ظلم بدل اغستلو ته د هه شکلی په وجه زور او بیله شو، حالانکه بدل اغستل خه بدی د گناه خبره نه ده د طور د ا هه خلق وائی چہ د سپیره بدل لے په سپیره واغستو سپیره د واره یوشان دی مگر د مبی سپیره ناجائز او دویمه سپیره جائز صرف شکل کین د واره سپیره یوشان دی، خلاصه د بولو هر ودا چہ دے واقع کین د الله دا حکمت بنودل وو چہ هر کله آدم علیہ السلام د ا هه یوکار ا کړو چہ صرف شکل او صورت د گناه وو حقیقت گناه نه وه (مگر په نتیجه کین دے د جنت نه را ا بشکلو د هغه آرام او پایان نعمتو نه تر واغسته شو او د دنیا په تکلیف د ا ژوند اغستونو سرگردانو کین دے مبتلا کړو او کار هم یووونو هغه کسانو ته عبرت کول وو کوم چہ حقیقی گناه کوی او یوه مرغه بلکه بتول عمر په گناه هونو ا هم وی نو د هغه به خه حال وی خورمه خطر نا کے نتیجه بهمه د باصت په ورخ را ا وزی، او هغه همیشه ژوند به خه خورمه خواب وی،

دریم حکمت

دریم حکمت داد دے چہ جنت دار د راحت اوزمکه دار د محنت دے لهدا په دے دار د محنت کین دین پاره محنت کول د حقیقی راحت یعنی د جنت د حاصل کولو ا کی یوه ذریعه وه، په دے وجه زمکه کین تکلیف تیر کړی مشقت ا کړی چہ د جنت حجت مو نصیب شی،
 بهراختی نرسید آنکه محنت نه کشید،
 د دنیا نظام هم د ا هه جوړ دے چہ شوک محنت کوی تو هغه راحت بیا موی،

خلوہم حکمت

آدم علیہ السلام اور ابلیس کے واقعہ انسانیت کا ثبوت اور کون
 چہ شیطان کا انسان دہتلو نہ لوئے دشمن دے دہغہ کار کا اللہ
 نابعداری نہ لے کول اوپہ خواہش نفسانی کینے اب مکل دی
 انسانیت اور ابلیسیت کین بہ جاری عداوت وی، خود انسانی کامیابی
 بہ دے کین پت دے چہ ہغہ کا ابلیسی خویند ارکونہ خان انسان
 اودہ نہ دخیل پلار مقام اوخیل وطن اصلی بہ کورتورشی کون
 کا اصلی وطن نہ بہ لاس وینچلے وی،

پنجم حکمت

جنتی ژوند نہ دہر مکے شہوند، نہ آدم علیہ السلام لا بد تو لو
 حکمت دا ہم ووجہ د جنت د خوشعالو ک ژوند د دنیا د غم
 چک ژوند سرہ مقابلہ کوی اود اتاریخی حقیقت د بہ اولاد آدم
 السلام کین، برابر جاری وی چہ غوریزش وند د آخرت دے حکم
 دوی د دنیا بہ جنجالو نو کین اکرمید و سرہ آخرت او د جنت حقیقی
 شانہ اند غور زوی، اودہ ک الاحب ک خیر ک ابغی، راعلی آیت
 دالتصور چہ د آخرت او د جنت بقول عمری او ہیشہ ژوند دیر
 کا اولاد آدم بہ ہغہ کوششو نو کین د بچلٹی چہ پیدا کوی کوم
 د جنتی ژوند گتلو ک پارہ کوی،

شپروم حکمت

آدم علیہ السلام قصہ د ابلیسی عداوت ہنکارہ کولو د پارہ پو آئی
 پہ دے کین د اللہ تعالیٰ دا پتہ حکمت ہنکارہ کول دی چہ انسان د ہا
 کا ابلیسی عداوت وجود لہ دے وجہ ضروری دے چہ ہغہ دے نہ
 خان محفوظ کولو د پارہ ہر دخت تیار اسیوری او د دین دے دے حفظ

غیب دشمن د دشمنی خیال پہ انسان کین د دین د حفاظت خیال
 او چند بہ پیدا کوی، انسانی وجود یوور کولے حکومت اگنرہ دے
 اندامونہ د رعیت پشان اوروحے دیو بادشاہ پشادے، قانون الہی
 و شریعت دے ورکوتی حکومت آئین او دستور دے شیطان اور
 ابلیسیت لگی شی دغہ اندامونہ بہ بغاوت کولو آمادہ کوی، چہ دغہ
 دستور نہ مہی کچرے د انسان روح د خپل دے حکومت پہ بچ کولو
 او بہ حفاظت کین پاتے راشی نو دشمن بہ پر خیتہ و اچوی او دے
 انسانی اندرونی مہلکت بقول انتظام بہ گنہ و کوی (کہ نہ صبا لبنان
 کین چہ اسرائیلو کولے) او کچرے د دشمن د چالو نو ہر دخت یگرافی
 کوی، د حکومت د حفاظت خیال ساتی اودغہ انتظام بہ مضبوط وی
 نور ابلیسی چلو نہ بہ بقول ہیکارہ شی، دے ہنکارہ مثال د پاکستان
 حکومت دے چہ بہ خوا کین د بہارت یومکارہ دشمن حکومت موجودہ
 کچرے دا دشمن نہ وے نو حکومت او عوام د پاکستان دواہ بہ بے فکرہ
 ناست و د خپل ملک د بچ کولو او د حفاظت د جوش دگ انتظام بہ نہ
 کولو او د پاکستان بری، پوری او فضائی فوج بہ د نیش ہر او جکی
 وسلہ او جکی فوج نہ بہ ہنکارہ نہ راستل، دا خود غیب دشمن بہارت
 صدقہ دہ چہ پاکستان کین د فاعی ساز و سامان بچ پہ ترقی دے،
 مطلب دا چہ د انسانیت د تکمیل دا د ابلیس پہ دشمنی کین پت دے
 لکہ چہ حضرت علی ہجویری، مشہور بہ داتا گنج بخش، خپل ہغہ سرید
 دا بے پوہ کوی کوم چہ د دشمنان د ضرور نو شکایت کوی، دا وقعا
 علامہ اقبال بہ خپلو شعور نو کینے دا بے بیابوی، ع

راست سحریم ملکوم یا راست	ہستی اورونق با نار راست
برکہ دانائے مقامات خودی است	فضل حق داندا گہ دشمن قوی است

کشت انسان را عیب باشد صحاب

مکنانش را بر انگیزد ز خاک

د جنت د ژوند حقیقت

د جنت حقیقت او نعمتونه دو سره اوجت دی، چه که انسان په خیال کینه هم نه شی را تله :-

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۰۰﴾ سورة السجدة آیه ۱۰۰ پیژنی کوم چه ما پت ساتلی دی دوی دپاره د سترگو یخواله دے، چه ددوی د عملونو بدله به وی،

په بخاری او مسلم کین دا ابو هریره رده په روایت د حضور علیه السلام ارشاد منقول دے، چه الله پاک فرمائی چه ما په جنت کین هغه نعمتونه تیار کړیدی چه نه خو کومو سترگو لیدلی دی او نه کومو غوړو لو د دے تعریف آوری دے، او نه کوم یوزره د دے خیال را وستے شی، د د نیا نعمتونو سره د دے نعمتونو هېخ مناسبت نشته، ځکه د دے اصل حقیقت بغیر د لید او استعماله مهکن نه دے خود انسان پوهولو د پاره د دے اجمالی پیژندگلی د علوم آخرت په ضمن کین ضروری وه لیکن د انسان پوهه د د نیاوی څیزونو د پورته د پاره ځکه د د په دغه رنگ کین قرآن شریف او حدیث بیان اگړه،

ابن عباس رضی الله فرمائی، چه د جنت نعمتونو د پاره د د نپوی شپولو کوم الفاظ چه استعمال شویدی داصر د کسسی او تعبیری مناسبت په وجه دی گوندی د آخرت د نعمتونو حقیقت د د نیا ک نعمتونو نه بالکل مختلف دے، ځه وایم چه جنت کین به هم اوبه وی، او په د نیا کین هم اوبه شته لیکن په دواړو کین د آسپان او زمکے فرق دے کچر دے د توله د نیا

دولت ا لگولے شی او په هغه یو کلاس شربت تیار کړی شی نو دا به د جنت د اوبو په مقابله کین د ا سس وی چه په لید و به د هغه چانه سرخون ورځی چاچه د جنت اوبه خنبلی وی ځکه چه د جنت په اوبو کین موندونکی خوند و نه بدنی اور روحانی اثرات هغه دی کوم چه د د نیا په هغه څښاک کین نشته،

د آخرت د ژوند اجمالی نقشه

قرآن حکیم د جنت د ژوند په منفی انداز کین دا نقشه را بڼکله ده، لَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۰۱﴾ هغه ژوند د ویر د اودغم نه بیخی پات د دے، او په مثبت انداز کین د دے بیان کړی دے،

وَلَكُمْ فِيهَا مَا نَشْتَهُیْ اَنْفُسِكُمْ ﴿۱۰۲﴾ ترجمه: یعن د جنت په ژوند کین به هغه و لکم فیها ما تاند غون (ط) نزل شته ملامو ویری کوم چه په زړه کین تیر مین غفور بر جیم (س) رسوره حکم ش او هغه ش به هم ملامو ویری کوم چه السجده آیه ۳۱ و ۳۲: اغونینتے شی، او پخپله د انتظام کولو

ضرورت ځکه نشته چه هلته به خلق د الله پاک ټول عمری میلان د وی، ټول عمری انتظام به هم د الله پاک وی، په بدو ویر السافر به مذكور ا حاد یثو کین د دے پاک ژوند دا تفصیل بیان دے،

غَنَاءٌ لَا فِقْرٌ ﴿۱۰۳﴾ صَحَّةٌ لَا مَرَضٌ ﴿۱۰۴﴾ یعن د جنت په ژوند کین بې نیازی شبات لا همر حیات لا موت: او غنی ټوب دے، فقیری او محتاجی پکین نشته، ظاهری او باطنی تندرستی به وی اور څ پکین نشته ځوانی شته بو د ا ټوب نشته، ژوند شته، مرگ نشته دا هغه لنډه نقشه ده، چه د هغه مطابق یومینت ژوند به په د نیا کین ټولو د لوه باد شاه تندرستی نصیب شوه په د دجه د الله ارشاد دے: وَرَأَى الدَّارَ الْآخِرَةَ لِهِيَ الْحَيٰوةُ ﴿۱۰۵﴾ سورة عنکبوت آیه ۲۴

چه یوازے دآخرت ژوند حقیقی دے، په حدیث شریف کینے راخی چه دیو جنتی سرری طاقت به دیوسلو مضبوطو خورانا نو هو صره وی هیشه دپاره او هیز کموت پر یکنی نه راخی دهغه بنائست به بیمثاله وی ادپه هغه کین به زیات ولے راخی، لکه چه په صحیح احادیثو مبارکوکین ثابت دی، ددے نه ملاوه داچه ددیدار الهی خوند به دومره وی چه بل هیز دجنت خوند به دے ته نه رسی ۶

دقیامت په نینوکین دحضرت عیسی علیه السلام اسمان نه راکوز نیدال په بحث کین شامل دی ۶

دحضرت عیسی علیه السلام اسمان ته خیزول داوخت دهغوی ژوند او په آخره زمانه کین په زمکه راکونډول دمسلمانانو اتفاق عقیده ده حکمچه په تیر شوو خوارلس سووکالوکین په دے کین هیز یومسلمان عالم اختلاف په دے نه دے کپه چه دا دتولون ددعه صفامسئله ده چه اسلام او ددے انکار نشی جمع کیدے په بحرالمحیط تفسیر جلد ۲ ص ۶۶ کین دامام ابن عطیه نه دا جماع الفاظ منقول دی ۶ ۶

حَيَاةَ اِسْمِ بَعْثِهِ اِلَى الْيَوْمِ وَنَزُولُهُ : تر دے وخت دمسیر علیه السلام مِنَ السَّمَاءِ بِجِسْمِهِ الْعَنْصَرِيِّ فَمَا اجْتَمَعَ : ژوند سره دجسمه او جسم عنصري عَلَيْهِ الْاُمَّةُ وَتَوَاتُرُ بَعْثِ الْاَحَادِيثِ : سره دآسمان نه دده راکوز نیدال ددعه یو عقیده ده چه په دے امن متفق دے، اوله متواترو احادیثو ثابت دے په جامع البيان تفسیر کین دآی متوفیک، "تفسیر تفسیر وچیزه نقل شویده وَالْاِجْمَاعُ عَلَى اَنَّهٗ حَيٌّ فِي السَّمَاءِ يَنْزِلُ يَقْتُلُ : په دے اجماع ده چه الدَّجَالُ وَيُؤَيِّدُ الدِّيَّيْنِ : حضرت عیسی علیه السلام پر آسمان کین ژوند دے، راکوز یزی به دجال به قتل کوی او دین اسلام به مضبوط داریک دامام شوکانی رح په ۸ ساله راالتوضیحه فیما تواتر فی

الْمُنْتَظَرِ وَالْاَعْلَامِ مُحَمَّدٍ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، کین هم تواترو اجماع مذکور ده، صحیح الکرامت ص ۲۳ کین امام شوکانی رح یوکم دیرش احادیث دعیسی علیه السلام د نزول په باره کین ذکر کولو نه پس دتواترو اجماع ذکر شویده، دغه ربک حافظ ابن حجر په تلخیص الخیر، کتاب الطلاق کین لیکلی دی، الْاِجْمَاعُ عَلَى اَنَّهٗ رُفِعَ بِدَلَالَةِ حَيْثُ، یعنی په دے اجماع ده چه هغه سره دبدنه ژوند په پورته کپه شویده،

دارنگ په رفیع الباری کین دادریس علیه السلام د ذکر سره دحضرت مسیح علیه السلام په نزول اجماع منقول ده، دغه رنگ په تفسیر ابن کثیر کین د نزول تواتر صفا بنکاره کپه شویده، دآسمان را، مرزا غلام احمد، براهین احمدیه ص ۶۶ دحضرت مسیح علیه السلام دآسمانی ژوندون او ددوباره راتلونو تصریح کپیده او دا کتاب دده داقوار مطابق هغه وخت لیکل شوه دے چه هغه پخپل خیال کین بنی وودایام الصلح ص ۶

۶۷، مرزا غلام احمد براهین احمدیه حاشیه ص ۶۶ کین داین حدیث عمدا، په تفسیر کین لیکلی، چه په دے کین دمسیر علیه السلام په جلالی اندازا تلونه اشاره ده، کپه نری نه قبله، نو هغه زمانه هم دا تلونک ده چه مسیح علیه السلام به سره دجلالت په دنیا راکوز شوی، وجلال الهی به گداهی نیست او نا بود کوی، کما زمانه دغه زمانه دپاره د ادهاص په توگه واقع شویده ۶۶

۶۸، مرزا غلام احمد براهین ص ۶۶ کین، دهُوَ الَّذِي اُرْسِلَ رُسُلُو تفسیر ددعه بیا نوی چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام دویم ځلی دے دنیاته تشریف راوړی نو د هغوی په لاس به دین اسلام

پہ بتولوا فاتوا و آقطار و کین خورشى، رهم، مرزا غلام احمد پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کہنے لیکي چه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عمرہ ک قتل نہ
 منع کرواوسے فرمائیل کچرے دا دجال وی نوہدہ صاحب عیسیٰ علیہ
 السلام بن مریم دے ہفہ بہ کے قتلوی صوبزہ دے نشو قتلوالے
 د مسیح علیہ السلام ک ژوندون او ک ہفہ ک نزل پہ مسئلہ بہ مو بنز
 د قرآن، حدیث، تاریخ، او عقل پہ رنرا کین مختصر بحث کوڑ۔ د اجماع
 پہ رنرا کین مو بنز پہ دے مسئلہ بحث ا کرو

د مسیح علیہ السلام ژوندون د قرآن پہ رنرا کین

را و مکروا و مکرا اللہ و واللہ خیر: یهود و ک حضرت مسیح علیہ السلام
 الیکرین آل عمران آیت عک: پہ خلاف چل ا کرو او اللہ د ہفہ
 ک بیچ کولو چل ا کرو، د اللہ چل ک بتولو چلو نو و الیہ نہ دیر بنہ دے
 مرزا صاحب ددے آیت دامطلب بیان کدی دے ر یهود یا نو د حضرت
 مسیح علیہ السلام د پارہ ک قتل او سولئی چل چو پ کرے وو، خو دا
 خدائے تعالیٰ مسیح علیہ السلام نو وعدہ و رکڑہ او وے وئیل چه تا بہ زہ
 خیل ٹان تہ ما پور تہ کرم، راربعین جلد دریم ص ۷

بیایہ آئینہ کمالات ص ۱۰۰ کین لیکي چه د وعدے الفاظ دلالت
 کوی چه ہفہ دیرہ زر پورہ کیدو یکھ دکہ) بیامرزا صاحب پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کین لیکي چه بیاد دے نہ پس کے ہفہ علیہ السلام د ہغوی
 ر یهود و) پہ حوالہ کپور۔ پہ چا بکونو ا دھلے شو، کٹھل آوری دل سپیرے
 خون ل توتے مسخرے و پورے کیدل ہفہ الیدل آخرے پہ سولئی
 اخیڑ لو، د امرزائی تفسیر یوازے بے دلیلہ او تحریف د قرآن ندے ،
 بلکہ یولو تے بہتان دے او ک ذات الہی ک شان ہم خلاف دے د مرزا پہ
 قول یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کرو او اللہ پاک د

د ہفہ د بیچ کولو چل ا کرو او بیایہود و ہفہ پہ بکونو او کپور و اوہلو
 کٹھل کے ہم ورتہ ا کر ل توتے مسخرے کے ہم و ر پورے ا کر کے پہ
 سولئی ہم اخیڑ لو، او بیاهم قرآن دا اذیل چه اللہ خیر الیکرین
 دے، ددہ چل دیر بنہ او کامیاب شو، کچرے د مرزائی تحریف دا دغانہ
 چوہے کرے بتوتے ہم ا خط شی چه د سولئی نہ را کوز لو پہ وخت
 یهود و ہفہ صرا کٹرو لو، لیکن آخری سلگئی کے پاتے وے چه پہ علاج
 کولو بنہ شو بیاکشہر تہ لاپ و او دیرہ مودہ ک پس پھیل مرگ مر شو
 خوبیا ہم ددہ ک مرگ پہ لارہ کین د یهود و غلط فہمی یو بت جو ر نشو
 او نہ خہ ہجیبہ واقعہ اشوہ۔

پہ ذکر شوی آیت کین د روح اللہ د حفاظتی تدبیر د یهودی چلی سرہ
 مقابلہ کولو کین د اللہ د تدبیر د پورہ کامیابی اولوئی بیانول مقصود
 دی، لیکن د مرزا پہ تفسیر کین ددے وعدے الہی سرہ ہم یهودی پختو
 حضرت مسیح علیہ السلام سرہ ہر ہفہ خہ ا کر ل کوم چه ہغوی غوختل
 او بیاهم د مرزا پہ قول تدبیر الہی او د ہفہ وعدہ بلندہ او کامیاب
 شو، مرزا پردے شان د حضرت مسیح علیہ السلام او د قرآن والا خدا
 د یهود و پہ مقابلہ کین توہین او تذلیل ا کرو،

کچرے د ماغون کپور و لے او اتحاد نہ وے نو د آیت مطلب سفادے چه
 یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کرو چه ہفہ بیغزتہ
 شی او سولئی تہ اخیڑ و لے شی، لیکن د اللہ تدبیر د ہفہ د بیچ کولو و،
 لہذا د اللہ پاک تدبیر غالب شو ہفہ کے آسان تہ پور تہ کرو او یهود
 د ہفہ یو وینتہ ہم کور نکرو، غوالس سو و کالونہ خود قرآنی علوم
 ماہرا نو صعا بہرہ او تابیینورح وغیرہ د آیت نہ دامطلب واعستو
 لیکن پہ خوارلسی صدی کین د مسیحت ک کان پراستورا لادانا معقول

مطلب دحاً مذکور کرو :

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ خُذْ بِكَرْسِيِّكَ وَرَافِعَكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرَكَ مِنَ الذُّنُوبِ كَفْرًا أَوْ جَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فُوقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۗ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿سورہ آل عمران ایتہ ۵۷﴾

دے بیابہ زہ فیصلہ اکر مر دھنے چہ کوم تا سو جگرے کوئے .

در توفی، یہ بارہ کنی دابوالقیامہ پہ کلیات کنی دی

التَّوْفِيقُ الْأَمَاتُ وَقَبْضُ الرُّوحِ وَعَلَيْهِ : دتوفی معنی سرکول اور روح استعمال الْعَامَّةُ وَالْإِسْتِيفَاءُ أَخْتَابُ : قبض کول دی او دا پہ استعمال الْحَقِّ وَعَلَيْهِ اسْتِعْمَالُ الْبَلْغَاءِ : عوام کو کن لیکن د بلغاً و پہ نزد د دے معنی پورہ وصولول او صحیح اغستل دی گویا کہ دھغوی پہ نزد پہ سرک دتوفی اطلاق پہ دے حیثیت سے دے چہ پہ دے کن دیو خاص اندام نہ بلکہ دتول بدن نہ روح آغستہ شی، نو کچرے خدائے پاک د چار روح سرکہ د بدن و اغستہ نو ہفہ تہ پہ طریق اولی توفی و پیلے شی، حکمچہ د توفی پہ مفہوم کن روح سرکہ د بدن نہ اغستل پورا تہ دی، عیو ما روح بغیر بدن نہ قبض کوئے بنی ٹو حکم پہ سرک دتوفی اطلاق دیر کیبزی او دلتمہ داراز دے، چہ د عیسیٰ علیہ السلام حالت دھا مو حالاً تو لہ مختلف و، او دیولونہ زیات، ہم ضرورت پہ موقفہ ہم اللہ تعالیٰ د عیسیٰ علیہ السلام دصوت، لفظ استعمال گھرو، بلکہ دتوفی، لفظ استعمال کرو چہ ہفہ دروح یوازے قبض کولو یا روح سرکہ د بدن نہ قبض کولو نہ شامل چہ

دا خبر غلطہ دکا کہ ٹوک اوائی چہ حجتائے قائل وی او وی روح مقبول وی نور توفی معنی بہ سرک وی ہا لغوی کہ موثر دادر مرک پہ معنی اُمنون دابن عباس شاکر و ضحاک پہ معام کنی و تقدیم او تاخر قول چہ د متتو قینک، معنی بہ داعی وی، چہ زہ بہ تا سرکوم پہ زمکہ راکو ولونہ پس او دلیل ئے دا آیت دے، اللہ یتوفی الانفس حیث موتیہا و الی کم تمت فی متامیہا، دلتمہ فاعل اللہ پاک دے او مفعول ذی روح دے، خود خوب پہ وخت دتوفی، معنی بیابہ مرک نہ تہ نو ددے حقیقت نہ پس پہ تیر شوی آیت کنی د عیسیٰ علیہ السلام دتوفی، معنی سرک نہ دے، بلکہ ددے معنی پورہ خیزول وی، لکہ چہ دامطلب تر ابن عباس رضہم پہ صحیح قول کنی اغستہ د چہ دا روح المعانی کنی ذکر دے، او د عیسیٰ علیہ السلام د حال مناسب ہم دہم حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ چہ د یهودی گیرے پہ وخت کوئے پریشانئ وے نو ہفہ پہ دے و جھروے،

را، چہ زہ بہ دیو دتوفی سے اور ظلم نہ پچ شم کہ، نہ ہتو ہفہ پہ جواب کنی اللہ تعالیٰ افرمائیل ریعسیٰ ابی متو قینک، زہ بہ ناوا خلم او د ہغوی د نیچے نہ بہ د خلاص کر مر، لکہ چہ بل آیت کنی فرمائی « وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ، زہ بہ تانہ دہر رسید و نہ بنی اسرائیل بند کریم .

۲) دویم فکر نو سرکہ داؤو چہ زہ بہ دزمکے پہ کپڑخہ کنی پچ کیبرم چہ یهود بہ مانہ نشی رار سیدے کہ بل شہ صورت بہ وی ۲۹ نو ددے پہ جواب کنی اللہ پاک افرمائیل چہ زہ بہ دخیل طرف آسمان تہ را پور نہ کریم .

۳) دخیل موربی بی او نور خاندان د پارکہ پریشا نہور، چہ د خلقو د تہمتو ٹو گلو پہ وجہ بہ د ہغوی شہ حال وی لہا اللہ افرمائیل،

توفی کنی ہفہ دامطلب تر ابن عباس

وَمَطَّهْرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا (سورة ال عمران آية ۵۵)
یعنی زہا بہ دمکراؤ نہ تا اوستامور بی بی پاکہ کرم، لکہ چہ کلام نظام
دقرآن اوڈ محمد رسول اللہ پہ ذریعہ اکرے شو، د عیسیٰ علیہ
السلام اوڈ ہغوی ذوالدے ژوند بے داغہ وے،
(۴) یو پریشانی داہم وہ چہ خما دہور تہ کولو پسی بہ خما د تابعدا
بغہ حال وی ہوا اللہ تعالیٰ اُفرمائل، وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ
فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ (سورة ال عمران آية ۵۶) چہ تر
قیامتہ بہ ستا تابعدا ران ستا پہ میکراؤ غالب وی، دا وعدہ
نہ ہم حقیقت دے، داسرائیل وچود پہ دے وعدے حکم اثر پہ
اچوی چہ قرآن پچیلہ د یہرود د ذلت اومسکت د وہ استثنائی صورت
بیان کریدی، یو دا چہ یہود مسلمانان شی اوڈ اسلام پہ پناہ کن
راشی، اوڈ وہیم دا چہ د یومر عیسائی پہ پناہ کن راشی، اَلَا بِحَبْلِ مِّنْ
اللَّهِ وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ (سورة ال عمران) اُس کہ اسرائیل مرجی دی
نوپہ دویم استثنائی صورت کن حکم چہ دوی د برطانیہ امریکہ آونور
عیسائی قومونو پناہ اُغستویہ وچا موجودی د یہود و اقتدار
او قوت د عیسایانو پہ آسرا قائم دے لیکن د مسلمانان اذیت دار د
عیسایانو د آسرے حاجتمند نہ دے خواہ امریکہ وی او کہ روس وغیر
دوی کہ محتاج دی نوخیل منہ کن د اتفاق لکہ اللہ تعالیٰ فرمائی بہ
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا (سورة ال عمران) :
اوبل د سامان قوت تیا آولو، لکہ چہ فرمائی وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ
اَسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّتِهِ ط هر کله چہ مسلمانان متحد شی اوخیل مشترک
دولت پہ قوت جمع کولو، کن صرف کرے، نو مسلمانانہ بیا ہچوک نیکت
نشی ورکولے، خوہلہ چہ پہ حبل اللہ او اسلام بانڈے عمل

کوی نہ چہ مغربیت تہ کچول اُنسی اوپہ اسلام کنس تخریف اکرے
دیورپ د قوت راز ہم اسلامی اجزاؤ بانڈے عمل کول دی، لکہ
سامان د قوت جمع کول گوندی ہسے خو پہ غیر اسلامی اجزاؤ بانڈ
عمل کولو پہ وجہ دوی د بیکزوری شویدی، غیر اسلامی اجزاؤ دادی
چہ دوی خدائے او آخرت ہیر کر بیگز، د پیغمبرانوح علیہم السلام اخلاقی
قدرون تے دخیل ژوند او تہذیبہ تمدن نہ خارج کریدی، دنسل
او وطن غوندے بتا نو عبادت کوی، بزنا، لواطت، جوارئ شراب
نوشی، سود، عیاشی مغربی طاقتورہ دومر کمزوری کریدی چہ دوی
پوچہ نم برطانت دکو، یا اوویٹ کانگ غوندے دیر معمولی طاقتور
دلا سہ وھلے کیری اُس خوتو بے تہ جور شویدی خوتو بے نہ قبلین
داد مغرب زدہ مسلمانان نو بد قسمتی وہ چہ دوی کمزوری زہنونو
دوی لہر د سامان قوت پہ پرینود وچہ اسلامی جزء دے، او د
ہغوی اخلاقی کمزوری پہ خان کن پہ داد ستور چہ غیر اسلامی جز دے
مجبورہ کرے، اوپہ خپل لوے قوت (اسلام) کن تے تخریفونہ اکرل او
کوی، او د یورپ خطرناک شیطانی تہذیب پہ خان کن راوی،

۳- وَبِكْفَرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ
بُهْتَانًا عَظِيمًا وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُوْلَ اللّٰهِ
وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَّوْهُ وَلٰكِنْ شَجَّه
لَهُمْ طَوَّاتِ الَّذِيْنَ اٰخْتَلَفُوْا فِيْهِ
رَسُوْلَ عِيسَى حُوْنًا مِّنْ عِندِ اللّٰهِ
اَلَا اِنَّهَا لَمِثَقَاتُ الْوِزْنِ وَمَا قَتَلُوْهُ
بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ط وَكَانَ اللّٰهُ
دے دوی د کفر پہ وجہ
اوپہ حضرت مریم بانڈے د غبٹ بھتان
تہ لولہ تور پورے کولو، پہ وجہ اوپہ دے
وجہ چہ دوی وائی چہ مرید خدائے
رسول عیسیٰ حوئے د مریم بی بی وٹے
دے حالانکہ نہ دوی ہغہ قتل کرے
دے او نہ تے پہ سولگی کریدے صرف

عَزِيزًا حَكِيمًا وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
 إِلَّا لَتُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِمْ وَكَيَوْمَ
 الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ سَهِيدًا
 النساء آیه ۱۵۷ تا ۱۵۹

نه دے قتل کرے، بلکہ اللہ تعالیٰ ہفتہ خپل طرف نہ پورے کہے دے، ہفتہ غالب اور حکمت والا دے، ڈا اہل کتاب بو ہنچر بو پورے بہ داسے نئی خرابان بہ پورے، دہفتہ دمرگ نہ روچے را وری اوک قیامت بہ ورخ بہ ہفتہ بہ دوی گواہی بہ دے آیت کہنے خوشیزونہ بیان شویدی،

را بودا چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام نہ قتل شوے دے او نہ بہ سولی خیزوے شوے دے، خاک چہ دقتل او دسولی قائل دی، ہفتہ بنکارہ غلط دی، حکمہ چہ قرآن شریف بنکارہ ددے ردا کہو، دمرنا یا نو یاد متیرزا داوینا چہ بہ سولی خیزوے شویدے، لیکن هلنت نہ دے مر شوے نو دا خبرہ ہم کہہ دیہود و انصاری و دقرآن نہ خلاف دہ و ماصلبوک، دامعنی کول چہ بہ سولی اخیزوے شوخو بہ سولی مرشو دعر بود لغت نہ خلاف دہ، دصلب) معنی بہ سولی خیزول اوک ماصلب) معنی بہ سولی نہ خیزول دی دا خو قطعاً دقرآن تحریف دے چہ دماصلبوک، دامعنی اُشی چہ یہود و حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ سولی اخیزو لوخر هلنت مر شوے

رس) پہ آیت کہن دما قتلو کہ یقیناً، نہ پس افرما تیل، بل رقعہ اللہ اکیہ طے حضرت عیسیٰ علیہ السلام قتل نشوار اللہ پاک خپل طرف تہ پور تہ کہو، پہ ما قتلو کہ، او بل رقعہ اللہ، دوارو کہن ضمیر (ک) حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ راجع دے او عیسیٰ دروچ او جسم دوارو نوم دے مطلب دا چہ روغ روح سرہ دجسہ پور تہ اخیزوے شی حکمہ چہ د

پہ نتیجہ کہن جسم بے روح پانے شی نو دعدم قتل مطلب بہ جسہ سرہ دروچہ پور تہ کول وی، علاوہ لہ دے (رفع) دعیسی علیہ السلام نہ مطلب ہفتہ قتل دروچ او جسہ دوارو اجنول دی فرخوچہ ددے خلاف بلہ قرینہ نہ وی، لکہ دوزرغ ابویہ علی العرش، دامطلب دے چہ حضرت یوسف علیہ السلام خپل والدین (روح سرہ دجسہ) تحت تہ پور تہ کول نہ دا چہ یوازے روح نہ دہغوی تے پور تہ کول، (م) کچرے دعیسی علیہ السلام روحانی پور تہ کول مراد واغٹے شی، نو دا پہ خو و جو غلط دی،

① یوجہ دادا چہ بے قرینہ مجاز مطلب اغتسل قلط دی، -
 يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، كُنْ كَرِيمًا
 ذکر جات، پہ قرینہ دینی پور تہ کول مراد دی جسمانی پور تہ کول نہ دی مراد لکہ خشک چہ بہ رقعہ بعضہم کون بعض ذکر جات، کن ذکر جات، پہ قرینہ رفع مجازی مراد دہ،

بلہ وجہ پہ و ما قتلو کہ یقیناً بل رقعہ اللہ اکیہ، کن درفع روحانی رفع بہ دے معنی مراد اغتسل چہ یہود و قتل نہ کر و خود لہ دہفتہ درجہ بلند کرے غلط حکمہ دہا چہ عیسی علیہ السلام دے نور اندے مخلوبیت کالہ پیغبر و او د پیغمبری نہ بلہ او چنتہ درجہ نشنتہ نو ددرجے او کچتو دل تہ بیا ہنچ مطلب نہ را وری او د اللہ کلام دے نہ پاک دے،

ددے نہ علاوہ پہ عربی ژ بہ کن ریل، دہا مقابل خیزو نو د پارہ استعالیٰ بی، کچرے دامعنی دل تہ دا خلوچہ عیسی علیہ السلام بہ سولی نکرے شوخو مرتبہ تے اللہ تعالیٰ بلند کرے نو مقابلہ رانغلہ او دیکل، استعمال بہ غلط دی چہ د اللہ کلام لہ دے پاک دے مقابلہ بہ ہل داتلہ چہ داسے ویلے شوے دے چہ یہود و بہ سولی کر و خوا اللہ تعالیٰ تے

درجه بلند کرده که چه یوم مؤمن یا پیغمبر قتل شی نوالله تعالی هند
 له و شهادت رتبه ورکری، او په داسه به د بیل استعمال هم صحیح شوی
 و په دلتنه د مرزایانو د انوکړه په یه کچه دی بلکه تحریف ده، چه د
 ربانیل (په موجب) په سولئی مو په سره ملعون وی، نو د بیل په
 تقاضا مقابل به داسه جوړ یزی چه الله تعالی د سولئی د قتل نه بیخ
 کړو کوم چه لعنت وواو د هغه په مقابل به کین له ورنه درجه بلند نه کړه
 نو مقابل به هم راغله او مراد هم پوره شو، زه وایم چه دا حواله بیا کله در ویم
 او غلطه حکم ده چه بانیل کین له هغه سولئی شوی سړی ته ملعون وین
 دی کوم چه خه جریم کین په سولئی شی او کوم چه ناحق سولئی شی نو هغه شهید
 وی، نو د مرزایانو د غلط خیال مطابق په دس کین بیا مقابل قوت کیزی
 او هس او نو پر تو تر جوړ یزی او داسه نسبت د الله کلام تر کول د هغه
 تو هین دس «اعاذنا الله»

دویمه وجه د داسه چه روحانی رفیع الله تعالی هر نبی نرو کړه
 وک، خصوصاً د تولو نوزیا تر رفیع خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم نه ور
 کړه شوی و، نو د عیسی علیه السلام خصوصیت په دس صورت کین نه
 ووا دلتنه خصوصیت د رفیع صفا بنکاره کوی چه رفیع نه مگر د رفیع جسمانی
 کومه چه خاص ده عیسی علیه السلام سره یا چه د چار رفیع جسمانی شری
 وی، خلورمه وجه د داسه چه د رفیع نه پس په قرآن کین «وکان اللہ»
 عزیزاً حکیماً الفاظ راغلی دی کوم چه د بیل نه بی د پاره په دس انداز
 کین نه دی راغلی نو دس نه هم معلوم یزی چه رفیع جسمانی مکرده به کوم
 کین چه قدرت او قوت بنکاره کول هم مکرده دی چه لفظ که عزیزاً
 پیر دالت کوی او د حکمت اظهار هم دس چه لفظ که حکیماً پیر
 دالت کوی، او د بیان به اس مؤنن بز وخت پس کوو

دویمه خبره چه آیت نه معلوم یزی هغه د داسه چه د اهل کتابو توی
 فرست په د عیسی علیه السلام د وفات نه وپانده په هغه ایمان راوړی
 کوم به چه د نزول قرآن نه پس زمانه کین هغه وخت وی چه هغه دوباره
 له آسمانه را کوز کړی شی، بل رفیع الله، نه صعود ثابت شوی په دس آیت
 کین دواړه (صعود او نزول) ثابت یزی، تشریح داسه د رواقی من
 اهل الکتاب الا لیومینن په قبل موته، نه دا ثابت یزی چه هر فرقه
 د اهل کتابو به پیر ایمان راوړی، د هغه د وفات نه وپانده، حکم چه د
 رفیع (د موته) دواړه ضمیرونه (د حضرت عیسی علیه السلام ته
 راجع دی رکیومینن، کین نون تاکید ثقیله دس چه هغه د مضارح
 صیغه مستقبل د پاره مخصوص کوی، نو مطلب به دس داشی چه د اهل
 کتابو توی فرست به د قرآن د نزول نه پس هغه وخت په عیسی علیه
 السلام ایمان راوړی کله به چه هغه د آسمان نه را کوز کړه شی

هم دا وجه ده چه صحیحینو کین د حضرت عیسی علیه السلام د نزول حدیث
 مرفوع روایت کولو نه پس بچله راوی ابو هریره رض فرمائی رخا قرءوا
 ان یشکروا ان من اهل الکتاب الا لیومینن به دس دس دا بنود له
 مقصود دی چه اهل کتاب به په عیسی علیه السلام د هغه د آسمان نه
 نازلیدو نه پس په هغه ایمان راوړی، د امستله خالص نقلی ده په عقل نه
 معلوم یزی په دس وجه د ابو هریره رض موقوف حدیث د مرفوع حکم
 لری مطلب دا چه حضور علیه السلام نه به ابو هریره رض ضرور او ربدی
 وی، چه بتول اهل کتاب به خاغا په عیسی علیه السلام د هغه د نزول آسمانی
 نه پس ایمان راوړی، د موته (ضمیر) کتابی ته راجع کول صحیح حکم
 نه دی چه انتشار د ضما نرو د بلاغت له شان خلاف دس، دویم (موته)
 قید به عیث او د بلاغت له شان خلاف حکم وی اچه معنی به دس دارنگه

چه هر کتابی به پیغمبری علیه السلام داخل مرگ نه و برانند ایما
 راوری، ایمان را در دل خودی در مرگ نه و برانند، نو دا قید لگول بی
 عیث شو، او که خوک پر زور لگولی نو دا بنکار لگول به ضروری شی چه
 دایه وینا نه خوبیری، چه ماد و دئی در مرگ نه و برانند ا خویه او ما او
 در مرگ نه و برانند ا خبیله) حکم چه ددے قید لگول ضرورت به
 نشته چه هر کس پوهیری چه خوراک غیثا ک در مرگ نه و برانند کیری
 در مرگ نه ر سنجود و دئی چانه ده خوری، که خوک بیاهم زور لگولی
 او وائی چه د خنکدن په حالت کس به ایمان راوری نو دا ایمان منظور
 ندے، هر کافر د خنکدن په وخت کس ایمان راوری خو منظور بیری
 نو تخصیص د عیسی علیه السلام پاته نشو او ددے نا منظور ایمان ذکر
 قرآن او د الله دشان سره مناسب نه دے دایه تا ویلا تو

سائل پکاری الله و نوبق را کری

(۴) وَإِنَّهُ لَعَلَّمُ لِلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُون ط هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ وَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكَاوِشْمَانَا بعد اری ا کری همدا

عَدُوٌّ مُّبِين ط الزخرف آیه ۶۲ بالارده شیطان تا سود دے خیر
 منونه بند بکری بیشک هغه ستا سو بشکاره دشمن دے

د دوو و جمونه ک عیسی علیه السلام ته د قیامت نبه ا و بیل، یو د ه
 بغیر پلاره پیدا نش چه درو دو باره ژوندی کولو دلیل کیدے شی
 دویم قیامت سه نزد دے داسمانه د هغه نزول چه د قرب قیامت
 نبه دے، د سیاق سباق مطابق در اینه ضمیر را عیسی علیه السلام
 نه راجع دے نه بغیر هر یو بله لایه ضعیفه دے ابن ماجه ص ۳۹
 در باب فتنه الدجال، کس د حدیث اسراء په تشریح کس حضرت عیسی

د قیامت سوال نوسونو هغوی افرمائیل، چه د هغه واقع کید و وخت
 بسوا د الله نه بل خوک نه پیژنی او شه وخت چه د دجال ذکر ا شونو دے
 فرمائیل چه هغه به را کولیزیم او هغه به وژن کم، د دے آیت په تفسیر
 کس ابن جریر و د حضرت عیسی علیه السلام د قیامت نه و برانندے نزول
 د ابن عباس ر، ابی مالک ر، عوف ر، مجاهد ر، قتاده ر، سدی ر
 ضحاک ر، او ابن زید ر، در وایا تو نه نقل کړیدے چه د هغوی علیه السلام
 د نزول دلیل دے، او د دے نزول په وجه په دے آیت کس ده نه د
 قیامت نبه و بیله شویده او دا صحیح معنی ده، کچرے بغیر پلاره
 پیدا نش نبه د قیامت دے، نو د دے حقدار دیتولونه زیادت حضرت
 آدم علیه السلام و چه د هغوی پیدا نش دمور او پلار د واره نه بغیر
 شری و، معلومه شو که چه دلته په آیت کس د قیامت مطلب قیامت
 ته نزد دے حضرت عیسی علیه السلام د اسمانه نازل کیدل دی، او که خوک
 په دے عقیده کس خندا ن پیدا کوی نو هغه شیطان دے

(فَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ، ک د دلیل دے

(۵) اذ قالت الملكة يمرئيم ان الله رهنه رخت یاد کړئ چه فرشته
 يَبَشِّرُهُ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ : او بیله اے مریم بیشک الله ته
 عیسی ابن مریم و جیها : زیت دے در کوی دیوے کلیمه چه د الله له جانیه
 فی الدنيا والاخره و من المقربین و به وی د هغه نوم به مسیح عیسی ابن مریم
 د آل عمران آیه عظیم : وی با عزت به وی په دنیا او اخرت کس او د مقربین
 له نوبی به وی : آیت کس دا ویله شوی دی چه عیسی علیه السلام د مقربین
 د نوبی نه به وی، په بل خائے رسو دے واقع کس د جنتیا نو په باره
 کس دایه بیان دے ا وَتِلْكَ الْمُقَرَّبُونَ فِي جَنَّتِ النَّعِيمِ په دریم خائے
 د ملا نکو په باره کس دایه راغلی دی

لَنْ يَسْتَنْكفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا: مسیح علیہ السلام کا اللہ پر بند
 لِلَّهِ وَلَا الْمَلِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ ○: کید و نہ شرمیری اور نہ مقربے فریضے
 شرمیری، دے دے وار و خایر نو کین و قرب نہ مراد جسمی جسی او
 آسانی قرب مراد دے ہمد اوجہ دے دے آیت پہ تفسیر کین امام
 رازی رحمہ اللہ تعالیٰ پہ تفسیر کیر کین او ابو السعود رم پہ خیل تفسیر کین د
 حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ پور تہ کیدال د جسم سرہ ذکر کیری
 اومدارک خائرن، سراج المنیر او کشف کین دی، کَلُوْنَهُ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د مقرب کید و مطلب د ہمد آسمان تہ پور تہ
 کول د فریضتو ملگرتیا ورتہ حاصلیدل او بیا دنور او امور و تکیل د پارہ
 د ہمد علیہ السلام زمکے تہ نا زلیدل لکہ نکاح، حج، جہاد کولو او د
 مسیحی قوم نو فتنو ختمو لووڑ کولو د پارہ:

د مسیح ژوندون او نازلیدل د حدیث پر رنپا کین

بخاری کین ابو ہریرہ رض د حضور علیہ السلام نہ حدیث نقل کوی،
 فرمائی د قسم م د پہ خدا تہ وی چہ علیہ السلام بہ د پور تہ نہ پہ
 ناسو کین نازلیدن د حضرت مریم خوسے چہ حاکم بہ وی، انصاف دار
 صلیبی قوت بہ مات کیری او د خنزیر د قتل حکم بہ ورکوی او د بتولو
 خلقو د مسلمانید و پہ وجہ بہ د جہاد ضرورت پاتے نشی، او خلقو تہ
 تہ بہ دومرہ مال ورکیری چہ خوک قبلو لو والابہ نہ دی، او دعبادت شوق
 بہ دومرہ زیات شی چہ خلقو تہ بہ یوہ سجدا د توتے د نیا د دولت نہ دیو
 بنہ ہنکاریزی، بیا ابو ہریرہ رض دے تصدیق د پارہ دے آیت آرخ
 تہ کوجہ ورکرا چہ د ہمد معنی دادہ د پہ دے وخت کین بہ داعیہ یونکتابی
 پاتے نشی چہ پہ عیسیٰ علیہ السلام بہ ایمان نا نوری د مرنا د قول مطابق
 قرآن نہ پس د بتولو نہ د صحیح کتاب بخاری حدیث دی،

دویم حدیث دادے، چہ حضور علیہ السلام ابرمائل د خبا او د عیسیٰ
 علیہ السلام پہ مینخ کین نہی نشتہ او د ہمد بہ را کوزیری، چہ خہ وخت تہ
 او بیئ نووے پیڑ نئی، د ہمد قد در میانہ سور سپین دے، دوو
 زیرو جامو کین بہ را کوزیری د سرو بینتر بہ فی معلومیری چہ گویا کین
 او بہ ترے لاخاشی اگر چہ او بہ نہ تہ وی رسیدے، نو پہ اسلام بہ خلقو سرہ
 جہاد کوی، صلیبی قوت بہ مات کیری، د خنزیر د قتلو حکم بہ ورکوی
 جز یہ بہ بند کیری، پہ دے وخت کین بہ د اسلام نہ بغیر جولو د یئو نہ
 ختموی، د جال بہ قتل کیری، پہ زمکہ بہ غلوینت کالہ اسیری او بیا بہ
 وفات شی او مسلمانان بہ پور د جنازے توشخ اکیری (ابوداؤد عن ابی
 ہریرہ رض مرفوعاً جلد ۷ ص ۳۷)

(۳) پہ مشکوٰۃ باب نزول عیسیٰ م کین عبد اللہ بن عمرو د حضور علیہ السلام
 نہ نقل کیری چہ ابن مریم بہ پہ زمکہ را کوزیری وادہ بہ کوی اولاد بہ
 کیزی پہ زمکہ بہ پنچہ غلوینت کالہ پاتے کیری او بیا بہ قوت کیزی او دفن
 کیزی بہ خما پہ مقبرہ کین نو قیامت کین بہ زکا او عیسیٰ علیہ السلام د یو
 مقبرے نہ پاسو چہ د ابو بکر رض او عمر رض پہ مینخ کین بہ وی،

(۴) پہ صحیح مسلم کین روایت دے حضور علیہ السلام فرمائی، چہ حضرت
 عیسیٰ علیہ السلام بہ د دمشق پہ مشرق کین پہ سپینہ منارہ پہ دوو جامو
 کین دوو فریبتو پہ مینخ کین را کوزیری، د پارہ دلا سو تو تکی پہ کین پہ فریبتو
 ایبئی وی، د جال پہ رنگد د روازہ بیاموی اووے بہ شوق و ثنی:

د مسیح علیہ السلام پہ ژوندون آیتونہ دیردی او احادیث د نتوا ستر
 حد تہ کینی چہ د یو کم دیر شو صحابہ کرامونہ منقول دی لیکن موبد د بہ
 اختصا پہ غرض پہ پنچو آیتونو او خلو رواحا دیشوا کتفا اکرا، حضور علیہ السلام
 پہ دے اصل دیشو کین د ایمانی د تحفظ او د گمراہی نہ دینج کولو د پارہ د حضرت

مسیح علیہ السلام چہ کوئے فیضے نبیانی ذکوکریدی ہنکارانی شافی دی۔ او کوم گمراہانچہ کہ استعزازا تو او مجازا تو پیرور پورہ تاریخ او بود نیا بکاکوئی نشی، نو ہغوی ذ پارہ قرآن او حدیث پورہ دفتر ہم بیکارہ دے، پہ دے احاد بشو کین د حضرت مسیح موعود علیہ السلام کہ پیژند لوچہ کوئے بنکارہ فیضے نبیانی دی ہنکارہ منبر دادی،

۱) د مسیح موعود علیہ السلام بہ پلار نہ وی، نو د عامے ضابطے خلاف بہ ہنکارہ خیلے مور بی بی مریم، تہ منسوب وی۔ د مرزا غلام احمد پلار مرزا غلام مرتضی و داد مورثی ممتاز بی بی وو۔ کہ ہنکارہ نسبت بہ پلار تہ کید او مور نہ تہ

۲) ہنکارہ بہ حاکم وی لیکن مرزا غلام احمد د انگریزا نو غلام وو،

۳) ہنکارہ بہ عادل وی، د اللہ تعالیٰ قانون چکول عدال دے، د مرزا پہ وخت کین شرعی قانون بند وو، او د انگریزا نو قانون پہ دکا اوددہ پہ مریدا انوجاری وو،

۴) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ صلیبی قوت ما اتوی خود مرزا پہ وخت کین صلیبی قوت دومرہ زور اگرو کوم چہ دے نہ وپا ندے چوے ہم نہ وو، پخیلہ دکا اقدار دے چہ پلار تہ تے پخو د آسونو سوارہ درگروے شوی ووا دہفہ د سکنہء پہ نظریک د آزادئ کین بہ ہنکارہ د صلیبی قوت مسند کولو د پارہ جنگ کوسو، او پہ تحفہ قیصر کین مرزا پخیلہ دخیلور اتوہ قصد د بنکارہ کرے دے، چہ زہ د انگریز صلیبی حکومت د پارہ بود اسے فوٹ تیار کریم چہ د انگریز حکومت وفاداری،

۵) د حضرت عیسیٰ علیہ السلام پہ وخت کین بہ د خنزیر خوراک ختم شوی لیکن د مرزا پہ وخت کین داریات شو بہ

۶) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ پخلقو دومرہ مال وروی چہ شوک بہ تے

قبلو نیک نوی، مرزا خوہیچالہ مال ورنکرو، بلکہ پخیلہ تے اغستو چندہ اغستل تے عام کرہ او د بہشتی مقبرے د پارہ تے چندہ غونبول دایمان یو شرط ایتا کلو بہ۔

۷) د عبادت خوند بہ د عیسیٰ علیہ السلام پہ وخت کین دومرہ زیات نشی چہ دیوے سجدے قیمت بہ د خلقو پہ نظر کین د توتے دنیانہ زیات وی لیکن د مرزا پہ وخت کین عیسیا نو مسلمانان د لکھونو پہ شہر کین مورتدان کرل بہ

۸) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ د آسان نہ پہ زمکہ زاگوزیری لیکن مرزا پہ زمکہ پیدا او ہم پہ زمکہ پاتے شو بہ۔

۹) پہ فربتو بہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام لا سونہ ایینی وی لیکن د مرزا پہ نصیب کین دیو فرشتے لیدل ہم نہ وو،

۱۰) عیسیٰ علیہ السلام بہ د دمشق پہ سپینہ منارہ زاگوزیری، لیکن د مرزا پہ نصیب کین دیو عرب زمکہ لیدل ہم نہ وو،

۱۱) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ لگی شہی پہ دنگل (بہ یهو دی دجال قتل کری، لیکن د مرزا پہ قسمت کین نہ خورنگل لیدل وو او نہ ددجال، البتہ ددہ روحانی اولاد ددجال قوم یهو دوسرہ تعلق پہ دے وخت پیدا کرو، چہ د عالم اسلام نہ دوی تعلق ختم دے، خبرہ داسے معلوم میری چہ ددجال پہ ظاہریدو بہ دوی د ہنکارہ مدد د پارہ دغلطہ داسہ موجود وی،

۱۲) د عیسیٰ علیہ السلام پہ وخت کین بہ یوبا ظل دین ہم پاتے نشی لیکن د مرزا پہ وخت کین باطل دیتونہ پہ جوین وو

او د اسلام خلاف نور نوی دینوہ را برسیرہ شوچہ پہ ہنکارہ کین د ہنکارہ د مرزائیت ہنکارہ دین ہم دے کوم چہ د اسلامی یوالی پیمانہ

د ہنکارہ د مرزائیت ہنکارہ دین ہم دے کوم چہ د اسلامی یوالی پیمانہ

ایتمیم دے (۳) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ حج کوی، لیکن ترمذی کہ
دے مرزا حج نصیب نشو:

(۱۴) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ آسمان تہ پور تہ کید و نہ ویرا ندے
نہ وادے وی او نہ تے اولاد بلکہ تے نزول نہ پس بہ وادے کوی اولاد تے
کیزی، لیکن میرزا کہ نبوت دے دعویٰ نہ ویرا ندے وادے ہم ویرا اولاد
ہم وو۔

(۱۵) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ جہاد کوی او جز یہ بہ بندہ کپی لیکن
میرزا دے جہاد کوی بہ خائے جہاد کولو تہ حرام اویلیے۔
او دے نضارے و دے استعمار لارے صفا کرے او کجریے بند و لوہے سوال
پاتے نشو۔

(۱۶) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کینے دے تہ لو خلقو بودین یعنی اسلام
بہ وی، نو یہ دے وچہ اسلام سرے دے ہیچ یوم مذہب جنگ بہ نشی کینے
لیکن دے مرزا یہ وخت کین گنرو باطلومذہب نو دے ہندوستان
ترکی، فلسطین او شمالی افریقہ بہ مسلمانانو کوم ظلمونہ چہ اکرل
دے ہنہ مثال بہ تاریخ کین نشنہ اودا دے مرزا برکت کیدے شی۔

(۱۷) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کین بہ امن قائم شی او جنگ بہ ختم
لیکن دے مرزا یہ وخت کین خہ چہ دے ہنہ نہ پس دے امن و امن نوم لو
نہ پاتے نشو او جنگ دے پارے ہنہ دے سلعے او سامان جو بہ شو
چہ دے مرزا دے وخت او دے ہنہ نہ پس دیو جنگ بر بادی دے تیر شو سو سو نو
جنگو نو دے بر بادی نہ زیانہ دے۔

دے تہ لو بنو بنیا نو یہ رنرا کین داوینا بہ حقہ دے چہ مرزا دے مسیح
موجود نہ دے، لیکن دے مجازا نو استعمارا نو او تاویل تو یہ نورقرآن
حدیث تاریخ او واقعہ تو پورے چہ مرزا کو ہنہ اگانے او تہ تے اکرے

دے ہنہ بہ موجب ہیچ یو حقیقت حقیقت نشی پاتے کیدے داخو مرہ
دانوس خبر دے چہ دے مسیح موعود علیہ السلام تہ تے بنیے بنیے پہ
دایے یوسری ریرزا ویرا ویرا۔ اویلیے شی چہ نہ تے خیل نوم نہ تے دمور
نور نہ دے ہنہ مکان نہ دے نزول مقاصد مسیح موعود علیہ السلام سرے
سمون خوری، پہ دایے بے سرے او پینوتا ویلو نو خود تہ لو بادی شا
ہیچ یو نظام دے کار او فائدے نشی پاتے کیدے۔

شیخ الکبرج او دے عیسیٰ علیہ السلام ژوندون

شیخ الکبرج بہ فتوحات مکہ باب ص ۳۶ کین لیکی:

فِي حَدِيثِ الْمِعْرَاجِ فَلَمَّا دَخَلَ
بِحَسْبِهِ فَإِنَّهُ لَمْ يَمُتْ
إِلَى الْآنَ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَى
هَذِهِ السَّمَاءِ وَاسْكَنَهُ فِيهَا
وَحَكَمَهُ فِيهَا وَهُوَ شَيْخُنَا الَّذِي
رَجَعْنَا عَلَى يَدَيْهِ وَلَهُ بِنَا عِنَايَةَ
عَظِيمَةً وَلَا يَفْعَلُ عِنَّا سَاعَةً
وَأَرْجُونَ أَدْرِكُهُ فِي نَزْوٍ لَهُ إِنشَاءً
اللَّهُ تَعَالَى

دے ہنہ پہ موز لو یہ مہربانی دے او موز نہ یو گہری ہنہ غفلت نہ کوی خما امید
کہ خدائے پاک اے غوبنتہ نوخہ بہ دے ہنہ دے نازید ورنہ تہ تہ زمانہ بیبا
موم۔

پہ تاریخی لحاظ سرے دے مسیح علیہ السلام ژوندون

حضرت مسیح علیہ السلام حضور علیہ السلام سرے دے تہ لو تہ زیات تزدے
پیغمبر دے او تہ نضاری او مسلمانان دے ہنوی لوئی او شخصیت معنی

آسمانی ژوند و فریب توپه شان دے هلته هغه د زمکے د بشری ضرر باتو
 محتاج نه دے ، بلکه داسے خوبه زمکه هم کیده شی چه الله اغوا بی .
 (۱) طبقات شافیه جلد ۱ ص ۲۰۰ کبیر د شیخ عزیزالدین فاروقی دروایت
 دے ، چه هغه په عراق کبیر داسے سر په لیدله و وچه خوراک جنک لے
 نه کولو .

(۲) امام ذهبی فرمائی ربه اندلس کبیر یوه داسے بنخا واک چه د شلوکالونه
 لے خوراک خبنا ک نه کولو (دا واقعہ مشهوره ده)

(۳) حاکم تاریخ نیشاپور کبیر د عیسی بن محمد الطهمانی نه نقل کوی ، چه د
 رحمت په نوم د یوه شکر خاوند شهید شوه وو. هغه دغه خاوند خوب
 کبیر داسے لیدو چه د جنت طعام لے خورلو یو تکبر لے خپله بنکته ته هم
 ورکړه هغه چه نه خوبه راوینه شوه نو نول عمر لے خوراک ته مامت پینښور
 د ذکر سوی طبقات په حواله دویم جواب داد دے چه د آسمان اوزو لکه
 نسبت په خپل مینج کبیر لکه د غزل آسمان او د اوری د داسے (د زمکه) دے
 هرکله چه خداسے پاک په دے و یوکی زمکه د آر بو نو مخلوقاتی د
 خوراک انتظام فرماییل دے نو په آسمان د یوکس د ضرور یا توان نظام
 کول هغه نه گران دی خدای هجره نه دی گران !

۲۰۰ د ختم نبوت په لحاظ د حضرت عیسی د نزول حکمت
 وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ
 لَمَا آتَيْتُكُم مِّنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
 ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا
 مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَتَتَّصِرُونَ بِهِ
 قَالُوا أَفَرَّرْتُمُوهُ وَأَخَذْتُمُوهُ
 ذَلِكُمْ أَصْرِي ط قَالَوا أَفَرَّرْنَا

غه وخت چه الله تعالی د نبیا نو د عهد
 و لغتو چه خه کتاب او علم ماد ر کړو
 او بیانا سوته یو لوستی رسولی راشی کوم
 چه تاسو سره کتاب ته هم بتیا وائی
 نو تاسو به په هغه ایمان را وری او
 د هغه مدد به کوی . وے فرماییل

قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ
 الشَّاهِدِينَ (ط) سورة ال عمران : موخا عهد قبول کړو ؛ هغوی او پیل
 آیه علیه : چه موخا اقرار کړو ، نو وے فرماییل تاسو اوس گواها اسی
 اوزا به هم تاسو سره گواها نیم .

د حضرت علی او عبد الله بن عباس رضی الله عنهم د تفسیر مطابق د انبیاء و
 علیهم السلام نه دا وعدا د خاتم الانبیاء علیه السلام په باره کبیر اغسته
 شوه و د گواهی کبیر حضور علیه السلام (نبی الامم) او (نبی الانبیاء) هم
 دے د ذکر شوی آیت په موجب انبیاء و علیهم السلام د خاتم الانبیاء
 علیه السلام نبوت اعتقاد او اقرار او د هغه نصرت (امداد
 بالواسطه) املو ، بتولوا انبیاء و علیهم السلام د حضور، علیه السلام
 د نبوت تصدیق کړو او خپلو امتونو ته د هغه د نبوت منلو
 اومد د کولو تاکید فرماییلو لکه چه موسی علیه السلام د تورات
 کتاب استثناء و باب عشا او باب عتق کبیر داود علیه السلام په زبور باب
 عشا کبیر ، حضرت سلیمان علیه السلام په (غزل الغزلات ، کبیر حضرت
 عیسی علیه السلام په انجیل یوحنا باب عشا آیت ع تراثت علیه
 کبیر اعلان کړیدے ، اوس د دے خبره ضرورت و وچه د د
 نبی الانبیاء ، عملی بالذات ظهور اوشی ، لکه په حدیث د معراج یو
 صورت د دے دا شو چه بتولو پیغمبرانو علیهم السلام ته د مامت
 ا کړو او بل عملی صورت لے دا شو چه که د نزد د پیغمبر حضرت
 عیسی علیه السلام تر آخره زمانه ژوند دے ا سلفه شواو بیادغه
 نبی د حضور علیه السلام د یواختی په شکل د دین همدی د خدا ممت پیا
 د آسمانه را کوز کړی شو ، چه حضرت عیسی علیه السلام د بتولو پیغمبر شوه

انبیاء و علیہم السلام دیونمائندہ پہ دول د شریعت محمدی خدمت
 اوصاف اعلیٰ اگری او پہ دے دول د حضور علیہ السلام د پیغمبرانود
 پیغمبری عہدہ واضحہ کری۔ د پیغمبرانود پیغمبری دا عہدہ د حضور
 علیہ السلام دیو پیغمبریہ دربعہ عملاً مکملول حکم ناممکن ووجہ د حضور
 علیہ السلام نہ پس د نبوت دروازہ بندہ دہ د ختم نبوت او د پیغمبرانو
 د پیغمبری عہدہ د حضور علیہ السلام بنہ بنکارہ کولو د پارہ دیو پیغمبر
 رالبریل پہ دول د اقصیٰ ضروری ووجہ پہ نزول د عیسیٰ علیہ السلام دا
 حکمت الہی مکمل شو۔

نوداخیرہ یقیناً صحیح شوہ چہ د عیسیٰ علیہ السلام نزول د حضور علیہ
 السلام د ختم نبوت پہ حیثیت دی۔

۱۔ د عالیٰ فننواو د عمومی اصلاح پہ لحاظ د مسیح د نزول حکمت
 پہ دے بارہ کنی د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د نزول حکمتونہ دادی
 (۱) دوی د نزول یوم مقصد د دجال ققتہ ختمول او د جال قتلول دی
 د جال بہ د خدا ایئی د عوبداروی، نو عیسیٰ علیہ السلام بہ د توحید
 الہی قائمولو پہ غرض د جال پہ دے جرم کنی او ژنی چہ ہغہ بہ د اللہ
 نہ سوا د بل چا خدا ایئی تہ خلق را بلی ددے بل حکمت بہ د عیسیٰ علیہ
 السلام خپل امت د نصاریٰ و تہ د ابکارہ کول وی چہ د اللہ نہ
 بغیر د بل چا د خدا ایئی عقیدہ لڑنکے گمراہ د قتل حق ار دے، حکم چہ
 نصاریٰ چیلہ ہم د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د خدا ایئی دعویٰ لوی
 لوی د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د لاسہ د ر یهودی د جال او د یهودیا
 کوجا لیا تو قتل کیدل د هغوی ر یهودی د دے دعوے تروید کول
 او سزور کول دی د کوئے د ختم چہ هغوی حضرت عیسیٰ ہم خپل
 مقتول او مصلوب کنری۔

رس دیور رحمتی مسیح (علیہ السلام) پہ لاس د بل (لعنتی مسیح)
 (دجال) او د هغه د مریدانوتباھی چیرہ مناسب معلومیزی،
 مویزوراندے بیان کری دی، چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام مسیح
 ہدایت دے او بل پہ دے وچہ مسیح دے چہ د هغه خاص خانے د
 او سیاحت پہ لے کولو او دا بل مسیح ضلالت دے او بل پہ دے وچہ
 مسیح دے چہ د هغه کینرہ ستریزہ دا سے رنگا لکے چہ هوار لیوور
 کرے شوے وی۔

۲۔ نوی تمدن او د سائنس ترقی د تباہی پہ غارہ ا درولے دہ،
 دا تباہی ویضے بیول او غت فسادونہ پہ مادی قوت ہجرے نشی
 ختمیدنے، کہ یونیک حکومت کارخانے جورے کری و سلعے راجع
 کری نو خدا تے دشمن، فسادیان، دنیا تہاہ کوونکی مشرقی او مغربی
 غت طاقتونہ پہ سائنسی، ایٹمی، بلکہ ہر قسم سامان جنگ او تباہی
 پہ چلونونکی دوسرہ ورا ندے دی چہ پہ مادی طاقت تے دغہ صالح
 طاقت (حکومت) نہ شی رالاندے کولے دے د پارہ دا سے یو لور
 روحانی طاقت پکار ووجہ د هغہ پہ یو شف او د دعا پہ یو جملہ داتول
 ہر خہ تباہ شی او د امن دورہ دور شی، دے کار د پارہ حضرت عیسیٰ
 علیہ السلام حکم مناسب دے چہ هغہ کنی خلور غت خلافت عادت
 روحانی تونہ جمع دی، هغہ د روح القدس کہ پوکی پیدا دے د ذمے
 پہ ژوند کنی روح القدس ورسرہ وو، و آید نہ بروح القدس،
 آسمان تہ د روح القدس پہ ذریعہ اوچت کریشو، د آسمانہ راکوزید
 پروخت بہ تی دوارہ لاسونہ ددو و فرشتو پہ او پوزوالینی وی وواضعا
 گفیرہ علیٰ آجنجہ مکین، د احادیث دلواس بن سمان پہ روایت
 د مسلم شریف دے، ددے خلور و خاص روحانی تونہ اثر بہ داوی

چہ کہ دے دُعا پہ یوجملہ بہ نول یا جوجی ما جوجی فسادی فو تونہ
 پہ خیل خیل خائے تباہ شی بقولہ زمکہ بہ ددوی د مردارو نہ بد
 بونیہ شی، پہ مسلم شریف کن د نواس بن سمان پہ روایت حدیث
 شریف دے، چہ یا جوج ما جوج بہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام او د
 ہنہ ملگری را گیر کری رفیکر عب نبی اللہ عیسیٰ و اصحابہ فیہ فیہ
 اللہ علیہم التّعاف، الحدیث،

حضرت عیسیٰ علیہ السلام او ہنہ ملگری بہ دُعا کری نو اللہ بہ دہغوی
 پہ ختو نو رگر د تونو یورنخ را ولی، فیصیبون فرسی کموت نفس
 و احدی، نو تون بہ د مردارو دا سے دیوے شی لکہ چہ یوسرے
 مرشورے وی یولیشتم زمکہ بہ ہم ددوی نہ نشہ نہ وی دبد بو نشی
 نہ بہ کہ پکہ وی نو اللہ تعالیٰ د جنتی او بنا نو پشان غنبت غنبت مارغان
 را الیبری ہغوی بہ د غنمردارے چر نہ بل خوا یوسی،

د دنیا و را نوونکی غنبت حدائے دشمن طاقتونہ د جالی ننتہ دہ د کوم
 متعلق چہ د عمران بن حصین پہ روایت پہ مسلم شریف کن حدیث ذکر دے
 ما بین خلق آدم الی قیام الساعۃ ہوا دم علیہ السلام د پیدا نشہ نہ تر
 اصرا لکبر من الدجال، قیامتہ پورے د دجال د فتنے نہ
 بلہ غتہ فتنہ نشتہ :

دیا جوج ماجوج پہا بارہ کن ذکر پکار دے چہ دا ختہ دے
 یا جوج ماجوج تہ پہ عبرانی ژ بہ کن رغوغ ماغوغ او پہ اگوتی ژ بہ
 کن دگاگ میگاگ وائی رعقیدۃ الاسلام صلتے روس او چین
 یا جوج دی او برطانیہ او امریکہ ما جوج دی چہ بعضے دکنہ رکاس
 یا جوج او بعضو دتہ چین ما جوج او کرنا سخ التواریخ د آدم علیہ السلام
 د جنت کلمہ دینا د نہ تر تارخ دہ و القونین پورے مکتبہ تاریخ

ہبوطی لیکل دے او کلہ یا جوج ما جوج ہر کافر تہ و بیٹے شی، لکہ د ختر
 پہ حدیث کن وی،

مَنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفٌ وَمِنْكُمْ رَجُلٌ، یعنی پہ دوزخ کن بہ یا جوج
 ماجوج زر کسان او تا سو یوکس ر یوکس پہ زر و کن حافظ ابن حجر رح او
 قرطبی رح ددے شریح کہ پیدہ، د ای منہم و من کان علی الشریک
 مثلہم و رجل منکم ای من و من کان مثلہم گویا
 کن د زر و نہ مطلب مطلق کافر او د منکر، نہ مطلب مطلق مؤمن
 دے ر سہرین جوکار ایسور، دیہودو پہ عقیدہ کن د حدیث درجہ لری
 پہ (خزائن الروم، کن عبرانی خط سرہ موجود دے، پہ دے کن نقل
 دی، چہ "عالم بہ د ششکہ نہ پس یتیم شی او د ہفے نہ پس بہ در کوک
 ما کوک) جنکو نہ وی او پانے زمانہ بہ د ما شیخ وی صاحب نا سخ
 "ما شیخ مبارک، خاتم الانبیاء صلی اللہ علیہ وسلم تہ و بیٹی دی او پہ
 ر عبری کما ر کن در ما شیخ نہ پس لیکلی دی چہ ددے نہ پس بہ دنیا
 یتیمہ جے محافظہ پاتے شی، یعنی نبوت بہ ختم شی،

پنجم حکمت

پنجم حکمت دادے چہ د موجودہ دور د عالی فتنو او د ایٹی تباہو
 با نیان یہود او نصاریٰ دی، د اشتراکیت بائی کارل مارکس یہودی دے
 روجے ایٹم بم جو روٹنکے شوپن ہار، یہودی دے د نوی تہذیب خد
 ہیرو ویکے د فاسقانہ معاشرے او انسان کن سامراجیت بنیاد مسیحی طاقتور
 قائم کریدے او د تو روز منہ ہونو خصوصاً د مسلمانانو عقیدے او عملو نہ
 خرابوونکی قومو نہ ہم عیسایان دی، پہ دے وجہ ضروری وکچہ دیو
 اسرائیلی پیغمبر چہ عیسائی قوم نے خیل پیشوا مینی دلا سہ ددہ د امت
 پیدا کری فساد و نہ ختم شی، غرض دا چہ عیسی علیہ السلام امت ما دی

سائنسی، ایٹمی ذریعہ سوسرہ کومر فساد چہ داپور تہ کریدے، ک
 آسمانی تدبیر نہ بغیر۔ کذمکے طاقتور نہ دھتے د مقابلے توان
 نہ لری پہ دسہ وجہ عقل، دعیسی علیہ السلام را کوزیدال ضروری گنری
 دکوم چہ تند بیر الہی پہ زرگونہ کالہ ورا بندے فیصلہ کریدے ددے
 دکجالی قوتوں تالی ستہ دال صلاح ہجرے نشی کولیکوم چہ عیسائی او
 مسیحی دکان چلوو دپارہ ددجالی قوتوں وقتے مضبوط کرے او د
 اسلام بتولہ گنہ ددخوار لوسوسو کا لومسلما نان کافران کریم
 تباہ کری:

فائدہ

دذوالقرنین دبتد متعلق

پہ دنیائے داوخت دیر بند ونہ
 دی ٹوڈچین دیوال چہ دیراؤند
 او پکن دے او ہفتہ پہ منگولی ژبہ کن (نکو دے) او پرتگی ژبہ کن
 د بوقور قہ و ییلے شی،
 ڈویم: د بخارا او ترمذ پہ منیخ کن چہ ورتہ (دربند) و ییلے شی، دا دتہ ورتہ
 پہ وخت کن موجود وو۔
 دریم: د رداغستان، بند۔ د دے نؤم رباب ابواب دے اول دس
 ہم ورتہ و ییلے شی، بستانی پیردا لڑا المعارف، کن ددے تفصیل
 بیان کریدے:-

خالورم، ہغہ بند دے کوم چہ رکابیشیا ر قفقاز م سرہ پیر دا ڈیال ڈرہ
 کن مے ریاقوت پہ رمعجم البلدان، کن لیکلی دی چہ دا دوی پیلے شوے تانے
 نہ جوہ دے اودا نور دے دکا شو دی بنا پہ دے، دقڑان دتشریح
 مطابق دذوالقرنین بندہم داخلورم دے، پہ رناسخ التواریخ کنڈا
 ہنکارہ بیان شویدے ددے تائید داسے ہر کبیری، چہ رخر دارج
 پہ کتاب المسالک، کن لیکلی دی چہ عباسی خلیفہ واثق باللہ دذوالقرنین

دبند دتحقیق دپارہ دماہرانو بولمیشن لیر لونو ہغوی ہم دا بند دقڑان
 مطابق دذوالقرنین بنداً تاکلو دذوالقرنین دے بند تہ پہ فارسی ژبہ کن
 دترہ آہنی،، ترکی ژبہ کن، و امریکیو، او پرتگی ژبہ کن، و پھاگ کورائی، وائی
 یعنی دگور، دترہ، دگور، مطلب دگور ش سائوس، دے چہ دا دوی کبیسرہ
 نؤم دے،

ذوالقرنین

دذوالقرنین دسے سفر پہ قڑان کن ذکر دی، یومغربی، بل مشرقی او
 دریم غالباً شمالی دے، ذوالقرنین خوک وو، امام رازی رح پہ تفسیر کبیر
 سورہ کہف کن لیکلی چہ دا دمقدونے سکندر د فیلقوس خوسے د
 آرسطو شاگرد وو، امام رازی ارسطو تہ ہنکارہ کافرو شیلی دی، بعضو
 ذوالقرنین کیقباد تہ و نیلی دی، او بعضو مغربی چین تہ، بعضو دین بادشاہ
 ذونواس حمیری تہ، او بعضو حضرت ابراہیم علیہ السلام دزمانے سانی بادشاہ
 تہ۔ ذوالقرنین و نیلی دی، بعضو وائی چہ دامصعب بن عبد اللہ وو کچہ
 ابن عبد البر لیکلی دی، بعضو عبد اللہ بن ضحاک بنائی او بعضو داسائوس
 (گورش) گنری دا اخیر صحیح دے نور بتول غلط دی نور ا قوال ہم
 شتہ خو ہغہ ہم غلط دی، دامصعب بن عبد اللہ او د عبد اللہ بن ضحاک
 سند صحیح نہ دے حافظ بن حجر ددے نزدیک دے، او دابراہیم
 علیہ السلام دزمانے مصعب او عبد اللہ بن ضحاک پہ تاریخ تائیت
 نہ دی چہ دوی دابراہیم علیہ السلام دزمانے وواو ا ہم نہ دی ثابت نہ
 دوی دا بند جوہ کریدے، نور بادشاہان مؤمنان نہ وو، سائوس
 ذوالقرنین چہ مؤمن صالح وو او ۵۹ھ قبل از مسیح کن تیر شویدے
 صحیح خبر دے دا دے چہ دا بند ہم دے جوہ کریدے چکد چہ قڑان کم ناکم دہ
 تہ نیک سرے خو شیلی دی او ددے بند نسبت کولی دے تہ درست

بنائی داسنگ پہ تاریخ کن ددہ دسے سفر و نہ ہم ثابت دی، سکندر
 کد فقار سفر ندے کرے او نہ نور و ذکر شو و گساوسفر کریدے
 کد ذوالقرنین مغربی سفر دایشیا لے کوچک وو، اود نمر و و بیدال پہ
 عین حیمہ، کن د سمرنا د سمندر پہ اوبو کن وو کوے چہ تورے
 دی، سائرس بابل فتح کر و بتی اسرائیل لے خلاص کرے، د بیت
 المقدس تعمیر لے کر و اویسیاہ علیہ السلام آتہ بشلے کالہ روہیہ
 د بیت المقدس د تعمیر پیشن گوئی کرے وہ، چہ بابل کن بہ آویا کالہ
 یہودی ان قیدوی بیا بہ بیت المقدس آباد شی، امام رازی چہ یہ تفسیر
 کبیر کن بنکاره و بیلی دی چہ دابند سائرس جو کر کریدے او د
 چہ ذوالقرنین یقیناً سائرس د دانیال علیہ السلام پہ دین وو، د تحقیق
 د تاریخ نہ علاوہ د یسیاہ علیہ السلام صحیفے باب ۷۷ عتاک او د
 دانیال علیہ السلام مکاشفے باب ۷۷ آیت ۷۷ د ذکر یاعلیہ السلام کتاب
 باب ۷۷ آیت ۷۷ او د عزرا باب ۷۷ آیت ۷۷ عتاک نہ د ہستے شویدے
 کوم چہ د قدیم تاریخ اہم ترین بنیا د و نہ دی، ابراہیم زردشت
 ہم د دانیال علیہ السلام شاگرد او مؤجد و و خک چہ د ہفت اوستاد
 اعوذ باللہ او بسم اللہ نہ شروع کیری د ابن کثیر تحقیق ہم داسے د
 رکنہات اصطرک کن د الہامہ ہم مؤمن او د مجوسیت د شن و بیلی
 شویدے، سائرس ذوالقرنین کد دارا نہ وہاندے نیر شویدے، ک
 یا جوج ماجوج پہ بارے کنے د ہغوی د لور والی واقعات غلط دی، ابن
 کثیر زہم پہ خپل تاریخ کن او بخاری رح پہ باب د یا جوج ماجوج کن دے
 تردید کریدے، دغدرنگ پہ ترمذی کن د ابوہریرہ رض ہفت روایت چہ
 ہغوی بند کنی او بیا وائی چہ صبا بہ نور کنو خوا نشاء اللہ و بیلی ہیر
 کرے نو بیا بند پہ خپل حال شی او خہ وخت چہ دوی انشاء اللہ اوائی

نودغہ بند بہ مات کھی او نتر بہ مرا و زی، داہم ضعیف روایت
 دے، امام احمد بن حنبل رح ابن کثیر رح پہ خپل تفسیر جلد ۷ ص ۱۷۰
 کن نقل کریدے چہ داخلاف قرآن دی،
 فَمَا اسْتَطَعُوا اَنْ يَّظْهَرُوْهُ وَمَا اسْتَطَعُوا يَا جُوْحَ مَا جُوْحَ نَهْ بِبِنْدِ خَطْلِ شَى
 لَكَ نَقْبًا (سورہ الکہف آیت ۷۷) : او نہ بکن مورئ کو لے شی،
 ابن کثیر رح لیکے چہ داروایت ابوہریرہ رض د کعب الاحبار نہ را غتے دے
 او خلق و غلطی نہ ورتہ مرفوع و بیلی دی د عقیدۃ الاسلام پہ مطابق
 یا جوج ماجوج بہ پہ بند بھرتہ نہ را پورے اوزی بلکہ د تجیرہ کیسین
 نہ تر منجور یا پورے بہ، دیو خائے را اوزی، قرآن د دے بند مضبوط
 والے بیان کریدے او د ہفے ماتول لے د قیامت غلامہ بنو د لے دہ
 مکر د یا جوج ماجوج ذکر چہ نہ چہ را غلے دے ہلتہ د بند ذکر شنتہ دے
 نہ معلومیزی چہ یا جوج ماجوج بہ د بند پہ لارہ نہ بلکہ پہ بلہ لارہ را
 اوزی رح حدیث شریف متفق علیہم د بیل للعباب قدا اقتراب من فتح روم
 یا جوج و ماجوج مثل ہذا، عمدة القاری جلد ۷ کن د کرمانی
 نہ منقول دی چہ دا استعارہ دہ مطلب لے فتنے خورمایدال دی، لکہ چہ
 د گوتے د کرئی پہ اندازہ یوونکے اشی او فتنے تررا بر سیرہ شی، لیکن مطلب
 لے ہرگز داندے چہ دغہ د ذوالقرنین بند بہ ماتیزی او یا جوج ماجوج
 بہ پر را اوزی، پہ عقیدۃ الاسلام کن د ذوالقرنین تشریح پہ مختلفوا قولوسر
 شویدے لیکن د اصطرک لہ آثار قدیمہ د ذوالقرنین کومہ مجسمہ چہ برآمد
 شویدے پہ ہفے کن د ذوالقرنین د اسپنے د توپئی کینرے او چہ غارے
 تہ لہ مینخہ تش د اسپنے بنکرو نہ غوندے جو لہ شویدی د دے نوم
 داوچہ بنو دل صحیح بنکاری :

تتمہ

دکفار و عذاب ہمیش والے

وَدَخَّرَ اللَّهُ آيَاتِ تَفْسِيرِ بَيَانِ
پہ وخت امام رازی رحمہ تعالیٰ

کبیر کینی دکفار و یہ دائمی عذاب اشکالوں نہ پیش کر پیدی، احقر بہ ک اللہ
پہ فضل دغہ شبہ نقل کو او جواب بہ کے ورکوی۔

رُومِئِي شَبِه | پدے مسئلہ غیب اشکال دادی چہ داد خدا
دانصاف نہ خلاف دہ، ددے جواب دادے

چہ دکذاب ہمیش والے ظلم نہ دے بلکہ انصاف دے، دکظلم مطلب داد
چہ دبل پہ ملکیت کینی تصرف اکریشی او کفار خود خدا ائے ملک دی
خدا ائے پخپل ملک کینی تصرف کوی دبل چاہہ ملک کینی نہ کوی۔

دویمہ شبہ | ہمیشہ عذاب دکذاب ائے رختہ خلاف دے
دے جواب دادے چہ دکجرم سزا عین رحمت

دے حکمہ کوم حکومت کینی چہ سزا نہ وی ہغہ بقول خلق درحمت نہ خلا کبری
دسایمہ شبہ | دکجرم وخت لیز دے یعنی دکبلوغ نہ تو صرگہ

اودکذاب وخت ختمیدونکے نہ دے دامنا سب
نہ بنکاری، ددے،

اول جواب دادے، چہ دکجرم و سزا پہ وخت کینی برابرے ضروری نہ
اکے مار دکہ دیوگھنتے یا کنگے غور نہی لیکن سزا پہ کالونو خوری

اصلی خبرہ دادہ چہ سزا دکجرم نہ نوعیت پہ مطابق ورکولے شی دہغے
کہ وخت پہ مطابق نہ، دکفرد جرم نوعیت سخت دے، نو حکمہ سزا ہم

سختہ پکار دہ، دویم جواب دادے چہ دکفار و جرم دکفر ہم نہ
ختمیدونکے دے پہ مرگ ختمیدل دہ پہ اختیار کینی نہ وی دائمی بے

اختیار، پاتے شوگہ دے ژوندے دے نوپہ خپل اختیار دہ کفر
بتول عمر نہ پریبوت دکہ اگیرید او مجبوری پہ حالت کینی جرم پاتے
کیدل مخلوق او خالق دوارہ نہ منی، مطلب داچہ دکفر جرم ہم

نہ ختمیدونکے دے او عذاب ائے ہم نہ ختمیدونکے مناسب دے۔
دریم، جواب دادے، چہ کفار و اللہ تعالیٰ دلا محدود و او بے پایا نہ
انعامات او کمالاتونہ انکار او بغاوت اکر و نو حکمہ سزا ہم لا محنت
او بے پایا نہ مناسبہ دہ۔

خلویم جواب دادے، چہ دکفار و سزا طبعی تاثیر پہ دول دہ، لکہ
دسراطان جراثیم چہ دکعمر سرہ سم وی بتول عمر تیر بخور بے آرامہ

او تکلیف کینی وی، دکفار جراثیم ہم دائمی اثرات او نتیجے لری یعنی دجسم
پہ اور کینی ہمیشہ پاتے کیدل فرق او بیلٹون چرف دومرہ دے چہ

دجسمانی رفح (سراطان) اثرات او نتیجے دکجسم پہ ختمید پہ مرگ
ختہ شی او دژوحانی رفح دکفر) اثرات او نتیجے دروح سرہ تہلی دی کوم چہ

ختمیزی نہ خومرہ پورے چہ دروح ژونداری چہ پہ آخرت کینی ختمیزی
نہ مناسب دی چہ عذاب دکفر دہ ہم پہ آخرت کینی ہمیشہ وی۔

پنجم جواب دادے، چہ دہر تکلیف سبب ترخو چہ وی نو تکلیف
بہ ہم وی لکہ پینتورگی کینی چہ کانپے ترخو وی ترخے بہ پپکین دہر

ہم وی یاد اور کامی پہ شیشہ کینی دنہ دنارنہ ویستون ریلوے
حروف ترخے وخت موجود وی ترکومہ چہ دایشیشہ موجود وی،

ہرکله چہ کانپے دکپینتورگی نہ او تو یا شیشہ چپ چور شوہ، نوہلہ بہ
دہر داودغہ حروف ختم شی، دغہ رنگ دکفرن ہر خد پورے چہ روح

کینی موجود وی نو عذاب بہ ہم ترخے وخت وی مگر دادے
پہ روح کینی ورنوتے دے چہ کبیلید و امکان ائے ہدی و شست نہ

کہ اللہ تعالیٰ ہر مائی

وَلَوْ رَدُّوْا الْعَادَةَ وَالْإِمَانَهُوْا عَنْهُ : کچھ بے کفارتہ آخرت نہ دینیاتہ راوستے
دوسرے انعام : شی نبویا بہ ہم دغہ کفر کوی کومہ نہ چہ منع کر شوی
مطلب داچہ سبب یعنی کفر تریخوجہ موجود وی، نوعذاب بہ تے
ہم ترہغ وختہ پورے وی، لیکن کفر بہ روح کین داسے نونے دے
چہ ترجد اکیدے نشی اور روح ختم پری نہ چہ دے ہفے پہ ختمیداددغہ
سبب کفر ہم ختم شی نوٹکہ ورنہ دا ہی عذاب مناسب دے :

تَمَّتْ بِالْخَيْرِ

یوہ نادرہ تحفہ

عصمت انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام
(اردو)

از افادات

علامہ شمس الحق افغانی رحمۃ اللہ علیہ

جمع و ترتیب : شیخ فتح الرحمن بیچر شعبہ عربی پشاور یونیورسٹی

ناش

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پشاور

دلاویدو پتہ

کتب خانہ رشیدیہ محلہ جنکی قصہ خوانی پشاور

کدین تبلیغ پہ ہر مسلمان نراونہجہ باندے فرض دے، خوشگنہ چہ دچھاہ
دپارہ وسلہ ضروری دے۔ ہم داسٹان د تبلیغ دپارہ کدین علم ضروری دے۔ او
کدین د زد کرے دپارہ بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل او بیاباوستل پکاری۔ ددے
مقصد دپارہ تاج کتب خانے تاسوا دپارہ بناستہ علمی مکتبے د کتابہ پہ شکل
کینے چاہ کرے دی، چہ پہ ہر کر، جہرہ او جومات کینے د ہفے نہ یوہ بناستہ تبلیغ
جوہریدے شی، بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل کار ثواب دے او مرکز پس تیز صدقہ چاہ جہرہ

د مفتی اعظم پاکستان مولانا رفیع شفیق دیوبندی مشہور تفسیر

معارف القرآن

پہ پینتوڑ بہ کینے یو اہم مقام لری۔ پہ پینتوڑ بہ کینے دومرہ مفصل اور مستند تفسیر
ہل نشہ چہ پہ ہفے کینے د قرآن کریم شاین نزول تفسیری بحثونہ، د پخوانو تفسیرونو
خلاصہ او موجودہ زمانے د ہر قسمہ مسائل و ضاحت د قرآن مجید پہ کرا کینے د پتہ
شوع دے۔ د قرآن مجید د طالبانو، عالمانو او پہ کورونو کینے د زمانو دپارہ عظیمہ تحفہ
دے۔ ہر چا سورہ چہ دا تفسیر موجود وی ہفوی تہ پکاری چہ نور خلق خان سورہ کینی
او ہفوی تہ د ددے درس اوردی۔ انشا اللہ د زہونو او عملونو اصلاح پہ پتیزی رو کیری
دا تفسیر پہ (۳۰) جلدونو کینے چاہ شوع دے

د شاہ ولی اللہ اوشاہ عبد القادر د فارسی اورد و تفسیر د نوآسان پینتوڑی

آسان تفسیر

پہ یو جلد کینے د قرآن مجید بہترین پینتوڑ تفسیر دے۔ چہ پہ دے کینے د
قرآن مجید د لفظی ترجمہ سورہ سورہ پینتوڑ ہمارے خیال ہم سکتے شوع دے۔
او پہ حاشیو باندے دیر قیمتی معلومات بیکے شوی دی۔ د قرآن پاک د ترجمہ
د زد کرے دپارہ دا پہ موجودہ زمانہ کینے یو لڑے نعمت دے۔ پہ مکت خط کینے
ہم چاہ شوع دے، اوہہ وروکی سائز کینے ہم تر لاسہ کیدے شی۔

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پشاور

ہدایہ شریف د اسلامی حنفی فقہی یو جامع او مستند کتاب دے چہ پہ تولو اسلامی مدرسہ کینے لوستے شی. پہ پینتو ژبه کینے تر اوسه پوره دے دے کتاب شروح نژادہ. تاج کتب خانہ پینتو ته الله پاک توفیق ورکړو چہ د ستر مالو حضرت مولانا حنیف گنگوځی "غایة السعایة فی شرح مافی الهدایة" د پینتو ترجمه انتظام او کړو او فقیر داعظم الشان زبور:

تاج الهدایة پینتو شرح هدایة

په نوم په دیر بناشته د ول چاپ شویته د دے کتاب په لوستلو مو په اسلامی فقہ کینے مهارت حاصل کیدی شي.

د احادیث رسول صلی الله علیه وسلم اہمیت هر چا ته څرگند دے. دا هغه څه او څوړه چینه ده چہ تر قیامتہ به مسلمانان پر خپله تنده ماتوی. د احادیثو په ذخیره کینے

مشکوٰۃ شریف

ته نور مقام حاصل دے. مونږ به د پینتو لوستونکو دیکړه د مشکوٰۃ شریف یوه دا سے نسخه تیاره کړه دے چہ د پاشر په یو طرف مکمل عربی متن سره د اعرابو چاپ شوه دے. او مخامخ ورته آسانه پینتو ترجمه ټکی په ټکی لیکل دلا. د دے کتاب په لوستلو سره د څوړه څی صلی الله علیه وسلم ټول مبارک ژوند او حکمونه د سترگو په وړاندے او کړی. ایسان پر مضبوطی او د نیک عمل شوق زېږون کینے پیدا کیری او غلط عادونو او عمنو نه پر د بچنه ورکیری. د علم دین د طالبانو ته علاوه په کورونو کینے زانانے هم په آسانه لوستل شي. مشکوٰۃ شریف پینتو په پخو بناشته جلدونو کینے چاپ شوه دے.

* د حدیث شریف یو بل اہم کتاب سکن ترمدی دے. علماء وای چہ د چاپه کور کینے ترمدی شریف موجود وی نو هغوی د دے دا سے او کړی لکه چہ د دوو جهانو موثر حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د هغه په کور کینے خبره کوی د دے سعادت د حاصلولو دپاره تاج کتب خانے ترمدی شریف (پینتو) په دا سے انداز کینے چاپ کړه دے چہ د پاشر په یو نیم طرف مکمل عربی متن دے او مخامخ ورته ټکی په ټکی آسانه پینتو ترجمه دے. (زیر طبع)

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصه خوانی پینتو

په پینتو ژبه کینے د تاج کتب خانے علمی تحفے

چہ د دین د علم د پارو د هر کور مدرسے او کتب خانے دپاره څوړو کړوی

تفسیر معرف شریف

د مفسر اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع د پینتو د مشهور تفسیر پینتو ترجمه. په پینتو ژبه کینے دا د نورو نه لویه تفسیری ذخیره ده چہ د حوا او علامو د پاره یوشان اہمیت لری.

مشکوٰۃ شریف

د احادیثو مشهور او مستند کتاب په دیر بناشته انداز او آسانه پینتو ترجمه سره دیر لور چاپ کیدو کک دے چہ په لوستلو کینے سترگه پخیری.

تاریخ اسلام

د حضور پاک صلی الله علیه وسلم او هغوی د څوړو پارو د پکړه ژوندات حالات په دیر تفصیل سره علمی انداز کینے. دے کتاب کینے بیان شوی وی. د سین د وسیعې سندې او او د نورو علمو د تصدیق دے.

مکمل موعظ

د مالک په پارو کینے په پینتو ژبه کینے د نورو د فوسو او مستند کتاب چہ هر قسم مسائل پکینے په دیر تفصیل او وضاحت سره بیان شوی وی. په پینتو ژبه کینے د موعظ په پارو کینے د دوه موعظ کتاب د ستاسو نظر ته وی شیر شوه.

د دود مستند

د کورنی ژوند متعلق هر قسم ضروری او نازک مسطه په دے بنائت کتاب کینے بیان شوه وی. چہ د هر باج نارینه او زنانه دپاره د لیکل زده کول دیر ضروری وی.

د خلاصہ منیب او قدرتی پینتو شریف

د مدرسو د طالبانو او ماسلمانانو دپاره د لیکل و کتابونه په دیر جلی د پینتو شرحو سره چاپ شوی وی په دے دیر مطالباتو په درس پوهیدل و پراختیا شوی.

تاج کتب خانہ

د عربی ژبه د طالبانو او استادانو دپاره یوه ناوره تحفہ ده. د مولانا محمد میاں صاحب مشهور تصنیف "تلخیص اسلام" سره لږه لږه ناستو د رطوبت د دے دے کتابونو د اشاعت او لوستو هر مسلمان ته ترغیب ورکوی د ستاسو د اکثر ترغیب

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصه خوانی پینتو

سیرت النبی

سید ابوالحسن ندوی

ذہبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم رجسٹرڈ مینہ ایمان تہہ ۵۵۔ پہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندے رحمت اور درود و میل۔ ذہنہ تعلیمات زوہ کولہ ذہنہ و ژوند حالات معلومولہ ذہر مؤمن نرا و نیتہ دپارکہ چیر ضروری دی۔

دا دپیتون خوش قسمتی دلا چہ ذہ سیرت النبی پہ ذہیرہ کیتہ یو بہترین کتاب "نبی الرحمة" پہ پیتو ژبہ کیتہ ذہ "سیرت النبی" پہ نوم چاپ شو۔ دا موجودہ زمانہ ذہ یوستر عالم او یجہد "سید ابوالحسن علی ندوی" تالیف دے۔ دا کتاب سیرت و عربی، فارسی، اردو او انگریزی کتابونو پھور او خلاصہ ۵۵۔ ذہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ژوند تفصیلی حالات ذہ سیرت پہ بارہ کیتہ ذہ دنیا د لوید لوید علماؤ تحقیقی معلومات، د مسلمانانہ علاوہ د غیر مسلم علماؤ خراج عقیدت، حضور صلی اللہ علیہ وسلم ذہ تعلیماتو بہترینہ خلاصہ او ذہنہ د مبارک ژوند ہر آرخ پہ دے کتاب کیتہ چیر پہ وضاحت مہرہ جمع کرے شوے دے۔

دا کتاب ضرور پہ چنپ کور کیتہ اوساتھی

ذہ وادہ مسئلہ

ہر بالغ نارینہ اوزنانہ لہ پکار دی چہ دکورفی ژوند پہ بارہ کیتہ ذہ اللہ اور رسول د حکمونہ حآن خیر کری۔ ذہ دے غرض دپارکہ مونہ یو چا شستہ او آسان کتاب "ذہ وادہ مسئلہ" چاپ کرے دے، چہ پہ ہنہ کیتہ ذہ نیتہ علون ترمینتہ د تعلقاتو، نکاح، طلاق، عدت اور نور ہر قسم ضروری مسائل جمع کرے شوے دی۔ ذہ کتاب پہ نو تاتو سترکے پرا نیتہ شی اور بکارہ شی چہ زمونہو نا پورہ خلق د چل چہالت پہ وجہ شرم کتاہوڑ کیتہ مبتلا دی او دکانہ خبر نہ دی۔ کتاب پہ ظاہرہ دہوکے دے، ولے پہ "کوڑہ کیتہ سمندر" ہر دے کتاب تہ دیتے شی۔

کتاب

• اسلامی فقہی علم دھر مسلمان دعملی زندگی دپارہ دیر ضروری دے۔ پ پنتو
 ژوبہ کتبه د قفقی درسی کتابونو ترجمہ لوگنہ دے دی کتہ خلاصہ، مکتبه، قدوری، کتہ
 وغیرہ۔ ولہ داسے یو کتاب چہ پہ آسان انداز کتہ د ژوندن تولے اٹھہ مکٹے کتہ ذکر
 شوتے دی، تراوسہ تہ دو چاپ شوتے۔ ددے ضرورت د پورہ کونو دپارہ مونہ دکھنہ
 دستر عالم مولانا مجیب اللہ ندوی صاحب مشہور کتاب |

اسلامی فقہ

- پنتو ژبہ کتہ چاپ کرو۔ ددے کتاب یو شو خصوصیات دادی |
- د قفقی دھر یو اہم بحث نہ دہانت د قرآن مجید د آیتونو اد احادیثو پہ رہنما کتہ پہ زیریور
 مسئلہ بحث شوتے دے۔
- بیآ پہ آسان ترتیب سرہ متعلقہ مسائل پیرلہ پتے بیان شوتے دی۔
- د یو عام مسلمان پہ ژوند کتہ روزمرہ پینید د کتہ ہر قسم مسائل د موجودہ حالاتو د
 تقاضا مطابق بیان شوی دی۔
- دکھارت، مونہ، روٹھے، حج، طلاق، نکاح، میراث، رضاعت، تیارت، مضاربت وغیرا
 اود موجودہ زمانے د نوے نوے مسئلو جوابونہ د قرآن وحدیث پہ رہنما کتہ
 دہانتی شوی دی۔ کہ حقوک د کتاب اونولی نو د قفقی پہ درسی کتابونو پورہہ پہ
 ورتہ د پیرہ آسانہ شی۔ او د خپل خان نہ علاوہ د نورو خلقو رہنمائی پہ ہم کولے شی۔
- د قیامت علاقے : ژوندن د ہاد پشان تیریدنی، ہرہ شپہ او ہرہ وچ موندن
 قبرتہ ورنژدے کوی۔ ولہ موندنہ پہ غفلت کتہ پراتہ یو۔ پہ قرآن مجید اولعادیثو
 کتہ بیابیا د قبر او آخرت د ژوندن بیان ہم پہ دے غرض شوتے دے چہ انسان
 د غفلت د خوب نہ رابید ارشی او آخرت دپارہ تیار شی۔ پہ دے غرض موندنہ د

مستند کتاب تلکرة المعاد پنتو ترجمہ د قیامت علاقے او آخرت احوال

یہ نوم چاپ کھرتے دے۔ چہ پہ ٹوٹا رتے ژوندنہ د نیلے کیری دی اوینتہ اودر سیدی
 سترگے د اویکونہ د کے شی او انسان خپل خالق او مالک تہ متوجہ شی۔ د وعظ
 او نصیحت دپارہ دیر بنائشہ کتاب دے۔ یکونگے، مولانا سید روح اللہ د مازات

تاج کتب خانہ۔ محلہ جنکی، قصہ خوانی پینور
 فرن ۱۱۲۲۵۲

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**